

ісабель
альєнде
японський
коханець

Isabel Allende

El amante japonés

PLAZA & JANES EDITORES

Ісабель Альєнде

Японський коханець

*З іспанської переклав
Сергій Борщевський*

ВИДАВНИЦТВО АНЕТТИ АНТОНЕНКО
ЛЬВІВ

ББК 84 (7Чил) 6-4
A-56

Исабель Альєнде
ЯПОНСЬКИЙ КОХАНЕЦЬ

Роман

З іспанської переклав Сергій Борщевський

Перекладено за виданням:

Allende, Isabel

El amante japonés - 1a ed. - Barcelona: Plaza&Janes, 2015.

352 p.; 19x13 cm.

ISBN 978-840-10-1572-4

© 2015, Penguin Random House Grupo Editorial España

Альма Беласко й Ірина Базілі, різні за віком, походженням, соціальним станом — не мали б ніколи зустрітися. Однак доля (чи воля письменниці) звела їх одного дня в інтернаті для літніх людей у Каліфорнії. Ця зустріч зумовила низку подій, які наче розсунули часові та географічні межі, відбуваються у різних куточках світу сьогодні й у минулому.

«Японський коханець» Ісабель Альєнде, як і інші її твори, не відпускає читача до останньої сторінки, зворушує і зачаровує, дивує і приголомшує, магія слів зі сторінок книжки просякає в реальне життя тих, хто її читає.

Усі права застережені. Жодну частину цього видання не можна перевидавати, перекладати, зберігати в пошукових системах або передавати у будь-якій формі та будь-яким засобом (електронним, механічним, фотокопіюванням або іншим) без попередньої письмової згоди на це **ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко»**.

© Isabel Allende, 2015

© Сергій Борщевський,
український переклад, 2017

ISBN 978-617-7192-72-4

© «Видавництво Анетти Антоненко», 2017

ЗМІСТ

ЛАК-ХАУЗ

9

ФРАНЦУЗ

18

АЛЬМА БЕЛАСКО

26

ЛЮДИНА-НЕВИДИМКА

34

ДІВЧИНКА З ПОЛЬЩІ

41

АЛЬМА, НАТАНІЕЛЬ ТА ІТІМЕЙ

53

ІРИНА БАЗІЛІ

60

СЕТ БЕЛАСКО

69

РОДИНА ФУКУДА

75

ЖОВТА ЗАГРОЗА

86

ІРИНА, АЛЬМА ТА ЛЕННІ

95

В'ЯЗНІ

107

АРИЗОНА

116

БОСТОН

122

ВОСКРЕСІННЯ

132

МЕЧ РОДИНИ ФУКУДА

139

КОХАННЯ

150

СЛІДИ МИНУЛОГО

154

СВІТЛО Й ТІНЬ

163

АГЕНТ ВІЛКІНС

172

СЕКРЕТИ

182

СПОВІДЬ

190

ТІХУАНА

204

НАЙКРАЩІ ДРУЗІ

216

ОСІНЬ

225

ГАРДЕНІЇ

233

НЕНАРОДЖЕНА ДИТИНА

239

ПАТРІАРХ

248

САМУЕЛЬ МЕНДЕЛЬ

257

НАТАНІЕЛЬ

263

ЯПОНСЬКИЙ КОХАНЕЦЬ

276

*Спинися, тiнь безжального кохання,
лик чарiвний, який я так люблю,
мара — я вмру за неї без жалю,
солодкий сон — мотив мого страждання.*

Хуана Iнес де ла Крус

ЛАК-ХАУЗ

Ірина Базілі влаштувалася на роботу в Лак-хаузі, що на околиці Берклі, в дві тисячі десятому році — двадцяти-трирічна і майже позбавлена ілюзій, бо з п'ятнадцяти літ маялася по світу, змінюючи міста й роботу. У неї і в гадці не було, що тут, у цьому інтернаті для людей похилого віку, вона знайде чудову роботу й упродовж наступних трьох років почуватиметься такою ж щасливою, як у дитинстві, перш ніж її доля пішла шкереберть. Заснований у середині 1900-х з метою надання притулку незаможним старикам інтернат Лак-хауз хтосна чому одразу привабив прогресивних інтелектуалів, рішучих езотериків та посередніх митців. Із часом інтернат багато в чому змінився, але внески кожного пожильця і далі відповідали його грошовим надходженням, що теоретично давало змогу дотримуватися певного соціального та расового розмаїття. На практиці ж усі вони були білими представниками середнього класу, а розмаїття полягало в незначних відмінностях між вільнодумцями, шукачами духовних шляхів, соціальними та екологічними активістами, нігілістами й нечисленними хіпі, незначна кількість яких досі мешкала біля затоки Сан-Франциско.

Під час першої зустрічі директор закладу Ганс Фойгт пояснив Ірині, що вона надто молода для такої відповідальної посади, але — з огляду на необхідність швидко заповнити вакансію у відділі адміністрування та допомоги — її можуть оформити тимчасово, поки знайдуть відповідного працівника. Ірині спало на думку, що те саме можна було

б сказати й про нього: директор скидався на щокатого хлопця з ранньою лисиною, для якого посада керівника цього закладу була вочевидь зависокою. Згодом дівчина пересвідчилася, що зовнішність Фойгта на певній відстані та ще й при тьмяному світлі оманлива, бо насправді йому вже виповнилося п'ятдесят чотири роки, і він виявився чудовим адміністратором. Ірина запевнила його, що брак знань компенсує досвід роботи зі стариками, набутий нею на батьківщині, в Молдавії.

Сором'язлива усмішка претендентки розчулила директора, і той навіть забув спитати рекомендаційного листа й почав перераховувати пов'язані з посадою повинності, які взагалі-то можна було окреслити кількома словами: полегшувати життя пожилців другого та третього рівнів. Пожилцями першого рівня, які пробували незалежно, наче квартиранти, в будинку з помешканнями, Ірина не мусила опікуватися, так само як і четвертого, доречно названого «Раєм», бо тамтешні мешканці чекали переселення на небо, здебільшого дрімали й не потребували її послуг. Ірина повинна була супроводити стариків на консультації до лікарів, адвокатів та бухгалтерів, допомагаючи їм заповнювати медичні й податкові картки, ходити з ними за покупками та в інших справах. Єдиний її зв'язок із мешканцями «Раю» полягав у організації їхніх похорон, причому — як зазначив Ганс Фойгт — у кожному конкретному випадку вона отримуватиме детальні інструкції, оскільки бажання помираючих та їхніх родичів не завжди збігаються. Серед пожилців Лак-хаузу були представники різних конфесій, і зазвичай похорон перетворювався на доволі непросту екуменічну церемонію.

Ганс Фойгт пояснив їй також, що лише службовий персонал — доглядальниці та медсестри — зобов'язаний носити уніформу, проте для решти працівників існують неписані правила щодо вбрання; критерієм тут виступають поважання й добрий смак. Приміром, футболка із вибивної тканини

із зображенням Малкольма Х, в яку вирядилася Ірина, абсолютно недоречно в їхньому закладі, пишномовно заявив він. Насправді на футболці був зображений не Малкольм Х, а Че Гевара, проте Ірина не стала цього уточнювати, здогадавшись, що Ганс Фойгт поняття зеленого не має про партизана, якого через півстоліття після його епопеї і далі обожнювали на Кубі та купка радикалів у Берклі, де вона мешкала. Футболка, за яку дівчина віддала два долари в крамниці вживаного одягу, була майже новою.

— У нас заборонено палити, — попередив директор.

— Я не палю і не п'ю, містере.

— Ви маєте добре здоров'я? Це важливо, коли опікуєшся стариками.

— Так.

— Є щось таке, що я повинен знати?

— Я обожнюю відеоігри та фантастику. Знаєте, Толкіна, Ніла Геймана, Філіпа Пулмана. А ще я підробляю, миючи собак, але це забирає небагато часу.

— Що ви робите на дозвіллі, то ваша справа, дівчино, але на роботі ви не повинні відволікатися.

— Авжеж. Знаєте, містере, якщо ви дасте мені шанс, то самі побачите, що я вмію добре поводитися зі старшими людьми. Ви не пошкодуєте, — мовила з удаваною самовпевненістю.

Завершивши співбесіду, директор показав їй приміщення, де знайшли прихисток двісті п'ятдесят осіб, середній вік яких становив вісімдесят п'ять років. Лак-хауз був розкішною власністю одного шоколадного магната, який подарував її місту й залишив щедрю пожертву на її фінансування. Заклад складався з головного корпусу — невеличкого претензійного палацу, де містилися службові кабінети, приміщення загального користування — бібліотека, їдальня та майстерні, а також низки симпатичних будиночків, які чудово гармонували з парком — на перший погляд диким, але насправді добре доглянутим бригадою

садівників. Оселі з осібними помешканнями і ті, в яких селилися пожильці другого та третього рівнів, сполучалися між собою за допомогою просторих критих галерей, якими можна було пересуватися на візках попри примхи погоди; до того ж їхні засклені бічні стіни давали можливість милуватися природою, а це найкращий бальзам од смутку в будь-якому віці. «Рай» — бетонна будівля, що стояла віддалік од решти — дисонував би з іншими спорудами, якби не був увесь обвитий плющем. Бібліотека й гральний зал залишалися відчиненими о будь-якій порі; салон краси мав гнучкий графік роботи, а майстерні пропонували найрізноманітніші заняття від малювання до астрології тим, хто досі чекали від життя якихось несподіванок. У крамниці забутих речей (про це сповіщав напис на дверях) порядкували волонтерки, які продавали одяг, меблі, коштовності та інші скарби, чиї власники відмовлялися від них або померли.

— У нас першокласний кіноклуб. Сеанси відбуваються тричі на тиждень у бібліотеці, — озвався Ганс Фойгт.

— І які це фільми? — поцікавилася Ірина, в глибині душі сподіваючись почути, що то картини про вампірів і фантастичні стрічки.

— Відбір фільмів здійснює спеціальний комітет; вони віддають перевагу детективам, а надто стрічкам Тарантіно. Тут певною мірою захоплюються насильством, але ви не бійтеся, вони розуміють, що це гра й актори, живі-здорові, з'являться згодом в інших фільмах. Це такий собі вихлопний клапан. Чимало наших пожильців мріють когось убити, зазвичай родичів.

— Я теж, — не замислюючись, відреагувала Ірина.

Ганс Фойгт вирішив, що дівчина пожартувала, й вдоволено засміявся; почуття гумору в підлеглих він цінував майже так само високо, як і терплячість.

Серед старих дерев парку сновигали довірливі білочки й блукало чимало оленів. Ганс Фойгт пояснив Ірині, що

самиці приходять сюди народжувати дитинчат і не полишають їх, поки ті потребують допомоги. Він додав, що територія інтернату — справжній рай для птахів, переважно жайворонків, і звідси походить назва Лак-хауз, тобто оселя жайворонків. Численні камери на території завбачливо дозволяли спостерігати тварин у природних умовах, а водночас стежити за стариками, які могли загубитися або знепритомніти, проте заходи безпеки в Лак-хаузі не застосовувалися. Ворота вдень залишалися відчиненими, і лише двоє беззбройних охоронців обходили територію. То були відставні поліцаї сімдесяти й сімдесяти чотирьох років відповідно; власне, більше й не вимагалось, бо жоден зловмисник не гаяв би часу, нападаючи на незаможних стариків. Дорогою вони перестріли двох жінок на візках, проминули групу людей із мольбертами та фарбами — це був урок малювання просто неба; час від часу їм траплялися пожильці, котрі вигулювали собак, таких же нещасних, як і самі. Територія межувала із затокою, і в години припливу можна було вийти на каяку в океан, що й робили деякі ще не зламані болячками мешканці Лак-хаузу. «Мені б таке життя», — зітхнула Ірина, ковтаючи солодкий запах сосон та лаврів і порівнюючи ці симпатичні будиночки з тими згубними лігвами, по яких вона никала з п'ятнадцяти років.

— І наостанок, міс Базілі, не можу не сказати вам про двох привидів, бо це найперше, про що вас попередять співробітниця-гаїтянки.

— Я не вірю в привидів, містере Фойгт.

— З чим вас і вітаю. Я також у них не вірю. Привиди Лак-хаузу — молода жінка в сукні з рожевими воланами й трирічний хлопчик. Це Емілі, дочка шоколадного магната. Бідолашна Емілі померла від горя, коли наприкінці сорокових років її синок утопився в басейні. Після цього магнат залишив маєток і створив фундацію.

— Малюк утопився в басейні, який ви щойно мені показали?

— Так. І, наскільки мені відомо, ніхто більше в ньому не потонув.

Невдовзі Ірина перегляне своє ставлення до привидів, бо виявить, що багатьох стариків постійно супроводжують їхні мертві; Емілі та її син були не єдиними тутешніми духами.

Вранці наступного дня Ірина вийшла на роботу в своїх найкращих джинсах і скромній блузці. Вона завважила, що в Лак-хаузі панує розслабленість, яка однак не переходить у безтурботність; заклад скидався радше на коледж, ніж на притулок для стариків. Їжа не поступалася тій, яку подавали в будь-якому пристойному каліфорнійському ресторані, і по можливості була органічною. Обслуговування виглядало ефективним, а люб'язність доглядальниць та медсестер максимальною, на яку тільки можна було розраховувати в таких випадках. За кілька днів дівчина вивчила імена та примхи як колежанок, так і своїх підопічних. Іспанські й французькі фрази, які вона спромоглася видобути з глибин своєї пам'яті, допомогли Ірині завоювати прихильність персоналу, який майже весь походив з Мексики, Гватемали та Гаїті. Платня була не надто високою з огляду на непрості обов'язки, але на це майже ніхто не нарікав. «Бабусь треба пестити, але з повною повагою. І дідусів також, але їм не слід надто довіряти, бо вони розпусники», — порадила їй бригадирка прибиральниць Лупіта Фаріас, приземкувата індіанка з лицем, як в ольмекських статуй. Лупіта вже тридцять два роки працювала в Лак-хаузі й мала доступ до помешкань, тож добре знала всіх пожильців та їхнє минуле, вгадувала, що їх турбує, й розраджувала у знегодах.

— Пильнуй, коли в когось почнеться депресія, Ірино. Тут це вельми поширено. Щойно завважиш, що хтось усамітнюється, занадто сумує, без причини залишається лежати в ліжку або припиняє їсти, негайно біжи до мене, зрозуміла?

— І як ти дієш у таких випадках, Лупіто?

— Залежно від обставин. Я їх голублю, і вони завжди вдячні за це, бо в стариків немає нікого, хто б до них доторкнувся; а ще я приманюю їх якимось телесеріалом, адже ніхто не хоче померти, не побачивши, чим усе скінчиться. Декому легшає від молитви, але тут є й чимало атеїстів, які не моляться. Головне, не залишати їх самих. Якщо мене не буде поблизу, попередь Кеті, — вона знає, що робити.

Лікарка Кетрін Хоп, мешканка другого рівня, була першою, хто привітав Ірину від імені всієї громади. У свої шістдесят вісім років вона була наймолодшою з пожилців інтернату. Відтоді, як опинилася в інвалідному візку, Кетрін обрала догляд і товариство, що їх надавав Лак-хауз, де жінка жила вже років зо два. За цей час вона зробилася душею закладу.

— Старші люди напрочуд кумедні. Вони багато пожили на світі, кажуть, що заманеться, і їм начхати на чужі думки. Тут ти ніколи не знудишся, — сказала вона Ірині. — Наші пожилці — люди освічені й, коли вони при доброму здоров'ї, то продовжують навчатися та експериментувати. У цій громаді є стимул, тут можна уникнути найбільшої старечої біди — самотності.

Ірина знала, що в Лак-хаузі панує дух прогресу, який раз по раз давався взнаки. Потрапити сюди можна було тільки після кількарічної черги, яка була б іще довшою, якби деякі претенденти не помирили перш, ніж вона до них доходила. Тутешні старики були переконливим свідченням того, що вік, попри певні обмеження, не забороняє розважатися та брати участь у гамірному вирі буття. Чимало з них були активістами руху «Старики за мир» і по п'ятницях уранці виходили на вуличні акції протесту проти згуб і несправедливостей цього світу; це переважно стосувалося американського імперіалізму, за який вони відчували моральну відповідальність. Активісти, серед яких вирізнялася одна дама віком ста й одного років, збиралися

на розі майдану навпроти поліційного відділку зі своїми ціпками, ходунками й візками та плакатами проти війни чи глобального потепління, і люди підтримували їх гудками своїх автівок або підписуючи петиції, які несамовіті прадіди та прабабці тицяли їм у руки. Бунтівники часто з'являлися в телесюжетах, а поліцаї пошивалися в дурні, намагаючись розігнати їх марними погрозами застосувати сльозоточивий газ. Ганс Фойгт розчулено показав Ірині табличку в парку на честь дев'яносто семирічного музиканта, котрий помер у дві тисячі шостому році від крововиливу в мозок на бойовому посту під пекучим сонцем, протестуючи проти війни в Іраку.

Ірина росла в молдавському селі, де жили самі старики та діти. Всім бракувало зубів — перші втратили їх у процесі вживання, а в других молочні встигли повипадати, а нові ще не з'явилися. Вона згадала своїх діда з бабою, і — як це часто траплялося в останні роки — відчула докори сумління через те, що кинула їх. У Лак-хаузі дівчина мала нагоду дати іншим старикам те, чого не спромоглася дати своїм, і думка про це спонукала її дбати про підопічних. Невдовзі всі вони й деякі пожилці першого рівня, незалежні, пройнялися симпатією до Ірини.

Альма Беласко одразу привернула її увагу. Ця жінка вирізнялася з-поміж інших аристократичними манерами й тим магнітним полем, що відокремлювало її від решти смертних. Лупіта Фаріас запевняла, що Лак-хауз не для такої жінки, як Беласко, що вона недовго затримається тут і одного чудового дня по неї приїде той самий шофер, який привіз її сюди на «мерседес-бенці». Однак минали місяці, а нічого такого не відбувалося. Ірина обмежувалася тим, що спостерігала за Альмою Беласко здаля, бо Ганс Фойгт велів зосередитися на її підопічних, особах другого та третього рівнів, і не відволікатися на незалежних. Вона доглядала своїх клієнтів (називати їх пацієнтами заборонялося) й опановувала навички нової роботи — тож була дуже

зклопотана. В процесі тренінгу Ірина мусила, зокрема, переглянути відеозапис останніх похорон — єврейки-буддистки та розкаяного агностика. Що ж до Альми Беласко, та, либонь, не звернула б уваги на Ірину, якби обставини не склалися так, що невдовзі дівчина зробилася в інтернаті притчею во язицех.

ФРАНЦУЗ

У Лак-хаузі, переважну більшість мешканців якого склали жінки, Жак Девін вважався зіркою, єдиним кавалером з-поміж двадцяти восьми чоловіків закладу. Його називали французом не через походження, а завдяки вишуканій чемності: він пропускав дам уперед, відсував стілець, щоб жінка могла вмотитися на ньому, й ніколи не ходив із розстебнутою ширінькою; а ще — хоча мав хвору спину, Жак Девін вправно танцював. У свої дев'яносто років він був виструнчений завдяки спицям, болтам та гайкам у хребті; у нього ще залишилося трохи колись кучерявого волосся, і він чудово грав у карти, безцеремонно ставлячи пастки суперникам. Хвороби не мучили Жака Девіна, за винятком артриту, високого тиску та неunikної в похилому віці глухоти; до того ж він мав світлий розум, щоправда не настільки світлий, щоб пригадати, чи вже поснідав. Тож Жак Девін був мешканцем другого рівня, де йому надавалася необхідна допомога. Він приїхав до Лак-хаузу разом зі своєю третьою дружиною, яка встигла прожити тут лише три тижні, перш ніж її на вулиці збив якийсь неуважний велосипедист. День француза починався рано: він приймав душ, одягався й голився за допомогою Жана-Данієля, доглядальника-гаїтянина, а тоді, спираючись на ціпок і пильно стежачи за велосипедистами, перетинав територію й прямував до «Старбакса»* на розі, щоб випити першу зі своїх п'яти щоденних філіжанок кави. Француз був один

* «Старбакс» — мережа кав'ярень (тут і далі прим. перекладача).

раз розлучений і двічі овдовілий, але йому ніколи не бракувало прихильниць, яких він спокушав своїми фокусами. Якось він підрахував, що закохувався шістдесят сім разів, і зафіксував цю цифру в записнику, щоб не забути, бо обличчя та імена тих щасливиць стерлися з його пам'яті. Жак Девін мав кількох законних дітей і одного позашлюбного сина від таємного зв'язку із жінкою, імені якої не міг пригадати, а ще купу небожів, і всі вони, невдячні, лічили дні, чекаючи його смерті й своєї частки спадщини. Подейкували, буцімто завдяки зважливості та зухвальству йому вдалося збити такий-сякий капітал. Він сам, анітрохи не знічуючись, розповідав, що якийсь час сидів у буцегарні, звідки вийшов із піратськими татуваннями на обох руках — тепер знебарвленими на кволій, вкритій плямами, зморшкуватій шкірі та кругленькою сумою, яку сколотив лихварством, пускаючи в обіг заощадження охоронців.

Незважаючи на увагу з боку багатьох дам у Лак-хаузі, що залишала мало простору для любовних маневрів, Жак Девін одразу закохався в Ірину Базілі, щойно побачив дівчину із апетитними сідницями, яка походжала коридором із записником у руці. «В її жилах немає й краплі карибської крові, отже ця гепа мулатки — справжнє диво природи», — міркував старий, перехиливши перший келишок мартіні й дивуючись, що ніхто, крім нього, цього не помічає. Свої кращі роки він провів, займаючись різними обладками між Пуерто-Ріко та Венесуелою, де звик оцінювати жінок ззаду. Епічні сідниці назавжди закарбувалися в сітківці його очей; Жак Девін снів ними, вони ввижалися йому всюди, навіть у такому недоречному місці, як Лак-хауз, і в такої худорлявої жінки, як Ірина. Старече, без жодних прагнень і перспектив життя раптом сповнилося запізнілою всепоглинаючою любов'ю, що змінила його звичний спокійний плін. Щойно познайомившись із дівчиною, Жак Девін явив їй своє захоплення, уречевивши його в усипаному діамантами топазовому скарабеї — одній з

небагатьох урятованих од хижих спадкоємців коштовностей, що залишилася від котроїсь із його померлих дружин. Ірина не схотіла прийняти такий подарунок, але через її відмову артеріальний тиск закоханого підскочив до хмар, і їй самій довелося просидіти біля нього цілу ніч у палаті невідкладної допомоги. Підключений через вену до капельниці, Жак Девін, раз по раз зітхаючи й докоряючи її, освідчився дівчині в безкорисливій платонічній любові. Він прагнув лише її товариства, хотів милуватися її молодістю та вродою, слухати її чарівний голос, уявляти, нібито вона теж любить його, нехай навіть як дочка. Зрештою дівчина могла б любити його як прадіда.

Надвечір наступного дня, поки Жак Девін, повернувшись до Лак-хаузу, втішався традиційним келишком мартіні, Ірина з почервонілими після безсонної ночі очима розповіла про халепу Лупіті Фаріас.

— Теж мені новина, голубонько. Наших пожильців будь-якої миті можна злапати в чужому ліжку, і то не лише дідів, а й дам. Через нестачу мужчин бідолашні мусять вдовольнитися тим, що є. Кожна людина потребує чийогось товариства.

— У випадку містера Девіна йдеться про платонічну любов, Лупіто.

— Не знаю, що воно таке, але коли це те, що я маю на думці, не вір йому. У француза на свистачці є імплантант, така собі пластикова сосиска, що надимається за допомогою прикритої яечками помпочки.

— Що ти таке кажеш, Лупіто! — розреготалася Ірина.

— Те, що чуєш. Присягаюся. Сама я не бачила, але француз якось показав Жанові-Данієлю. Це щось неймовірне.

Жінка додала, мовляв, на Іринине щастя, за довгі роки роботи в Лак-хаузі вона пересвідчилася, що сам по собі вік не робить нікого ні кращим, ні розумнішим, а лише підкреслює те, чим людина була завжди.

— Хто був нікчемою, не стає з роками шляхетним, Ірино, а робиться ще більшим нікчемою. Девін, поза сумнівом, завжди був вітрогоном, і через те зараз він старий соромітник, — висувала жінка.

Не маючи можливості повернути брошку-скарабея залицяльникові, Ірина віднесла подарунок Гансові Фойгту, котрий поставив її до відома, що співробітникам категорично заборонено брати чайові та презенти. Це правило не стосувалося майна, яке Лак-хауз отримував від помираючих, і коштів, які передавалися потайки, коли хтось хотів поставити свого родича на перші позиції в черзі претендентів, але про такі речі не говорили вголос. Директор узяв потворну топазову комаху, щоб повернути, як він висловився, законному власнику, а тим часом сунув її в шухляду письмового столу.

Через тиждень Жак Девін дав Ірині сто шістдесят доларів двадцятидоларовими купюрами, і цього разу дівчина пішла прямісінько до Лупіти Фаріас, яка була прихильницею простих рішень: жінка знову поклала гроші до коробки з-під сигар, де кавалер тримав готівку, певна, що той не пам'ятає ані що брав їх звідти, ані скільки їх там було. Так Ірина розв'язала проблему чайових, однак вона не могла нічого вдіяти з пристрасними записками Жака Девіна, з його запрошеннями повечеряти в дорогому ресторані, з усіма зачіпками, до яких той вдавався, щоб викликати її до своєї кімнати, а тоді теревеніти про власні перебільшені успіхи й насамкінець запропонувати руку та серце. Француз, цей вправний спокусник, повернувся в часи своєї юності, його мучила солодка сором'язливість, і замість освідчитися особисто, він передав їй цілком розбірливого листа, набраного на комп'ютері. В конверті містилися два аркуші, повні недоводок, метафор та повторень, які можна було звести до кількох позицій: Ірина відновила його енергію та бажання жити, він міг би запропонувати їй розкішне життя, приміром, у Флориді, де завжди гріє сонце, а коли

вона овдовіє, то буде заможною. Хоч би як дивилася Ірина на його пропозицію, вона в будь-якому разі залишиться у вигравші, — писав він, — оскільки різниця у віці працює на її користь. Підпис під епістолою був наче курка лапою надряпала. Дівчина вирішила не доповідати директору, побоюючись, що той вижене її геть, і не відповіла на лист, певна, що в залицяльника потьмарився розум, однак то був єдиний випадок, коли пам'ять не підвела Жака Девіна. Помолоділий через пристрасть, він і далі засипав її щораз нагальнішими посланнями, а Ірина намагалася уникати француза й молилася святій Параскеві, аби та напоумила старого й перевела його увагу на дюжину восьмидесятирічних прихильниць.

Ситуація ставала дедалі напруженішою й зробилася б зовсім нестерпною, якби не несподівана подія, яка покінчила з Жаком Девіном, а разом із дилемою, що стояла перед Іриною. Того тижня француз без жодних пояснень пару разів виїздив кудись на таксі — в його випадку це було щось неймовірне, бо він губився на вулиці. В обов'язки Ірини входило супроводити його, однак Жак Девін зникав потайки, нікому не прохопившись про свої наміри. Друга поїздка, мабуть, стала іспитом його живучості, бо француз повернувся такий розгублений та змучений, що шофер буквально виніс його з таксі й, наче тюк, передав черговій.

— Що з вами трапилося, містере Девіне? — запитала жінка.

— Не знаю, мене там не було.

Оглянувши француза й пересвідчившись, що артеріальний тиск у нормі, черговий лікар вирішив не відправляти старого знову до лікарні й прописав йому на кілька днів постільний режим, водночас поставивши Ганса Фойгта до відома, що розумові здібності вже не дозволяють Жакові Девіну залишатися на другому рівні, а отже настав час перевести його на третій, де він перебуватиме під постійним наглядом. Наступного дня директор вже був зібрався

повідомити містера Девіна про таку переміну (виконання цієї місії завжди залишало в нього на язиці присмак міді, бо всі знали, що третій рівень — то передпокій «Раю», звідки немає вороття), однак роздуми Ганса Фойгта урвав поплотнілий гаїтянин Жан-Даніель, котрий прибіг із новиною: цього ранку, коли доглядальник прийшов до Жака Девіна, щоб допомогти тому вбратися, француз лежав заляканий та холодний. Лікар запропонував зробити розтин, але Ганс Фойгт не дозволив: навіщо збуджувати підозри, коли йдеться про таку звичайну справу як смерть дев'яносторічного дідугана? Розтин міг заплямити бездоганну репутацію Лак-хаузу. Довідавшись про смерть француза, Ірина довго плакала, бо на свій превеликий жаль прив'язалася до цього патетичного Ромео, хоча, позбувшись його, відчула деяку полегкість і сором через це своє відчуття.

Смерть француза об'єднала клуб його шанувальниць спільною вдовиною жалобою, однак їм не вдалось утішитися прощальною церемонією, бо родичі небіжчика побажали якнайшвидше спалити його рештки в крематорії.

Усі, навіть шанувальниці, невдовзі б забули про чоловіка, якби родичі не влаштували гучного скандалу. Щойно встигнувши байдуже розвіяти його попіл, гадані спадкоємці виявили, що всі статки стариганя були відписані такій собі Ірині Базілі. У доданій до заповіту короткій записці мовилося, що Ірина подарувала йому свою ніжність на останньому відтинку довгого життя, а тому заслуговує бути його спадкоємицею. Адвокат Жака Девіна пояснив, що клієнт продиктував йому зміни до заповіту по телефону, а потім двічі приїздив до контори — вперше, щоб перевірити папери, а вдруге, щоб підписати їх у присутності нотаріуса, і при цьому добре усвідомлював, чого хоче. Спадкоємці звинуватили адміністрацію Лак-хаузу в недбальстві та ігноруванні розумового стану старого, а Ірину Базілі у віроломному заволодінні його коштами. Вони заявили,

що наміряються оскаржити заповіт, оголосити адвоката недієздатним, нотаріуса — спільником, а з притулку стягнути збитки та відшкодування. Ганс Фойгт зустрів юрбу зневірених родичів з незворушною чемністю, набутою за довгі роки роботи на чолі закладу, хоча всередині кипів од люті. Директор не чекав такого шахрайства від Ірини Базілі, котра, як йому здавалося, і мухи не скривдить, але вік живи — вік учись, нікому не можна довіряти. Він стиха запитав адвоката, про яку суму йдеться, і почув у відповідь, що йдеться про посушливі землі в Нью-Мехіко та акції різних компаній, вартість яких слід уточнити. Сума готівкою була незначною.

Директор попросив двадцять чотири години на роздуми, щоб знайти менш утратний вихід, ніж суд, і негайно викликав до себе Ірину. Він сподівався залагодити справу мирно. Йому не випадало сваритися з цією пройдисвіткою, але, побачивши її, Ганс Фойгт не стримався.

— Хотів би знати, як тобі, чорт забирай, вдалося обробити старого!— почав шпетити він дівчину.

— Кого ви маєте на увазі, містере Фойгт?

— Француза, кого ж іще! Як тобі це вдалося просто у мене під носом?

— Вибачте, я не казала вам, щоб не турбувати, гадала, все само якось владнається.

— Авжеж, владналося! Як я це поясню його родичам?

— Нічого їм не треба пояснювати, містере Фойгте. Старики закохуються, ви й самі знаєте, але сторонніх людей це шокує.

— Ти спала з Девіном?

— Ні! Як ви могли подумати?

— Тоді я нічого не розумію. Чому він зробив тебе своєю єдиною спадкоємицею?

— Що?

І тут ошелешений Ганс Фойгт зрозумів, що Ірина Базілі не здогадувалася про наміри старого, і його заповіт був

для неї цілковитою несподіванкою. Директор попередив дівчину, що їй доведеться докласти чималих зусиль, щоб одержати бодай щось, бо законні спадкоємці битимуться до останнього мідяка, але Ірина раптом заявила, що нічого їй не треба, мовляв, лихі гроші принесуть лише нещастя. «Жак Девін був не сповна розуму, — додала вона, — і будь-хто в Лак-хаузі може це підтвердити; найкраще залагодити все без скандалу. Досить буде довідки від лікаря про старечий маразм». Ірині довелося повторити свої слова, щоб розгублений директор уторопав, що вона каже.

Попри запобіжні заходи, утаїти справу не вдалося. Всі були в курсі, і на другий день в інтернаті тільки й розмов було, що про Ірину Базілі, чий вчинок викликав захоплення пожильців та невдоволення латиноамериканського й гаїтянського персоналу, серед якого відмова від грошей вважалася тяжким гріхом. «Не плюй у небо, попаде в тебе», — висувала Лупіта Фаріас, і дівчина не знайшла в румунській мові відповідника незрозумілій приказці. Вражений безкорисливістю цієї скромної емігрантки з країни, яку важко було знайти на мапі, директор перевів Ірину на постійну роботу по сорок годин на тиждень із платнею вищою, ніж у її попередниці. До того ж він умовив спадкоємців Жака Девіна на знак вдячності дати Ірині дві тисячі доларів. Дівчина так ніколи й не одержала обіцяної винагороди, та, оскільки не могла навіть уявити такої купи грошей, невдовзі про них забула.

АЛЬМА БЕЛАСКО

Завдяки фантастичній спадщині Жака Девіна Альма Беласко звернула увагу на Ірину, а коли плитки вичерпалися, покликала її до себе. Альма прийняла дівчину в своєму спартанському помешканні, сидючи з імператорським достоїнством у невеличкому кріслі абрикосового кольору зі смугастим котом Неко на колінах.

— Мені потрібна секретарка. Я хочу, щоб ти працювала у мене, — мовила жінка.

То була не пропозиція, а наказ. А що Альма дуже рідко відповідала на вітання, коли вони зустрічалися в якомусь коридорі, її слова захопили Ірину зненацька. До того ж половина мешканців інтернату жила на скромну пенсію, до якої зрідка додавалися одержані від родичів незначні кошти, і багатьом пожильцям доводилось обмежуватися доступними послугами, бо навіть зайва порція могла виснажити скромний бюджет; тому тут ніхто не міг дозволити собі найняти особисту помічницю. Привид бідності, як і привид самотності, завжди супроводжував стариків. Ірина пояснила жінці, що має обмаль вільного часу, оскільки після роботи в Лак-хаузі працює в кав'ярні, а ще миє на дому собак.

— Тобто як собак? — здивувалась Альма.

— Я маю партнера на ім'я Тім, це мій сусід у Берклі. А Тім має халабуду, біля якої встановив дві ванни й довгий шланг; ми обходимо собачі доми, тобто доми, власники яких тримають собак, під'єднуємо шланг і миємо клієнтів,

тобто собак, на подвір'ї чи на вулиці. А ще чистимо їм вуха та стрижемо нігті.

— Собакам? — перепитала Альма, ховаючи посмішку.

— Так.

— І скільки тобі платять за годину?

— Двадцять п'ять доларів за собаку, але я роблю це на пару з Тімом, тож виходить дванадцять п'ятдесят.

— Я найму тебе з тримісячним випробувальним строком, платитиму тринадцять доларів за годину. Якщо твоя робота мене влаштує, матимеш п'ятнадцять. Працюватимеш зі мною після роботи в Лак-хаузі, для початку по дві години на день. Розклад може бути гнучким, залежно від моїх потреб і твоїх можливостей. Згода?

— Я можу кинути роботу в кав'ярні, місіс Беласко, але не з собаками — вони вже знають і чекають мене.

На тому й домовилися, і так почалася їхня співпраця, яка згодом переросла в дружбу.

В перші тижні, виконуючи нові повинності, Ірина ходила навшпиньках і почувалася трохи зніченою, бо Альма Беласко виявилася жінкою владною, вимогливою до найменших подробиць і водночас не надто чіткою в розпорядженнях, але невдовзі дівчина втратила страх і зробилася для Альми такою ж незамінною, як і для всього Лак-хаузу. Ірина спостерігала за Альмою із захопленням зоолога, як за невмирущою саламандрою. Ця жінка не була схожа ні на кого з її знайомих і, безперечно, на жодного зі стариків другого та третього рівнів. Позбавлена сентиментальності, байдужа до всього матеріального, вільна від прив'язаностей — за винятком внука, Альма над усе дорожила своєю незалежністю й почувалася такою впевненою в собі, що не шукала підтримки ні в Бога, ні в солодкавому блаженстві деяких мешканців Лак-хаузу, котрі проголошували себе людьми духовними й проповідували методи, що дозволяли досягти стану вищої свідомості. Альма не літала в хмарах. Ірині її зарозумілість здалася своєрідним

захистом від чужої цікавості, а простота — тією формою вишуканості, яку мало хто з жінок можуть імітувати, не здаючись недбалими. Сиві пасма шорсткого нерівномірно підстриженого волосся жінка зачісувала пальцями. Єдиною поступкою мирській марноті з її боку було те, що Альма користувалася червоною помадою і туалетною водою для чоловіків, яка пахла сумішшю бергамота й помаранчі; там, де вона проходила, цей свіжий аромат заглушав невиразні запахи дезінфікуючих засобів, старості, а часом і марихуани, якими був просякнутий Лак-хауз. Альма була жінкою окостуватою, мала великий ніс, гордливі губи та натруджені руки поденниці, а обрамлені важкими темними бровами й фіолетовими кругами карі очі надавали їй виразу людини, що страждає на безсоння, якого окуляри в чорній оправі не здатні були приховати. Її загадковий вигляд начеб встановлював дистанцію: ніхто зі співробітників не звертався до неї тим поблажливим тоном, яким зазвичай вони розмовляли з іншими пожильцями, і так само ніхто не міг похвалитися тим, що знає Альму, поки Ірина Базілі не спромоглася проникнути у фортецю її особистого життя.

Альма Беласко жила зі своїм котом у помешканні майже без меблів та особистих речей і користувалася крихітною автівкою, анітрохи не зважаючи на правила дорожнього руху, які трактувала довільно (тож до обов'язків Ірини входила сплата штрафів). Вона була жінкою чемною з огляду на добре виховання, але єдиними людьми, з якими Альма заприятимилася в Лак-хаузі, стали садівник на ім'я Віктор — з ним вона подовгу працювала разом, допомагаючи доглядати висаджені у підвісних вазонах рослини та квіти, і лікарка Кетрін Хоп, перед якою просто не могла встояти.

У розділеному дерев'яними перетинками сараї Альма, як і інші майстри, винаймала студію. Вона малювала на шовку, як робила це шістдесят років поспіль, але тепер

не з натхнення, а щоб не померти передчасно від нудьги. Багато годин на тиждень жінка проводила з Кірстен, своєю помічницею, котрій синдром Дауна не заважав виконувати звичні повинності. Кірстен знала суміші барв і знаряддя, що використовувала Альма, готувала тканину, підтримувала порядок у майстерні й мила пензлі. Обидві працювали згадано й без слів розуміли одна одну. Коли в Альми почали тремтіти руки, а пульс зробився уривчастим, вона найняла двох студентів, які наносили на шовк зроблені нею на папері малюнки, а тим часом вірна помічниця наглядала за ними з підозрілістю тюремниці. Кірстен була єдиною особою, котра дозволяла собі, вітаючись, обіймати Альму або й цілувати її в пориві ніжності.

Не ставлячи перед собою такої мети, Альма зробилася знаменитою завдяки оригінальним малюнкам та сміливим барвам своїх кімоно, тунік, хусток і шаликів. Сама їх не носила, віддаючи перевагу широким полотняним брюкам та блузкам чорного, білого й сірого кольорів — шматтю жebraків, за визначенням Лупіти Фаріас, котра гадки не мала, скільки коштує це шмаття. Одяг з Альминими малюнками продавався у мистецьких салонах і коштував шалені гроші, які вона спрямовувала до фундації Беласко. На ці колекції її надихнули подорожі світом — тварини з Серенгеті*, оттоманська кераміка, ефіопські письмена, ієрогліфи інків, грецькі барельєфи; свої роботи вона оновлювала в міру того, як їх наслідували конкуренти. Альма відмовлялася продати власний товарний знак або співпрацювати з модними дизайнерами. Кожен її оригінал репродукувався в обмеженій кількості під її суворим наглядом, і на кожному виробі стояв її особистий підпис. В часи найбільшого розмаху на неї працювали п'ять десятків людей, і вона керувала солідним підприємством у південній частині Маркет-стріт у Сан-Франциско. Альма

* Серенгеті — екологічний регіон у Східній Африці та однойменний національний парк у Танзанії.

ніколи не рекламувала свій крам, бо не мала потреби щось продавати, щоб заробляти на прожиток, проте її ім'я зробилося гарантією ексклюзивності та вишуканості. Коли їй виповнилося сімдесят років, Альма вирішила скоротити кількість своєї продукції, що завдало серйозного удару фундації Беласко, яка існувала завдяки цим надходженням.

Започаткована тисяча дев'ятсот п'ятдесят п'ятого року її свекром, легендарним Ісаком Беласко, фундація опікувалася створенням зелених зон у проблемних кварталах. Ця ініціатива, що мала передусім естетичні, екологічні та оздоровчі цілі, спричинилася до несподіваних соціальних вигод. Там, де з'являлися сад, парк або майдан, зменшувався рівень злочинності, бо самі ватажки та учасники банд, які раніше ладні були порішити одні одних за пакетик героїну чи тридцять квадратних сантиметрів території, об'єднувалися, щоб разом дбати про цей куточок міста, що тепер належав їм. В одних місцях вони створювали мурали, в інших зводили скульптури та дитячі майданчики, і скрізь актори й музиканти своїми виступами розважали публіку. Фундацією Беласко в кожному поколінні керував старший чоловік — таким було негласне правило, яке не змінила навіть емансипація жінок, бо жодна з них не завдала собі клопоту поставити його під сумнів. Одного дня черга мала дійти до Сета, правнука засновника. Молодик зовсім не бажав такої честі, але її було передбачено в заповіті.

Альма так звикла командувати й зберігати дистанцію, а Ірина — коритися та триматися скромно, що вони ніколи б не прониклися взаємною повагою, якби не Сет Беласко, улюблений онук Альми, який заповзвся зруйнувати бар'єри між ними. Сет познайомився з Іриною Базілі невдовзі після того, як бабуся оселилася в Лак-хаузі, і дівчина невідь чому одразу привабила його. Попри своє ім'я, вона не скидалася на тих красунь зі Східної Європи, які впродовж останнього десятиріччя брали штурмом чоловічі клуби

та модельні агенції. Дівчина не мала жираф'ячих кісток, монгольських вилиць та млості одаліски; здаля Ірину можна було переплутати з не надто охайним хлопчиськом. Вона була такою субтильною і так прагнула залишатися непомітною, що тільки добре придивившись, її вдалося б завважити. Простора одіж та насунутий на самісінькі брови повстяний капелюшок позбавляли можливості розгледіти дівчину. Сета приваблювали її загадкова розважливність, личко домовика, що набуло форми серця, із глибокою ямкою на підборідді, зелені полохливі очі, тонка шия, яка підкреслювала її вразливість, і шкіра — така біла, що аж світилася в темряві. Навіть її дитячі руки з погризеними нігтями зворушували Сета. Він відчував незнане доти хвилююче бажання захистити дівчину, оточити її увагою. Ірина напинала на себе стільки шарів одягу, що було неможливо оцінити те, що під ними, але коли через кілька місяців літо змусило дівчину скинути одяганки, які її приховували, під своїм недбалим стилем вона виявилася доволі зграбною та привабливою. Повстяний капелюшок поступився місцем циганським хусткам, які не повністю прикривали її волосся, і тепер личко Ірини обрамляли біляві, майже безбарвні кучері.

Спершу бабуся була єдиною сполучною ланкою між Сетом та дівчиною, на яку не діяв жоден із його випробуваних методів, але згодом молодик виявив невідпорну силу письма. Він сказав Ірині, що з допомогою бабусі намагається відтворити півтора століття історії родини Беласко та міста Сан-Франциско, від заснування до нинішніх часів. З п'ятнадцяти років Сет зберігав у голові цей об'ємний роман — бурхливий потік образів, історій, думок, слів і ще слів, в якому — якщо його не викласти на папері — міг потонути. Це було перебільшенням: бурхливий потік насправді скидався на млявий струмок, але він так захопив Іринину уяву, що Сетові не залишалося нічого іншого, як сісти писати. Окрім відвідин бабусі, котра підживляла його

усними оповідками, він почав шукати матеріали в книжках та Інтернеті, збирати фотографії й написані в різний час листи. Це викликало захоплення Ірини, але не Альми, яка закидала внукові, що той, мовляв, величний у думках і безладний у вчинках, а це згубний збіг для письменника. Якби Сет завдав собі клопоту трохи поміркувати, то визнав би, що бабусини спогади й роман тільки привід, щоб бачитися з Іриною, цим вирваним із якоїсь північної казки створінням, що опинилося в найнесподіванішому місці — геронтологічному закладі. А проте, хоч би скільки міркував, він все одно не зміг би пояснити невідпорної притягальної сили, що вабила його до цієї кощавої, мов сирота, та блідої, наче сухотниця, дівчини — повної протилежності його уявленням про жіночий ідеал. Сетові подобалися здорові, життєрадісні, засмаглі дівчата без комплексів, яких була безліч у Каліфорнії і в його минулому. Ірина ж, здавалося, не помічала враження, що справляла на нього, й ставилася до Сета з неуважливою симпатією, з якою люди зазвичай роздивляються чужі талісмани. Така чемна байдужість, яку в інші часи він би сприйняв як виклик, пригнічувала Сета, породила в нього тривке зниконіння.

Бабуся почала видобувати з пам'яті деякі спогади, щоб допомогти внукові з книжкою, яку той, за його власним визнанням, уже десять років починав і кидав. То був амбітний проект, і ніхто не зарадив би йому краще за Альму, котра мала багато вільного часу й не виявляла ще симптомів старечого маразму. Альма поїхала з Іриною до будинку родини Беласко в Сі-Кліффі*, щоб поритися в своїх шухлядах, які ніхто не чіпав після її від'їзду. Її колишня кімната стояла зачиненою, туди заходили лише щоб прибрати. Альма розподілила майже все, що мала: невістці та онуці дісталися коштовності, крім оздобленого діамантами браслета, який призначався майбутній дружині Сета; лікарням та школам — книжки; благодійним організаціям — одяг і шкiряні вироби, яких у Каліфорнії ніхто

* Сі-Кліфф — район Сан-Франциско.

б не наважився вдягти, побоюючись захисників тварин, здатних накинутися з ножами на їхніх власників. Решту речей вона пороздавала всім бажаючим, залишивши собі лише те, що для неї важило: листи, щоденники, газетні та журнальні вирізки, документи й фотографії. «Я мушу упорядкувати ці матеріали, Ірино. Не хочу, щоб — коли зовсім постарію — хтось копірсався в моєму особистому житті». Попервах Альма намагалася робити це сама, але в міру того, як проникалася довірою до Ірини, почала доручати щось їй. Зрештою у віданні дівчини опинилося все, крім листів у жовтих конвертах, що надходили час від часу й які Альма негайно ховала. Ірині було наказано їх не чіпати.

Внукові Альма віддавала свої спогади по одному, скнаро, щоб якнайдовше тримати його на гачку, оскільки боялася, що, коли Сетові набридне увиватися коло Ірини, знаменитий рукопис знову опиниться в якійсь забутій шухляді, а самого внука вона бачитиме набагато рідше. Ірина неодмінно мусила бути присутньою під час її зустрічей із Сетом, інакше той робився неуважним в очікуванні дівчини. Альма подумки сміялася, уявляючи реакцію родини, якщо Сет, спадкоємець династії Беласко, візьме шлюб із емігранткою, котра заробляла на прожиток, доглядаючи стариків та миючи собак. Їй самій така перспектива не видавалася кепською, бо Ірина була розумнішою за більшість тимчасових спортивних подружок Сета, але скидалася на необроблену коштовність, яку ще слід було відшліфувати. Стара намірилася надати їй блиску культури, водити в концерти й музеї, давати читати дорослу літературу замість безглузких романів про фантастичні світи й надприродних істот, які Ірина обожнювала, а ще навчити її добрих манер — приміром, правильно користуватися столовим прибором. Цього Ірину не навчили ані дід із бабою в молдавському селі, ані матір-алкоголічка в Техасі, але вона була дівчиною кмітливою та вдячливою. Ушляхетнити її буде неважко, і це стало б дотепною відплатою Ірині за те, що вона приналежить Сета до Лак-хаузу.

ЛЮДИНА-НЕВИДИМКА

Після року роботи в Альми Беласко дівчина вперше запідозрила, що та має коханця, але не надавала цьому великого значення, однак через якийсь час була змушена сказати про це Сету. Попервах, поки Сет не посвятив її в порок невизначеності та інтриги, Ірина не мала наміру шпигувати за Альмою. Дівчина проникала в її внутрішній світ поступово, непомітно для кожної з них. Гадка про коханця виразилася, коли Ірина упорядковувала коробки, що привозили з будинку в Сі-Кліффі, й споглядала в Альміній спальні знімок якогось чоловіка в срібній рамці, який господиня регулярно протирає спеціальною стиркою. Окрім ще однієї, невеличкої родинної фотографії у вітальні, інших світлин у помешканні не було, і це привернуло увагу Ірини, бо мешканці Лак-хаузу зазвичай оточували себе знімками, щоб не почуватися самотніми. Альма зринула тільки, що це друг дитинства. Ірина ще кілька разів наважувалася запитувати про чоловіка з фотографії, однак Альма змінювала тему. А проте Ірині вдалося вивідати, що ім'я чоловіка Ітімей Фукуда, він японець і автор дивної картини, що висіла у вітальні — то був смутний краєвид: сніг, сіре небо, похмурі одноповерхові будиночки, стовпи та електричні дроти й, наче єдина ознака життя, чорний птах у леті. Ірина не розуміла, чому з-поміж численних картин у будинку Беласко Альма вибрала саме цей гнітючий краєвид, щоб прикрасити свою оселю. На портреті Ітімей Фукуда був чоловіком непевного віку, з оберненою вбік

головою, наче він когось про щось запитував, та із при-
мруженими очима, бо дивився в бік сонця, але його погляд
був прямим і щирим; він мав густе шорстке волосся, а на
його пухлих чуттєвих губах окреслилася подоба усмішки.
Ірину невідворотно притягувало це обличчя, воно мовби
кликало її чи намагалось сказати щось важливе. Дівчина
так довго вдивлялася в нього, коли залишалася в помеш-
канні сама, що почала уявляти Ітімея Фукуду на повний
зріст, приписувати йому якісь риси й оживляти його: він
був міцний, самотній, стриманий та терплячий. Відмова
Альми говорити про нього підхльостувала Іринину ціка-
вість. В якійсь із коробок дівчина знайшла ще одне фото
цього чоловіка: з Альмою на пляжі — обоє в штанах із
закоченими холошами й тапочками в руках, вони стояли
у воді, сміючись та підштовхуючи одне одного. Поведінка
цієї пари, яка бавилася на пляжі, свідчила про любов, про
сексуальну близькість. Ірина здогадалася, що вони були самі
й попросили якогось незнайомця, котрий проходив повз
них, зробити цей знімок. «Якщо Ітімей приблизно Альмин
ровесник, йому тепер років вісімдесят», — висувала Ірина,
не маючи проте жодного сумніву, що упізнала б його, якби
побачила. Один тільки Ітімей міг бути причиною мінливої
поведінки Альми.

Ірина навчилася передбачати зникнення господині, бо
їм передували дні відлюдкуватої меланхолійної мовчанки,
на зміну якій приходила несподівана, ледве стримувана
ейфорія, щойно Альма приймала рішення їхати. Вона чо-
гось чекала, і коли це щось відбувалося, Альма робилася
щасливою: кидала до сумки кілька одяганок, попереджала
Кірстен, що не прийде до майстерні, й залишала Неко на
Ірину. Старий кіт мав свої дивацтва й хвороби; довже-
лезний список рекомендацій та ліків висів на дверцятах
холодильника. Це був четвертий із чотирьох однакових
котів, які мали одне ім'я й супроводили Альму на різних
етапах її життя. Альма від'їздила зі швидкістю нареченої,

не повідомивши, ні куди їде, ні коли наміряється повернутися. Минали два-три дні, впродовж яких вона не подавала жодних ознак життя, а тоді, сяючи від щастя, — так само несподівано, як і зникала — жінка поверталася на своїй іграшковій автівці, в якій скінчився бензин. Ірина займалася її рахунками, тож бачила готельні квитанції, а ще виявила, що в ці свої подорожі Альма брала єдині дві шовкові нічні сорочки замість фланелевих піжам, у яких зазвичай спала. Дівчина запитувала себе, чому Альма зникає так, мовби йдеться про якийсь гріх, адже вона була вільною людиною й могла приймати кого побажає у своєму помешканні в Лак-хаузі.

Підозри Ірини щодо мужчини з портрета неминуче заразили Сета. Дівчина обачливо не висловлювала своїх сумнівів, але внук під час частих відвідин почав звертати увагу на неодноразові зникнення бабусі. А коли запитував її, Альма відповідала, мовляв, їздила до тренувального табору терористів або поекспериментувати з настоянкою з аяуаси*, чи вигадувала ще якусь нісенітницю, яку повідомляла звичним у їхньому спілкуванні саркастичним тоном. Сет вирішив, що розгадати загадку йому могла б допомогти Ірина, однак — зважаючи на непохитну відданість дівчини Альмі — домогтися цього було нелегко. Йому вдалося однак переконати Ірину в тому, що бабуся може наразитися на небезпеку. Мовляв, Альма тільки здається міцною як для свого віку, а насправді вона квола, в неї високий тиск, слабке серце й початкова стадія хвороби Паркінсона — тому й тремтять руки. Він не вдасться до дрібниць, бо Альма відмовилася від фахового медичного огляду, але їм обом слід стежити за нею, щоб уникнути ризиків.

— Людина прагне безпеки для тих, кого любить, Сете. Однак для себе самої людина прагне незалежності. Твоя бабуся ніколи не погодиться, щоб ми втручалися в її особисте життя, нехай навіть з метою її вберегти.

* Аяуаса — дика ліана, з коріння якої роблять наркотичну настоянку.

— Саме тому ми повинні робити це непомітно для неї, — підсумував Сет.

За словами Сета, на початку дві тисячі десятого року за якісь дві години щось несподівано переродило його бабусю. Успішна мисткиня й бездоганна людина обов'язку, вона віддалилася від світу, від родини, друзів та оселилася в геронтологічному закладі, воліючи вбратися, наче тибетська біженка, як твердила її невістка Доріс. «Мозок їй перемкнуло, що ж іще могло статися», — додав молодик. Востаннє колишню Альму бачили, коли по обіді вона сказала, що піде поспить. О п'ятій годині пополудні Доріс постукала в двері її кімнати, щоб нагадати свекрусі про вечірнє свято; жінка стояла біля вікна босоніж, у самій білизні, а її погляд загубився десь у хмарах. На бильці крісла недбало висіла її чарівна червона сукня. «Скажи Ларрі, що я не піду на свято, і нехай не розраховує на мене до кінця моїх днів». Голос її лунав твердо й не передбачав відповіді. Невістка мовчки причинила за собою двері й розповіла про все чоловікові. Того вечора відбувався збір коштів для фундації Беласко — найважливіша подія року, коли перевірялися притягальні спроможності родини. Офіціанти вже закінчували сервірувати столи, кухарі старанно готували бенкет, а музиканти з камерного оркестру налаштовували свої інструменти. Кожного року Альма виступала з короткою, майже незмінною промовою, позувала для кількох фотографій із найповажнішими благодійниками й розмовляла з журналістами; від неї вимагалось лише це, всім іншим опікувався її син Ларрі. Тепер вони мусили обійтися без неї.

Наступного дня почалися вирішальні зміни. Альма заходилася збирати валізи, визначивши, що саме з небагатьох речей знадобиться їй у новому житті. Вона мусила спростити його. Спочатку пішла за покупками, а тоді зустрілася зі своїми бухгалтером та адвокатом. Призначила собі розумну пенсію, а решту коштів передала Ларрі без жодних розпоряджень стосовно їхнього розподілу. Потім

повідомила, що переїжджає до Лак-хаузу. Щоб довго не чекати, вона купила місце в черзі у однієї жінки-антрополога, котра за пристойну суму була готова ждати ще кілька років. Ніхто в родині доти не чув про Лак-хауз.

— Це будинок відпочинку в Берклі, — туманно пояснила Альма.

— Притулок для стариків? — стривожено перепитав Ларрі.

— Щось таке. Я проживу решту життя без ускладнень, не буду ні для кого тягарем.

— Тягарем? Сподіваюсь, ти не нас маєш на увазі!

— А що ми скажемо людям? — нетактовно поцікавилася Доріс.

— Що я стара й божевільна. Це буде близько до істини, — озвалася Альма.

Шофер перевіз її разом із котом та двома валізами. Через тиждень Альма поновила водійські права, без яких обходилася десятки років, і купила «смайт»* лимонного кольору, такий маленький та легкий, що одного разу трое бешкетливих хлопчаків голіруч перевернули його колесами догори, мов черепаху, коли власниця припаркувалася посеред вулиці. Вибираючи автівку, Альма керувалася тим міркуванням, що завдяки яскравому кольору її добре бачитимуть інші водії, а невеличкі габарити машини, на її думку, слугували гарантією того, що, якщо раптом, на превеликий жаль, вона зіб'є якогось пішохода, то принаймні не розчавить його. Це було однаково, що кермувати гібридом велосипеда й інвалідного візка.

— Гадаю, в бабусі серйозні проблеми зі здоров'ям, Ірино, й у Лак-хаузі вона усамітнилася через гордість, щоб цього ніхто не помічав, — мовив Сет.

— Якби це було так, вона б уже померла, Сете. До того ж у Лак-хаузі ніхто не усамітнюється. Це відкритий заклад, де люди живуть громадою — вони приходять і йдуть, коли

* «Смайт» — марка автомобілів особливо малого класу виробництва однойменної фірми.

заманеться. Тому сюди не приймають пацієнтів із хворобою Альцгеймера, бо ті можуть потайки піти й загубитися.

— Але мої побоювання виправдані. Під час якогось із бабусиних від'їздів з нею може щось трапитися.

— Вона завжди поверталася. Альма знає, куди їде, й, думаю, їде не сама.

— Тоді з ким? З кавалером? Гадаєш, бабуся подорожує по готелях із коханцем?

— А чому б ні?

— Вона німецька!

— Все відносно. Вона стара, але не німецька. У Лак-хаузі Альма може вважатися молодою. До того ж любов здатна запалити людину в будь-якому віці. Ганс Фойгт вважає, що в старості варто закохуватися — це поліпшує здоров'я й дозволяє уникати депресії.

— І як старики це роблять? Я маю на увазі в ліжку.

— Мабуть, неквапно, спитай краще в бабусі.

Сетові вдалося перетворити Ірину на свою спільницю, і вони вдвох почали розплутувати цю справу. Раз на тиждень посильний залишав для Альми в реєстратурі кошик з трьома гарденіями. На кошику не було ні імені відправника, ні назви квітництва, проте Альма не виявляла ні подиву, ні цікавості. А ще на її ім'я до Лак-хаузу раз по раз надходили жовті конверти — також без зазначення відправника — які вона викидала, видобувши з них перед тим менший конверт, де від руки були написані її ім'я та адреса в Сі-Кліффі. Ніхто з родини чи персоналу, який працював у будинку Беласко, не отримував і не пересилав їх до Лак-хаузу. Родичі взагалі гадки не мали про листи, поки Сет не прохопився про них. Молоді люди не могли з'ясувати, хто відправник, бо для цього бракувало двох конвертів та двох адрес до одного листа. Так само не знали вони, до чого може призвести це незвичне листування. А що ні Ірина в помешканні, ні Сет у будинку в Сі-Кліффі не знайшли жодних слідів, то вирішили, що Альма тримає листи в сейфі у своєму банку.

12 квітня 1996 року

Ще один пам'ятний медовий місяць з тобою, Альмо. Я вже давно не бачив тебе такою щасливою та умиротвореною. Вашингтон зустрів нас магічним видовищем тисячі семисот розквітлих черешневих дерев. Щось схоже я бачив багато років тому в Кіото. Чи досі квітує черешня в Сі-Кліффі, яку посадив мій батько?

Ти погладила імена на темному камені Меморіалу в'єтнамської війни й сказала мені, що камені промовляють, що їхні голоси можна почути, що мертві в цьому мурі, мов у пастці, і волають до нас, обурені, що їх принесено в жертву. Я замислився над цим. Духи є повсюди, Альмо, але, гадаю, вони вільні й не тримають зла.

Іті

ДІВЧИНКА З ПОЛЬЩІ

Щоб задовольнити цікавість Ірини та Сета, Альма Беласко — з тим ясним розумом, що зберігає найважливіші події, — почала воскрешати в пам'яті спочатку першу зустріч із Ітімеєм Фукудою, а згодом, поступово, усе своє життя. Вона познайомилася з Ітімеєм навесні тисяча дев'ятсот тридцять дев'ятого року в розкішному саду в Сі-Кліффі. Тоді Альма була ще дівчинкою, яка їла менше, ніж канарка, мовчала вдень і плакала вночі, сховавшись у глибині тристулкової дзеркальної шафи, що стояла в приготованій для неї дядьком та тіткою кімнаті. Це була справжня голуба симфонія: голубі фіранки, запинало на ліжку під балдахіном, бельгійський килим на підлозі, паперові пташки на стінах і репродукції Ренуара в позолочених рамках; голубим був і краєвид за вікном — море й небо — коли розвіювався туман. Альма Мендель плакала за всім втраченим назавжди, хоча дядько й тітка так наполегливо переконували її, нібито розлука з батьками та братом лише тимчасова, що менш тямка дівчинка їм би повірила. Останній її спогад про батьків зберігав образи старшого чоловіка, бородатого та суворого, в чорному костюмі, довгому пальті й капелюсі та значно молодшої за нього плачучої жінки: обоє стояли на причалі в Данцигу й махали їй білими носовичками. В міру того, як пароплав із жалісним гудінням віддалявся, взявши курс на Лондон, батьки робилися все меншими та невиразнішими, а вона, вчепившись у поручні, навіть не спромоглася на прощаль-

ний змах руки. Тремтячи у дорожньому вбранні, загубившись у тлумі інших пасажирів, які скупчилися на кормі, щоб побачити, як зникає з очей їхня батьківщина, Альма намагалась триматися обачно, як її навчали змалку. На зростаючій відстані, Альма відчувала розпач батьків, і це посилювало передчуття, що вона ніколи вже їх не побачить. Батько незвичним для нього порухом обійняв матір однією рукою за плечі, наче хотів завадити їй кинутися у воду, а вона підтримувала однією рукою капелюшок, боронячи його від вітру, а другою відчайдушно махала носовичком.

За три місяці перед тим Альма стояла разом із ними на тому ж причалі, коли прощалася зі своїм братом Самуелем, старшим на десять років. Матері коштувало чимало сліз погодитися з рішенням чоловіка відправити сина до Англії. Це був запобіжний захід на той неймовірний випадок, якби підтвердилися чутки про можливу війну. Там хлопцю не загрожуватиме ні призов до армії, ні власна бравада, яка спонукала б його піти на фронт добровольцем. Родина Менделів гадки не мала, що через два роки Самуель воюватиме проти Німеччини у лавах британських ВПС. Альму, котра дивилася, як брат піднімається сходнями із хвалькуватим видом людини, на яку чекає перша в житті пригода, пройняло передчуття небезпеки, що загрожувала їхній родині. Брат був маяком у її житті, він озорював темні моменти й проганяв її страхи своїм переможним співом, лагідними жартами й піснями, які награвав на фортеп'яно. Самуель, у свою чергу, полюбив Альму з тієї самої миті, коли вперше взяв її на руки новонароджену — рожевий згорток, що пахнув тальком і нявчав, мов кіт. У наступні сім років — аж до тієї миті, коли вони мусили розлучитися, — його любов до сестри лише зростала. Звістка, що Самуель поїде кудись далеко, спричинилася до єдиного в її житті нервового нападу. Істерика почалася з плачу та криків, перейшла в хрипи — при цьому дівчинка колотилася на підлозі, і завершилася холодним душем, під який

її безжально поставили матір та бонна. Через від'їзд брата вона почувалася безпорадною й немов на розжареному приску, бо підозрювала, що це лише початок жажливих перемін. Альма чула розмову батьків про Ліліан, материну сестру, котра жила в Сполучених Штатах, пошлюблена з Ісаком Беласко, солідним чоловіком, як додавали вони щоразу, коли в розмові лунало його ім'я. Доти дівчинка не здогадувалася про існування якоїсь далекої тітки та цього солідного чоловіка й здивувалася, що її раптом змусили писати їм поштівки та ще й красивим почерком. Лихим передвістям видалося і те, що до уроків історії та географії бонна включила Каліфорнію — таку собі помаранчеву пляму на мапі й на іншому боці глобуса. Батьки дочекалися кінця новорічних свят, а тоді сповістили, що Альма на якийсь час також виїде на навчання за кордон, але — на відміну від брата — житиме в Сан-Франциско у родичів, у дядька й тітки, Ісака та Ліліан Беласко, разом зі своїми двома сестрами та братом у перших.

Плавання від Данцига до Лондона, а звідти на трансатлантичному пароплаві до Сан-Франциско тривало сімнадцять днів. Батьки доручили міс Ганікеум, бонні-англіїці, доправити Альму живою та здоровою до родини Беласко. Міс Ганікеум, незаміжня жінка з неприродним акцентом, безцеремонними манерами та похмурим виразом обличчя зневажала тих, кого вважала соціально нижчими за себе, й улесливо увивалася біля тих, хто здавалися їй вищими, а проте за півтора року роботи в домі Менделів спромоглася завоювати довіру господарів. Вона не подобалася нікому, а надто Альмі, але думка дівчинки не бралася до уваги, коли в перші роки життя їй вибирали бонн чи опікунів для домашнього навчання. Щоб заохотити жінку до подорожі, господарі пообіцяли їй чималу винагороду, яку та мала одержати у Сан-Франциско, щойно Альма опиниться в домі родичів. Міс Ганікеум з Альмою подорожували в одній з кращих кают, знемагаючи спершу через морську

хворобу, а згодом від нудьги. Англійка не гармонувала з пасажирами першого класу, але радше шубовснула б у воду, ніж змішалася з людьми свого соціального стану, тож понад два тижні не спілкувалася ні з ким, крім маленької вихованки. На пароплаві були й інші діти, однак Альму не цікавили передбачені програмою дитячі розваги, й вона ні з ким не заприятелювала. Бонна дратувала дівчинку, яка потайки плакала, бо вперше розлучилася з матір'ю, а ще читала чарівні казки й писала мелодраматичні листи, а потім вручала безпосередньо капітанові, щоб той відніс їх на пошту в ближчому порту, оскільки боялася, що коли віддати листи міс Ганікеум, та кине їх на споживу рибацям. Єдиними пам'ятними подіями того тривалого плавання були перехід через Панамський канал і маскарад, під час якого один індіанець-апачі штовхнув у басейн міс Ганікеум, котра, загорнувшись у простирадло, удавала грецьку весталку.

Родина Беласко чекала на Альму в гамірному порту Сан-Франциско, стоячи в такому щільному натовпі вантажників-азіатів, які метушилися біля суден, що міс Ганікеум сполошилася, чи вони, бува, не висадилися помилково в Шанхаї. Тітка Ліліан у сірому шерстяному пальті й турецькому тюрбані на голові стисла небогу в задушливих обіймах, а тим часом Ісак Беласко з шофером намагалися зібрати до купи чотирнадцять валіз та баулів мандрівниць. Дві сестри в перших, Марта й Сара, холодно поцілували новоприбулу в щоку й одразу забули про її існування не через злостивість, а тому, що були в тому віці, коли дівчата шукають женихів, і ця мета затуляла від їхніх очей усе інше. Незважаючи на гроші та репутацію родини Беласко, знайти омріяних чоловіків їм, либонь, було непросто, бо обидві успадкували батьківський ніс і материну фігуру, але не відзначалися ні його розумом, ні її симпатією. Брат у перших Натаніель, єдиний хлопчик, на шість років молодший за Сару, боязко входив у вік статевої зрілості й

скидався на сіру чаплю. Цей блідий, довготелесий хлопець почувався незручно в своєму тілі, де було забагато ліктів та колін, але мав замислені очі великого собаки. Дивлячись собі під ноги, він простягнув Альмі руку та промимрив вітальні слова, як наказали батьки. Дівчинка вчепилася в цю руку, немов у рятувальний круг, і всі спроби Натаніеля вивільнитися виявилися марними.

Так почалося Альміне життя у великому будинку в Сі-Кліффі, де їй — за незначними винятками — судилося прожити сімдесят років поспіль. У перші місяці тисяча дев'ятсот тридцять дев'ятого року вона вилила майже весь запас сліз і в подальшому плакала дуже рідко. Альма навчилася перетравлювати свої прикрощі на самоті й з великою гідністю, переконана, що чужі проблеми нікого не цікавлять, а замовчуваний біль зрештою минає. Вона затимила філософські напучення батька, чоловіка твердих та непохитних правил, котрий пишався, що сам зробився тим, ким був, і нічого нікому не винен, хоча це було не зовсім так. Спрощена формула успіху, яку Мендель втовкмачував своїм дітям з колиски, полягала в тому, щоб ніколи не нарікати, нічого не просити, намагатися бути в усьому першими й нікому не довіряти. Впродовж десятиліть Альма несла цей важезний лантух із камінням, поки кохання не допомогло їй позбутися частини тягаря. Стоїчна поведінка надала їй загадкового вигляду, коли Альма була ще дівчинкою, задовго до того, як у її житті з'явилися таємниці, які вона мусила берегти.

Під час депресії тридцятих років Ісакові Беласко вдалося не лише уникнути руйнівних наслідків економічного краху, а й збільшити статки. В той час, коли інші втрачали все, він працював по вісімнадцять годин на добу в своїй адвокатській конторі та вкладав кошти в комерційні обладнання, які спершу видавалися ризикованими, але в перспективі виявлялися блискучими. Він був серйозний,

неговіркий і добросердий. А що це добросердя межувало із безхарактерністю, чоловік намагався виглядати владним та неблаганним, хоча досить було поспілкуватися з ним пару разів, аби пересвідчитися в його доброті. Репутація людини співчутливої заважала його адвокатській кар'єрі. Згодом, коли Ісак Беласко балотувався до Вищого суду Каліфорнії, то програв вибори, бо опоненти закидали йому надмірну поблажливість, яка шкодить правосуддю та громадській безпеці.

Ісак з радістю прихистив Альму в своєму домі, але невдовзі нічний плач дівчинки почав діяти йому на нерви. Це були придушені, стримувані, майже нечутні крізь масивні двері шафи з червоного дерева схлипи, які однак проникали до розташованої в протилежному крилі коридору спальні, де він намагався читати. Ісак гадав, що діти, як і тварини, мають природну здатність пристосовуватися, й дівчинка швидко втішиться після розлуки з батьками, або ті емігрують до Америки. Він почувався нездатним зарадити їй, стримуваний сором'язливістю, яку завжди викликали в нього жіночі справи. Якщо Беласко не міг збагнути повсякчасних учинків власної дружини та дочок, то тим паче це стосувалося дівчинки з Польщі, якій ще не виповнилося й восьми років. В Ісака виникла забобонна підозра, нібито сльози небоги передвіщають страшну катастрофу. В Європі ще можна було побачити залишені великою війською шрами; живою залишалася пам'ять про покрайну шанцями землю, мільйони загиблих, вдів та сиріт, конаючих коней, убивчі гази, мух і голод. Ніхто не бажав другої такої пожежі, але Гітлер уже анексував Австрію, контролював частину Чехословаччини, а на його запальні заклики побудувати імперію вищої раси не можна було не зважати, як на маячню божевільного. Наприкінці січня Гітлер сформулював свою мету звільнити світ від єврейської загрози; мало було їх вигнати, вони підлягали знищенню. «Деякі діти мають психічний дар, тож не дивно, що Альма

в своїх кошмарних снах бачить щось жахливе й заздалегідь переживає страшний біль», — міркував Ісак Беласко. Чого чекали його свояки, залишаючись у Польщі? Цілий рік він марно наполягав, аби вони виїхали, як тисячі інших євреїв, котрі тікали з Європи. Він пропонував їм свою гостинність, хоча Менделі мали вдосталь грошей і не потребували його допомоги. Барух Мендель відповів йому, що цілісність Польщі гарантована Великою Британією та Францією. Він почувався впевнено, захищений своїм капіталом і комерційними зв'язками; відправити дітей за кордон — ось єдина поступка, на яку він пішов з огляду на цькування нацистської пропаганди. Ісак Беласко не був знайомий із Менделем, але з листів і телеграм недвозначно виснував, що чоловік своячки такий же пихатий та несимпатичний, як і впертий.

Минув майже місяць, перш ніж Ісак надумав утрутитися в Альмину ситуацію, але навіть тоді не наважився зробити це сам, тож вирішив передоручити справу дружині. Вночі подружжя розділяли тільки напівпрочинені двері, однак Ліліан була туговухою й на ніч пила як снодійне опіумну настоянку, тож якби чоловік не привернув її уваги, вона ніколи б і не здогадалася, що дівчинка плаче в шафі. На той час міс Ганікеум уже не було з ними: діставшись Сан-Франциско, жінка одержала обіцяну винагороду й через дванадцять днів повернулася на батьківщину, бо в неї викликали огиду брутальні манери, незрозуміла говірка та демократія американців, про що вона й заявила, навіть не замислившись, що цей коментар був образливим для родини Беласко, людей добропристойних, які поставилися до неї з усією повагою. Водночас, коли попереджена сестрою в листі Ліліан спробувала знайти під підбивкою Альминого дорожнього пальта діаманти (Менделі поклали їх туди радше за традицією, ніж для того, щоб убезпечити дочку, бо коштовності не були аж надто цінними), їх там не виявилось. Підозра одразу впала на міс Ганікеум, і

Ліліан хотіла була відправити по слідах англійки одного з детективів, які працювали в чоловічій конторі, проте Ісак вирішив, що воно того не варте. Світ та їхня родина були занадто збурені, щоб на додачу, долаючи моря та континенти, переслідувати якусь бонну; кількома діамантами більше чи менше — для Альминого життя це не мало жодного значення.

— Компаньйонки по бриджу сказали мені, що в Сан-Франциско є чудовий дитячий психолог, — сповістила Ліліан чоловікові, коли довідалася про стан небоги.

— Що воно таке? — перепитав патріарх, відірвавши на мить очі від газети.

— Сама назва промовляє за себе, Ісаку, не клей дурня.

— Якась із твоїх компаньйонок знає когось, хто має таку неврівноважену дитину, що ладен довірити її психологу?

— Звісно, але вони нізащо в цьому не зізнаються.

— Дитинство по своїй природі нещасливий період існування, Ліліан. Казку про те, що діти заслуговують на щастя, вигадав Волт Дісней заради заробітку.

— Ти такий упертюх! Не можемо ж ми допустити, щоб Альма весь час безпорадно плакала. Треба щось вдіяти.

— Гарзд, Ліліан. Вдамося до цього крайнього заходу, коли вже ніщо не зарадить. А тим часом ти могла б давати Альмі кілька крапель настоянки.

— Не певна, це здається мені двосічною зброєю. Нам не випадає зробити дівчинку залежною від опіуму в такому ранньому віці.

Отак вони обговорювали всі «за» та «проти» психолога й опіуму, аж раптом завважили, що вже впродовж трьох вечорів із шафи не долинає жодного звуку. Прислухалися ще пару ночей і переконалися, що дівчинка не знати чому заспокоїлась і не лише нормально спала, а й почала їсти як звичайна дитина. Альма не забула батьків та брата й далі мріяла, щоб їхня родина якнайшвидше об'єдналася, але в неї вичерпалися сльози, і її почала розраджувати дружба

з Натаніелем Беласко та Ітімеєм Фукудою, кожен з яких згодом стане її любов'ю на все життя. Перший, якому от-от мало виповнитися тринадцять, був молодшою дитиною в родині Беласко, другий, майже восьмирічний, як і вона, — молодшим сином садівника.

Марта й Сара, доньки Беласко, жили в світі такому далекому від світу Альми, цікавлячись тільки модою, вечірками та ймовірними женихами, що коли бачили її в якомусь закутку садиби в Сі-Кліффі або під час нечастих спільних обідів у їдальні, дивувалися, не в змозі пригадати, хто ця мала та що вона тут робить. Натаніель же не міг не зважати на неї, бо Альма з першого дня ходила за ним по п'ятах, надумавши замінити свого улюбленого брата Самуеля цим сором'язливим хлопчиком. З усієї родини Беласко він був найближчим їй за віком, хоча й старшим на п'ять років, і найбільш приступним з огляду на боязку та лагідну вдачу. Дівчинка викликала в Натаніеля суміш захоплення й страху. Альма, здавалося, зійшла з якогось дагеротипу зі своїм чистим, запозиченим у злодійки-бонни британським акцентом та серйозністю могильника, тверда й пряма, наче дошка, просякнута запахом нафталіну своїх дорожніх баулів, із визивним світлим пасмом, що прикривало чоло й контрастувало з її смоляним волоссям та оливковою шкірою. Попервах Натаніель намагався тікати від неї, однак ніщо не бентежило дружніх поривань Альми, і зрештою він поступився, бо успадкував батькову добросердечність. Натаніель здогадувався про мовчазний біль сестри в перших, який та гордливо приховувала, але під різними приводами уникав їй допомагати. Альма була миршавкою, далекою родичкою, вона у Сан-Франциско мимоїздом, заводити з нею дружбу — тільки гаяти час. Коли збігли три тижні, а ніщо не передвіщало, що Альма збирається кудись виїздити, ця відмовка вже не діяла, і Натаніель пішов до матері й запитав, чи не наміряються,

бува, батьки удочерити дівчинку. «Сподіваюсь, до цього не дійде», — Ліліан пересмикнулась. Новини з Європи були дуже тривожними, й думка, що небога може залишитися сиротою, починала приходити їй до голови. З тону материнної відповіді Натаніель виснував, що Альма залишиться на невизначений строк, і підкорився інстинктивному почуттю любові до неї. Він спав у протилежному крилі будинку, і ніхто не казав йому, що Альма плаче в шафі, однак Натаніель якимось чином дізнався про це й часто вечорами прокрадався навшпинець до неї, щоб не залишати саму.

Саме Натаніель познайомив Альму з родиною Фукуда. Вона бачила їх кризь шибки, але вийшла в сад лише на початку весни, коли потеплішало. Однієї суботи Натаніель зав'язав їй очі, пообіцявши сюрприз, і повів за руку через кухню та пральню до саду. Коли хлопець зняв пов'язку, й вона звела погляд, то побачила, що стоїть під квітучим черешневим деревом — справжньою хмарою рожевої вати. Біля дерева стояв чоловік у робочому комбінезоні та солом'яному брилі; він мав азійське обличчя й зашкарублу шкіру, був приземкуватий та плечистий і спирався на лопату. Уривчастою, мало зрозумілою англійською чоловік сказав Альмі, що ця мить прекрасна, але триватиме лише кілька днів, і цвіт невдовзі впаде на землю рожевим дощем, а от спомин про квітуче черешневе дерево набагато кращий, бо житиме цілий рік, до наступної весни. Це був Такао Фукуда, садівник-японець, котрий багато років працював тут, і єдина людина, перед якою Ісак Беласко поштиво знімав капелюха.

Натаніель повернувся в дім, залишивши сестру в перших у товаристві Такао, який показав їй увесь сад. Він супроводив дівчинку до різних терас, що оперізували пагорб від верхів'я, де височів будинок, аж до самісінького берега. Вони обійшли вузькі стежки з класичними статуями, вкритими зеленою через вологість патіною, обдивилися фонтани, екзотичні дерева й соковиті рослини; садівник

пояснював їй, звідки ті походять та якого догляду вимагають, аж нарешті дісталися вкритої виткими трояндами альтанки, звідки відкривався панорамний вид на море, вихід до затоки ліворуч та відкритий пару років тому міст Голден-гейт праворуч. Звідси можна було узріти колонії спочиваючих серед скель тюленів, а терпляче вдивляючись у горизонт, якщо пощастить, і китих, які пливли з півночі, щоб народити дитинчат у каліфорнійських водах. Потім Такао повів її до оранжереї — подоби залізничного вокзалу вікторіанської доби в мініатюрі, зі скла та кутого заліза. Всередині, під розсіяним світлом, у вологому теплі, яке забезпечували батареї парового опалення та випарники, кожна в своїй посудині з назвою та датою, коли її треба пересаджувати, починали життя ніжні рослини. Між двох необтесаних дерев'яних столів Альма завважила хлопчика, який порався біля мастикового деревця, але, зачувши їх, випустив з рук ножиці й виструнчився, мов солдат. Такао підійшов до нього, пробурмотів щось незнайомою Альмі мовою й скуйовдив хлопчику волосся. «Мій молодший син». Альма, не криючись, роздивлялася батька та сина, немов істот невідомої породи: вони не були схожі на людей зі Сходу, зображених на картинках у «Британській енциклопедії».

Хлопчик вклонився їй усім тілом і, вітаючись, схилив голову:

— Я Ітімей, четвертий син Такао та Хейдецо Фукуда, приємно познайомитися, міс.

— Я Альма, небога Ісака та Ліліан Беласко, приємно познайомитися, містере, — ніяково проказала вона, потішена цією сценою.

Ця початкова серйозність, яку згодом любов забарвила гумором, означила тональність їхніх тривалих відносин. Вища на зріст і міцніша, Альма здавалася старшою. Втім, дрібність Ітімея була оманливою, бо він без зусиль піднімав важкі мішки із землею й штовхав угору навантажену

тачку. Він мав завелику як для такого тіла голову, медового кольору шкіру, розкосі чорні очі й шорстке непокірне волосся. В Ітімея ще лізли зуби, й коли він посміхався, його очі скидалися на дві рисочки.

Того ранку Альма весь час ходила слідом за Ітімеєм, поки той втикав рослини у викопані батьком ями й відкривав їй потаємне життя саду, показував переплетені в ґрунті волокнини, майже невидимих комах, мініатюрні паростки, які за тиждень виростуть з долоню. Він розповідав їй про хризантеми, які саме виносив з оранжереї, про те, як їх пересаджують навесні, і як вони квітнуть на початку осені, роблячи сад барвистим та веселим тоді, коли літні квіти вже змарніли. Ітімей показав дівчинці трояндові кущі, всіяні пуп'янками, більшість із яких — майже всі слід було зрізати, залишивши тільки поодинокі, щоб троянди росли великими й здоровими. Пояснив їй відмінність між рослинами, що піднімалися з насіння та з цибулини, рослинами сонцелюбними й тіньюлюбними, місцевими та привезеними з далеких країв. Такао Фукуда, котрий потайки стежив за ними, підійшов і сказав Альмі, що найбільш копітка робота дістається Ітімею, бо той, мовляв, народився із *зеленими пальцями*. Потішений хлопчик зашарівся.

З того дня Альма нетерпляче чекала на садівників, які зазвичай з'являлися наприкінці тижня. Такао Фукуда завжди брав із собою Ітімея, а часом, коли справ було більше, також і старших синів, Чарльза та Джеймса, або на кілька років старшу за Ітімея свою єдину дочку Мегумі, котра цікавилася тільки навчанням і не любила бруднити руки в землі. Спокійний та дисциплінований Ітімей робив свою справу, не відволікаючись, у присутності Альми, певний, що під кінець дня батько дозволить йому півгодини побавитися з дівчинкою.

АЛЬМА, НАТАНІЕЛЬ ТА ІТІМЕЙ

Будинок у Сі-Кліффі був таким великим, а його мешканці завжди такими заклопотаними, що на ігри дітей ніхто не звертав уваги. Коли хтось і помічав, що Натаніель годинами бавиться з набагато меншою дівчинкою, то цікавість негайно випаровувалася, бо існувало чимало інших справ. Альма вже переросла не надто міцну любов до ляльок і за допомогою енциклопедії навчилася грати в «Ерудита», а ще в шахи — це був зважливий вчинок, бо стратегія ніколи не була її коником. Натаніелю ж, своєю чергою, набридло збирати марки й тинятися по скаутських таборах. На горищі діти розігрували написані ним театральні п'єси на одного, двох або трьох персонажів. Відсутність публіки ніколи їх не бентежила, оскільки сам процес видавався набагато цікавішим за результат, а на оплески ніхто й не претендував: задоволення полягало в суперечках про сценарій та репетиціях. Перевтілення відбувалися за допомогою старих одяганок, вилятих фіранок, поламаних меблів і різного непотребу — з них робили костюми та бутафорію, вони ж надавалися до спецефектів, а все інше заміщала уява. Ітімей міг навідуватися до будинку Беласко без запрошення, тому також входив до складу трупи — йому діставалися другорядні ролі, бо він виявився кепським актором. Брак таланту хлопчик компенсував чудовою пам'яттю та удатністю до малювання: міг не спиняючись, декламувати довгі монологи, натхнені улюбленими романами Натаніеля від «Дракули» до «Графа

Монте-Крісто», і йому ж доручали розмальовувати завіси. Ця дружба, що вивела Альму зі стану сирітства та бездоглядності, тривала недовго.

Наступного року Натаніель, щоб здобути середню освіту, поступив до хлопчачого коледжу британського зразка. За один день його життя різко змінилося. Він не лише одягнув брюки замість коротких штанців, а й наразився на непогамовну брутальність підлітків, які починають переростати в мужчин. Натаніель не був до цього готовий: у свої чотирнадцять років він скидався на десятилітнього хлопчиська, гормони ще не вирували в ньому; це був обачний інтроверт, до того ж — на своє нещастя — любитель книжок і кепський спортсмен. Натаніелю не були притаманні бrawада, жорстокість та брутальність ровесників, він не був таким од природи, тож марно старався таким здаватися; його піт відгонив страхом. Першої ж середі він повернувся з занять із синцем під оком, а його сорочка була забризкана кров'ю, що точилася з розбитого носа. Натаніель відмовився відповідати на материни розпити, а Альмі сказав, що наштотхнувся на флагшток. Вночі він уперше на своїй пам'яті обмочився в ліжку. Нажаханий хлопець сховав мокре простирadlo в димарі, де його виявили лише наприкінці вересня, коли у комині розпалили вогонь і будинок наповнився димом. Ліліан не випитала тоді в сина, куди поділося простирadlo, проте здогадалася, в чому справа, й вирішила різати по живому. Пішла до директора школи — рудавого шотландця з носом пияка, котрий прийняв її, сидючи під портретом короля Георга VI за казарменним столом у кабінеті з оббитими дерев'яними панелями стінами. Рудавий пояснив Ліліан, що жорстокість у розумних межах вважається суттєвою складовою дидактичного методу коледжу. Тому тут практикуються брутальні види спорту, сварки учнів розв'язуються на боксерському рингу, а недисциплінованість карається різками, причому покарання здійснює він особисто. Мужчини формуються

в бійках. Так було завжди, і що швидше Натаніель Беласко змусить себе поважати, то краще для нього. Директор додав, що втручання Ліліан могло б зробити з її сина по-сміховисько, та оскільки йдеться про новачка, він зробить виняток і забуде їхню розмову. Ліліан, пирхаючи, ввалилася до контори свого чоловіка на вулиці Монтгомері, де також не знайшла підтримки.

— Не втручайся в це, Ліліан. Усі хлопці проходять обряди посвячення і майже всі залишаються живими, — мовив Ісак.

— Тебе теж били?

— Авжеж. І, як бачиш, підсумок не такий вже й поганий.

Чотири роки навчання в коледжі стали б для Натаніеля суцільною мукою, якби не допомога того, на кого він найменше розраховував. Наприкінці тижня, побачивши Натаніеля в подряпинах та синцях, Ітімей відвів його до вкритої виткими трояндами альтанки й продемонстрував можливості бойових мистецтв, яких навчався відтоді, як міг стояти на ногах. Ітімей дав товаришеві лопату й наказав, аби той спробував проломити йому голову. Натаніель сприйняв це як жарт і просто підніс лопату вгору, немов парасольку. Ітімеєві довелося кілька разів повторити команду, щоб Натаніель усерйоз наскочив на нього. Той так і не второпав, коли випустив лопату з рук, ані як злетів у повітря й приземлився горілиць на вкриту італійською плиткою терасу просто перед ошелешеною Альмою, котра зблизька спостерігала цю сцену. Так Натаніель дізнався, що у винайнятому на вулиці Пайн гаражі незворушний Такао Фукуда навчає власних синів та інших хлопців з японської громади якоїсь суміші дзюдо й карате. Він розповів про це батькові, до якого вже доходили чутки про ці види спорту, що почали практикуватися в Каліфорнії. Ісак Беласко подався на вулицю Пайн, не надто сподіваючись, що Фукуда зарадить його синові, однак садівник пояснив, мовляв, у тому й полягає перевага бойових мистецтв, що вони вимагають не фізичної сили, а зосередженості та

вправності, щоб, використавши вагу й рух суперника, його подолати. Натаніель розпочав тренування. Три вечори на тиждень шофер відвозив його до гаражу, де він бився спершу з Ітімеєм та іншими малюками, а згодом — із Чарльзом, Джеймсом і старшими хлопцями. Кілька місяців у нього нило все тіло, поки він навчився падати й не забиватися. Натаніель перестав боятися бійок. Він так і не подолав рівня початківця, але й це переважало навички старшокласників із його коледжу. Невдовзі ті дали йому спокій, бо першого, хто наближався з лихими намірами, Натаніель віднаджував чотирма гортанними вигуками й дивними бойовими танцями. Ісак Беласко ніколи не розпитував про результати тренувань, так само як перед тим не цікавився лупнями, що перепадали синові, але про щось він таки взяв, бо приїхав якимось на вулицю Пайн вантажівкою з чотирма робітниками, які повинні були намостити в гаражі дощату підлогу. Такао Фукуда зустрів його традиційними поклонами, однак також не став ні про що розводитися.

Коли Натаніель пішов до коледжу, театральні вистави на горіщі припинилися. Крім домашніх завдань і тренувань для самозахисту, хлопець переймався метафізичними тривогами й напускною тугою, яку матір намагалася вилікувати риб'ячим жиром. Він заледве встигав зіграти одну-дві партії в «Ерудита» чи в шахи, коли Альмі вдавалося впіймати його, перш ніж Натаніель, зачинившись у своїй кімнаті, починав мучити гітару. Хлопець відкрив для себе джаз та блюз, але зневажав модні танці, бо залякнув би від сорому на танцювальному майданчику, де всі б побачили, що він, як усі Беласко, зовсім не відчуває ритму. Змішане почуття сарказму й заздрості викликав у Натаніеля *лінді хоп* у виконанні Альми та Ітімея, які старалися його підбадьорити. Діти мали дві подряпані платівки й патефон — Ліліан викинула його як непридатний, Альма підбрала на смітнику, а Ітімей розібрав і зібрав знову, адже мав *зелені пальці* й терплячу інтуїцію.

Середня школа, яка так погано почалася для Натанієля, і в наступні роки залишалася для нього справжньою мукою. Співучням набридло ставити йому пастки, щоб відлущувати, але впродовж чотирьох років вони кпили з хлопця та не приймали до свого товариства, бо не могли пробачити допитливого розуму, добрих оцінок і фізичної невправності. Натанієля не полишало відчуття, що він народився не в тому місці і не в той час. Хлопець мусив брати участь у спортивних змаганнях, на яких ґрунтувалася британська система навчання, і завжди терпів приниження, коли прибігав останнім до фінішу або коли ніхто не хотів брати його до своєї команди. У п'ятнадцять років він раптом почав швидко рости: кожні два місяці доводилося купувати йому нові черевики та здовжувати брюки. З найдрібнішого в класі учня Натанієль зробився хлопцем із нормальною статурою, в нього вирости ноги, руки та ніс, під сорочкою означилися ребра, а адамове яблуко на худій шиї скидалося на пухлину, через що він до літа ходив у шалику. Він ненавидів свій профіль, наче в обскубаного шуліки, й волів сідати в кутку, щоб його було видно анфас. Натанієль уникнув прищів, які всіювали обличчя його ворогів, але не властивих цьому віку комплексів. Хлопець навіть не міг уявити, що менш ніж за три роки матиме пропорційне тіло, риси його обличчя стануть правильними, і він зробиться таким красенем, немов актор романтичного кіно. Він почувався потворним, нещасним та самотнім; до голови йому почали приходити думки про самогубство: під час одного з найгірших нападів самобичування Натанієль зізнався в цьому Альмі. «Це було б марнотратством, Нате. Краще закінчи школу, потім вивчись на лікаря, а тоді їдь до Індії лікувати прокажених. Я поїду з тобою», — похмуро озвалася вона, бо життєві проблеми Натанієля здавалися сміховинними порівняно із ситуацією її родини.

Різниця у віці між ними була малопомітною, оскільки Альма рано розвинулася, а через потяг до самотності виглядала старшою, ніж насправді. Поки Натанієль жив у

лімбі підліткового віку, що здавався вічним, в ній окрестилися успадковані від батька серйозність та сила — Альма плекала їх у собі як визначальні чесноти. Вона почувалася покинутою Натаніелем і життям. Їй неважко було зрозуміти відразу, яку відчував Натаніель до самого себе, коли поступив до коледжу, бо й сама вона — хоча меншою мірою — відчувала щось таке. Однак, на відміну від хлопця, Альма не дозволяла собі ні вдивлятися в пошуках вад у своє віддзеркалення, ні нарікати на долю. Вона мала інші клопоти.

Війна в Європі вибухнула наче апокаліптичний ураган; її можна було побачити в чорно-білих кадрах кіноновин: уривчасті сцени боїв; обличчя, вкриті невитравним нальотом пороху та смерті; літаки, що скидають бомби, а ті з безглуздою досконалістю падають на землю; вибухи, що вивергають вогонь і дим; у Німеччині ревище юрб, які славлять Гітлера. Вона вже погано пам'ятала батьківщину, рідну домівку, мову свого дитинства, але весь час сумувала за родиною. На її нічному столику стояли портрет брата й остання фотографія батьків на причалі в Данцигу — Альма цілувала їх перед сном. Образи війни переслідували її вдень, приходили в її сні й не дозволяли поводитися, як маленькій дівчинці, якою вона була. Коли Натаніель утовкмачив собі, буцімто він невизнаний геній, Ітімей став єдиною людиною, котрій вона могла звіритися. Хлопчик погано ріс — Альма переросла його на пів-голови — але був тямким і завжди знаходив спосіб розважити подружку, коли ту переслідували жажливі примари війни. Ітімей примудрявся діставатися до будинку Беласко на трамваї, на велосипеді або на пікапі квітництва, коли вдавалося умовити батька чи братів узяти його з собою; потім Ліліан повертала його додому в автомобілі з шофером. Коли діти не бачилися два-три дні, вони пізно ввечері вислизали з ліжок, щоб пошепотітися по телефону. Навіть найбанальніші фрази набували глибокого сенсу в цих потаємних розмовах. Їм і на думку не спадало попросити дозволу зателефонувати;

малюки вважали, що апарат через вживання марнується, а тому діти не можуть ним користуватися.

Родина Беласко жила в очікуванні новин з Європи, які робилися дедалі непевнішими й тривожнішими... В окупованій німцями Варшаві чотириста тисяч євреїв купчилися в гетто площею в три з половиною квадратних кілометри. Вони знали це, бо Самуель Мендель телеграмою з Лондона повідомив, що Альмини батьки також там. Менделям не допомогли їхні гроші; від початку окупації вони втратили маєтність у Польщі й доступ до своїх рахунків у швейцарських банках, їм довелося залишити родинний дім — його було конфісковано й передано під службові приміщення нацистам та їхнім посіпакам, і життя подружжя зробилося таким же неймовірно злиденним, що й у решти мешканців гетто. І тоді вони виявили, що не мають жодного друга навіть серед своїх. Це було все, що вдалося з'ясувати Ісакові Беласко. Вийти на зв'язок із ними було неможливо, а всі його спроби викупити їх звідти виявилися марними. Ісак використав свої знайомства зі впливовими політиками, в тому числі двома сенаторами з Вашингтона й міністром оборони, з яким навчався разом у Гарварді, однак йому давали непевні обіцянки, які не виконувалися, бо ці люди мали набагато нагальніші справи, ніж рятувальна експедиція до варшавського пекла. Американці стежили за подіями й вичікували; їм — попри дотепну пропаганду уряду Рузвельта, покликану налаштувати громадськість проти німців — усе ще здавалося, буцімто ця війна по той бік Атлантичного океану їх не стосується. За високим муром, що позначив межі варшавського гетто, євреї потерпали від голоду й жаху. Поширювалися чутки про масову депортацію чоловіків, жінок і дітей, загнаних у вантажні потяги, що губилися в нічному мороці, про намір нацистів знищити євреїв й усіх небажаних осіб, про газові камери, про печі крематоріїв та інші жахіття — ці чутки неможливо було перевірити, а відтак американцям важко було повірити в них.

ІРИНА БАЗІЛІ

У дві тисячі тринадцятому році Ірина Базілі, почасти-
вавши сама себе заварними тістечками та двома чашками
гарячого какао, відзначила третю річницю роботи в Альми
Беласко. За цей час дівчина вже добре знала її, хоча в
житті цієї жінки траплялися такі загадки, яких ні вона, ні
Сет не могли розгадати, почасти тому, що досі не взяли-
ся за це всерйоз. Разом із вмістом Альминих коробок, у
яких Ірина мала наводити лад, їй відкривалася й родина
Беласко. Так Ірина познайомилася з Ісаком, чоловіком
із орлиним носом та добрими очима; із приземкуватою,
персистою й милолицею Ліліан, з їхніми незугарними,
але вишукано вбраними доньками Сарою та Мартою; з
Натаніелем, спершу худорлявим безпорадним хлопчиком,
згодом вродливим юнаком і нарешті поточеним хво-
робою стариком. Ірина бачила Альму — щойно прибулу
до Америки дівчинку, і двадцятиоднорічну бостонську
студентку в чорному береті та плащі, наче в детектива
(чоловічий стиль вона уподобала, коли позбулася опіки
тітки Ліліан), і молоду матір в альтанці саду в Сі-Кліффі
із тримісячним Ларрі на руках — чоловік стояв позаду неї,
поклавши на її плече руку, мовби позував для портрета
королівської родини. В Альмі змалку вгадувалася жінка,
якою вона повинна була стати — владна, зі світлим пасмом
волосся, трохи скривленим ротом та блудливими кругами
під очима. Ірина мусила розкладати фотографії по аль-

бомах у хронологічному порядку — згідно з вказівками Альми, котра сама не завжди добре пам'ятала, де й коли їх зробили. Крім портрета Ітімея Фукуди, в помешканні був тільки один знімок у рамці: родина у вітальні будинку в Сі-Кліффі того дня, коли Альмі виповнилося п'ятдесят років. Чоловіки в смокінгах, жінки у вечірніх нарядах — Альма, гордлива, немов імператриця-вдова, у чорній єдвабній сукні, її невістка Доріс, бліда й стомлена, у сірому шовковому вбранні зі зборками попереду, щоб приховати другу вагітність — вона чекала на Пауліну. Півторарічний Сет стояв, учепившись однією рукою за бабусину сукню, а другою за вухо кокер-спаніеля.

Коли вони були разом, стосунки цих двох жінок нагадували взаємини тітки й небоги. Обидві добре знали свою справу і в невеличкому помешканні могли годинами робити кожна своє, не перемовляючись і навіть не дивлячись одна на одну. Вони були потрібні одна одній. Ірина втішалася довірою та підтримкою Альми, а та, своєю чергою, була вдячна дівчині за відданість. Жінці лестила Іринина цікавість до її минулого. Ірина була потрібна Альмі в практичних цілях і щоб підтримувати свою незалежність. Сет радив бабусі, коли та з часом потребуватиме догляду, повернутися до родинного будинку в Сі-Кліффі або найняти постійну доглядальницю: грошей для цього не бракувало. Альма ж, якій мало виповнитися вісімдесят два роки, планувала прожити ще десять без нічиєї допомоги й без того, щоб хтось вважав, буцімто має право вирішувати щось за неї.

— Я також страшенно боялася залежності, Альмо, але зрозуміла, що це не так погано. Людина зникає до допомоги й вдячна за неї. Я не можу ні вдягтися сама, ні прийняти душ, мені важко чистити зуби й розрізати курча на тарілці, проте я ніколи не почувалася такою щасливою, як зараз, — сказала їй якось Кетрін Хоп, котрій пощастило заприятелювати з Альмою.

— Чому, Кеті?

— Бо маю вдосталь часу, і вперше в житті від мене ніхто нічого не чекає. Я не повинна щось доводити, кудись бігти: кожен день — подарунок, і я сповна цим тішуся.

Кетрін Хоп жила на світі завдяки своїй залізній волі та дивам хірургії; вона знала, що таке залишитися інвалідом і постійно терпіти біль. До неї залежність прийшла не поступово, як зазвичай, а зненацька — через один невірний крок. Сходячи на гору, вона впала, і її — з поламаними ногами й тазом — затисло між двома скелинами. Її порятунок був справжнім подвигом, який без скорочень зафіксувала телевізійна програма новин, бо зйомки велися з повітря. За допомогою гелікоптера вдалося відзняти здаля драматичні сцени, проте повітряна машина не могла наблизитися до глибокої розщелини, де в шоці стікала кров'ю Кетрін Хоп. Минули день і ніч, перш ніж двом альпіністам із ризиком для життя вдався їхній зважливий маневр, і вони спустилися до бранки й за допомогою пасків витягли її нагору. Кетрін відвезли до військового шпиталю, де фахівці почали збирати докупи її численні поламані кістки. Вийшовши через два місяці з коми, вона запитала про свою дочку й заявила, що почувається щасливою, залишившись живою. Того ж дня далай-лама прислав їй з Індії *кату* — білий шалик зі своїм благословенням. Після чотирнадцяти складних операцій та років посиленої реабілітації Кеті довелося змиритися з тим, що ходити вона вже не зможе. «Моє перше життя скінчилося, тепер починається друге. Часом ти бачитимеш мене пригніченою чи роздратованою — не зважай, це триватиме недовго», — сказала вона дочці. Дзен-буддизм і звичка медитувати впродовж усього життя стали її великим козирем за цих обставин, бо дозволяли витримувати нерухомість, що довела б до сказу іншу таку спортивну й енергійну людину, як вона, та не занепасти духом після втрати чоловіка, з яким прожила чимало років і який — не буди такою цільною людиною, як Кеті, — кинув її в біді. А ще вона виявила, що може надавати хірургічну допомогу

як лікар-консультант, перебуваючи в телевізійній студії з підключеними до операційної камерами, проте Кеті хотіла працювати з пацієнтами безпосередньо, як робила це завжди. Вирішивши жити на другому рівні в Лак-хаузі, Кетрін Хоп кілька разів об'їхала інтернат у візку, щоб порозмовляти з людьми, яким судилося стати її новою родиною, й переконалася, що матиме вдосталь нагод для роботи за фахом. Через тиждень після переїзду вона вже виношувала плани створення безкоштовної клініки болю для людей із хронічними хворобами, а також консультації для менш тяжких випадків. У Лак-хаузі працювали лікарі-екстерни; Кетрін Хоп переконала їх, що йдеться не про конкуренцію, а про взаємодоповнення. Ганс Фойгт виділив Кетрін зал під клініку й запропонував правління Лак-хаузу призначити їй платню, проте жінка воліла краще не платити щомісячний внесок, що влаштовувало обидві сторони. Невдовзі Кеті, як її тут звали, зробилася для всіх матір'ю, котра зустрічала новоприбулих, вислуховувала зізнання, розраджувала жалібників, супроводжувала помираючих та роздавала марихуану. Половина мешканців мала рецепти для її вживання, а Кеті, котра розподіляла марихуану в своїй клініці, була щедрою з тими, хто не мали ані папірця, ані грошей, щоб купити її потайки. Незрідка біля її дверей можна було побачити чергу клієнтів, які стояли, щоб одержати травичку в найрізноманітнішому вигляді, навіть як печиво чи карамельки. Ганс Фойгт не втручався — навіщо позбавляти людей безневинної розради? Він лише вимагав не курити в коридорах і місцях загального користування, бо якщо така заборона стосувалася тютюнових виробів, було б несправедливо не поширити її й на марихуану. Втім трохи димку проникало через опалювальну систему та кондиціонери, й іноді свійські тварини блукали територією так, немов загубили слід.

У Лак-хаузі Ірина вперше за чотирнадцять років почувалася впевнено. Відтоді, як прилетіла до США, вона ніколи

не залишалася так довго на одному місці; знала, що цей спокій колись скінчиться, й тішилася перепочинком. Не все було ідилічним, однак — порівняно із колишніми — нинішні проблеми здавалися їй незначними. Слід було вирвати зуби мудрості, але її страховка не покривала видатків на стоматологію. Знала, що Сет Беласко закоханий у неї, і дедалі важче буде тримати молодика на певній відстані так, щоб не втратити його дорогоцінної дружби. Ганс Фойгт, котрий завжди поводився поблажливо та сердечно, в останні місяці зробився дратівливим, і деякі пожильці потайки обговорювали, як звільнити його, щоб не образити; Кетрін Хоп вважала, що варто дати йому час, і її думка поки що переважала. Директорові двічі невдало оперували геморой, і це його нервувало. Нагальним клопотом Ірини було нашестя мишей у старій будівлі в Берклі. Було чути, як вони шкребуться в полупаних переборках у підвалі. Підбурені її напарником Тімом, мешканці надумали розставити пастки, бо вважали, що труїти мишей негуманно. Ірина доводила, що пастки — це також жорстокість, до того ж хтось мусив прибирати дохлих тваринок, але на неї не зважали. В одній з пасток маленький гризун залишився живим, Тім видобув його й, зглянувшись, віддав Ірині. Дівчина належала до тих людей, які харчуються овочами та горіхами, нездатні скривдити якусь животину, а тим паче підсмажити. Ірині довелося перев'язати їй лапку, оселити її в устеленій ватою коробці та доглядати, поки в миші минувся страх, вона могла ходити й повернулася до своїх.

Дещо в Ірининих повинностях у Лак-хаузі її обтяжувало — приміром, бюрократизм страхових компаній, сперечання з родичами стариків, котрі спочатку кинули їх, а потім скаржилися через кожну дрібницю, щоб зм'якшити власну провину, а ще обов'язкові комп'ютерні класи, бо варто було їй щось опанувати, технологія робила новий стрибок уперед і Ірина знову безнадійно відставала. Від людей, якими вона опікувалася, скарг не надходило. Як

сказала в її перший робочий день у Лак-хаузі Кеті, знудитися тут було неможливо. «Існує відмінність між старістю й немічністю. Справа не у віці, а в стані фізичного та розумового здоров'я, — пояснила їй Кеті. — Старики можуть залишатися незалежними, а люди немічні потребують допомоги й догляду, і нарешті надходить час, коли вони стають, наче діти». Ірина багато чого навчилася як від старих пожилців, так і від немічних: майже всі вони були сентиментальними, кумедними й не боялися здаватися смішними; дівчина сміялася разом із ними, а часом плакала через них. А ще майже всі вони прожили або вигадали собі цікаве життя. Старики здавалися дуже розгубленими, бо зазвичай недочували. Ірина дбала, щоб їм не бракувало батарейок для слухових апаратів. «Що найгірше в старості?» — запитувала дівчина. Пожилці відповідали, що не думають про вік; колись вони були підлітками, потім зробилися тридцятирічними, п'ятидесятирічними, шістдесятирічними, не думаючи про свої роки, то навіщо думати про це зараз? Деякі мали дуже обмежені можливості — їм було важко ходити, рухатися, але вони нікуди й не збиралися. Інші були неуважні, розгублені, їх підводила пам'ять, однак це більше непокоїло доглядальників і родичів, ніж їх самих. Кетрін Хоп наполягала, що мешканці другого та третього рівнів повинні вести активний спосіб життя, й завданням Ірини було зацікавити їх, розважити, згуртувати. «У будь-якому віці людина мусить мати якусь мету. Це найкращий бальзам проти багатьох лих», — наголошувала Кеті. Її метою завжди була допомога іншим людям, і ця мета залишилася незмінною після нещасного випадку.

По п'ятницях уранці Ірина супроводжувала найбільш активних мешканців на їхні вуличні акції протесту, стежачи, щоб ніхто не накоїв дурниць. Вона також брала участь у вегеліях, коли йшлося про якусь добру справу, і в клубі плетіння: всі здатні орудувати спицями жінки, крім Альми Беласко, плели камізельки для сирійських біженців.

Постійною темою залишався мир; можна було сперечатися про що завгодно, крім миру. В Лак-хаузі мешкали двісті сорок чотири розчарованих демократи; вони голосували за переобрання Барака Обами, але критикували його за нерішучість, за те, що не закрити в'язниці в Гуантанамо, депортував мігрантів-латиноамериканців, за дрони... зрештою, причин надсилати листи президентові та Конгресу не бракувало. Півдужини республіканців остерігались висловлюватися вголос.

До повинностей Ірини входило також сприяння духовним обрядам. Чимало стариків належали до певних конфесій, хоча років по шістдесят не зверталися до Бога, інші шукали розради в езотеричних та психологічних вправленнях доби Водолія. Ірина раз по раз знаходила їм посібники та наставників з трансцендентної медитації, курсів магії, «Іцзин»*, розвитку інтуїції, кабали, карт таро, анімізму, реінкарнації, психічного сприйняття, всесвітньої енергії та позаземного життя. Вона відповідала за проведення релігійних святкувань — такої собі суміші різних вірувань, бо ніхто не повинен був почуватися обійденим. У дні літнього сонцестояння Ірина водила групи старушенцій до ближчого лісу, де ті — босі, у віночках — танцювали кружком під звуки бубону. Лісники знали їх і зголошувалися фотографувати — в обнімку з деревами, промовляючих щось до богині землі Геї та своїх мертвих. Ірині це видавалося кумедним, поки одного разу дівчина почула голоси своїх діда та бабці, що долинали зі стовбура секвойї — одного з тих гігантських тисячолітніх дерев, що еднають наш світ зі світом духів, як пояснили їй восьмидесятирічні танцівниці. Костеа й Петрута, які не були красномовними за життя, не стали такими й у секвойї, але ті кілька слів, що старі зренили, переконали онуку, що вони дбають про неї. В дні зимового сонцестояння Ірина

* «Іцзин» («Книга перемін») — пам'ятка давньокитайської літератури.

імпровізувала обряди в приміщенні, бо Кеті застерігала, що у вологому, продутому вітром лісі можна підхопити запалення легенів.

Отримуваної в Лак-хаузі платні заледве вистачало на прожиток, однак запити Ірини були такими скромними, а потреби такими помірними, що іноді в неї навіть залишались якісь гроші. Завдяки ж доходам від миття собак та роботи з Альмою, котра завжди шукала нагоду заплатити їй більше, дівчина почувалася багачкою. Лак-хауз став її домівкою, а його мешканці, з якими стикалася щодня, заміняли Ірині діда та бабцю. Її зворушували ці забарливі, незграбні, хворобливі, похнюплені старики... дівчині не бракувало терпіння вислуховувати їхні проблеми, повторювати тисячі разів ту саму відповідь на те саме запитання, їй подобалося штовхати вперед інвалідні візки, підбадьорювати, допомагати, розраджувати. Вона навчилася уникати спалахів жорстокості, що, мов раптовий буревій, часом охоплювали їх, її не лякали жадібність та манія переслідування, що виявлялися в декого через самотність. Ірина намагалася зрозуміти, як це носити за плечима зиму — непевність ходи, замішання через недочуті слова, враження, нібито ціле людство кудись поспішає й надто швидко говорить, а ще порожнечу, крихкість, утому та байдужість до всього, що не стосується їх особисто, навіть до дітей та онуків, відсутність яких уже не така болюча, як колись, і треба докласти зусиль, аби їх пригадати. Ніжність викликали у неї зморшки, покручені пальці, поганий зір. Вона намагалася уявити, якою буде сама старою, немічною.

Альма Беласко не належала до цієї категорії; Ірина не мусила її оберігати — навпаки, дівчині здавалося, що це Альма оберігає її, й вона була вдячна за роль безпорадної небоги, яку надала їй ця жінка. Альма була прагматичною, агностичною й практично невіруючою — жодних магічних кристалів, знаків Зодіаку й промовляючих дерев. З нею Ірина знаходила розраду в своїх сумнівах. Вона хотіла бути

такою, як Альма, жити в керованій реальності, де кожна проблема має свою причину, наслідок та вирішення, де не існує ані жахливих примар у снах, ані сластолюбних ворогів, що чатують на кожному кроці. Години з Альмою були чудовими, й Ірина залюбки працювала б у неї задарма. Якось запропонувала це жінці. «Я маю зайві гроші, а тобі їх бракує. Годі про це», — відповіла Альма таким владним тоном, до якого майже ніколи не вдавалася в їхніх розмовах.

СЕТ БЕЛАСКО

Альма Беласко неквапно снідала, дивилася по телевізору новини, а тоді вирушала займатися йогою або на годинну прогулянку. Повернувшись, приймала душ, одягалася й, завваживши, що от-от має прийти прибиральниця, тікала до клініки допомагати своїй подрузі Кеті. Заняття та рух були для хворих найдієвішим знеболюючим. Кеті завжди потребувала волонтерів і просила Альму давати уроки малювання на шовку, однак для цього потрібні були приміщення й матеріали, яких тут ніхто не міг дозволити собі купувати. Альма зголосилася сама покривати всі видатки, проте Кеті відмовилася від пропозиції з етичних міркувань, мовляв, нікому не сподобається бути об'єктом благодійності. Тоді Альма скористалася давнім, набутиим на горищі в Сі-Кліффі разом із Натаніелем та Ітімеєм досвідом, для театральних постановок, які не потребували грошей і викликали бурі сміху. Тричі на тиждень вона ходила малювати до майстерні, де їй допомагала Кірстен. Альма зрідка користувалася їдальнею Лак-хаузу, воліла вечеряти в навколишніх ресторанах, де її знали, або в своєму помешканні, коли невістка прислала з шофером якусь із її улюблених страв.

Ірина тримала на кухні найнеобхідніше: свіжі фрукти, вівсянку, молоко, хліб з непросіяного борошна, мед. Дівчині доводилося також упорядковувати папери, занотовувати все, що диктувала Альма, супроводити жінку, коли та йшла кудись у справах, ходити за покупками й до пральні, дбати

про kota, про розклад, зрідка організовувати якісь культпоходи. Часто Альма й Сет запрошували її на традиційні недільні обіди в Сі-Кліффі, коли родина вшановувала свою старійшину. Присутність Ірини скрашувала такі зібрання Сетові, котрий раніше вигадував найрізноманітніші приводи, щоб нагодитися, коли вже подаватимуть десерт, бо думка не з'явитися взагалі просто не приходила йому до голови. Він і далі вперто переслідував Ірину, однак — оскільки це не давало бажаного результату — зустрічався й з колишніми подружками, готовими терпіти його примхи. Сет нудився з ними й ніяк не міг викликати ревності в Ірини. Як казала його бабуся, навіщо марнувати набої на шулік? — це було одне з-поміж тих загадкових прислів'їв, які побутували в родині Беласко. Для Альми родинні зустрічі починалися радісним передчуттям побачення з близькими людьми, особливо з онукою Пауліною, оскільки Сета вона бачила часто, але незрідка обіди завершувалися доволі прикро: будь-яка тема могла виявитися дражливою, і призводив до цього не брак ніжності, а кепська звичка сперечатися через дрібниці. Сет шукав нагоди сказати щось наперекір батькам або шокувати їх чимось; увагу Пауліни поглинала якась нав'язлива ідея — приміром, кастрування тварин чи бойні — й дівчина живописала все до найменших подробиць; Доріс старалася явити дива кулінарного мистецтва, влаштовувала справжні бенкети, а потім плакала в своїй кімнаті, бо ніхто їх не оцінив; тим часом добряга Ларрі балансував, аби уникнути непорозумінь. Альма використовувала Ірину, щоб послабити напругу, оскільки всі Беласко трималися цивілізовано в присутності сторонніх, навіть якби це була скромна співробітниця Лак-хаузу. Садиба в Сі-Кліффі — з шістьма спальнями, двома вітальнями, заставленою книжками бібліотекою, подвійними мармуровими сходами та буйним садом — здавалася дівчині неймовірно розкішною. Вона не помічала повільного занепаду майже сторічного будинку, який тримався завдяки невсипному дбанню Доріс, котра намагалася дати йому такий-сякий лад,

рятуючи від іржі декоративні ґрати на вікнах; не помічала Ірина й нерівностей на підлозі та стінах, які пережили кілька землетрусів, ані потрісканих кахлів і слідів термітів на меблях. Будинок височів у гарному місці, на пагорбі, що здіймався між Тихим океаном та затокою Сан-Франциско. Густий, схожий на ватяну грудомашу туман затуляв удосвіта від очей міст Голден-гейт, однак протягом ранку завіса розвіювалася, й досконала конструкція з червоного металу на тлі поцяткованого чайками неба відкривалася погляду так близько від саду родини Беласко, що, здавалося, до неї можна було доторкнутися рукою.

Так само як Альма перетворилася на названу Іринину тітку, Сет скидався на її брата в перших, бо роль коханця, якої так прагнув, йому не давалася. Три роки знайомства зміцнили стосунки молодих людей, що ґрунтувалися на самотності Ірини, погано приховуваній пристрасті Сета й їхній спільній цікавості до життя Альми Беласко. Інший, не такий затятий та закоханий чоловік, на його місці уже давно визнав би поразку, але Сет навчився приборкувати свій шал і пристосувався до черепашачої ходи, запропонованої Іриною. Квапитися не випадало, бо варто було йому зробити крок уперед, як вона відступала, й минали тижні, перш ніж Сетові вдавалося надолужити втрачене. Якщо вони випадково торкалися одне одного, дівчина спритно відхилялася, а коли він робив це зумисне, нашо-рошувалася. Сет марно шукав причини такої недовіри, але Ірина тримала на замку своє минуле. З першого погляду ніхто не міг уявити справжньої вдачі Ірини, і хоча завдяки відкритості й привітності дівчина зробилася найулюбленішою доглядальницею в Лак-хаузі, Сет знав, що за цією лагідністю ховається полохливе білченя.

За ці роки книжка Сета без великих зусиль з його боку набула чітких обрисів завдяки бабусиним матеріалам та

Ірининій наполегливості. Альмі випало стисло викласти історію Беласко — єдиних родичів, які залишилися в неї після того, як війна знищила в Польщі подружжя Менделів, і перш ніж постав із мертвих її брат Самуель. Беласко належала хоча й не до найбільш сановитих, зате до найзаможніших родин Сан-Франциско, яка знала свій родовід ще з часів золотої лихоманки. З-поміж їхніх предків вирізнявся такий собі Девід Беласко, театральний режисер і продюсер, імпресаріо та автор понад ста п'єс, котрий у тисяча вісімсот вісімдесят другому році поїхав з міста й підкорив Бродвей. Прадід Ісак належав до гілки, що залишилася в Сан-Франциско, вкорінилася тут і збила капітал завдяки солідній адвокатській конторі та вдалим інвестиціям.

Як усі мужчини в родині, Сет мусив працювати в конторі, хоча йому бракувало бойового інстинкту попередніх поколінь. Він вивчився на адвоката мимо волі й займався юриспруденцією, бо йому було шкода клієнтів, а не через віру в правосуддя чи зажерливість. Його сестра Пауліна, на два роки молодша, була краще підготовленою для такої невдячної роботи, але це не увільняло його від обов'язків перед фірмою. В свої тридцять два роки Сет так і не споважнів, як дорікав йому батько; він залишав найзаплутаніші справи сестрі й розважався, тринькаючи гроші та пурхаючи від однієї до іншої з півдюжини тимчасових подружок. Сет вихваляв свій поетичний хист і вправність мотогогонщика, справляючи враження на дівчат і лякаючи їхніх батьків, однак не збирався відмовлятися від надійних статків, які забезпечувала робота в адвокатській конторі. Сет був не циніком, а просто лінивим до праці й легковажним майже в усьому іншому. Він перший здивувався, коли завважив, що в портфелі, з яким ходив на судові засідання, росте стос аркушів. Важкий шкіряний портфель брунатного кольору з золотою монограмою діда був анахронізмом у добу комп'ютерів, проте Сет носив портфель, вірячи в його чудодійні сили, і тільки їхнє втручання пояснювало

зростаючий обсяг рукопису. Слова з'являлися самі в плодитому череві портфеля й спокійно блукали в просторі його уяви. Це були двісті п'ятнадцять нашвидкуруч списаних аркушів, які Сет не завдавав собі клопоту виправити, бо його план полягав у тому, щоб переповісти все, що вдасться витягти з бабусі, додати щось від себе, а тоді заплатити якомусь письменникові, котрий залишиться за лаштунками, й сумлінному видавцеві, аби ті надали книжці форми та блиску. Цих аркушів не існувало б, якби не Ірина, яка не лише наполегливо бажала їх прочитати, а й мала нахабство критикувати, що змусило Сета регулярно продукувати десять-п'ятнадцять сторінок, і поки ті накопичувалися, він, не ставлячи перед собою такої мети, перетворювався на романіста.

Сет був єдиним членом родини, за яким Альма нудилася, хоча й не зізнавалася собі в цьому. Коли він кілька днів не телефонував чи не приїздив, у старій псувався настрій, і вона швидко вигадувала причину, щоб покликати Сета до себе. Внук не змушував себе чекати. Він налітав, наче буревій — мотоциклетний шолом під пахвою, волосся розкуйовджене, щоки почервонілі, в руках якісь дрібнички для бабусі та Ірини: ласощі, мигдалеве мило, папір для малювання, відео про зомбі з іншої галактики. Коли дівчини не було, Сет вочевидь засмучувався, проте Альма вдавала, ніби не помічає цього. Молодик зазвичай вітався з бабусяю, поплескуючи її по плечу, а та у відповідь щось бурмотіла; вони спілкувалися, наче двійко друзів — щиро, по-змовницьки — не проявляючи своєї взаємної любові, бо вважали це кітчем. Теревеніли подовгу, не церемонячись, як дві кумасі-пліткарки: спершу швидко обговорювали останні новини, в тому числі й ті, що стосувалися родини, а тоді одразу переходили до найцікавішого. Без кінця згадували міфічне минуле, що складалося з невірогідних епізодів та історій, подій і осіб тих часів, коли Сет ще не народився. З онуком Альма була велемовною оповідач-

кою, згадувала будинок у Варшаві, де минули перші роки її життя, із похмурими кімнатами, масивними меблями та служницями в уніформах, які безшумно, не підводячи очей, прослизали вздовж стін, але неодмінно додавала й химерного золотавого поні з довгою гривною, якого начебто зварили в часи голоду. Альма воскрешала в пам'яті прадіда й прабабцю Менделів і повертала їм усе, що забрали нацисти; вона садвила їх за пасхальний стіл зі срібними свічниками та приборами, французькими келихами, баварською порцеляною й вишитою черниціями з якогось іспанського монастиря скатертиною. Альма так красномовно переповідала найтрагічніші епізоди, що Сетові та Ірині здавалося, ніби вони разом із Менделями долають шлях до Треблінки; їдуть із ними у вантажному вагоні поміж сотень нещасних, зневірених, спраглих людей, без повітря й світла, блюючи, випорожнюючись, агонізуючи; голі входять із ними до камер жаху і зникають разом із ними цівками диму. Альма розповідала і про прадіда, Ісака Беласко, котрий помер навесні — тієї ночі снігова буря знищила його сад; і про його подвійний похорон, бо під час першого не вистачило місця всім тим людям, котрі хотіли віддати йому останню шану: сотні білих, чорних, азіатів і латиноамериканців, яким він зробив добро, йшли і йшли цвинтарем, і рабинові довелося повторити церемонію. І про навіки закохану в свого чоловіка прабабцю Ліліан, котра осліпла того самого дня й ходила в потемках усі роки, що їй лишилися, а лікарі не могли збагнути причини її сліпоти. Розповідала Альма й про родину Фукуда й про те, як вивозили японців, — подію, що травмувала її в дитинстві — не надто зостановляючись на своїх стосунках з Ітімеєм Фукудою.

РОДИНА ФУКУДА

Такао Фукуда жив у Сполучених Штатах з двадцяти років, не маючи жодного бажання адаптуватися до навколишнього життя. Як і багато хто з *ісеїв*, японських емігрантів першого покоління, він не бажав плавитися в американському горні, як представники інших народів, прибулі з усього світу. Такао пишався своєю культурою та мовою, зберігав їх недоторканими й марно намагався передати дітям, звабленим величчю Америки. Багато що вражало його на цій безмежній землі, де горизонт губився в небі, однак він не міг позбутися відчуття зверхності, якої ніколи не виказував поза своєю домівкою, бо це було б непростачною неповагою до країни, що його прихистила. З роками він дедалі дужче піддавався спокусливій ностальгії; причини, що спонукали його залишити Японію, робилися все примарнішими, й урешті-решт Такао почав ідеалізувати ті самі застарілі звичаї, через які емігрував. Його шокували зарозумілість та матеріалізм американців, обумовлені, як йому здавалося, не широтою душі чи здоровим глуздом, а вульгарністю; йому було прикро, що його власні діти наслідують індивідуалістичні цінності та брутальну поведінку білих. Четверо його дітей народилися в Каліфорнії, але були чистокровними японцями, ніщо не могло виправдати їхньої байдужості до предків та неповаги до традиційної ієрархії. Їх не обходило, що доля визначила кожному його місце, вони перейняли безглузду амбітність американців, яким ніщо не видавалося неможливим. Такао

знав, що діти зраджують його навіть у буденних дрібницях: до нестями п'ють пиво, переминають, наче тварини, жуйку і — з набріоліненим волоссям та в двоколірних черевиках — смикаються, витанцьовуючи модні танці. Поза сумнівом, Чарльз і Джеймс шукали темні закутки, щоб потискати дівчат сумнівної поведінки, однак батько вірив, що Мегумі не опускається до таких непристойностей. Його дочка наслідувала кумедну моду американських дівчат і потайки — всупереч його забороні — читала журнали про різні романтичні історії та кіноакторів, але вона добре вчилася й принаймні на око була шанобливою. Такао міг контролювати лише Ітімея, але хлопчик швидко вислизне з його рук і почужіє, як його брати. Такою була розплата за життя в Америці.

Тисяча дев'ятсот дванадцятого року Такао Фукуда залишив домівку й емігрував з метафізичних причин, але в його спогадах ця обставина поступово втрачала сенс, і він часто запитував себе, що спонукало його до такого категоричного рішення. Японія зробилася відкритою для чужоземних впливів, і чимало молодих людей виїздили за кордон у пошуках нових можливостей, однак у родині Фукуда залишити батьківщину вважалося непрощеною зрадою. Вони належали до військового роду, їхні предки впродовж століть проливали кров за імператорів. Такао — єдиний хлопець з чотирьох дітей, що пережили різні пощесті та нещасні випадки, — був спадкоємцем честі роду, відповідальним за батьків та сестер, і повинен був ушановувати предків перед домашнім вівтарем та під час релігійних свят. А проте п'ятнадцятирічним юнаком він відкрив для себе *Оомото** — путь богів — нову релігію, що постала з синтоїзму й набирала популярності в Японії. Такао відчув, що нарешті віднайшов той дороговказ, що вестиме його життям. Духовні лідери, переважно жінки,

* Оомото — релігійне вчення, що виникло в Японії наприкінці XIX ст.

напучали, що богів може бути багато — але зрештою це той самий бог — і байдуже, під якими іменами та якими обрядами їх ушановують: боги, релігії, пророки та посланці протягом історії походять з одного джерела — Вищого Бога Всесвіту, Єдиного Духа, котрий насичує все суще. З допомогою людей Бог намагається очистити та відродити гармонію Всесвіту, і коли це завдання буде виконано, Бог, людство та природа гармонійно співіснуюватимуть на землі й у духовному просторі. Така сповна віддався своїй вірі. *Оомото* проповідувала злагоду, досягти якої можна було лише завдяки власній доброчесності, і юнак зрозумів, що його долею не може бути військова кар'єра, якій присвячували себе мужчини його роду. Єдиним виходом, на його думку, був від'їзд, причому якнайдалі, бо залишитися й відмовитися від військової служби вважалося непробачним боягузством, яке стало б найбільшою ганьбою для родини. Така спробував був пояснити це батькові, але тільки роз'ятрив старому серце, однак син із таким запалом викладав свої аргументи, що батько врешті-решт змирився з тим, що втратить його. Юнаки, котрі від'їздили, не поверталися. Ганьба змивається кров'ю. «Найкращим виходом було б самогубство», — сказав йому батько, але такий вибір суперечив принципам *Оомото*.

Такао дістався берегів Каліфорнії з двома парами білизни, розфарбованою від руки фотографією батьків і самурайським мечем, яким володіли сім поколінь його роду. Батько вручив меч синові в мить прощання, бо не міг передати жодній з дочок, і хай би навіть хлопець ніколи ним не скористався, зброя — само собою зрозуміло — мала належати йому. Ця скута з найкращої криці й фальцьована шістнадцять разів стародавніми майстрами *катана** з оздобленим сріблом та бронзою руків'ям у вкритих червоним лаком дерев'яних із золотою карбівкою піхвах була

* Катана — один з двох самурайських мечів; другий має назву *вакідзасі*.

єдиним скарбом родини Фукуда. Такао віз її загорнуту в мішковину, але довгу й криву *катану* неможливо було ні з чим сплутати. Люди, котрі під час стомливого плавання тулилися разом із ним у трюмі, ставилися до хлопця з належною пошаною, бо зброя була незаперечним доказом його славетного походження.

Щойно опинившись на березі, Такао одержав допомогу від нечисленної громади *Оомото* Сан-Франциско, а за кілька днів уже працював садівником з одним співвітчизником. Далеко від осудливого погляду батька, котрий вважав, що воїн не повинен бруднити руки землею, а лише кров'ю, він рішуче заповзявся опанувувати новий фах, і невдовзі завоював авторитет серед *ісеїв*, які займалися сільським господарством. Такао був невтомним у праці, вів помірне добротне життя, як вимагала його релігія, й за десять років назбирав належних вісімсот доларів, щоб замовити в Японії дружину. Сваха запропонувала трьох кандидаток, і він зупинив вибір на першій, бо йому сподобалося її ім'я Хейдецо. Такао чекав її на причалі в своєму єдиному приношеному, лисніючому на рукавах і сідницях, але добротному костюмі, в налощених черевиках та в купленій у Китайському кварталі панамі. Прибула наречена виявилася на десять років молодшою за нього сільською дівчиною — міцною, миловидою, з суворою вдачею та гострою на язик, а зовсім не такою лагідною, як обіцяла сваха; Такао одразу пересвідчився в цьому. Оговтавшись від несподіванки, він виснував, що зрештою її сильний характер можна вважати навіть чесною.

Хейдецо з'явилася в Каліфорнії без особливих ілюзій. На пароплаві, де тулилася разом із дюжиною інших дівчат, чула моторошні історії про незайманок, як вона, котрі кидали виклик океанській стихії, щоб в Америці вийти заміж за заможних юнаків, а на причалі на них чекали старі шарпаки або й гірше — сутенери, які продавали їх у борделі або в рабство на підпільні фабрики. Хейдецо

пощастило, бо Такао Фукуда надіслав їй недавній знімок і не ошукав, оповідаючи про себе; він повідомив, що може запропонувати їй життя, яке потребуватиме зусиль та праці, але чесне й не таке тяжке, як у її селі в Японії. Вони мали чотирьох дітей: спочатку на світ одне по одному з'явилися Чарльз, Мегумі та Джеймс, а згодом — коли збіг не один рік, і Хейдецо вже вважала себе неплідною — тисяча дев'ятсот тридцять другого року народився Ітімей. Пологи були передчасними, а малюк здавався таким кволим, що батьки не вірили, що він виживе, й у перші місяці не давали йому імені. Мати загартовувала сина, як могла, настоянками з трав, голкотерапією та холодною водою, аж поки той нарешті якимось дивом почав виявляти ознаки життестійкості. Тоді, на відміну від братів, яким дали англійські імена, що легко вимовлялися в Америці, його нарекли японським. Хлопчика назвали Ітімеєм — це ім'я за *кандзі** означає життя, світло, сяйво або зірку. З трьох років малюк плавав, наче морський вугор — спершу в басейні, а згодом у крижаних водах затоки Сан-Франциско. Батько загартовував його характер фізичною працею, любов'ю до рослин та бойовими мистецтвами.

Коли народився Ітімей, родина Фукуда насилу переживала найгірші роки великої депресії. Батьки взяли в оренду земельну ділянку під Сан-Франциско, де вирощували овочі та фруктові дерева, а продукцію возили на місцеві базари. А ще Такао підробляв, працюючи на Беласко — першу родину, яка найняла його, коли він відділився від співвітчизника, котрий прилучив Такао до садівництва. Добра репутація прислужилася, коли Ісак Беласко звернувся до нього, щоб розбити сад на землі, яку придбав у Сі-Кліффі, наміряючись звести там будинок, де сто років житимуть його нащадки, — як жартома сказав Ісак архітекторові, не підозрюючи, що так воно й буде. В його адвокатській

* Кандзі — одна з систем японського письма.

конторі ніколи не бракувало грошей, бо він представляв інтереси Західної компанії залізничних та морських перевезень; Ісак був одним із небагатьох підприємців, які не постраждали через економічну кризу. Гроші тримав у золоті і вкладав їх у рибальські судна, тартак, механічні майстерні, пральню й подібний бізнес. Він робив це, сподіваючись дати роботу бодай декому з тих нещасних, котрі стояли в чергах за безплатною юшкою, і таким чином допомогти їм у злиднях, однак ця альтруїстична мета мала для Беласко несподіваний зиск. Поки будівельники — згідно з безладними вказівками його дружини — зводили дім, Ісак ділився з Такао своєю мрією: на скелястому, відкритому всім вітрам і туману пагорбі розводити рослини з інших, далеких країв. Поки ця божевільна ідея була відтворена на папері, Ісак Беласко й Такао Фукуда пройнялися взаємоповагою. Вони разом читали каталоги, відбирали та замовляли на інших континентах дерева й рослини, які прибували загорнуті у вологі мішки з присталим до коріння рідним ґрунтом. Разом розшифровували інструкції та звели по деталях, наче розгадуючи головоломку, доставлену з Лондона скляну оранжерею. Так само разом їм випало підтримувати життя цього еkleктичного райського саду.

Байдужість Ісака Беласко до суспільного життя та більшості домашніх справ, які він повністю передовірив Ліліан, компенсувалася непогамовною пристрастю до ботаніки. Він не курив і не пив, не мав видимих вад і не знав невтоленних спокус, не міг належно оцінити музику чи вишуканий стил, і якби Ліліан дозволила, харчувався б, стоячи просто на кухні, тими самими куснем хліба й мискою юшки, що й безробітні в роки депресії. Такий чоловік був невразливий для корупції та пихатості. Йому були притаманні духовний неспокій, непогамовне бажання, вдаючись до процедурних вивертів, захистити своїх клієнтів і таємна слабкість — прагнення допомогти нужденним. Проте ці втіхи не йшли в жодне порівняння із садівництвом. Третину його біблі-

отеки складали книжки з ботаніки. Церемонна дружба з Такао Фукудою, що ґрунтувалася на взаємній симпатії та любові до природи, зробилася визначальною для його самовладання, стала бальзамом у професійних поразках. У своєму саду Ісак Беласко перевтілювався в скромного учня японського вчителя, котрий розкривав йому таємниці рослинного світу, які книжки з ботаніки часто не висвітлювали. Ліліан обожнювала чоловіка й дбала про нього з ніжністю закоханої жінки, але ніколи не прагла його так сильно, як у ті хвилини, коли дивилася з балкону, як він працює пліч-о-пліч із садівником. У робочому комбінезоні, чоботах і солом'яному брилі, спітнілий під пекучим сонцем чи підмоклий під мжичкою, Ісак молодшав і в очах Ліліан знову ставав пристрасним нареченим, який спокусив її в дев'ятнадцять років, чи новоженцем, котрий накинувся на неї на сходах, перш ніж вони дійшли до шлюбного ліжка.

Через два роки після Альминого приїзду Ісак Беласко зробив Такао Фукуду своїм партнером, щоб разом створити квітництво, мріючи, що воно стане найкращим у Каліфорнії. Передусім треба було купити кілька ділянок землі на ім'я Ісака, щоб оминати закон тисяча дев'ятсот тринадцятого року, який забороняв *ісеям* набувати громадянство, володіти землею та купувати власність. Для Фукуди це була унікальна можливість, а для Беласко розумна інвестиція, як і інші, що він робив у драматичні роки великої депресії. Його ніколи не цікавили коливання на біржі, він волів вкладати гроші в робочі місця. Ісак і Такао домовилися — коли Чарльз, старший син у родині Фукуда, досягне повноліття, і вони зможуть викупити у Беласко його частку за поточною ціною — переписати квітництво на нього та ліквідувати спільне підприємство. Народжений у США Чарльз мав американське громадянство. Це була угода двох джентльменів, скріплена простим рукостисканням.

До саду Беласко не доходила кампанія, розв'язана проти японців, яких звинувачували в безчесній конкуренції з

американськими фермерами та рибачами, у непомірній хтивості, що загрожувала цнотливості білих жінок, у розбещенні суспільства східними, антихристиянськими звичаями. Альма гадки не мала про ці пересуди впродовж двох років після прибуття до Сан-Франциско, аж до того дня, коли родина Фукуда перетворилася раптом на жовту загрозу. На той час вони з Ітімеєм встигли зробитися нерозлучними друзями.

Несподіваний напад Японської імперії на Перл-Гарбор у грудні тисяча дев'ятсот сорок першого року знищив вісімнадцять кораблів, залишив дві з половиною тисячі убитих і тисячу поранених, і менш ніж за добу змінив ізоляціоністські погляди американців. Президент Рузвельт оголосив війну Японії, а за кілька днів Гітлер і Муссоліні, союзники Імперії Сонця, що сходить, оголосили війну США. Країна мобілізувалася для війни, яка вже вісімнадцять місяців знекровлювала Європу. Масова реакція жаху, що її напад Японії викликав серед американців, підживлювалася істерією преси, яка попереджала про неминуче вторгнення «жовтих» на Тихоокеанське узбережжя. Існуюча понад сторіччя ненависть до азіатів посилилася. Японців, які багато років жили в країні, їхніх дітей та онуків стали підозрювати в шпигунстві й у співробітництві з ворогом. Невдовзі розпочалися облави та арешти. Достатньо було виявити в човні короткохвильовий радіоприймач — єдиний засіб зв'язку рибалок з берегом, щоб заарештувати власника. Динаміт, за допомогою якого селяни очищали поля від стовбурів та кам'яних брил, слугував доказом терористичної діяльності. Конфісковували геть усе — від мисливських рушниць до кухонних ножів і металевих інструментів, а ще біноклі, фотоапарати, обрядові статуетки, церемонійні кімоно, документи чужою мовою. Через два місяці Рузвельт підписав розпорядження з міркувань військової безпеки вивезти всіх осіб японського походжен-

ня з Тихоокеанського узбережжя — Каліфорнія, Орегон, Вашингтон — де існувала загроза вторгнення японської армії. Військовою зоною проголошувалися також Арізона, Айдахо, Монтана, Невада та Юта. Армії надавалися три тижні на будівництво необхідних пристановищ.

У березні Сан-Франциско прокинулося обклеєне оголошеннями про евакуацію японського населення, сенсу яких Такао й Хейдецо не могли второпати, але Чарльз їм усе розтлумачив. До від'їзду заборонялося без спеціального дозволу віддалятися від своїх домівок далі, ніж на вісім кілометрів; крім того, від восьмої вечора до шостої ранку вони мусили дотримуватися комендантської години. Власті почали вдиратися в оселі й конфісковувати майно; заарештовували й вивозили в невідомому напрямку впливових людей, які могли підбурювати до зради — голів громад, директорів підприємств, викладачів, священників; вдома залишалися безпорадні жінки та діти. Японці мусили швидко розпродати за втратними цінами майно та позачиняти крамнички. Невдовзі ці люди виявили, що їхні банківські рахунки заблоковані, а самі вони розорені. Квітництво Такао Фукуди й Ісака Беласко так і не стало реальністю.

У серпні переселили понад сто двадцять тисяч чоловіків, жінок і дітей; стариків витягали з лікарень, малюків — із сиротинців, а психічнохворих — з притулків: всіх їх кинули до концентраційних таборів у місцевостях, віддалених від внутрішніх регіонів країни; а тим часом у містах залишилися химерні квартали з безлюдними вулицями та порожніми будинками — там никали кинуті амулети й примарні духи предків, які дісталися Америки разом із емігрантами. Цих заходів було вжито, щоб убезпечити Тихоокеанське узбережжя, а водночас і японців, які могли стати жертвами гніву решти населення; йшлося про тимчасове вирішення проблеми, і керувалися при цьому міркуваннями гуманності. Таким був офіційний дискурс, однак мова ненависті вже поширилася. «Гадюка завжди

гадюка, хоч би де вона відкладала яйця. Американський японець, народжений від японських батьків, вихований в японських традиціях, який живе у запозиченому в Японії середовищі, неодмінно, за найрідшими винятками, зростає як японець, а не як американець. Всі вони вороги». Досить було мати народженого в Японії прадіда, щоб потрапити до категорії гадюк.

Щойно Ісак Беласко дізнався про переселення, він прийшов до Такао запропонувати допомогу й запевнити, що від'їзд триватиме недовго, бо переселення є антиконституційним і порушує принципи демократії. Японський компаньйон відповів гостеві доземним поклоном, глибоко зворушений дружною цього чоловіка, адже за останні тижні його родина терпіла образи, зневагу та агресію з боку інших білих. *Shikata ga nai**, відказав Такао. Таким було гасло його одноплемінників у годину лихоліття. А що Беласко наполягав, він наважився попросити про особливу послугу: аби Ісак дозволив закопати меч роду Фукуда в саду в Сі-Кліффі. Такао вдалося схоронити зброю від агентів, які обшукували дім, але її належало переховати в надійніше місце. Меч був свідченням мужності його предків, які проливали кров за імператора, і не можна було допустити, щоб з нього глумилися.

Того ж вечора родина Фукуда в білих кімоно послідовників *Оомото* з'явилася в Сі-Кліффі, де їх зустріли Ісак і Натаніель — обидва в темних костюмах, на головах ярмулки, які вони напинали в тих виняткових випадках, коли йшли до синагоги. Ітімей у прикритому шматкою кошику тримав kota, якого передав Альмі на тимчасове зберігання.

— Як його звати? — поцікавилася дівчинка.

— Неко. По-японськи, це кіт.

Ліліан з дочками в одній з віталень частувала чаєм Хейдецо та Мегумі, а Альма, не розуміючи до пуття, що відбувається, але відчуваючи урочистість миті, скрадалася

* Нічого не вдієш (яп.).

в тіняві дерев за чоловіками, не випускаючи з рук кошик із котом. Чоловіки, підсвітлюючи стежку парафіновими світильниками, спустилися пагорбом до невеликої ями, виритої в тому місці, звідки добре було видно море. Попереду йшов Такао, тримаючи перед собою загорнутий у білий шовк меч, за ним простував Чарльз із металевим футляром, покликаним уберегти зброю, далі йшли Джеймс та Ітімей, а Ісак з Натаніелем замикали процесію. Такао, не ховаючи сліз, молився кілька хвилин, а тоді поклав меч до футляра, який тримав старший син, й став навколішки, схиливши голову до землі; тим часом Чарльз і Джеймс опустили *катану* в яму, а Ітімей закидав її жменями землі. Потім усі разом засипали яму й лопатами зрівняли схованку із землею. «Завтра я посаджу тут хризантеми, щоб означити місце», — уривчастим від хвилювання голосом мовив Ісак Беласко, допомагаючи Такао підвестися.

Альма не насмілилася підбігти до Ітімєя, бо інтуїція підказала їй, що жінкам заборонено брати участь у цій церемонії. Вона зачекала, коли чоловіки зайшли в дім, а тоді, вчепившись в Ітімєя, потягнула товариша в темний закуток. Хлопчик пояснив їй, що не прийде наступної суботи ані іншого дня, і це триватиме якийсь час, можливо, кілька тижнів або й місяців, і що їм так само невільно розмовляти по телефону. «Але чому? Чому?» — кричала Альма, термосьячи його, однак Ітімєй не міг їй відповісти. Він і сам не знав, чому вони мають виїздити й куди.

ЖОВТА ЗАГРОЗА

Фукуда замурували вікна своєї оселі й знадвору повісили на двері замок. Вони наперед сплатили оренду за рік, а ще внесок, щоб викупити дім, щойно з'явиться можливість записати його на Чарльза. Пороздариювали все, що не змогли або не схотіли продати, бо спекулянти давали два-три долари за речі, які коштували в двадцять разів дорожче. Вони мали обмаль часу, щоб розпорядитися майном, спакувати по валізі на кожного, приготувати носильні речі та прийти до автобусів ганьби. Мусили з'явитися добровільно, інакше їх могли заарештувати й звинуватити в шпигунстві й зраді під час війни. Вони приєдналися до сотень інших родин, які простували повільно, у своєму найкращому вбранні — жінки в капелюшках, чоловіки в краватках, діти в лакованих черевичках — до Центру громадського контролю, куди їх скликали. Вони йшли, бо не мали вибору, а ще тому, що в такий спосіб демонстрували свою вірність США та засудження нападу Японії. Це був їхній внесок у зусилля, яких докладала країна в цій війні, — так казали лідери японської громади, і мало хто наважувався їм суперечити. На долю родини Фукуда випав табір у Топазі, пустельній місцині в штаті Юта, але про це вони дізналися лише у вересні; до того мусили чекати шість місяців на іподромі.

Звиклі до обачності *ісеї* беззаперечно корилися наказам, але не могли завадити деяким *нісеям*, молодикам другого покоління, відкрито протестувати. Останніх відокремили від їхніх родин і відправили до Тул- Лейку — концтабору

з найбільш суворим режимом, де вони до кінця війни жили, мов кримінальні злочинці. Стоячи на вулицях, білі були свідками цієї розпачної ходи людей, яких добре знали: власників крамниць, де робили щоденні покупки, рибалок, садівників і теслярів, із якими підтримували стосунки, однокласників своїх дітей, сусідів. Більшість приголомшено дивилася мовчки, однак не бракувало образливих расистських вигуків і глузувань. Дві третини переселенців були американськими громадянами. Японці годинами чекали в довгих чергах, щоб підійти до одного зі столів, за якими сиділи агенти, котрі вносили їх до списку й видавали ярлики з ідентифікаційними номерами, які треба було повісити на шию й почепити на свої речі. Група квакерів, що протестувала проти цієї акції, вважаючи її расистською та антихристиянською, пропонувала японцям воду, сандвічі й фрукти.

Такао Фукуда зібрався був заходити разом із родиною до автобусу, коли з'явився Ісак Беласко, ведучи за руку Альму. Чоловікові знадобився весь його авторитет, щоб змусити припинити агентів і солдатів, які намагалися його зупинити. Він почувався пригніченим, бо не міг не порівняти те, що відбувалося за кілька кварталів від його дому, із тим, що, можливо, сталося з його родичами у Варшаві. Він проштовхався до приятеля, щоб міцно обійняти його та передати конверт із грошима, від яких Такао марно поривався відмовитися, а тим часом Альма прощалася з Ітімеєм. «Пиши мені, пиши мені», — такими були останні слова, якими обмінялися діти, перед тим як сумна колона автобусів, наче повзуча змія, рушила в путь.

Ця путь, що здалася їм дуже довгою, насправді тривала трохи більше години: родину Фукуда привезли на іподром Танфоран, що в Сан-Бруно*. Власті оточили територію колючим дротом, похапцем пристосувавши стайні та звівши бараки, щоб розмістити вісім тисяч осіб. Наказ

* Сан-Бруно — місто в штаті Каліфорнія.

про переселення був такий терміновий, що бракувало часу завершити будівельні роботи й завезти все необхідне. Автобуси загальмували, і в'язні почали виходити з дітьми та манаттям, допомагаючи старикам. Вони йшли мовчки, невеличкими групами, розгублені, не розуміючи вищання заїкуватих гучномовців. Дощ перетворив ґрунт на багнуку, бруднив людей та їхні речі.

Кілька озброєних охоронців відокремили чоловіків від жінок для медичного огляду. Згодом їм зробили щеплення проти тифу й кору. В наступні кілька годин родина Фукуда намагалася розшукати свої пожитки в горах безладно згромаджених валіз, баулів і тюків; потім вони розмістилися в порожній стайні, яку їм надали для проживання. Зі стелі звисало павутиння, бігали таргани й миші, на вкритій пилом долівці лежала солома; дух тварин перемішався тут із запахом креозоту, яким намагалися продезінфікувати приміщення. Їм видали по розкладачці й мішку та по дві армійські плюшові ковдри на кожного. Стомлений, при-нижений до глибини душі Такао сів на долівку, підперши руками голову. Хейдецо зняла капелюшок і туфлі, взула пантофлі й підсмикнула плаття, готова знайти якнайкращий вихід з цієї скрути. Вона не дала дітям часу жалітися: спершу наказала встановити розкладачки й прибрати підлогу, тоді послала Чарльза й Джеймса по уламки дощок та палки, які завважила дорогою, щоб зробити кілька полиць і розставити трохи кухонного начиння, що їм вдалося привезти. Мегумі й Ітімею мати веліла набити мішки соломою, щоб вийшли матраци, а сама пішла до інших приміщень, вітаючись із жінками та придивляючись до солдатів і агентів, таких же розгублених, як і доручені їм в'язні, й запитуючи себе, скільки часу доведеться тут пробути. Єдиними явними ворогами, яких Хейдецо виявила під час першої вилазки, були перекладачі-корейці — брутальні з евакуйованими та запопадливі перед американцями. Жінка завважила, що вбиралень і душових замало, до того ж вони стояли без

дверей. Ванн для жінок виявилось лише чотири, й гарячої води на всіх не вистачало. Право на приватність у таборі було знехтувано. Однак Хейдецо дійшла висновку, що тут вони принаймні не голодуватимуть, бо побачила вантажівки з харчами й дізналася, що від сьогодні в їдальнях людей годуватимуть тричі на день.

Вечеря складалася з картоплі, сосисок і хліба, але сосиски закінчилися, перш ніж до родини Фукуда дійшла черга. «Прийдіть пізніше», — прошепотів їм один із японців, що працював у їдальні. Хейдецо та Мегумі зачекали, коли їдальня спустіє, й дістали бляшанку м'ясних консервів і ще картоплі. Тієї ночі Хейдецо подумки почала складати список заходів, яких треба вжити, щоб перебування на іподромі було стерпним. Першу позицію в списку займало правильне харчування, а останню — в дужках, бо жінка не мала певності, що їй це вдасться, — заміна перекладачів. За всю ніч вона не склепила очей і з першими променями сонця, що пробивалися крізь шпарини в стінах стайні, штовхнула чоловіка, котрий також не спав, а тільки незрушно лежав на своєму місці. «Тут чимало роботи, Такао. Нам потрібні представники, уповноважені вести переговори з властями. Вдягни піджак і збери чоловіків».

Проблеми в Танфорані виникли одразу, проте до кінця тижня евакуйовані вже організувалися, шляхом демократичного голосування обрали своїх представників, єдиною жінкою серед яких була Хейдецо Фукуда, а ще склали списки дорослих за фахом та навичками — вчителів, селян, теслярів, ковалів, бухгалтерів, лікарів... відкрили школу без олівців та зошитів і склали програму спортивних та інших заходів, аби молодь не тинялася без діла й не піддавалася зневірі. Цілими днями люди жили в чергах: в душ, до лікаря, в пральню, на релігійну відправу, на пошту й тричі до їдальні. Вони мусили весь час бути дуже терплячими, щоб уникати скупчень і сварок. Існували комендантська

година, перекличка двічі на день, під заборноюю — це було щось неймовірне для *ісеїв* — опинилася японська мова. Щоб уникнути втручань охоронців, в'язні заповзялися самі підтримувати порядок і вгамовувати баламутів, але ніхто не міг припинити чуток, що затягували в свій вир і часом сіяли паніку. Люди старались триматися чемно, щоб нестатки, скупченість та приниження менше дошкуляли.

Через шість місяців, одинадцятого вересня, в'язнів посадили в поїзди. Ніхто не знав, куди вони їдуть. Дорога в несправних, задушливих вагонах, де бракувало вбиралень і вночі не було світла, пролягла через незнайомі пустельні краєвиди, які здавалися їм Мексикою, і тривала один день та дві ночі, поки нарешті поїзд зупинився на станції Дельта, штат Юта. Звідси у вантажівках і автобусах вони вирушили до Топазу — перлини пустелі, як називали цей концтабір, можливо, без жодної іронії. Переселенці були ледь живі від утоми, брудні й перелякані, проте їх не мучили голод і спрага, бо серед них розподілили сандвічі, і в кожному вагоні стояли кошики з помаранчами.

Розташований на висоті майже тисяча чотириста метрів Топаз — жахливе поселення з однаковими приземкуватими будиночками — скидався на таку собі військову базу; оточений колючим дротом, з високими сторожовими вежами та озброєними солдатами, в спекотній пустелі, яку шмагали вітри й перетинали піщані бурі. Інші концтабори для японців на заході країни були схожі на цей і так само знаходилися в безлюдних місцях, щоб знеохотити будь-яку спробу втечі. Ніде не було видно ані дерева, ані кущика, ані бодай трохи трави. Лише похмурі ряди бараків тяглися аж ген за видноколо. Родини стояли разом, тримаючись за руки, щоб не загубитися в цьому сум'ятті. Всім хотілося до вбиральні, однак ніхто не знав, куди йти. Охоронцям знадобилося кілька годин, щоб організувати людей, бо вони й самі не розуміли до ладу розпоряджень, але зрештою прибулих розселили.

Родина Фукуда, не зважаючи на хмари піску, що туманили зір та затрудняли дихання, розшукала призначене їй місце. Кожен барак був поділений на шість відсіків площею чотири на шість метрів, відокремлених один від одного тонкими толевими перегородками, і в кожному тулилася одна родина. Блок складався з дванадцяти бараків, а загалом таких блоків налічувалося сорок два, і в кожному були своя їдальня, пральня, душові кабінки та вбиральні. Попри величезну територію табору, вісім тисяч переселенців жили на терені в два з лишком квадратних кілометри. Невдовзі в'язні завважили, що температура тут коливається від спекотної влітку до кількох градусів нижче нуля взимку. Влітку, крім нестерпної спеки, їм дошкуляли москити й піщані бурі, які тьмарили небо та обпалювали легені. Вітер дмухав однаково у будь-яку пору року, доносячи сморід нечистот, що утворювали болото за кілометр від табору.

Як і на іподромі в Танфорані, японці в Топазі швидко організувалися. За кілька тижнів вони вже мали свої школи, дитячі садки, спортивні центри й газету. З обрізків деревини, каміння та залишків будівельних матеріалів люди творили мистецтво: виготовляли біжутерію з окам'янілих черепашок і персикових кісточок, робили ганчіркових ляльок та іграшки з паличок. Із зібраних книжок створили бібліотеку, організували кілька театральних труп та оркестрів. Ітімей переконав батька, що суворий клімат і лужний ґрунт не завадять їм вирощувати рослини в ящиках. Це підбадьорило Такао, і невдовзі у нього знайшлися послідовники. Чимало *ісеїв* надумали розбити декоративні сади: вони копали ями й наповнювали їх водою, утворюючи на радість дітям ставки. Ітімей своїми спритними пальцями змайстрував дерев'яний вітрильник і пустив його плавати в ставку; за кілька днів у ставках уже плавали дюжини човників. У кухнях порядкували самі в'язні, які робили дива з сухих пайків та привезених з ближчих селищ консервів, а згодом і рослин, які вдалося виростити наступного року,

поливаючи потроху паростки. Люди не звикли вживати жири й цукор, тож, як і передбачала Хейдецо, чимало з них хворіли. До вбиралень тяглися довжелезні черги, а потреба та різі в животі були нестерпними, і вже ніхто не чекав сутінків, щоб випорожнитися, де прийдеться. Відхідки були переповнені екскрементами тисяч людей, а примітивний шпиталь, в якому порядкували білі лікарі та медсестри-японки, не міг нічим зарадити.

Коли скінчилася придатна для виготовлення меблів деревина та були розподілені завдання між тими, хто знемагали від неробства, більшість переселенців почала нудьгувати. В примарному місті, що охоронялося знудженими вартовими на сторожових вежах, а здаля величними горами Юти, дні зробилися нескінченними та однаковими: байдикування, черги й знову черги, очікування пошти, багатогодинна гра в карти, вигадування незначущих занять, ті самі розмови, що втрачали сенс з кожним мовленим словом. Споконвічні звичаї забувалися, батьки та старики бачили, як тане їхній авторитет, подружжя опинилися в пастці позбавленого інтимності життя, а родини почали дрібнитися. Люди не могли навіть зійтися на вечерю за родинним столом, вони їли серед метушні їдалень. Хоч як Такао наполягав, що родина повинна сидіти разом, його сини віддавали перевагу товариству ровесників, йому важко було втримати Мегумі, котра перетворилася на красуню з рум'яними щічками та сяючими очима. Єдиними, хто не піддавалися відчаю, були дітлахи: вони ходили ватагами в пошуках безневинних уявних пригод, удаючи, буцімто у них канікули.

Зима настала швидко. Коли пішов перший сніг, кожній родині видали вугляну пічку, яка зробилася осердям суспільного життя, і списаний армійський одяг. Ці вицвілі, надто великі зелені мундири були такими ж гнітючими, що й крижаний краєвид та чорні бараки. Жінки заходилися робити паперові квіти, щоб прикрасити оселі. Ночами

дошкуляв вітер: він жбурляв крижані грудки, завивав у шпаринах і зривав покрівлі. Родина Фукуда, як і інші переселенці, спала на розкладачках, напнувши на себе весь одяг, загорнувшись у плюшові ковдри та обійнявшись, щоб рідні люди могли відчутти ніжність і розраду. Через кілька місяців, улітку, вони спали майже голі й прокидалися вдосвіта вкриті дрібним, наче тальк, попелястим піском. А проте почувалися щасливими, бо були разом. Інші родини розлучили: спершу до так званого табору для переміщених осіб забрали чоловіків, а тоді перевели до іншого жінок і дітей. Іноді минали два-три роки, перш ніж родинам вдавалось воз'єднатися.

Листування між Альмою та Ітімеєм від самого початку наразилося на завади. Листи затримувалися на тижні не з провини пошти, а через зволікання службовців Топазу, які не встигали читати сотні листів, стоси яких кожного дня громадилися на їхніх письмових столах. Листи Альми, зміст яких не становив загрози для безпеки США, доходили неторкнутими, а от послання Ітімея цензура так шматувала, що дівчинці доводилося вгадувати зміст фраз, уривки яких були замазані чорними чорнилами. Опис бараків, їжі, вбиралень, ставлення охоронців і навіть клімату здавався підозрілим. За порадою інших, більш досвідчених у мистецтві лукавства, Ітімей присмачував листи вихваланнями американців та патріотичними гаслами, поки врешті не відмовився від цієї тактики, що викликала в нього нудоту. Тоді хлопчик вирішив малювати. Читання й писання давалися йому важко, в десять років Ітімей ще не знав усіх літер, що несамохіть плуталися, коли він щось писав. Зате хлопчик мав необхідні для малювання метке око й тверду руку. Його малюнки безперешкодно проходили цензуру, й завдяки ним Альма дізнавалася про подробиці його життя в Топазі, начеб бачила все на фотографіях.

3 грудня 1986 року

Вчора ми говорили про Топаз, і я не сказав головного, Альмо: не все було погано. Ми мали свята, займалися спортом, мистецтвом. Їли індика на День подяки, прикрашали бараки на Різдво. З волі нам надсилали ласоці, іграшки, книжки. Мама весь час укладала якісь плани, її поважали, і білі також. Мегумі була закохана, і їй дуже подобалася робота в шпиталі. Я малював, садив рослини, лагодив поламані речі. Уроки були такими короткими й легкими, що навіть я діставав добрі оцінки. Я майже цілими днями бавився; там було багато дітлахів і сотні бездомних, схожих одні на одних собак з короткими лапами й шорсткою шерстю. Найбільше потерпали батько та Джеймс.

Після війни люди з таборів роз'їхалися по країні. Молодь почала жити самостійно, ізоляція, що нагадувала кепську пародію на Японію, скінчилася. Ми зробилися часткою Америки.

Я думаю про тебе. Коли зустрінемося, я приготую чай, і ми поговоримо.

Імі

ІРИНА, АЛЬМА ТА ЛЕННІ

Дві жінки снідали в ротонді універмагу *Нейман Маркус* на площі Юніон, освітленій золотавим сяйвом, що пробивалося зі старовинного скляного куполу; вони приходили сюди головним чином заради *поповерів*, ніжних — щойно з печі — порожнистих булочок з начинкою, які Альма запивала своїм улюбленим рожевим шампанським. Ірина замовляла лимонад, і вони, цокнувшись, пили за радощі життя. Подумки, щоб не образити Альму, Ірина пила також за гроші родини Беласко, завдяки яким вона переживала радість цієї миті: слухаючи приємну музику, серед елегантних відвідувачок, струнких моделей, які, спокушаючи публіку, дефілювали у вбранні від відомих кутюр'є, та послужливих офіціантів у зелених краватках. Це був вишуканий світ — повна протилежність її молдавському селу, нестаткам дитинства та жахам юності. Їли неквапно, втішаючись стравами азійської кухні і раз по раз замовляючи ще *поповери*. Після другого келиху шампанського спогади Альми оживали; цього разу вона знову згадала Натаніеля, свого чоловіка, присутнього в багатьох її оповідках. В них жінка три десятиліття зберігала живу пам'ять про нього. Сет невиразно пригадував цього змарнілого, схожого на живий кістяк діда із палаючими очима, напівлежачого на пір'яних подушках. Хлопцеві щойно виповнилося чотири роки, коли зболілий погляд діда остаточно згас, але в пам'яті Сета назавжди закарбувалися запахи ліків та евкаліптового відвару в його кімнаті. Альма казала Іри-

ні, що Натаніель був такою ж доброю людиною, як і його батько, Ісак Беласко, і коли чоловік помер, вона знайшла серед його паперів сотні прострочених боргових розписок, бо позичені гроші Натаніелю так ніколи й не повернули, і чітке розпорядження пробачити численних боржників. Альма не була готова вести справи, які Натаніель занедбав під час своєї руйнівної хвороби.

— Мені за все життя ніколи не доводилось турбуватися про гроші. Дивно, еге ж?

— Вам пощастило. Майже всі люди, з якими я стикаюся, мордуються через гроші. Пожилці Лак-хаузу задовольняються найнеобхіднішим, дехто не може купити собі ліків.

— Хіба вони не мають страховки? — здивувалася Альма.

— Страховка покриває лише частину видатків. Якщо родичі не допомагають, містерові Фойгту доводиться вдаватися до спеціального фонду Лак-хаузу.

— Я поговорю з ним. Чому ти не казала мені цього, Ірино?

— Ви не можете вирішити всіх проблем, Альмо.

— Авжеж, але фундація Беласко може подбати про парк Лак-хаузу. Фойгт заощадить купу грошей і зможе витратити їх на пожильців, які найбільше цього потребуватимуть.

— Містер Фойгт знепритомніє у ваших обіймах, коли ви таке запропонуєте, Альмо.

— Який жах! Сподіваюсь, цього не станеться.

— Розповідайте далі. Що ви зробили після смерті чоловіка?

— Я ледь не потонула в паперах, коли раптом звернула увагу на Ларрі. Син обачно тримався в тіні й непомітно для всіх зробився серйозним та відповідальним джентльменом.

Ларрі Беласко одружився зовсім молодим, квапливо та без бучного весілля з огляду на батьківську хворобу й на те, що вагітність Доріс уже кидалась у вічі. Зосереджена на догляді за чоловіком, Альма не мала тоді часу краще познайомитися з невісткою, хоча вони жили під одним дахом, але любила Доріс, бо та — окрім усіх інших чеснот —

обоожнювала Ларрі й була матір'ю Сета, маленького пустуна, котрий стрибав, наче кенгуру, проганяючи з дому журбу, та Пауліни, спокійної дівчинки, яка сама себе розважала й, здавалося, нічого не потребувала.

— Так само, як мені ніколи не доводилось турбуватися про гроші, я ніколи не переобтяжувала себе домашніми клопатами. Моя свекруха, попри сліпоту, до останнього подиху дбала про будинок у Сі-Кліффі, а потім ми найняли управителя. Він нагадував пародію на цих типів в англійських фільмах. Був такий пихатий, що в родинному колі ми гадали, що він з нас глузує.

Альма повідала, що управитель працював у Сі-Кліффі одинадцять років і пішов від них після того, як Доріс на-смілилася дати йому кілька порад. «Вона або я», — заявив чоловік Натаніелю, який уже не підводився з ліжка й не мав сил сперечатися на такі теми, але саме він приймав на роботу працівників. Вислухавши ультиматум, Натаніель зробив вибір на користь запальної невістки, котра — попри молодість і семимісячний живіт — виявилася доброю господинею. В часи Ліліан господарство велося залюбки і з великою часткою імпровізації, а з управителем єдиними помітними змінами були запізнення в подачі страв на стіл і похмуре обличчя кухаря, який його не терпів. Під невблаганною диригентською паличкою Доріс будинок перетворився на взірець прецизійності, де ніхто не почувався особливо зручно. Ірина бачила підсумки її діяльності: кухня нагадувала стерильно чисту лабораторію, дітям не дозволялося заходити до віталень, шафи пахли лавандою, простирадла крохмалили, щоденна їжа складалася з фантастичних страв у мікроскопічних порціях, букети квітів раз на тиждень поновляла професійна флористка, але вони надавали будинку не святкового вигляду, а похоронної урочистості. Єдиним, що пощадила чарівна паличка домоуправління, була порожня кімната Альми, перед якою Доріс відчувала побожний страх.

— Коли Натаніель захворів, адвокатську контору Беласко очолив Ларрі, — вела далі Альма. — Від самого початку він добре справлявся. Тож після смерті чоловіка я змогла передати фінансові справи родини синові й зайнятися фундацією Беласко, що ледь животіла. Громадські парки чахнули, засмічені нечистотами, шприцами та використаними презервативами. Там оселилися жебраки зі своїми візками з брудним манаттям і картонними накриттями. Я не розуміюся на рослинах, але взялася за сади з любові до свого свекра та свого чоловіка. Для них це була священна місія.

— Здається, всі мужчини у вашій родині мають добре серце, Альмо. Таких людей у світі небагато.

— У світі чимало добрих людей, Ірино, просто вони скромні. Натомість лихі люди галасливі, тому й більш помітні. Ти мало знаєш Ларрі, проте якщо колись потребуватимеш чогось, а мене не буде поряд, не вагаючись, звернися до нього. Мій син добра людина, він не підведе.

— Він такий серйозний, що я навряд чи наважуся його потурбувати.

— Він завжди був серйозним. У двадцять років здавався п'ятдесятилітнім, але завмер у цьому віці й постарів у ньому. Ти тільки уяви: на всіх фотографіях у нього завжди заклопотане обличчя й опущені плечі.

Ганс Фойгт запровадив просту систему, за якою мешканці Лак-хаузу могли оцінювати працю співробітників, і звернув увагу, що Ірина завжди отримувала найвищі оцінки. Фойгт здогадувався, що її секрет полягав у тому, щоб тисячу разів вислуховувати ту саму історію так, ніби чує її вперше; ці історії старики повторювали, щоб упорядкувати минуле й створити прийнятний образ себе самих, стираючи докори сумління та підносячи власні чесноти, справжні й вигадані. Ніхто не хоче скінчити життя, маючи звичайне минуле. Однак Іринин підхід був більш

складним: для неї кожна стара людина в Лак-хаузі була двійником її діда та баби, Костеа й Петрути, до яких вона зверталася ввечері, перш ніж заснути, бажаючи, щоб не полишали її саму в темряві, як не полишали в дитинстві. Дівчинка росла у них, в закинутому молдавському селі, де вони обробляли клапоть непіддатливої землі й куди не доходили відблиски прогресу. Більшість населення жила по селах, обробляючи землю так, як це робили їхні предки століття тому. Ірині виповнилося два роки, коли в тисяча дев'ятсот вісімдесят дев'ятому впав Берлінський мур, і чотири, коли розпався Радянський Союз і її республіка стала незалежною країною — ці дві події не мали жодного значення для дівчинки, але викликали жаль у діда з бабою та їхніх сусідів. Всі згоджувалися на тому, що за комунізму вони так само жили в злиднях, але харчів не бракувало і їм ніщо не загрожувало, а незалежність принесла лише розруху та запустіння. Ті, хто могли податися далеко, так і вчинили, і серед них Радміла, Іринина мати; в селі залишилися старики й діти, яких батьки не могли взяти з собою. Ірина пам'ятала діда та бабу, скоцюрблених над грядками з картоплею, зморшкуватих через серпневе сонце та січневі морози, геть стомлених, слабосилих, зневірених. Вона виснувала, що сільське життя згубне для здоров'я. Для стариків дівчинка була причиною не здаватися, їхньою єдиною втіхою, крім терпкого домашнього червоного вина, що допомагало якийсь час опиратися самотності та суму.

Вдосвіта, перш ніж попростувати до школи, Ірина носила з колодязя відра з водою, а ввечері, перед тим, як з'їсти тарілку юшки з куснем хліба, рубала дрова для пічки. Вона важила п'ятдесят кілограмів у зимовому одязі та чобітках, але була сильна, як новобранець, і могла, підхопивши Кеті — свою улюбленку серед підопічних — перенести її, наче немовля, з інвалідного візка на диван або до ліжка. Своїми мускулами завдячувала відрам з водою та сокирі, а тим, що взагалі жила на цьому світі, — святій Параскеві,

покровительці Молдавії, посередниці між землею та блаженними на небі. В дитинстві, вклякнувши навколішках перед іконою святої, вона молилася разом із дідом та бабою; вони просили в святої, щоб уродила картопля і кури були здорові, щоб оборонила від лиходіїв і військових, молилися за свою слабку країну й за Радмілу. Дівчинці свята в голубій опоні, із золотим німбом та хрестом у руці здавалася більш реальною, ніж мати на побляклому знімку. Ірина не сумувала за нею, проте тішила себе думкою, що одного дня Радміла повернеться з сумкою, повною подарунків. Вона нічого не знала про матір до восьми років, коли дід з бабою одержали від далекої дочки трохи грошей і швидко витратили їх, щоб не викликати заздрість сусідів. Ірина відчула себе ошуканою, бо мати не прислала нічого їй особисто, навіть записки не написала: в конверті були тільки гроші й пара фотографій незнайомої жінки з освітленим перекисом водню волоссям і суворим обличчям, анітрохи не схожої на дівчину з фотографії, яку старі тримали поряд із іконою святої Параскеви. Згодом гроші почали надходити два-три рази на рік, полегшуючи їхню скруту.

Драма Радміли мало відрізнялася від долі тисяч молдавських дівчат. В шістнадцять років вона завагітніла від російського солдата, полк якого проходив через їхнє село і про якого дівчина ніколи більше не чула. Ірину вона народила, бо не зважилася на аборт, і при першій нагоді втекла якнайдалі. Минуть роки, і Радміла, щоб забезпечити дочку від мінливостей цього світу, розповість їй подробиці своєї одиссеї зі склянкою горілки в руці та іншими двома в шлунку.

Одного дня до села завітала якась городянка, щоб набрати сільських дівчат для роботи покоївками в іншій країні. Вона запропонувала Радмілі шанс, який дається раз у житті: паспорт, квиток, легку роботу й добру платню. Запевняла дівчину, що тільки на чайових можна накопичити достатньо грошей, щоб менше ніж за три роки купити

дім. Не звертаючи уваги на розпачливі застороги батьків, Радміла сіла в поїзд разом зі звідницею, не підозрюючи, що опиниться в пазурах турецьких сутенерів у одному з борделів Аксарая* в Стамбулі. Впродовж двох років вона жила під замком, обслуговуючи по тридцять-сорок чоловіків за день, щоб сплатити борг за квиток, який ніяк не зменшувався, бо з неї вираховували гроші за житло, їжу, душ та презервативи. Дівчат, які опиралися, мітили синцями, порізами, опіками або мертвих знаходили вдосвіта в якомусь завулку. Втекти без грошей та документів було неможливо, їх тримали замкненими, вони не знали мови, району, а тим паче міста; ті, кому вдавалося вислизнути від сутенерів, наражалися на поліцаїв, котрі були найнастирнішими клієнтами, яких доводилося вдовольняти задарма. «Одна дівчина вистрибнула з вікна на третьому поверсі й залишилася напівпаралізованою, але її не увільнили від роботи, — провадила далі Радміла мелодраматичним повчальним тоном, яким розповідала Ірині про той принизливий період свого життя. — А що вона не могла контролювати свої м'язи й забруднювалася, чоловіки платили пів-ціни. Інша завагітніла й лежала на матраці з діркою посередині, щоб примостити живіт — за неї платили з лишком, бо гадали, нібито злягання з вагітною лікує гонорею. Коли сутенерам були потрібні свіжі обличчя, нас продавали до інших борделів, і так ми опускалися, аж поки опинилися на самісінькому дні цього пекла. Мене врятувала пожежа, що охопила кілька будинків. Нагодилися журналісти з камерами, і поліцаї вже не могли заплющувати очей: вони затримали нас, дівчат, тремтячих на вулиці, але не заарештували нікого з тих клятих сутенерів та клієнтів. Нас показали по телебаченню, обізвали розпутницями, мовляв, це ми винні в неподобствах, які відбувалися в Аксарай. Нас мали депортувати, але один знайомий поліцай допоміг мені втекти й дістав паспорт». Радміла сяк-так

* Аксарай — мікрорайон в європейській частині Стамбула.

дісталася Італії, де працювала прибиральницею в офісі, а після робітницею на фабриці. Мала хворі нирки, її здоров'я було підірване розпутним життям, наркотиками та алкоголем, але вона була ще молодою, а її шкіра залишалася майже такою ніжною, як в юності — тепер така ніжна шкіра була в її дочки. В Радмілу закохався один американський фахівець, вони одружилися, і він забрав її до Техасу, куди згодом переїхала й Ірина.

Востаннє Ірина бачила діда з бабою в тисяча дев'ятсот дев'яносто дев'ятому році: того ранку вони посадили її на поїзд до Кишинева — першого етапу тривалої подорожі до Техасу. Костеа тоді виповнилося шістдесят два роки, Петрута була на рік молодшою від нього. Обоє виглядали набагато гірше, ніж будь-хто з дев'яносторічних мешканців Лак-хаузу, які старіли поступово, з гідністю та щелепами, повними зубів — власних чи штучних. Втім Ірина пересвідчилася, що процес залишається незмінним: людина поступово наближається до фінішу — одні швидше, інші повільніше — і дорогою втрачає все. На той світ нічого не візьмеш. Через кілька місяців Петрута уткнулася головою в таріль з картоплею та цибулею, яку щойно поставила на стіл, і більше не прокинулася. Костеа прожив із нею сорок років і виснував, що жити далі самому не варто. Він повісився на бантині в гамазеї, де його через три дні знайшли сусіди, привернуті гавкотом собаки та меканням недосної кози. Ірина дізналася про їхню смерть через кілька років від одного судді в справах неповнолітніх у Даласі. Однак про це вона не розповідала.

На початку осені в одному з будиночків Лак-хаузу оселився Ленні Біль. Новий пожилець прибув сюди в товаристві Софії, білої сучки з чорною плямою на одному оці, що робила тварину схожою на пірата. Його поява стала неабиякою подією, бо ніхто з небагатьох тутешніх чоловіків не йшов у жодне порівняння з Ленні. Одні меш-

кали разом з дружинами, інші лежали на пелюшках на третьому рівні і невдовзі мали переселитися до «Раю», а кілька доступних удовців здебільшого не цікавили жодну з жінок. Ленні Білю було вісімдесят років, але ніхто не дав би йому більше семидесяти; це був найбажаніший особень з усіх, яких бачили тут десятиліттями: густа сива шевелюра, якої вистачало навіть на коротку кіску на карку, неймовірно сині очі, збрижені молодіжні полотняні брюки й парусинові тапочки без шкарпеток. Він ледь-ледь не спричинив заколот серед дам, наповнюючи собою простір, немов випущений з клітки тигр, у змученій атмосфері жіночого царства. Навіть такий досвідчений керівник, як Ганс Фойгт, запитував себе, що в біса тут робить цей Ленні Біль. Солідні чоловіки, які збереглися так добре, як він, завжди мали молодшу жінку — другу чи третю дружину, яка про них дбала. Директор зустрів новоприбулого з усією сердечністю, на яку був спроможний, якщо взяти до уваги стріляючий біль, якого досі завдавав геморою. Кетрін Хоп намагалася зарадити йому голкотерапією в своїй клініці болю, куди тричі на тиждень приходив лікар-китаєць, але одужання просувалося повільно. Директор зрозумів, що Ленні Біль пробудить до життя навіть тих пригнічених дам, які цілими днями сиділи, задивившись у порожнечу й згадуючи минуле, бо теперішність вислизала від них або проминала так швидко, що вони не встигали цього завважити. І директор не помилився. Назавтра в притулку вже рясніли блакитні перуки, перлові намиста й наманікюрені нігті — щось незбагненне для прихильниць буддизму та захисниць доквілля, які зневажали все штучне. «Ти ба! Це схоже на геронтологічний центр у Маямі», — сказав він Кеті. Жінки билися об заклад, сперечаючись, ким був новоприбулий раніше — актором, модним дизайнером, постачальником творів східного мистецтва чи професійним тенісистом. Кінець здогадам поклала Альма Беласко, повідомивши Ірину, аби та переказала всім, що Ленні Біль

був дантистом, але ніхто не хотів вірити, що цей чоловік заробляв на життя, колупаючись у зубах.

Ленні Біль та Альма Беласко познайомилися за тридцять років перед тим. Побачивши одне одного, вони обнялися й довго стояли біля людної реєстратури, а коли нарешті опустили руки, їхні очі були вологими. Ірина не помічала за Альмою таких емоційних сплесків, і якби не її переконаність в існуванні японського коханця, дівчина б вирішила, що це з Ленні жінка зустрічається таємно. Ірина негайно зателефонувала Сетові, щоб поділитися новиною.

— Кажеш, бабусин друг? Я ніколи не чув цього імені. Спробую взнати, хто він такий.

— Як?

— Для цього я маю нишпорок.

Нишпорки Сета Беласко, двоє колишніх бандитів — один білий, другий чорний, обидва антипатичні — займалися тим, що збирали інформацію, перш ніж справа потрапляла до суду. Сет розтлумачив це Ірині на свіжому прикладі. Йшлося про моряка, котрий подав позов проти компанії морських перевезень через виробничу травму, внаслідок якої, як він стверджував, його паралізувало. Нишпорки запросили інваліда до клубу, що мав сумнівну славу, добряче напоїли й зняли відео, де той танцював із найнятою жінкою. Маючи такий доказ, Сет заткнув пельку адвокатуві іншої сторони, вони досягли угоди й позбулися нудного судового розгляду. Сет зізнався Ірині, що це поважне доручення в послужному списку його нишпорок; інші могли вважатися набагато непривабнішими.

Через два дні Сет зателефонував їй, щоб призначити зустріч у піцерії, до якої вони часто навідувалися, однак Ірина на вихідні мила п'ятьох собак і могла розщедритися. Вона запропонувала піти до пристойного ресторану; Альма вбила їй у голову благоговіння перед білими скатертинами. «Я плачу», — мовила дівчина. Сет на мотоциклі приїхав по неї й на шаленій швидкості, петляючи між машинами, повіз

до італійського кварталу, куди вони приїхали спітнілі, з приплющеними мотоциклетними шоломами зачісками. Ірина зрозуміла, що вбрана не для такого закладу — вона ніколи й не була так вбрана, і зарозумілий погляд метр-дотеля це підтвердив. Побачивши меню, Ірина ледь не знепритомніла.

— Не турбуйся, платить моя контора, — заспокоїв її Сет.

— Це коштуватиме більше, ніж інвалідний візок!

— А навіщо тобі інвалідний візок?

— Так, до слова, Сете. У Лак-хаузі є пара старших жінок, які не можуть їх купити.

— Це дуже прикро, Ірино. Рекомендую тобі устриці з трюфелями. І, звісно, з добрим білим вином.

— Я питиму кока-колу.

— До устриць підходить шаблі. Тут не подають кока-колу.

— Тоді мінералку з цитриною.

— Ти пройшла курс лікування від алкоголізму, Ірино? Кажі, не соромся, це така ж хвороба, як і діабет.

— Я не алкоголичка, але від вина у мене болить голова, — відказала Ірина, не бажаючи ділитися найгіршими спогадами.

Перед першою стравою їм подали по ложці чорної, як блювота дракона, піняви — подарунок від шефа — яку Ірина з недовірою відправила до рота, а Сет тим часом розповідав, що Біль бездітний холостяк, працює ортодонтом у стоматологічній клініці в Санта-Барбарі. В його житті не було нічого прикметного, крім того, що він видатний спортсмен і кілька разів брав участь у триатлоні «Залізна людина» — відчайдушних і, мабуть, не надто втішливих змаганнях, що включають плавання, велопробіг та марафон. Сет назвав його ім'я батькові: на думку Ларрі, містер Біль міг бути приятелем Альми та Натаніеля, але він не був певен; невиразно пригадував, начеб бачив цього чоловіка в Сі-Кліффі, коли хворів Натаніель. «Чимало відданих друзів приходили тоді до батька, і Ленні Біль міг бути серед

них», — завважив Ларрі. Це було все, що вдалося з'ясувати, однак Сет розвідав дещо і про Ітімея.

— Родина Фукуда під час Другої світової війни три з половиною роки перебувала в концтаборі.

— Де?

— В Топазі, це пустельна місцина у штаті Юта.

Ірина чула лише про німецькі концтабори в Європі, але Сет увів її в курс справи й показав фотографію з Національного японського музею Америки. Підпис під знімком сповіщав, що це родина Фукуда. Сет сказав, що його помічниця шукає імена та вік кожного з цих людей у списках переселенців Топазу.

В'ЯЗНІ

У перший рік перебування в Топазі Ігімей часто надсилав Альмі малюнки, але потім вони стали надходити рідше, бо цензори не справлялися з роботою й були змушені обмежити листування переселенців. Ці ескізи, які Альма дбайливо зберігала, були найкращими свідченнями про життя родини Фукуда: тісний барак; діти роблять уроки, стоячи навколішках перед лавами, що правлять за столи; черги до вбиралень; чоловіки грають у карти; жінки перуть білизну у великих ночвах. Фотоапарати конфіскували, а ті в'язні, яким вдалося їх сховати, не мали можливості проявити негативи. Дозволялися лише офіційні, оптимістичні фотографії, що відтворювали гуманне ставлення та спокійну й радісну атмосферу Топазу: дітлахи грають у бейсбол; підлітки танцюють модні танці; всі вранці співають національний гімн під час підняття прапора; і ніякого колючого дроту, сторожових веж чи озброєних солдатів. А проте нагодився один з охоронців, який сфотографував родину Фукуда. Звали його Бойдом Андерсоном, і він закохався в Мегумі, яку побачив уперше в шпиталі, де дівчина працювала волонтеркою і куди він потрапив, коли поранив руку, відкриваючи бляшанку м'ясних консервів.

Андерсон — двадцятитрирічний молодик, довготелесий та білявий, як його предки-шведи, щирий і привітний — був одним із небагатьох білих, яким переселенці довіряли. В Лос-Анджелесі на нього чекала нетерпляча наречена, та щойно Бойд узрів Мегумі в білому халаті, його серце

стрепенулося. Дівчина продезінфікувала рану, лікар зашив її, а Мегумі з професійною вправністю забинтувала, не дивлячись на солдата, який тим часом глядів на неї з таким захватом, що не відчував болю. Відтоді він обачно уникав її, не бажаючи зловживати своїм становищем, адже був представником влади, але передусім тому, що кровозмішення було заборонене білим і викликало відразу в японців. Місяцелика ніжна Мегумі могла дозволити собі вибирати з-поміж найбажаніших у Топазі женихів, але й дівчина відчула заборонений потяг до охоронця й мусила боротися з тим самим расистським забобоном, благаючи Небо, щоб скінчилася війна, її родина повернулася до Сан-Франциско, а сама вона могла вирвати з душі гріховну пристрасть. Тим часом Бойд молився, щоб війна не скінчилася ніколи.

4 липня в Топазі відзначали День незалежності, як за шість місяців перед тим Новий рік. Того разу свято не вдалося, бо табір щойно почав функціонувати, і люди ще не звикли до свого становища в'язнів, але тисяча дев'ятсот сорок третього року переселенці заповзялися продемонструвати свій патріотизм, а персонал табору добру волю, і їм не могли завадити ні піщані вихори, ні спека, якої не витримували навіть ящірки. Всі змішалися в одну доброзичливу юрбу серед пателень зі смажениною, прапорів, тортів і навіть пива для чоловіків — ті цього разу не мусили пити бридке пійло, яке потайки робили з виброджених консервованих персиків. Бойдові Андерсону разом із деякими іншими солдатами доручили фотографувати свято, щоб стулити пельку нікчемним журналістам, які верещали про негуманне ставлення до громадян японського походження. Охоронець скористався нагодою й попросив у родини Фукуда дозволу їх сфотографувати. Потім він віддав один знімок Такао, інший — потайки — Мегумі, а свій збільшив і вирізав із загальної фотографії зображення дівчини. Це фото завжди було з ним, у портмоне, захищене

целулоїдом, і з ним же Бойда Андерсона поховали через п'ятдесят два роки. На знімку родина Фукуда стояла на тлі чорної приземкуватої будівлі: Такао похмурий, з опущеними плечима, поруч маленька рішуча Хейдецо, в профіль невдоволений Джеймс, вісімнадцятирічна красуня Мегумі та одинадцятирічний Ітімей — худий, густе сторчкувате волосся на голові, подряпані коліна.

На цьому єдиному родинному знімку в Топазі не було Чарльза. Того року старший син Такао й Хейдецо записався до війська, бо вважав це своїм обов'язком, а не щоб вирватися з табору, як деякі юнаки, котрі записувалися волонтерами, аби уникнути призову. Він потрапив до 442 піхотного полку, повністю сформованого з *нісеїв*. Ітімей намалював і надіслав Альмі портрет виструнченого перед прапором брата, дописавши пару рядків, які не викреслила цензура. Хлопчик пояснив, що не зміг умістити на одному аркуші ще сімнадцятьох юнаків у мундирах, які також мали піти на війну. Ітімей так вправно малював, що кількома штрихами зумів передати вираз невимовної гордості на обличчі Чарльза — гордості, що ґрунтувалася на далекому минулому, на давніх поколіннях самураїв його роду, певних, що йдуть на битву, щоб не повернутися, готових нізащо не здаватися і з честю загинути; це наснажувало їх, надавало надлюдської мужності. Роздивляючись, як зазвичай, малюнок Ітімєя, Ісак Беласко звернув Альмину увагу на іронію долі: ці хлопці збиралися важити життям заради інтересів країни, яка тримала в концтаборах їхніх родичів.

Джеймсові виповнилося сімнадцять років, і того ж дня його забрали під конвоем двох озброєних солдатів, без жодних пояснень, однак Такао та Хейдецо передчували біду, бо їхній другий син від самого народження був важкою дитиною, а в таборі батьки весь час мали з ним проблеми. Родина Фукуда, як і решта переселенців; сприйняли своє

становище з філософським смиренням, проте Джеймс та інші *нісеї*, ці американські японці, постійно протестували — спершу, порушуючи, коли тільки могли, встановлені правила, а згодом підбурюючи людей до заколоту. Попервах Такао та Хейдецо приписували це вибуховому характеру хлопця, зовсім несхожого на Чарльза, потім підлітковій нерозважності й нарешті поганій компанії. Комендант табору не раз попереджав їх, що не терпітиме вибриків Джеймса; його запроторювали до камери за бійки, зухвальство, дрібне псування федеральної власності, але жодна така провина не давала достатньо підстав для арешту. За винятком вихваток деяких підлітків-*нісеїв*, як Джеймс, у Топазі панував зразковий порядок, тут ніколи не траплялося серйозних правопорушень; щонайбільшими були страйк та протести, коли охоронець застрелив старика, який підійшов занадто близько до загорожі й не почув наказу зупинитися. Комендант брав до уваги юний вік Джеймса і піддавався вигадливим спробам Бойда Андерсона його захистити.

Уряд поширив запитальник, єдиною прийнятною відповіддю на який було «так». Всі переселенці віком від сімнадцяти років мусили відповідати. В підступних запитаннях від них вимагалось бути відданими США, воювати в лавах армії хоч би куди їх спорядили (це стосувалося чоловіків) або в допоміжному корпусі (коли йшлося про жінок), а також не коритися імператорові Японії. Для таких *ісеїв*, як Такао, це означало відмовитися від свого громадянства, не маючи права набути американське, але майже всі на це пішли. Не поставили своїх підписів деякі молоді *нісеї*, які були американцями й почувалися ображеними. Їх прозвали *Ні-ні*, уряд вважав їх небезпечними, а японська громада засудила, бо здавна не терпіла скандалів. Серед тих *Ні-ні* був і Джеймс. Батько, який сприйняв цей арешт як ганьбу, сидів увесь час у бараці й виходив надвір лише до вбиральні. Ітімей приносив йому їжу, а тоді вдруге

ставав у чергу, щоб поїсти самому. Хейдецо та Мегумі, також прикро вражені історією з Джеймсом, намагалися жити звичним життям, з високо піднятою головою витримуючи злостиві плітки й осудливі погляди своїх та причіпки табірної начальства. Родину Фукуда, в тому числі й Ітімея, неодноразово допитували, але зрештою ні в чому серйозному не звинуватили завдяки втручання Бойда Андерсона, котрий, як міг, їх боронив.

— Що буде з моїм братом? — спитала в нього Мегумі.

— Не знаю, Мегумі. Його можуть вислати до Тул-Лейку в Каліфорнії або до Форту Лівенворт у Канзасі — це вирішить федеральний департамент тюрем. Гадаю, його не випустять до кінця війни.

— Ходять чутки, що *Ні-ні* розстріляють як шпигунів...

— Не вір усьому, що чуєш, Мегумі.

Ця подія непоправно підірвала дух Такао. В перші місяці в Топазі він брав активну участь у житті громади, цілими днями вирощував рослини й виготовляв меблі з пакувальної деревини, яку роздобував на кухні. Коли в їхньому тісному бараці не залишилося вільного місця, Хейдецо нараjala йому робити меблі для інших родин. Він намагався одержати дозвіл навчати дітлахів дзюдо, але йому відмовили. Військовий комендант табору боявся, що Такао прищеплюватиме учням підривні ідеї, а це становило б загрозу для солдатів. Такао потайки і далі тренував синів. Він жив надією, що їх звільнять, лічив дні, тижні й місяці, роблячи позначки в календарі. Йому не йшла з голови несправджена мрія про спільне з Ісаком Беласко квітництво, а ще думки про гроші, які він наскладав і втратив, про домівку, за яку платив роками, а тепер власник намірявся її відібрати. «Десятки років зусиль, праці та сумління, щоб скінчити за колючим дротом, наче злочинець», — з прикрістю повторював Такао. Він зробився відлюдькуватим. Усе дратувало його: юрба, неминучі черги, галас, відсутність особистого життя.

А от Хейдецо в Топазі розквітла. На відміну від інших японок, вона була норовливою дружиною, сперечалася з чоловіком, уперши руки в боки, але дбала про домівку, про дітей, тяжко працювала, вирощуючи рослини, й не підозрювала в собі кипучої натури. В концтаборі було ніколи впадати у розпач або нудьгувати: їй весь час доводилося вирішувати чужі проблеми, сперечатися з властями, щоб домогтися, здавалося б, неможливого. Її діти за загорожею були в безпеці, вона не мусила наглядати за ними — для цього існували вісім тисяч пар очей і військовий контингент. Найбільшою її турботою було підтримати Такао, аби той зовсім не занепав духом; Хейдецо вже не знала, яку ще роботу загадати чоловікові, щоб, заклопотаний якийсь час, він ні про що не думав. Чоловік постарів, різниця в десять років давалася взнаки. Вимушена неможливість інтимного життя поставила крапку в пристрасті, яка доти пом'якшувала незгоди. Любов заступили дратівливість з його боку і терплячість — з її. Соромлячись дітей, з якими жили в одній кімнаті, вони намагались не торкатися одне одного, лежачи на вузькому ліжку, і легкість їхніх взаємин поволі згасала. Такао зробився замкненим, озлобленим, а Хейдецо відкрила в собі потяг до громадської роботи й задатки лідера.

Мегумі Фукуда менше ніж за два роки одержала три пропозиції шлюбу, і ніхто не міг пояснити, чому вона їх відкинула, за винятком Ітімея, котрий був поштарем між сестрою та Бойдом Андерсоном. В цьому житті дівчина мала два бажання: стати лікарем і вийти заміж за Бойда — саме в такому порядку. В Топазі вона без жодних зусиль закінчила середню школу й одержала диплом з відзнакою, однак вища освіта була їй недоступна. Деякі університети на сході країни приймали обмежену кількість студентів японського походження — кращих із кращих, які пройшли відбір у концтаборах і до того ж могли отримувати державну

стипендію, але через історію з Джеймсом, що стала тавром для родини Фукуда, Мегумі не мала жодного шансу. Крім того, вона не могла залишити родину, бо за відсутності Чарльза почувалася відповідальною за молодшого брата й батьків. Тим часом працювала в шпиталі разом із лікарями та медсестрами, набраними з-поміж в'язнів. Її шефом був такий собі Френк Делілло — білий, років за п'ятдесят, пропахлий потом, тютюном та віскі, невдаха в особистому житті, але тямущий і самовідданий професіонал, який узяв Мегумі під своє крильце з першого дня, коли дівчина з'явилася в шпиталі у плісированій спідниці та накрохмаленій блузці, щоб її, як вона висловилася, прийняли ученицею. Тоді обоє — і лікар, і Мегумі — щойно прибули до Топазу. Дівчина почала з того, що носила нічні горщики й прала закалянну білизну, але виявила таке завзяття та вправність, що невдовзі Делілло призначив її своєю помічницею.

— Після війни я вступлю до медичного, — сказала йому дівчина.

— Це може забрати більше часу, ніж ти гадаєш, Мегумі. Попереджаю, тобі буде нелегко стати лікарем. Ти жінка, до того ж японка.

— Я така ж американка, як і ви.

— Гарзд, нехай так. Тримайся мене, і ти чогось навчишся.

Мегумі сприйняла його слова буквально. Не відходячи ні на крок від Френка Делілло, навчилася зашивати рани, накладати шини, лікувати опіки та приймати пологи — нічого складного, бо у важких випадках пацієнтів відправляли до лікарень у Дельті або Солт-Лейк-Сіті. Робота забирала десять годин на добу, але вечорами вона іноді примушрялась зустрічатися з Бойдом Андерсоном за сприяння Френка Делілло, єдиної втаємниченої людини, крім Ітімея. Незважаючи на ризики, закохані впродовж двох років втішались таємною любов'ю, і доля сприяла їм у цьому. Гола земля не давала можливості десь сховатися, хоча мо-

лоді *нісеї* вигадували найрізноманітніші способи ошукати пильність батьків і втекти від нескромних поглядів. Однак Мегумі не випадало їх наслідувати, адже Бойд не міг, як той заєць, кривуляти між поодиноких кущів у мундірі, з каскою та гвинтівкою. Казарми, контори й житла білих, де парочка влаштувала б собі гніздечко, були відокремлені від табору, і Мегумі нізащо не потрапила б туди, якби не Френк Делілло, який не тільки дістав їй перепустку, а й передбачливо залишав свою кімнату. Там, серед безладу та бруду, в якому жив Делілло, серед повних недопалків попільниць і порожніх пляшок, Мегумі розпрощалася з цнотою, а Бойд спізнав неземне блаженство.

Прищеплена Ітімею батьком любов до садівництва в Топазі зміцніла. Чимало переселенців, які доти заробляли на хліб, вирощуючи різні рослини, одразу вирішили зайнятися городництвом, і ні пустельний краєвид, ні безжальний клімат не змусили їх відступити. Вони поливали свої рослини жменями, рахуючи кожну краплю води, захищали паперовими накриттями влітку й розпалювали біля них багаття, щоб зігріти, взимку, коли лютував мороз. Так їм вдалося буквально вирвати у пустелі овочі та фрукти. В їдальнях ніколи не бракувало харчів, можна було з'їсти тарілку й наповнити її вдруге, та якби не рішучість цих людей, пожива складалася б із самих консервів. «У бляшанках нічого доброго для здоров'я не росте», — казали вони. В учбові години Ітімей був у школі, а решту часу проводив на городі. Невдовзі прізвисько *зелені пальці* замінило йому ім'я, бо все, до чого він доторкався, проростало й буяло. Ввечері, відстоявши двічі чергу до їдальні, старанно опрацьовував казки та шкільні тексти, які далекі вчителі надсилали маленьким *нісеям*. Послужливий задумливий хлопчик міг годинами нерухомо дивитися на фіолетові гори на тлі блакитного неба, поринувши в свої думки та почуття. Люди казали, що він має покликання ченця і в Японії був би послушником в якомусь буддистському монастирі. Хоча віра *Оомото*

відкидала прозелітизм, Такао настирливо втовкмачував її Хейдецо й дітям, однак єдиним, хто ревно прихилився до неї, був Ітімей, бо ця релігія відповідала його вдачі й сформованим змалку уявленням про життя. Він виконував обряди разом із батьком і ще одним подружжям *ісеїв* з іншого бараку. В таборі відбувалися буддистські відправи, а також служби християн різних конфесій, однак до *Оомото* належали тільки вони; Хейдецо зрідка супроводила їх, але робила це знехотя; Чарльза та Джеймса ніколи не цікавили батькові вірування, а Мегумі — вжахнувши своїм вчинком Такао й здивувавши Хейдецо — навернула до християнства. Вона пояснила це віщим сном, в якому бачила Ісуса.

— Звідки ти знаєш, що то був Ісус? — Такао аж поплотнів од гніву.

— А хто б іще міг бути з терновим вінцем на голові? — озвалася дочка.

Їй довелося відвідувати заняття з релігії, які вів пресвітеріанський пастир, і взяти участь у приватній церемонії конфірмації, на якій були присутні лише Ітімей, котрий прийшов з цікавості, та Бойд Андерсон, до глибини душі зворушений цим проявом любові. Пастир звичайно зрозумів, що навернення дівчини має відношення радше до охоронця, ніж до християнства, проте не висловив жодних заперечень. Він благословив їх, подумки запитуючи себе, в якому кутку світу знайде прихисток ця пара.

АРИЗОНА

У грудні тисяча дев'ятсот сорок четвертого року, за кілька днів до того, як Верховний Суд одноголосно ухвалив, що громадяни США будь-якої культурної традиції не можуть бути заарештовані безпідставно, військовий комендант Топазу, супроводжуваний двома солдатами, вручив Хейдецо Фукуді згорнутий трикутником прапор і прикріпив на груди Такао медаль на фіолетовій стрічці, а тим часом від погребових звуків сурми перехопило подих сотням людей, які зібралися навколо родини, щоб ушанувати загиблого в бою Чарльза Фукуду. Хейдецо, Мегумі та Ітімей плакали, тоді як лице Такао залишалося непроникним. За роки перебування в таборі на його обличчі застигла ієратична маска зверхності, хоча зіщулена фігура та обачливе мовчання виказували людину зломлену, на яку він перетворився. У п'ятдесят два роки нічого не залишилося від його вміння радіти пагону якоїсь рослини, від тонкого почуття гумору, від завзяття, з яким Такао будував майбутнє своїх дітей, від стримуваної ніжності в стосунках з Хейдецо. Героїчна самопожертва Чарльза, старшого сина, який мав утримувати родину, коли батькові це вже буде не до снаги, стала ударом, що зломив Такао. Чарльз загинув в Італії, як сотні інших американських японців з 442 піхотного полку, відомого як батальйон Пурпурових сердець завдяки неймовірній кількості медалей за мужність. Цей сформований винятково з *нісеїв* полк був удостоєний найбільшої кількості нагород у військовій історії США, але це не могло розрадити родину Фукуда.

14 серпня тисяча дев'ятсот сорок п'ятого року Японія капітулювала, і концентраційні табори почали закривати. Родині Фукуда видали по двадцять п'ять доларів і по квитку на поїзд до Аризони. Як і решта переселенців, вони ніколи не згадуватимуть на людях роки приниження, коли були поставлені під сумнів їхні відданість та патріотизм: життя без честі нічого не варте. *Shikata ga nai. Нічого не вдієш.* Їм не дозволили повернутися до Сан-Франциско, та вони й не мали потреби туди їхати. Такао втратив право оренди землі, яку раніше обробляв, і найому колишньої оселі; нічого не залишилося й від його заощаджень та грошей, які дав Ісак Беласко. В грудях у Такао постійно шуміло, він без перестану кашляв, ледве витримував біль у спині й почувався нездатним повернутися до тяжкої сільської праці — єдиного заняття, доступного чоловікові його стану. Він мов заціпенів, хистке становище родини, здавалося, не надто турбувало Такао: його сум набув форми байдужості. Якби не турботливість Ітімея, який скрізь супроводив батька й змушував його їсти, той би лежав у кутку та курился до самої смерті, а тим часом його дружина й дочка відпрацьовували багатогодинні зміни на фабриці, щоб хоч якось утримувати родину. *Iseī* нарешті могли набути громадянство, але навіть це не вивело Такао з прострації. Тридцять п'ять років він мріяв мати ті самі права, що й будь-який американець, а тепер, одержавши такий шанс, хотів лише одного: повернутися до Японії, своєї розгромленої батьківщини. Хейдецо спробувала була відвести його до міграційної служби, але зрештою мусила піти туди сама, бо єдиними словами, які вимовляв чоловік, були прокльони на адресу США.

Мегумі довелося знову відкласти свою мрію про медичну освіту й про заміжжя, а тим часом переведений до Лос-Анджелеса Бойд Андерсон ні на мить її не забував. Закони, що забороняли шлюби та співжиття представників різних рас, скасували майже в усіх штатах, але й досі такий

союз, як їхній, вважався скандальним; жоден не наважувався сказати батькам, що вони більше трьох років жили разом. Для Такао Фукуди це стало б катастрофою, він би ніколи не погодився на зв'язок дочки з білим, а тим паче охоронцем їхнього табору в Юті. Йому довелося б зректися дочки, а отже втратити її. Він уже втратив Чарльза на війні, а потім депортованого до Японії Джеймса, про якого не сподівався колись щось почути. Батьки Бойда Андерсона, шведські емігранти першого покоління, жили в Омасі* й заробляли на життя молочарством, однак у тридцяті роки розорилися, після чого знайшли роботу на цвинтарі. Це були добропорядні, побожні люди, не расисти, але син не міг заговорити з ними про Мегумі, перш ніж та прийме від нього обручку.

Щопонеділка Бойд розпочинав нового листа, до якого кожного дня додавав нові абзаци, почерпнуті з *«Мистецтва писати любовні листи»* — самовчителя, популярного серед солдатів, які, повернувшись з війни, залишили далеко своїх подружок, — а по п'ятницях відносив своє послання на пошту. Дві суботи на місяць методичний чоловік намагався додзвонитися до Мегумі по телефону, хоча йому це не завжди вдавалося, а по неділях робив ставки на іподромі. Бойдові бракувало азарту справжнього гравця, мінливості змагань змушували його нервувати й провокували виразку шлунку, але молодик випадково виявив, що йому щастить на перегонах, тож намагався скористатися з цього, щоб збільшити скромні статки. Вечорами він студіював механіку, наміряючись залишити військову службу й відкрити майстерню на Гаваях. Гадав, що це найкраще місце, де вони могли б оселитися, бо там була численна японська громада, яка уникнула ганебного переселення в табори, хоча саме там Японія здійснила напад. У листах Бойд старався переконати Мегумі в принадах Гаваїв, там вони б могли

* Омаха — місто в штаті Небраска, центр сільськогосподарського виробництва.

ростити дітей в атмосфері, де расова ненависть не зашкалювала, однак Мегумі не думала про дітей. Вона тривалий час листувалася з двома китайськими лікарями, наполегливо дошукуючись, яким чином могла б студіювати східну медицину, оскільки західна була їй недоступна. Невдовзі дізналася, що й тут на заваді стоять її стать та японське походження, як і попереджав її наставник Френк Делілло.

Ітімей у чотирнадцять років поступив до середньої школи. А що Такао поринув у меланхолію, а Хейдецо насилу могла скласти кілька англійських слів, клопотати про брата випало Мегумі. Коли прийшла записувати його до школи, подумала, що Ітімей почуватиметься тут, наче вдома, бо споруда виявилася непоказною, а територія непривітною, як у Топазі. Їх зустріла директорка закладу міс Броді, котра в роки війни наполегливо переконувала політиків і громадську думку, що діти з японських родин мають таке ж право на освіту, як усі американці. Вона зібрала тисячі книжок, які надсилала до концтаборів. Чимало з них Ітімей опрацював і знав напам'ять, бо на кожній міс Броді залишала свою позначку. Хлопчик уявляв цю благодійницю як добру фею з казки про Попелюшку, а побачив кремезну жінку з руками дроворуба та голосом вуличного крамаря.

— Мій брат відстає в навчанні. Йому погано даються читання та письмо, й арифметика теж, — ніяково мовила Мегумі.

— А до чого ти удатний, Ітімею? — міс Броді звернулася безпосередньо до нього.

— Я вмю малювати й вирощувати рослини, — ледь чутно прошепотів Ітімей, утупившись у носики своїх черевиків.

— Чудово! Це саме те, чого нам тут бракує! — вигукнула міс Броді.

Перший тиждень інші діти дошкуляли Ітімею різними прізвиськами, спрямованими проти японців та поширеними під час війни, яких він ніколи не чув у Топазі. Не знав хлопчик і того, що японців ненавидять дужче, ніж

німців, як і не бачив доти коміксів, у яких азіати поставали брутальними недоумками. Він залишався, як завжди, незворушним, коли з нього глузували, проте варто було якомусь здорованю його вдарити, як тієї ж миті нападник опинився в повітрі — це був той самий батьківський прийом дзюдо, що його Ітімей продемонстрував колись Натаніелю Беласко. Щоб покарати, новачка відвели до директорки. «Браво, Ітімею!» — от і все, що почув від неї хлопчик. Після того прийому на нього вже ніхто не нападав, і він спокійно провчився в школі чотири роки.

16 лютого 2005 року

Я їздив до Прескота, Аризона, провідати міс Броді. Їй виповнилося дев'яносто п'ять років, і чимало її колишніх учнів зібралися, щоб відзначити цю подію. Вона чудово тримається, як для свого віку, й одразу мене впізнала. Уявляєш?! Скільки дітей пройшло через її руки? Як вона може всіх пам'ятати? Вона пригадала, що я малював афіші для шкільних свят, а по неділях працював у її саду. Я погано вчився в середній школі, просто жахливо, але вона дарувала мені оцінки. Завдяки міс Броді я не зовсім неписьменний і можу писати тобі листи, моя подруго.

Цей тиждень, коли нам не вдалось зустрітись, був такий довгий. Дощі та холод зробили його особливо сумним. До того ж я не знайшов гарденій, щоб тобі надіслати, вибач. Зателефонуй, будь ласка.

Іті

БОСТОН

В перший рік розлуки з Ітімеєм Альма чекала від нього листів, але з часом звикла до мовчання друга, як звикла до мовчання батьків та брата. Дядько з тіткою намагалися вберегти її від поганих новин, що надходили з Європи, а надто тих, що стосувалися долі євреїв. Альма запитувала про рідних, але мусила задовольнятися химерними відповідями, тож війна для неї набувала забарвлення легенд про короля Артура, які вона читала колись з Ітімеєм у вкритій виткими рослинами альтанці. Тітка Ліліан запевняла, нібито листи не доходять через проблеми з поштовим зв'язком у Польщі, а у випадку Самуеля посилалася на заходи безпеки в Англії. Мовляв, той виконує надзвичайно важливі й небезпечні таємні завдання у британських ВПС, а тому повинен зберігати мовчанку. Не могла ж вона розповісти небозі, що літак її брата був збитий над Францією. Ісак показував Альмі наступи та відступи союзників, позначаючи їх шпильками на карті, проте йому бракувало мужності сказати дівчинці правду про її батьків. Відтоді, як Менделів позбавили майна та запроторили до жахливого варшавського гетто, він не мав про них жодних звісток. Ісак значними грошовими сумами підтримував організації, які намагалися допомагати людям з гетто, і знав, що між липнем та вереснем тисяча дев'ятсот сорок другого року нацисти депортували понад двісті п'ятдесят тисяч євреїв; знав він і те, що тисячі з них потерпали через виснаження й хвороби. Загратований мур, що відокремлював гетто

від міста, не був повністю непроникним, певні способи зв'язку існували: туди контрабандою потрапляли деякі харчі та ліки, а звідти виходили страхітливі знімки агонізуючих від голоду дітей. І якщо всі намагання розшукати Альминих батьків виявилися марними, а літак Самуеля впав, залишалося вважати їх мертвими, проте, не маючи безперечних доказів цього, Ісак Беласко не хотів завдавати болю небозі.

Якийсь час Альма, здавалося, при звичаїлася до родичів та будинку в Сі-Кліффі, однак, досягнувши зрілості, знову зробилась похмурою дівчинкою, як тоді, коли щойно прибула до Каліфорнії. Вона рано розвинулася, і перша атака гормонів збіглася з відсутністю Ітімея, яка невідомо скільки могла тривати. Їй було десять років, коли вони розсталися, пообіцявши одне одному бути разом — подумки й завдяки листуванню; одинадцять — коли листи стали надходити дедалі рідше; дванадцять — коли відстань зробилася неподоланною, й Альма змирилася з тим, що втратила Ітімея. Вона слухняно навчалася в школі, яку ненавиділа, поводитися так, аби виправдати сподівання названих батьків, намагалася залишатися непомітною, щоб уникнути сентиментальних запитань, здатних збудити бурю непокори й туги, що вирувала в ній. І тільки Натаніеля їй не вдавалося ошукати бездоганною поведінкою. Хлопець шостим чуттям угадував, коли сестра в перших зачинялася в шафі, приходив навшпиньках з іншого крила будинку й пошепки — щоб не розбудити батька, який мав чуткий слух і сон — благав її вийти зі схованки, а тоді загортав у ковдру в ліжку та залишався біля неї, поки Альму змагав сон. Натаніель також був розважливим у вчинках, хоча в його душі вирувала буря. Залишалися лічені місяці до того дня, коли, закінчивши коледж, він, не здатний опиратися батьковій волі, повинен був вирушити до Гарварда, де мав вивчати юриспруденцію. Мати хотіла, щоб Натаніель навчався на юридичному факультеті у Сан-Франциско замість

робити це на іншому краю континенту, однак Ісак Беласко наполягав, що хлопцеві слід поїхати з дому, як вчинив він сам у його віці. Син мусить стати відповідальним, добропорядним чоловіком, про яких кажуть *mensch**.

Намір Натаніеля поїхати до Гарварда Альма сприйняла як особисту образу й додала брата в перших до списку людей, які її кинули: спочатку брат і батьки, потім Ітімей, а тепер він. Дівчина вирішила, що така її доля — втрачати тих, кого найбільше любить. Вона й досі була прив'язана до Натаніеля, як того першого дня в Сан-Франциско, коли на причалі вчепилася в його руку.

— Я писатиму тобі, — запевняв Натаніель.

— Те саме казав Ітімей, — сердито озвалася вона.

— Ітімей у таборі для інтернованих осіб, а я буду в Гарварді.

— Це ще далі, адже це у Бостоні?

— Я приїздитиму на канікули, щоб бути з тобою, присягаюся.

Хлопець готувався до від'їзду, Альма ж никала за ним по дому, мов тінь, вигадуючи підстави, щоб його затримати, а коли це не вдалося, вигадуючи приводи менше його любити. У вісім років вона по-дитячому до нестями закохалася в Ітімея, Натаніеля ж любила спокійною любов'ю, притаманною старості. В її серці їм належали різні ролі, але обидва були однаково їй необхідні; Альма мала певність, що і без Ітімея, і без Натаніеля не зможе жити. Першого любила пристрасно, весь час хотіла бачити, схватися з ним від сторонніх очей у повному чудових потаємних місць розкішному саду в Сі-Кліффі, щоб разом опанувати неунікну мову пестошів. Відколи Ітімей перебував у Топазі, вона вдовольнялася спогадами про сад і списаними дрібними літерами, повними зітхань листами. У цьому віці вона вже виявляла фанатичну впертість у питаннях

* Mensch (нім.) — мужчина, в мові ідиш має значення справжній, надійний чоловік.

любові. А от з Натаніелем їй не спадало на думку ховатися в саду. Вона ревниво любила брата в перших, гадала, що знає його як ніхто, вони спали, взявшись за руки ночами, коли він витягав її з шафи; Натаніель був її повірником, близьким другом. Вперше завваживши у себе на білизні темні плями, нажахана Альма дочекалася, коли Натаніель вернеться з коледжу, потягла його до ванної кімнати й показала незаперечний доказ кровотечі. Натаніель мав приблизне уявлення про це явище, але здогадувався, що треба щось вдіяти, і саме йому довелося прийти з тим до матері, бо Альма не наважилася. Хлопець цікавився всім, що стосувалося її. Вона дала йому запасний ключ від шухляди, де зберігала свій щоденник, але Натаніель, і не читаючи його, знав про неї все.

Альма закінчила середню школу на рік раніше від Ітімея. На той час зв'язок між ними урвався, але хлопець був весь час присутній у її житті, бо вона й далі вела щоденник, неперервний монолог якого адресувався Ітімею радше за звичкою, ніж через тугу за ним. Альма змирилася з тим, що не бачить його, проте, не маючи інших друзів, жила в собі любов трагічної героїні спогадами про їхні потаємні ігри в саду. Поки Ітімей від зорі до зорі гарував, наче раб, на буряковому полі, Альма неохоче з'являлася в ролі дебютантки на балах, які влаштовувала тітка Ліліан. Вечірки організовувалися в їхній садибі або на внутрішньому подвір'ї отелю «Палац» з його півстолітньою історією, фантастичним скляним дахом, важкими люстрами та тропічними пальмами у великих вазонах з португальської кераміки. Ліліан заповзлася знайти їй достойного нареченого, певна, що видати заміж Альму буде легше, ніж власних не надто симпатичних дочок, однак небога руйнувала всі її плани. Ісак Беласко майже ніколи не втручався в жіночі справи, але цього разу не стримався.

— Полювати на женихів принизливо, Ліліан!

— Який же ти наївний, Ісаку! Гадаєш, якби моя мати не загнуждала тебе, ти б одружився зі мною?

— Альма зовсім юна. Заміжжя до двадцяти п'яти років мало б каратися за законом.

— Двадцяти п'яти! В цьому віці вона не знайде жодного пристойного жениха, всіх розберуть.

Небога хотіла поїхати кудись, щоб продовжити навчання, і Ліліан зрештою здалась; рік чи два вищої освіти дівчині не зашкодять, — міркувала вона. Вирішили, що Альма навчатиметься в жіночому коледжі в Бостоні: Натаніель також навчався в цьому місті й міг уберегти її від тамтешніх небезпек та спокус. Ліліан припинила знайомити її з потенційними женихами й заходилася збирати необхідні речі — спідниці, набори з камізельки та светру з ангори в пастельних тонах, які були тоді в моді, хоча й не пасували такій окостуватій дівчині з крупними рисами обличчя, як Альма.

А та, попри тиск тітки, котра шукала серед знайомих поважну людину, яка б теж вирушала в тому напрямку, щоб припоручити небогу, наполягла, що подорожуватиме сама, й полетіла рейсом компанії Бреніффі Ейрвейз до Нью-Йорка, де мала пересісти на бостонський поїзд. В аеропорту її зустрів Натаніель. Батьки сповістили його телеграмою, і він вирішив зустріти Альму, щоб потім разом їхати поїздом. Вони обійнялися з ніжністю, накопиченою за півроку, відколи Натаніель востаннє відвідав Сан-Франциско, й почали плутано переповідати одне одному новини, поки негр-носивник штовхав позаду них до таксі візок з багажем. Натаніель поражував валізи та коробки з капелюшками й запитав Альму, чи вона, бува, не везе речі на продаж.

— Ти не повинен мене критикувати, бо сам завжди вдягаєшся, як денді.

— Які твої плани, Альмо?

— Я тобі писала. Я обожаю твоїх батьків, але задихаюся в їхньому домі. Я прагну незалежності.

— Авжеж. На гроші мого батька?

Альма не врахувала цієї подробиці. Першим кроком до незалежності було одержати якийсь диплом. Зі своїм покликанням вона ще не визначилася.

— Твоя мама весь час шукає мені жениха. Я не наслідуюсь сказати їй, що вийду заміж за Ітімея.

— Прокинься нарешті, Альмо! Ітімей уже десять років як зник з твого життя.

— Вісім.

— Викинь його з голови. Навіть у тому малоїмовірному випадку, якщо він з'явиться знову й зацікавиться тобою, ти не зможеш вийти за нього заміж і чудово це знаєш.

— Чому?

— Як чому? Він людина іншої раси, іншого соціального класу, іншої культури, релігії, статків. Тобі потрібні ще аргументи?

— Тоді я залишусь незаміжньою. А ти маєш кохану, Нате?

— Ні, але, якщо матиму, ти першою про це дізнаєшся.

— Тим краще. Ми можемо удати, ніби ми наречені.

— Навіщо?

— Щоб знеохотити кожного дурня, який наблизиться до мене.

За останні місяці сестра в перших змінилася: це була вже не школярка в гетрах — у новому вбранні вона скидалася на елегантну даму, однак на Натаніеля, котрий знав усі її секрети, не справили враження ні сигарета, ні кольору морської хвилі костюм, ні капелюшок, рукавички та туфлі вишневого кольору. Альма залишалася пещеною дівчинкою, котра — налякана гамором велелюдного Нью-Йорка — вчепилася в нього й не відпускала, поки не опинилася в своєму готельному номері. «Залишся спати у мене, Нате, — попросила вона з тим самим переляком на обличчі, що й у дитинстві, коли плакала в шафі, проте він уже втратив невинність, і тепер спати разом було б іншою справою. Назавтра вони з об'ємним багажем сіли в бостонський поїзд.

Альма гадала, що навчаючись у коледжі в Бостоні, почуватиметься вільніше, ніж у середній школі, яку здолала без великих зусиль. Вона збиралася вражати своїми нарядами, провадити богомне життя в кав'ярнях та барах разом із Натаніелем, а у вільний час відвідувати деякі лекції, щоб не розчаровувати дядька з тіткою. Однак невдовзі виявила, що ніхто на неї не дивиться, в місті траплялися сотні дівчат, метикованіших за неї, брат у перших завжди знаходив привід залишити її саму, а до занять вона була погано підготовлена. Альму оселили в кімнаті з якоюсь гладухою з Вірджинії, котра при першій же нагоді навела їй докази вищості білої раси. Негри, жовті та червоношкірі були мавпами, Адам і Єва — білими, Ісус, либонь, американцем, хоча вона не була певна. Дівчина, за її словами, не схвалювала дій Гітлера, однак вважала, що в єврейському питанні той мав рацію: це проклята раса, бо вони вбили Ісуса. Альма попросила, щоб її перевели до іншої кімнати. Клопотання розглядали два тижні; нова сусідка виявилася кладезем різних маній та фобій, але принаймні не антисеміткою.

Перші три місяці минули сумбурно, Альма ніяк не могла зосередитися навіть на найпростіших питаннях, як харчування, прання, транспорт і розклад занять; цим займалися спочатку її бонни, а згодом тітка Ліліан. Їй ніколи не доводилося стелити постіль чи прасувати блузку, для цього існували служниці; вона так само не мусила вкладатися в якийсь бюджет, бо в домі Беласко не говорили про гроші. Альма здивувалася, коли Натаніель пояснив їй, що її бюджет не передбачає видатків на ресторани, чайні салони, манікюрниць, перукарок чи масажисток. Брат у перших з'являвся раз на тиждень і з олівцем у руці вчив її вести рахунок своїх витрат. Вона обіцяла виправитися, однак наступного тижня знову мала борги. Альма почувалася чужоземкою в цьому помпезному місті; одногрупниці

не приймали її до свого кола, а хлопці уникали, проте в листах до родичів вона не зізнавалася в цьому, і щоразу, коли Натаніель радив їй повернутися додому, відповідала, що немає нічого гіршого, ніж повернутися, підібгавши хвоста. Дівчина зачинялася у ванній, як колись у шафі, і вмикала душ, аби шум води заглушив лихі слівця, якими вона кляла мінливу долю.

В листопаді на Бостон обрушилася зима. Перші сім років життя Альма провела у Варшаві, але не пам'ятала тамтешнього клімату. Під ударами граду, вітру та снігу місто втратило свої барви; яскравість зникла, залишилися тільки сіра та біла фарби. Життя тривало в приміщеннях, де, тремтячи від холоду, доводилось присуватися якнайближче до радіаторів. Хоч скільки одєжин напинала Альма, варто було виткнутися на вулицю, як її одразу проймав холод, уїдаючись у шкіру й пробираючи до кісток. Обморожені руки та ноги набрякали, через холод вона весь час кашляла. Ранками доводилося набиратися духу, щоб підвестися, вдягтися, немов інуїт* і, кинувши виклик негоді, перебігти від одного корпусу коледжу до іншого, притискаючись до стін, щоб не підхопив вітер, й ледве пересуваючи ноги на слизькій кризі. Рух на вулицях завмирав, машини стояли вкриті кучугурами снігу, який їхні власники мусили збивати лопатками; люди йшли зіщулені, загорнуті у вовну та шкіру, діти, свійські тварини й птахи зникли з вулиць.

І саме тоді, коли Альма нарешті визнала поразку й зізналася Натаніелю, що ладна зателефонувати його батькам і попросити, щоб вони витягли її з цього холодильника, вона вперше зустрілася з Вірою Нойман, художницею та підприємницею, котра своє мистецтво зробила доступним простим людям на хустках, простирадлах, скатертинах, посуді, білизні — одне слово, на будь-яких речах, на які можна було нанести малюнок або відбиток. Віра зареєструвала свою марку тисяча дев'ятсот сорок другого року

* Інуїти — етнічна група корінних народів Північної Америки.

й невдовзі утворився ринок її товарів. Альма невиразно пригадувала, що тітка Ліліан суперничала з приятельками в тому, хто в новому сезоні першою пишатиметься в хустках чи одяганках од Віри, але доти нічого не чула про мисткиню. Дівчина спонтанно пішла на якусь зустріч із нею, щоб побути в теплі між двома лекціями, й опинилася в переповненій залі, стіни якої прикрашали розмальовані тканини. Всі барви, що втекли від бостонської зими, зійшлися на цих стінах — визивні, примхливі, фантастичні.

Публіка зустріла доповідачку стоячи й плескаючи в долоні, й Альма ще раз усвідомила міру свого невігластва. Вона не підозрювала, що дизайнерка хусток тітки Ліліан така знаменитість. Віра Нойман була жінкою непоказною (її зріст дорівнював ста п'ятдесяти сантиметрам), свою сором'язливість вона приховувала за окулярами в темній оправі, що затуляли півобличчя, але варто було їй заговорити, щоб усі зрозуміли, що перед ними видатна людина. Альма заледве могла розгледіти її на сцені, але уважно слухала кожне слово, відчуваючи, що шлунок стиснувся до розміру кулака, й розуміючи визначальність миті. За годину й п'ятнадцять хвилин яскрава, ексцентрична маленька феміністка потрясла аудиторію розповідями про нескінченні подорожі, що надихнули її на різноманітні колекції: Індія, Китай, Гватемала, Ісландія, Італія та інші кутки планети. Вона говорила про свою філософію, про техніки, які застосовувала, про комерціалізацію й поширення продукції, про труднощі, які доводилося долати.

Того вечора Альма зателефонувала Натаніелеві й радісними вигуками сповістила своє майбутнє: вона йтиме дорогою Віри Нойман.

— Кого?

— Дизайнерки скатертин і простирадл твоїх батьків, Нате. Я не збираюся гаяти час на лекції, які мені ні до чого. Я вирішила вивчати дизайн та малювання в університеті. Відвідуватиму студії Віри, а потім подорожуватиму світом, як вона.

Через кілька місяців Натаніель завершив навчання на юридичному факультеті й повернувся до Сан-Франциско, однак Альма, попри наполягання тітки Ліліан, не поїхала з ним до Каліфорнії. Вона витримала чотири зими в Бостоні, не згадуючи більше про клімат, весь час невтомно щось креслячи та малюючи. Їй бракувало Ітімеєвої вправності рисунку та сміливих кольорів Віри Нойман, однак вона заповзялася компенсувати добрим смаком прогалини таланту. Вже тоді Альма чітко уявляла свою подальшу путь. Її дизайн буде вишуканішим за Вірин, адже вона прагнула не вдовольняти чийсь смаки й домогтися комерційного успіху, а творити для власної втіхи. Перспектива працювати, щоб заробляти на життя, ніколи не спадала їй на думку. Ніяких хусток за десять доларів, про простирадла та серветки оптом годі й говорити; її дизайн буде лише на певних одяганках, неодмінно шовкових і з власноручним підписом на кожній. Її вироби будуть ексклюзивними й такими дорогими, що приятельки тітки Ліліан убиватимуться за ними. За ці роки Альма позбулася заціпеніння, яке викликало в неї помпезне місто, навчилася рухатися, пити коктейлі не до безпам'яті й заводити знайомства. Вона вже зробилася такою бостонкою, що, приїхавши на канікули до Каліфорнії, почувалася, наче в якійсь відсталій країні на іншому континенті. А завдяки набутій у дитинстві з Ітімеєм шаленій практиці завоювала прихильників на танцювальних майданчиках і отримала перший сексуальний досвід без зайвої балаканини, за кущами під час якогось пікніка, задовольнивши цікавість і позбувшись комплексу незайманки в двадцять років. Згодом мала ще кілька випадкових зв'язків з різними хлопцями, які нічим не запам'яталися й тільки зміцнили її рішучість дочекатися Ітімея.

ВОСКРЕСІННЯ

За пару тижнів до випускного вечора Альма зателефонувала до Сан-Франциско Натаніелю, щоб узгодити деталі поїздки Беласко до Бостона. Вона була першою в родині жінкою, яка мала одержати університетський диплом, і, хоча її фах — дизайн та історія мистецтва — видавався дещо туманним, це не применшувало Альминих заслуг. Навіть Марта й Сара збиралися відвідати церемонію — почасти тому, що намірялися поїхати потім до Нью-Йорка за покупками, а от дядько Ісак мусив залишитися вдома: кардіолог заборонив йому сідати в літак. Дядько хотів знехтувати припис, бо Альма займала в його душі навіть більше місця, ніж власні дочки, однак Ліліан заперечила. В розмові з братом у перших Альма побіжно згадала, що вже кілька днів її переслідує відчуття, начеб хтось за нею стежить. Дівчина не надавала цьому великого значення, мовляв, то все вибрики уяви, бо вона хвилюється перед випускними іспитами, однак Натаніеля цікавили подробиці. Пара телефонних дзвінків, коли незнайомиць із чужоземним акцентом запитував, чи це вона, й одразу клав слухавку; прикре відчуття, нібито за нею стежать; якийсь чоловік розпитував про неї в однокурсниць, і за їхнім описом скидався на невідомого, який за кілька днів перед тим потрапляв їй на очі: в одній з аудиторій, у коридорах, на вулиці. Натаніель з підозрілістю адвоката порадив подати письмову заяву до охорони кампуса: мовляв, це законний спосіб перестороги, і коли раптом

щось трапиться, поліція матиме підтвердження її підозр. Він також наказав їй не блукати самій вечорами. Альма проігнорувала застереження.

То була пора екстравагантних вечірок, під час яких студенти прощалися з університетом. Серед музики, алкоголю й танців Альма забула про зловісну тінь, яку сама ж вигадала, і це тривало аж до п'ятниці, що передувала випускному вечору. Півночі дівчина до нестями розважалася — пила багато алкоголю й трималася на ногах завдяки дозі кокаїну, хоча погано переносила і те, і друге. О третій ранку гамірна компанія підвезла її у відкритому лімузині до гуртожитку. Похитуючись, з туплями в руці розпатлана Альма спробувала відшукати в гаманці ключ, але перш ніж знайшла його, опустила навколішки й почала блювати, аж поки випорожнила шлунок. Сухі позиви до блювоти тривали ще кільканадцять хвилин, а по щоках текли сльози. Нарешті вона спробувала підвестися — спітніла, із зсудомленим животом, цокотячи зубами й розпачливо стогнучи. Зненацька дві пазуристі лапи вчепилися в руки дівчини, підхопили її й поставили на землю. «Соромся, Альмо Мендель!» Вона не впізнала голос, який чула по телефону. Зігнулася, бо знову відчула нудоту, однак пазурі ще дужче вчепилися в неї. «Відпусти, відпусти!» — пробурмотіла Альма, хвищаючись ногами. Ляпас на мить протверезив її, й вона невиразно побачила пошрамоване лице чоловіка, бритий череп. І враз відчула незбагненну полегкість, заплющила очі й забулася: з її пам'яті вмиль вивітрилися і прикра пиятика, і непевність та страх через залізні обійми незнайомця, який щойно дав їй ляпаса.

О сьомій ранку в суботу Альма прокинулася на задньому сидінні якоїсь автівки, загорнута в цупку плюшову ковдру, що дряпала їй шкіру. Смерділо блювотою, сечею, тютюном і алкоголем. Дівчина не знала, де вона, й не пам'ятала подій минулої ночі. Альма сіла й спробувала була обсмикнути плаття, і щойно тоді збагнула, що загубила одяг і нижню

спідницю: вона була боса, в самих лише ліфчику, панталонах та поясі, до якого кріпилися подерті панчохи. В голові гуло, було холодно, сухо в роті й дуже лячно. Альма знову лягла, скулилася, застогнала й покликала Натаніеля.

За мить відчула, що її хтось термосить. Насилу розплющила очі й, намагаючись сфокусувати погляд, розгледіла чоловіка, котрий прочинив дверцята автівки й схилився над нею.

— Кава та аспірин, і тобі трохи полегшає, — він простягнув їй паперовий стаканчик і дві пігулки.

— Облиште мене, я мушу йти, — язик у неї плутався, проте Альма спробувала підвестися.

— Нікуди ти така не підеш. Твої родичі прилетять за кілька годин. Зараз ранок. Випий кави. І якщо це тобі цікаво, я твій брат Самуель.

Так через одинадцять років після загибелі на півночі Франції воскрес Самуель Мендель.

Після війни Ісак Беласко одержав незаперечні докази того, як склалася доля Альминих батьків у нацистському концтаборі неподалік Треблінки, на півночі Польщі. Росіяни не задокументували визволення табору, як це зазвичай робили американці, й офіційно про те, що відбувалося в цьому пеклі, було мало що відомо, але, за даними Єврейської агенції, за період від липня тисяча дев'ятсот сорок другого по жовтень тисяча дев'ятсот сорок третього року там загинули вісімсот сорок тисяч людей, з них вісімсот тисяч євреїв. Стосовно Самуеля Менделя Ісак з'ясував, що його літак був збитий у небі Франції над зоною, контролюваною німцями, і за документами британського військового архіву, ніхто тоді не вижив. Альма на той час уже багато років не чула про рідних і вважала їх мертвими задовго до того, як дядько підтвердив її здогади. Почувши звістку, Альма, всупереч очікуванням, не вдарилася в сльози, бо впродовж цих років так навчилася стримувати почуття, що

сліз, аби їх висловити, вже не було. Ісак і Ліліан вважали необхідним перегорнути останню сторінку трагедії й полетіли з Альмою до Європи. На цвинтарі у французькому селі, де впав літак, вони встановили меморіальну табличку з іменем Самуеля й датами його народження та смерті. Їм не вдалося одержати дозвіл, щоб відвідати контрольовану Радянським Союзом Польщу; через багато років Альма здійснить цю прощу. Минуло вже чотири роки відтоді, як закінчилася війна, але Європа й далі стояла в руїнах, і маси переміщених осіб блукали в пошуках батьківщини. Альмі здалося, що їй не вистачить життя, щоб віддячити долі за те, що залишилася живою — одна з цілої родини.

Приголомшена словами незнайомця, який назвався Самуелем Менделем, Альма вирівнялася на сидінні автівки й у три ковтки глтинула каву й пігулки. Чоловік не був схожий на рожевощого юнака з пустотливим виразом обличчя, з яким вона прощалася на причалі в Данцигу. Її справжній брат був невиразним спогадом, а не цим худорлявим чоловіком із суворим поглядом та стисненими губами, випаленою сонцем шкірою й поритим глибокими зморшками та шрамами лицем.

— Звідки я маю знати, що ти мій брат?

— Нізвідки. Але якби не це, я не гаяв би з тобою часу.

— Де моя одіж?

— У пральні. За годину буде готова. Отже маємо час, щоб поговорити.

Самуель розповів, що останнім, що він побачив, коли збили літак, був цілий світ, який крутився у нього перед очима. Він був певен, що не спустився на парашуті, бо німці його б помітили, і не розумів, як не загинув, коли літак спалахнув, ударившись об землю. Найімовірніше, під час падіння, його викинуло з літака на крону якогось дерева, де він зависнув. Ворожий патруль виявив тіло дру-

гого пілота й припинив пошуки. Його — непритомного, з численними переломами — врятували двоє французьких партизанів; завваживши, що він обрізаний, вони передали Самуеля групі єврейського опору. Кілька місяців його переховували в печерах, стайнях, підземеллях, закинутих фабриках та оселях добрих людей, готових допомогти; Самуеля часто переміщали з місця на місце, поки кості зрослися, він перестав бути тягарем і приєднався до групи як боєць. Туман, що паморочив йому мозок, розвіявся набагато пізніше, ніж зрослися кості. По мундиру, в якому його знайшли, люди виснували, що він з Англії. Самуель розумів по-англійськи й по-французьки, але відповідав польською; минув не один місяць, перш ніж він зміг спілкуватися іншими мовами, якими володів. Не знаючи його імені, товариші через шрами нарекли його Рубцем, але він уподобав прізвисько Жан Вальжан на честь героя роману Віктора Гюго, який читав, поки оклигував. Самуель з товаришами брав участь у сутичках і перестрілках цієї, здавалося б, безнадійної війни. Німецькі сили були такими ефективними, їхня бундючність такою неймовірною, а жа доба панування й крові такою невоситимою, що здійснювані групою акції саботажу не могли бодай подряпати панцир чудовиська. Партизани жили в п'їтмі, пересуваючись, мов розпачливі щурі, не в змозі позбутися відчуття поразки й безпорадності, а проте продовжували боротьбу, бо не мали вибору. Їхнім вітанням було одне-єдине слово: перемога. І прощалися вони тим самим словом: перемога. Кінець був відомий: спійманого під час акції відправляли до Аушвіца.

Наприкінці війни, виживши в концтаборі, Жан Вальжан зумів пробратися на пароплав, що взяв курс на Палестину, куди — всупереч Великій Британії, яка контролювала регіон і намагалася цьому протидіяти, щоб уникнути конфлікту з арабами, — прибували хвилі іммігрантів-євреїв. Війна перетворила Самуеля на самотнього, завжди готового боронитися вовка. Він задовольнявся випадко-

вими стосунками з жінками, поки одна з них, товаришка по Мосаду — ізраїльській розвідці, співробітником якої Самуель став, — ретельна й розважлива агентка сповістила, що невдовзі в них народиться дитина. Звали її Анат Ракоші, вона емігрувала з Угорщини разом з батьком, бо з численної родини вижили тільки ці двоє. Із Самуелем жінка підтримувала зручні для обох сердечні стосунки, які не були коханням і навряд чи мали б майбутнє, якби не ця несподівана вагітність. Анат вважала себе неплідною через голод, побої, згвалтування й медичні «експерименти», які довелося витримати. Упевнившись, що причина округлого живота не в пухлині, а в дитині, вона сприйняла це, як Божий жарт. І зізналася коханцеві, коли була вже на шостому місяці. «Ти ба! А я гадав, що ти нарешті трохи погладшала!», — тільки й мовив він, не приховуючи однак радості. «Передусім ми повинні з'ясувати, хто ти такий, щоб дитина знала, від кого походить. Прізвище Вальжан якесь мелодраматичне», — відповіла Анат. Він з року в рік зволікав із пошуками своєї ідентичності, але Анат взялася за справу негайно, з тією ж наполегливістю, з якою розшукувала для Мосаду лігва нацистських злочинців, котрим вдалося уникнути Нюрнберзького процесу. Вона розпочала пошуки з Аушвіца, останнього місця перебування Самуеля перед кінцем війни, а далі мало-помалу розмотувала моток. Погойдуючи животом, полетіла до Франції, де зустрілася з одним із небагатьох учасників єврейського опору, що залишалися в країні, і той вивів її на бійців, які врятували британського льотчика. Це було непросто, бо після війни всі французи виявилися героями опору. Нарешті в Лондоні Анат переглянула архіви британських ВПС, де знайшлося чимало фотографій юнаків, схожих на її коханого. Інших зачіпок не було. Жінка зателефонувала й назвала кілька прізвищ. «Якесь видається тобі знайомим?» «Мендель! Я певен. Моє прізвище Мендель», — озвався він, насилу стримуючи сльози, що душили горло.

— Моєму синові чотири роки, його звати Барух, як нашого батька. Барух Мендель, — завершив оповідь Самуель, сидючи поруч із Альмою на задньому сидінні автівки.

— Ти одружився з Анат?

— Ні. Ми намагаємося жити разом, але це непросто.

— Ти вже чотири роки знаєш про мене, чому ж тільки зараз тобі спало на думку прилетіти? — дорікнула Альма.

— А чого б я мав тебе шукати? Той брат, якого ти знала, загинув. Від хлопця, який пішов добровольцем до британських ВПС, не залишилося нічого. Я знаю цю історію, бо Анат змушує мене її повторювати, але не відчуваю її своєю, вона порожня, позбавлена сенсу. Правда полягає в тому, що я не пам'ятаю тебе, однак я певен, що ти моя сестра, бо Анат не помиляється в таких речах.

— А я пам'ятаю брата, який бавився зі мною й грав на фортеп'яно, але ти не схожий на нього.

— Ми не бачилися багато років, і — як я щойно сказав — я вже не той.

— А чого ж ти надумав прилетіти тепер?

— Я прилетів не через тебе, я виконую завдання, про яке не можу говорити. Скористався з нагоди й приїхав до Бостона, бо Анат переконана, що Баруху потрібна тітка. Батько Анат помер кілька місяців тому. Ми з нею не маємо нікого, крім тебе. Не збираюся нічого тобі нав'язувати, Альмо, просто хочу, щоб ти знала, що я живий і що ти маєш небожа. Анат просила передати тобі це.

Він простягнув Альмі знімок хлопчика а батьками. Анат Ракоші сиділа з сином на руках: худорлява, бліда жінка в круглих окулярах. Поруч із ними, схрестивши руки на грудях, сидів Самуель. Хлопчик мав такі ж виразні риси обличчя й темне кучеряве волосся, що й батько. На звороті фотографії була написана адреса в Тель-Авіві.

— Прилітай, Альмо, познайомишся з Барухом, — мовив він на прощання, після того як забрав із пральні одяг і довів її до гуртожитку.

МЕЧ РОДИНИ ФУКУДА

Агонія тривала не один тиждень. Такао Фукуда помирав важко: його легені були поточені раком, він хрипів і насилу дихав, хапаючи повітря ротом, наче викинута на берег риба. Говорити майже не міг і був такий кволий, що марно намагався порозумітися письмово: опухлі руки тремтіли й не могли виводити витіюваті японські літери. Він відмовлявся їсти, і варто було рідним чи медсестрам відволіктися, як Такао висмикував зонд, через який його годували. Невдовзі він поринув у важку сплячку, однак Ітімей, котрий по черзі з матір'ю та сестрою доглядав батька в лікарні, знав, що той при тямі, і його змагає туга. Хлопець поправляв подушки, щоб Такао напівсидів, утирав йому піт, натирав зашкарублу шкіру лосьйоном, клав на язик грудочку льоду, розповідав про рослини й сади. В один із таких моментів близькості Ітімей завважив, що батько раз по раз ворушить губами, силкуючись вимовити якесь слово; попервах хлопцеві здалося, нібито йдеться про марку сигарет, але гадка, що за таких обставин Такао надумав курити, видалася надто безглуздою, і син її відкинув. Цілий вечір він намагався відгадати слово, яке Такао марно силкувався вимовити. «Кемі Моріта? Ти це кажеш, тату? Ти хочеш бачити її?», — спитав нарешті. Зібравшись на силі, Такао ствердно хитнув головою. Ця жінка була духовним лідером послідовників *Оомото*, й подейкували, буцімто вона спілкується з духами; Ітімей знав її, бо вона часто об'їздила невеличкі громади одновірців.

— Тато хоче, щоб ми покликали Кемі Моріту, — мовив Ітімей сестрі.

— Вона живе в Лос-Анджелесі, Ітімею.

— Скільки залишилося грошей? Ми могли б купити їй квиток.

Кемі Моріта прибула, коли Такао вже не рухався й не розплющував очей. Єдиною ознакою життя було хрипіння; він зависнув у лімбі й чекав. Одна з фабричних подружок Мегумі позичила їй автівку, і дівчина зустріла жрицю в аеропорту. Та скидалася на десятирічну дитину в білій піжамі. Сиве волосся, сутула спина й те, як вона тягла ноги, контрастувало з гладким, без жодної зморшки обличчям — бронзовою маскою спокою.

Кемі Моріта продріботіла до ліжка й взяла руку помираючого в свою; Такао напіврозплющив очі й майже одразу впізнав духовну наставницю. Його безживне лице ледь помітно пожвавішало. Ітімей, Мегумі та Хейдецо відійшли вглиб палати, а Кемі тим часом бурмотіла чи то довгу молитву, чи то поему давньою японською мовою. Тоді приклала вухо до рота Такао. Минуло кілька нескінченних хвилин, і Кемі, поцілувавши його в чоло, повернулася до родини.

— Тут зараз батьки Такао та їхні матері й батьки. Вони прийшли здаля, щоб відвести його в Потойбічний світ, — мовила жінка, вказавши на ноги ліжка. — Такао готовий вирушати, але спершу він повинен повідомити дещо Ітімею. Ось це повідомлення: «Меч родини Фукуда закопаний у саду над морем. Він не може там залишатися. Ітімею, ти мусиш забрати його звідти й помістити там, де йому належить бути — у вівтарі наших предків».

Ітімей з глибоким поклоном вислухав повідомлення, піднісши обидві руки до чола. Він невиразно пам'ятав ніч, коли закопали в землю меч родини Фукуда, роки притьмарили цю подію, але Хейдецо та Мегумі знали, про який сад над морем ідеться.

— А ще Такао просить останню сигарету, — додала Кемі Моріта, перш ніж піти.

Повернувшись до Бостона, Альма переконалася, що за роки її відсутності родина Беласко змінилася більше, ніж можна було судити з листів. В перші дні дівчина почувалася зайвою, наче була в гостях, й запитувала себе, що вона тут робить і взагалі, що, чорт забирай, робитиме в цьому житті. Сан-Франциско здавався надто провінційним; щоб здобути ім'я в мистецтві, треба їхати до Нью-Йорка, де вона буде серед знаменитих художників і ближче до європейських впливів.

У родині Беласко народилися троє внуків: тримісячний хлопчик Марти й дві Сарини близнючки, які всупереч законам генетики скидалися на маленьких скандинавок. Натаніель керував батьковою конторою, він мешкав сам у пентхаузі з видом на затоку і в години дозвілля плавав у ній на своєму вітрильнику. Він був неговіркий і мав мало друзів. У двадцять сім років усе ще опирався наполегливим спробам матері знайти йому гідну наречену. Кандидаток не бракувало, бо Натаніель походив з добропорядної родини, мав гроші та був гарний на лице, справжній *mensch*, як і прагнув батько, тож на нього поклали око всі дівчата на порі з єврейської громади. Тітка Ліліан мало змінилася, залишалася такою ж доброю та діяльною, як завжди, але її глухота посилилася, розмовляла вона, ледь не кричучи, а сиве волосся не фарбувала, бо не бажала виглядати молодше свого віку. На її ж чоловіка начеб звалилися знезацька два десятки літ, й різниця в кілька років між ними мовби потроїлася. Ісак пережив серцевий напад і, хоча оклигав, сильно підупав. За звичкою він іще заходив щодня на пару годин до контори, але передав справи Натаніелю; чоловік повністю відмовився від суспільного життя, яке ніколи його не приваблювало, багато читав і, сидючи в альтанці в саду, насолоджувався морським краєвидом, а ще вирощував у оранжереї мастикові деревця, вивчав закони й рослини. Ісак зробився по-старечому чутливим, і через найменші емоції на очі йому наверталися сльози. Десь у шлунку

Ліліан жив страх. «Присягнися, що не помреш раніше від мене, Ісаку, — благала вона в ті миті, коли чоловікові бракувало повітря, й він плентався до ліжка, щоб упасти на нього: пополотнілий, наче простирadlo, скостенілий. Ліліан не вмiла поварювати, для цього в домі завжди був кухар, але відтоді як чоловік почав кволіти, стала власноруч готувати поживні супи за рецептами, які колись записала в зошит і передала їй у спадок мати. Вона змусила Ісака обійти дюжину лікарів, супроводила його на ці консультації, аби він не приховав, бува, якихось своїх хвороб, і стежила, щоб чоловік регулярно приймав ліки. Вдавалася Ліліан і до езотеричних засобів. Молилася Богові не тільки вдосвіта й надвечір, як належить, а о будь-якій порі: *Шма Ізраель Адонай Елоейну — Адонай Еход**. Щоб уберегти Ісака, повісила на бильце його ліжка скляне турецьке око та пофарбовану мідну руку Матері Божої Фатімської**;

на комоді біля завжди запаленої свічки лежали поруч Тора та Біблія, і там же стояла пляшечка зі святою водою, яку одна зі служниць принесла з каплиці святого Юди.

— Що це? — запитав Ісак, коли на його нічному столику з'явився скелет у сомбреро.

— Барон Субота***. Мені його прислали з Нового Орлеану. Це божество смерті, а ще здоров'я, — розтлумачила чоловікові Ліліан.

Першим бажанням Ісака було розтрити фетиші, що заповнили його кімнату, однак любов до дружини переважила. Він був готовий заплющити на них очі, якщо це зараджує Ліліан, котра піддалася непогамовному страху. Він не міг розрадити її якимось інакше. Його пригнічував власний стан, бо завжди почувався міцним і здоровим й уважав себе невразливим. Страшна втома роз'їдала кості,

* Слухай, Ізраїлю! Господь — Бог наш, Господь один! (літургійний текст).

** Образ Богородиці, яка 1917 року з'явилася трьом дітям у Португалії, біля міста Фатіма.

*** Барон Субота — персонаж релігії вуду.

і лише завдяки слонячій волі Ісак і далі виконував повинності, які сам на себе наклав. Серед них був і обов'язок жити, щоб не підвести дружину.

Повернення Альми підбадьорило Ісака. Він не зник виявляти емоцій, однак хвороба зробила його вразливим, тож Ісак мусив стримуватися, щоб не вихлюпнути хвилі ніжності, що його переповнювала. Лише Ліліан у хвилини близькості помічала цю чоловікову рису. Їхній син був посохом, на який спирався Ісак, його найкращим другом, партнером та повірником, однак він не мусив казати про це Натаніелю — в цьому ніколи не було потреби, обидва вважали такий стан речей самоочевидним, і слова його тільки б потьмарили. До Марти й Сари він ставився з доброзичливістю патріарха, однак по секрету зізнався Ліліан, що дочки не подобаються йому, бо вважав їх недалекими. Ліліан також не була в захваті від них, хоча ніколи б цього не визнала. Внуками Ісак втішався на відстані. «Зачекаємо, коли трохи виростуть, поки вони ще не люди», — казав жартома, начеб вибачаючись, але в глибині душі так відчував. А от Альма завжди була його мазункою.

Коли тисяча дев'ятсот тридцять дев'ятого року небога прибула з Польщі й оселилася в Сі-Кліффі, Ісак так її полюбив, що згодом навіть відчував гріховну втіху, що після зникнення батьків дівчинки зміг заступити їх у її серці. Він не намірявся виховувати її, як власних дітей, а лише боронити, і це дозволило йому любити небогу вільно, без жодних пересторог. Ісак полишив на Ліліан задоволення потреб дівчинки, а сам розвивав її інтелектуально й ділився з нею своїми ботанічними та географічними уподобаннями. Саме того дня, коли він показував Альмі книжки з садівництва, Ісакові спало на думку створити фундацію Беласко. Кілька місяців вони вдвох зважували різні можливості, поки задум врешті-решт конкретизувався, і це їй, тринадцятирічній, прийшла до голови ідея розбивати сади в найбідніших кварталах міста. Ісак обожнював Альму;

захоплювався тим, як розвивається її розум, усвідомлював її самотність і розчулювався, коли дівчинка підходила, шукаючи його товариства. Вона сідала поруч, поклавши руку йому на коліно, вони разом дивилися телевізійну передачу або гортали книжки з садівництва, і тепло цієї маленької ручки було для нього дорогоцінним дарунком. Ісак натомість гладив її по голівці, коли вона проходила повз нього, а в кімнаті нікого не було, й купував ласощі, які залишав у неї під подушкою. Молода жінка з геометрично бездоганною стрижкою, на помадженими губами й дорослою ходою, яка повернулася з Бостона, не була колишньою боязкою дівчинкою, що засинала, обійнявшись з котом, бо боялася спати сама. А проте, подолавши взаємну ніяковість, вони віднайшли ту ніжну манеру спілкування, якою втішались понад десять років.

— Ти пам'ятаєш родину Фукуда? — запитав Ісак небогу через кілька днів.

— Авжеж!— здивовано вигукнула Альма.

— Вчора мені зателефонував один із синів.

— Ітімей?

— Так. Здається, молодший. Він запитав, чи може приїхати, хоче поговорити зі мною. Вони мешкають в Аризоні.

— Дядечку, Ітімей — мій друг, ми не бачилися, відколи їхню родину інтернували. Я можу бути присутньою при вашій зустрічі?

— Він натякнув, що йдеться про щось особисте.

— Коли він приїде?

— Я дам тобі знати, Альмо.

Ітімей з'явився в будинку в Сі-Кліффі через п'ятнадцять днів у простому темному костюмі та чорній краватці. Альма чекала на нього: серце в неї калатало, й не встиг Ітімей подзвонити в двері, як вона вже прочинила їх і кинулася йому в обійми. Альма, як і в дитинстві, була вищою за нього, й Ітімей від несподіванки трохи заточився. Він стояв

розгублений, бо не сподівався її зустріти, а ще тому, що японці не схвалюють таких прилюдних виявів почуттів. Ітімей не знав, як відповісти на цей порив, але Альма не дала йому часу на роздуми: схопила за руку й потягла вглиб будинку, повторюючи зі сльозами на очах його ім'я, а щойно вони перетнули поріг, міцно поцілувала в губи. Ісак Беласко сидів у бібліотеці в своєму улюбленому кріслі з Неко, шістнадцятирічним котом Ітімея на колінах. Він бачив цю сцену й, зворушений, ховався за газетою, поки Альма нарешті привела Ітімея. Дівчина залишила їх сам-на-сам і причинила за собою двері.

Ітімей у кількох словах розповів Ісакові Беласко про долі близьких, які той уже знав, бо після дзвінка Ітімея спробував дізнатися якомога більше про родину Фукуда. Він не лише знав про смерть Такао й Чарльза, депортацію Джеймса та бідність, у якій жила вдова з двома дітьми, а й ужив деяких заходів. Єдиною новиною для Ісака були слова Такао про меч.

— Мені дуже шкода, що Такао помер. Він був моїм другом і вчителем. Мені шкода також, що так сталося з Чарльзом та Джеймсом. Ніхто не чіпав того місця, де лежить твій меч, Ітімею. Ти можеш забрати його, коли тільки схочеш, але його закопали, дотримуючись певного ритуалу, й, гадаю, твого батька потішило б, якби відкопали його так само урочисто.

— Авжеж, містере. Зараз я не маю, де його тримати. Можна, він ще якийсь час побуде тут? Сподіваюсь, недовго.

— Цей меч робить честь моєму дому, Ітімею. Ти хочеш якнайшвидше його забрати?

— Його місце у вівтарі моїх предків, але зараз ми не маємо ані домівки, ані вівтаря. Мати, сестра та я мешкаємо в пансіоні.

— Скільки тобі років, Ітімею?

— Двадцять два.

— Ти дорослий, глава родини. Тобі належить зайнятися бізнесом, який я мав з твоїм батьком.

Ісак Беласко пояснив приголомшеному Ітімею, що в тисяча дев'ятсот сорок першому році створив з Такао Фукудою товариство з метою вирощування квітів і декоративних рослин. Через війну товариство не зафункціонувало, але жоден із засновників не відмовився від угоди, а отже воно існує. В Мартінесі, на схід від затоки Сан-Франциско, є підходяща земля, яку він, Ісак Беласко, придбав майже за безцінь. Ішлося про два гектари рівної, родючої, добре поливаної землі зі скромним, але пристойним будиночком, де родина Фукуда могла б мешкати, поки вони знайдуть щось краще. Ітімеєві доведеться тяжко працювати, щоб справа пішла, як вони й домовлялися з Такао.

— Землю ми вже маємо, Ітімею. Я вкладу початковий капітал, щоб підготувати ґрунт і висадити рослини, все інше доведеться робити тобі. З продажів ти зможеш якось сплачувати свою частку без поспіху й відсотків. Коли з'явиться можливість, перепишемо товариство на тебе. Сьогодні земля належить товариству Беласко, Фукуда та діти.

Ісак промовчав, що оформив товариство й купив землю менш ніж за тиждень перед тим. Він розповість про це Ітімею через чотири роки, коли перепише бізнес на нього.

Родина Фукуда повернулася до Каліфорнії та облаштувалася в Мартінесі, за сорок п'ять хвилин від Сан-Франциско. Працюючи від зорі до зорі, Ітімей, Мегумі та Хейдецо зібрали перший урожай квітів. Вони пересвідчилися, що земля й клімат тут такі, що кращих годі бажати — залишалося тільки розмістити продукцію на ринку. Хейдецо виявилася спритнішою та витривалішою за дітей. У Топазі вона розвинула бійцівський дух та організаторські здібності, в Аризоні тягнула на собі всіх, бо Такао ледве дихав між сигаретами й нападами кашлю. Вона любила чоловіка з відданістю жінки, яка не ставить під сумнів своєї долі дружини, однак удівство стало для неї полегкістю. Повернувшись з дітьми до Каліфорнії й побачивши перед собою

два гектари можливостей, вона, не вагаючись, узялася за справу. Спершу дочка корилася їй і з лопатою та граблями працювала на землі, однак у голові Мегумі роїлися думки про майбутнє, дуже далеке від сільського господарства. Ітімей кохався в ботаніці й мав залізну волю до тяжкої праці, але йому бракувало практичності та вміння рахувати гроші. Молодик був ідеалістом, мрійником, більш удатним до малювання та поезії, ніж до необхідної в комерції розважливості. Він ніяк не їхав до Сан-Франциско продавати розкішний урожай квітів, поки мати не наказала йому вимити землю з-під нігтів, одягти костюм, білу сорочку й картату краватку — ніякої жалоби — завантажити пікап і вирушити до міста.

Мегумі склала список найвишуканіших квіткових магазинів, і Хейдецо з тим списком об'їхала їх по одному. Свідома, що виглядає, як японська селючка, й жакливо говорить по-англійськи, вона залишалася в автівці, поки Ітімей з червоними від сорому вухами пропонував свій крам. Його бентежило все, що стосувалося грошей. Мегумі казала, що її брат не годен жити в Америці, бо він скромний, суворий, пасивний і простий; якби це від нього залежало, він би ходив у пов'язці на стегнах, з мискою в руці й жебрав якусь їжу, як це роблять ченці в Індії.

Того вечора Хейдецо та Ітімей повернулися з Сан-Франциско порожнім пікапом. «Я вперше й востаннє супроводила тебе, синку. Ти глава родини. Ми не можемо їсти квіти, ти мусиш навчитися їх продавати», — сказала Хейдецо. Ітімей спробував був перекласти цю повинність на сестру, але Мегумі стояла вже однією ногою на порозі. Вони зрозуміли, як легко одержати добру ціну за квіти, й підраховували, що — коли задовольнятимуться малим і не трапиться, бува, якого лиха — то за чотири-п'ять років сплатять гроші за землю. До того ж, побачивши врожай, Ісак Беласко пообіцяв одержати в отелі «Фермонт» контракт на постачання

пишних букетів свіжих квітів для холу й віталень, якими славився цей заклад.

Нарешті, після тринадцяти років поневірянь, родина спокійно зітхнула, і тоді Мегумі заявила, що їй уже тридцять, і вона хоче розпочати власне життя. За ці роки Бойд Андерсон встигнув одружитися й розлучитися, став батьком двох дітей і знову просив Мегумі приїхати на Гаваї, де йому — власнику механічної майстерні та парку вантажівок — непогано велося. «Забудь про Гаваї! Якщо хочеш жити зі мною, це має бути в Сан-Франциско», — відповіла Мегумі. Вона вирішила вчитися на медсестру. В Топазі їй доводилося приймати пологи, і щоразу, тримаючи на руках новонародженого, Мегумі відчувала екстаз, порівняний хіба що з божественним одкровенням. Віднедавна акушерські обов'язки, які доти були справою гінекологів та хірургів, почали передавати самим акушеркам, і Мегумі хотіла бути серед перших, хто опанує цей фах. Її прийняли на навчання за програмою «Медицина та жіноче здоров'я», яка до того ж була безкоштовною. Впродовж наступних трьох років Бойд Андерсон продовжував обачно залицятися до неї на відстані, переконаний, що, одержавши диплом, Мегумі вийде за нього й переїде на Гаваї.

27 листопада 2005 року

Це здається неймовірним, Альмо: Мегумі надумала вийти на пенсію. Їй коштувало стількох зусиль одержати диплом, і вона так любить свою роботу, що ми гадали, Мегумі ніколи її не кине. Ми підраховали, що за сорок п'ять років вона ввела в цей світ п'ять з половиною тисяч немовлят. Сама вона каже, що це її внесок у демографічний вибух. Їй виповнилося вісімдесят, вона вже десять років удова й має п'ятьох онуків, час би відпочити, але Мегумі надумала відкрити харчовий бізнес. Ніхто в родині цього не розуміє, бо моя сестра нездатна підсмажити яєчню. Я мав години дозвілля для малювання. Цього разу я не відтворюватиму якийсь краєвид Топазу, як раніше. Я малюю стежку в горах на півдні Японії, поблизу одного старовинного храму, що стоїть на відлюдді. Ми повинні разом поїхати ще раз до Японії, я хотів би показати тобі цей храм.

Іті

КОХАННЯ

Тисяча дев'ятсот п'ятдесят п'ятий рік для Ітімея був позначений не лише важкою працею й потом. Альма відмовилася від наміру повернутися до Бостону, зробитися другою Вірою Нойман і подорожувати світом. Єдиною метою в її житті стало бути з Ітімеєм. Майже щодня, надвечір, коли завершувалися роботи в квітництві, вони зустрічалися в придорожньому motel за дев'ять кілометрів від Мартінеса. Альма завжди приїздила першою й платила за номер служнику-пакистанцю, котрий змірював її зневажливим поглядом. Вона зухвало дивилася йому просто в очі, й — опустивши їх — чоловік простягав їй ключ. Ця сцена повторювалася з понеділка по п'ятницю.

Домашніх Альма оповістила, що відвідує вечірні лекції в університеті Берклі. Для Ісака Беласко, котрий вважав себе передовою людиною, міг вести справи й підтримувати дружні стосунки з садівником, було б неприйнятним, якби хтось із його родини мав інтимний зв'язок з кимось із родини Фукуда. Ліліан вважала, що чоловіком Альми має бути якийсь *mensh* з єврейської громади, як чоловіки Марти й Сари, і це не підлягало обговоренню. Лише Натаніель був у курсі Альминої таємниці, але й він не схвалював її. Альма нічого не казала Натаніелеві про motel, а той ні про що її не розпитував, воліючи не знати подробиць. Він не міг і далі ставитися до Ітімея як до такої собі забанки, яку сестра в перших викине з голови, щойно знову його побачить, однак сподівався, що Альма врешті-решт

зрозуміє, що між ними немає нічого спільного. Натаніель уже призабув, що в дитинстві сам приятелював з Ітімеєм; пам'ятав лише уроки бойових мистецтв на вулиці Пайн. Відколи поступив до коледжу й припинилися їхні театральні вистави на горищі, Натаніель лише зрідка бачив Ітімея, хоча той часто з'являвся в Сі-Кліффі, щоб побавитися з Альмою. Після того, як родина Фукуда повернулася до Сан-Франциско, Натаніель пару разів зустрічався з Ітімеєм, коли батько просив передати тому гроші на квітництво. Він не розумів, що сестра в перших знайшла у цьому непоказному молодикові, який ходив по землі, не залишаючи слідів, і зовсім не скидався на сильного й упевненого в собі мужчину, здатного вести по життю таку складну жінку, як Альма. Натаніель був переконаний, що його думка про Ітімея нітрохи б не змінилася, якби той навіть не був японцем — раса, мовляв, тут ні до чого, це питання вдачі. Ітімеєві бракувало необхідної всім чоловікам дози амбітності та агресивності, яку він, Натаніель, мусив розвинути в собі силою волі. Він чудово пам'ятав роки страху й мук, які переживав у школі, і ті неймовірні зусилля, яких йому довелося докласти, вивчаючи фах, що вимагав злостивості, на яку він не був здатний. Натаніель був вдячний батькові, котрий як адвокат вів сина по своїх слідах, аби той загартувався, мав дублену шкіру каймана й надалі міг розраховувати лише на себе та рухатися вперед. «Ти так вважаєш, Нате, але ти не знаєш ані Ітімея, ані себе самого», — відповідала Альма, коли брат у перших висловлював їй свої міркування.

Спогад про ті благословенні місяці, коли була разом з Ітімеєм у motelі, де вони не наважувалися вмикати світло через тарганів, які вилазили з усіх шпарин, підтримував Альму в наступні роки, коли вона відчайдушно намагалася вирвати з серця любов і пристрасть, підмінивши їх покутою вірності. З Ітімеєм Альма відкрила чимало тонкощів

кохання й утіхи — від непогамовної поквапно́ї пристрасті до тих священних миттєвостей, коли почуття підносили їх, і вони нерухо́мо лежали в ліжку, довго дивлячись в очі одне одному, вдячні долі, лагідні, бо щойно доторкнулися глибин душі партнера, очищені, бо позбулися всього штучного й тепер лежали поруч — беззахисні, в екстазі, де змішалися блаженство й сум, радість життя й солодке бажання негайно померти разом, щоб уже ніколи не розлучатися. Відірвана від світу чарами кохання, Альма не чула внутрішнього голосу, що закликав її до порядку, вимагав бути обачною, щоб потім не нарікати. Вони жили лише сьогоднішніми зустрічами, для них не існувало ні завтра, ні вчора: важив тільки незатишний номер із законопаченим вікном, запахом плісняви, старими простирадлами й невгавним хрипінням вентилятора. Існували тільки вони: перший пристрасний поцілунок ще на порозі, перш ніж зачинити двері на ключ, песто́щі, коли ще стоячи скидали одяг, який потім валявся по всій кімнаті, голі тремтячі тіла, відчуття тепла, смаку та запаху партнера, його шкіри й волосся, дивний стан, коли до знемоги занурюєшся в бажання, якусь мить спиш, обійнявши кохану людину, а тоді знову віддаєшся пристрасті, жартам, сміху, зізнанням — чарівному світові близькості. *Зелені пальці* Ітімея, здатні оживити змиршавілу рослину чи навпомацки полагодити годинник, відкрили Альмі її власну бунтівну й невситиму природу. Вона віддавалася радості, дивуючи його, кидаючи йому виклик, бачачи, як він червоніє — ніяково, але утішно. Вона була зважливою, а він обачним; вона кричала, відчувши оргазм, а він затуляв їй долонею рот. Вона шепотіла йому на вухо або писала в термінових листах силу-силенну романтичних, пристрасних, ласкавих і соромітних слів; він зберігав властиву йому та його культурі стриманість.

Альма віддалася позасвідомій радості кохання. Запитувала себе, як це ніхто не помічає, яка сяйлива в неї шкіра, які бездонні очі, яка легка хода, який лагідний голос, яка

енергія вирує в ній, що її сама Альма була нездатна й не хотіла контролювати. Тоді ж у своєму щоденнику вона писала, що ходить, наче пливе, а її шкіра мовби вкривається бульбашками мінеральної води, і волосинки на ній настовбурчуються від насолоди; і що її серце зробилося величезним, ніби куля, що от-от лусне, але в цьому безмежному набубнявілому серці немає місця ні для кого, крім Ітімея, решта людства зробилася невиразною; і що вона розглядає себе, голу, в люстрі, уявляючи, буцімто це Ітімей роздивляється її з іншого боку дзеркала, милуючись її довгими ногами, сильними руками, пружними грудьми з темними пипками, пласким животом з ніжним чорним волоссячком унизу, на помадженими губами, шкірою бедуїнки; і що вона спить, зарившись лицем у Ітімеєву майку, просякту його запахом садівника — перегноем та потом; і що затуляє руками вуха, щоб чути неквапний тихий голос Ітімея, його нерішучий сміх, зовсім не схожий на її — гучний та розкотистий, його обачні поради, розповіді про рослини, японські слова, якими він виражав свою любов, бо англійські здавалися йому незначними, його захоплені вигуки, коли Альма показувала йому свої дизайнерські роботи й розповідала про наміри наслідувати Віру Нойман, не замислюючись бодай на мить над тим, що сам він, маючи справжній талант, міг дозволити собі малювати, лише викроївши пару годин після виснажливої праці на землі, та й то поки в його житті не з'явилася вона, заволодівши усім його вільним часом. Потреба Альми знати, що її кохають, була невситимою.

СЛІДИ МИНУЛОГО

Попервах Альма Беласко та її приятель Ленні Біль вирішили втішатися культурним життям Сан-Франциско та Берклі. Відвідували кінозали, театри, концерти й виставки, експериментували з екзотичними ресторанами та прогулювалися з собакою. Вперше за три роки Альма вместилася в родинній ложі оперного театру, але її приятель заплутався в сюжеті першої дії й заснув на другій, коли Тоска ще не встигла встроїти кухонний ніж у груди Скарпії. Вони відмовилися від опери. Автівка Ленні була зручнішою за Альмину, і нею вони їздили до Напи*, щоб насолодитися буколічним видом тамтешніх виноградників і продегустувати вино, або до Боліноса** — подихати солоним повітрям і покуштувати устриць, але врешті-решт втомилися напружувати всю силу волі, щоб виглядати молодими й активними, і не встояли перед спокусою спокійного життя. Замість нескінченних поїздок, які змушували рухатися, шукати пристановище й триматися на ногах, Альма та Ленні дивилися разом телефільми чи слухали музику в якомусь зі своїх помешкань, або заходили до Кеті, прихопивши пляшку рожевого шампанського, яким запивали чорний кав'яр — дочка Кеті-стюардеса «Люфтганзи» привозила його після польотів. Ленні волонтерствував у клініці болю, навчаючи пацієнтів робити з вологого паперу й стоматологічного цементу маски для Альминих

* Напа — округний центр у Каліфорнії.

** Болінас — місто в Каліфорнії, відоме своїм пляжем.

театральних вистав. В години надвечір'я вони читали щось у бібліотеці — єдиному громадському місці, де було більш-менш тихо; шум залишався однією з незручностей колективного життя. Коли не мали іншого вибору, вечеряли в їдальні Лак-хаузу під пильними поглядами тутешніх мешканок, які заздрили щастю Альми. Ірина почувалася звільненою: хоча іноді дівчину брали з собою, Альма вже не потребувала її так, як доти. «Це все твої вигадки, Ірино. Ленні тобі не конкурент», — розраджував її Сет, але його це теж непокоїло, бо якби бабуся скоротила кількість годин на тиждень, коли задіювала Ірину, він мав би менше шансів її бачити.

Того дня Альма й Ленні сиділи в саду і — як це часто робили — згадували минуле, а Ірина неподалік мила водою зі шлангу Софію. За кілька років перед тим Ленні побачив у Інтернеті організацію, що перевозила собак з Румунії, де ті блукали вулицями, збившись у зворушливі зграї, до Сан-Франциско, й віддавала тварин добрим людям. Писок Софії з чорною плямою на оці причарував його, і Ленні, не роздумуючи довго, заповнив формуляр, переказав обумовлені п'ять доларів і наступного дня пішов по собаку. В оголошенні забули зазначити, що Софія не мала однієї лапи. Вона звикла обходитися трьома, єдиним наслідком травми було те, що Софія шматувала одну кінцівку будь-якого предмета, як то ніжки стільців та столів, однак Ленні давав цьому раду, накупивши силу-силенну пластмасових ляльок. Щойно тварина відгризала якісь ручку чи ніжку, Ленні одразу давав їй іншу ляльку, й справа залагоджувалася. Єдиною вадюю її собачої вдачі було те, що Софія не зберігала вірності господарю. Вона дуже прив'язалася до Кетрін Хоп, і варто було загавитися, як Софія вже мчала прожогом до лікарки й стрибала тій на руки. Їй подобалось кататися на інвалідному візку.

Софія спокійно стояла під струменем води; тим часом Ірина говорила щось до неї по-румунськи, а сама прислу-

халася до розмови Альми й Ленні, щоб потім переповісти її Сетові. Дівчина зневажала себе за те, що їх підслуховує, однак бажання розгадати таємницю цієї жінки зробилося їхньою з Сетом нав'язливою ідеєю. Зі слів самої Альми дівчина знала, що її дружба з Ленні зародилася в тисяча дев'ятсот вісімдесят четвертому році, коли помер Натаніель Беласко, й тривала кілька місяців, але обставини зробили її такою міцною, що коли вони знову зустрілися в Лак-хаузі, то легко поновили давні стосунки, мовби ніколи й не розставалися. Альма саме розповідала Ленні, що, коли їй виповнилося сімдесят вісім років, вона — утомившись від людей та правил поведінки, дотримуватися яких мусила ще змалку, — відмовилася виконувати роль глави родини Беласко. Ось уже три роки вона мешкала в Лак-хаузі, і тут їй дедалі більше подобалося. Життя в притулку було покутою за колишні привілеї, самовпевненість та матеріалізм. Найкраще було б провести решту днів у якомусь буддистському монастирі, але Альма не була вегетаріанкою, а медитація завдавала їй болю в спині, тому віддала перевагу Лак-хаузу, нажахавши цим сина й невістку, які б воліли, щоб вона краще блукала з бритою головою вулицями Дармсали*. В Лак-хаузі Альма почувалася затишно, їй не довелось відмовитися ні від чого істотного, а на випадок потреби до Сі-Кліффа було півгодини їзди; втім, до родинного будинку, який вона ніколи не сприймала як свій, бо спершу він був свекрів, а згодом належав її синові й невістці, Альма вибиралася лише на спільні обіди. Попервах вона у Лак-хаузі ні з ким не спілкувалася, це було однаково, що мешкати самій у другорядному готелі, але з часом зав'язала деякі знайомства, а відколи з'явився Ленні, взагалі не почувалася самотньою.

— Ти могла вибрати й краще місце, Альмо.

— Мені не треба нічого кращого. Єдине, чого мені бракує, це коминка взимку. Я люблю дивитися на вогонь, це однаково, що споглядати морські хвилі.

* Дармсала — місто в Індії.

— Я знаю одну вдову, котра останні шість років подорожує морями. Щойно лайнер причалює в кінцевому порту, родичі передають їй квиток, і вона вирушає в нове навколосвітнє плавання.

— Як таке не спало на думку моєму синові й невістці? — розсміялася Альма.

— Це має свою перевагу, адже якщо ти помреш у відкритому морі, капітан накаже викинути труп за борт, і родина заощадить на похороні.

— Мені тут добре, Ленні. Позбувшись прикрас та уборів, я відкриваю себе такою, як я є. Це доволі повільний процес, але вельми корисний. Кожен мусив би пройти через таке наприкінці життя. Якби я була дисциплінованою людиною, то спробувала б виграти партію в онука й сама написала мемуари. Тут я маю дозвілля, свободу й тишу, яких була позбавлена в метушні попереднього життя. Я готуюся до смерті.

— Тобі ще далеко до цього, Альмо. Ти чудово виглядаєш.

— Дякую. Мабуть, це через кохання.

— Кохання?

— Скажімо, у мене хтось є. Ти знаєш, кого я маю на увазі: Ітімей.

— Неймовірно! Скільки років ви разом?

— Стривай, зараз підрахую... Я люблю його, відколи нам обом було по вісім років, але коханцями ми стали в тисяча дев'ятсот п'ятдесят п'ятому, п'ятдесят вісім років тому, з кількома тривалими перервами.

— Чому ти вийшла за Натаніеля?

— Він хотів мене захистити, і саме тоді я потребувала його захисту. Згадай, якою шляхетною людиною він був. Нат допоміг мені змиритися з тим, що існують сили, могутніші за мої бажання, могутніші навіть, за кохання.

— Я хотів би познайомитися з Ітімеєм, Альмо. Попередь мене, коли він приїде.

— Наші стосунки залишаються таємними, — зашарілася жінка.

— Чому? Твої рідні тебе зрозуміють.

— Це не через Беласко, а через родину Ітімея. З поваги до його дружини, дітей та онуків.

— Після стількох років, його дружина, либонь, знає, Альмо.

— З її боку не було жодного натяку. Я не хотіла б змушувати її страждати, Ітімей мені б цього не пробачив. До того ж такий стан речей має певні переваги.

— Які?

— Передусім, нам ніколи не доводилось сперечатися через побутові питання, дітей, гроші й безліч інших моментів, з якими стикаються подружжя. Ми зустрічаємося тільки для кохання. Крім того, Ленні, таємний зв'язок треба берегти, він надто вразливий і дорогоцінний. Тобі це відомо краще, ніж будь-кому.

— Ми обоє припізнилися народитися на півстоліття, Альмо, такі досвідчені у заборонених стосунках.

— Ми з Ітімеєм мали нагоду в молодості, але я не наважилася. Не змогла відмовитися від стабільності й потрапила в пастку умовностей. Тоді, в п'ятдесяті роки, світ був зовсім інший. Пам'ятаєш?

— Як не пам'ятати? Такий зв'язок був майже неможливий, ти б розкаялася, Альмо. Забобони зрештою вбили б вашу любов.

— Ітімей це знав і ніколи не просив, щоб я зважилася на таке.

Запала тривала мовчанка. Обоє захоплено споглядали метушливих колібрі, що уподобали кущі фуксії, а тим часом Ірина свідомо барилася витирати рушником і причісувати Софію. Нарешті озвався Ленні, мовляв, шкода, що вони з Альмою не бачилися майже тридцять років.

— Я дізнався, що ти в Лак-хаузі. Такий збіг обставин змушує мене повірити в провидіння, Альмо, бо я вже кілька

років стояв у черзі, причому записався набагато раніше, ніж ти переїхала сюди. Я зволікав з нашою зустріччю, бо не хотів ворушити мертві історії.

— Вони не мертві, Ленні. Тепер вони живіші, ніж будь-коли. Таке трапляється з віком: давні історії оживають і чіпляються за нас. Я рада, що ближчі роки ми проведемо разом.

— Не роки, а місяці, Альмо. У мене пухлина мозку, яку не можна оперувати, вже скоро з'являться найпомітніші симптоми.

— Господи, як мені шкода, Ленні!

— Чому? Я достатньо пожив, Альмо. Якщо зробити операцію, це триватиме трохи довше, але воно того не варте. Я боягуз, боюся болю.

— Дивно, що тебе прийняли сюди.

— Ніхто не знає мого діагнозу, і немає потреби його розголошувати, бо я недовго пробуду тут. Коли стан погіршиться, я покінчу з тим.

— А як ти дізнаєшся?

— Зараз я відчуваю головний біль, слабкість, якусь загальмованість. Я не наважуюся сідати на велосипед, який був моєю пристрастю, бо вже кілька разів падав. А я ж тричі перетинав на велосипеді США від Тихого до Атлантичного океану! Я хочу втішатися тим часом, що мені лишився. Потім почнуться напади блювоти, мені стане важко ходити й говорити, послабиться зір, мене судомитиме... Але я не чекатиму так довго. Треба буде діяти, поки при тямі.

— Як швидко минає життя, Ленні!

Зізнання Ленні не здивувало Ірину. Найбільш розсудливі мешканці Лак-хаузу вільно обговорювали проблему добровільної смерті. Альма вважала, що в світі забагато стариків, які живуть надто довго з точки зору біології та економічних можливостей, і не варто змушувати їх залишатися в'язнями своїх кволих тіл і розпачливих умів. «Задоволених стариків мало, Ірино. Більшість бідує, хворіє, живе без родини. Це найбільш вразливий та складний період життя, важчий за

дитинство, бо з кожним днем стає нестерпнішим і не має іншої перспективи, крім смерті». Ірина переповіла ці слова Кеті, котра вважала, що невдовзі можна буде робити вибір на користь евтаназії, яку розглядатимуть як право людини, а не як злочин. Кеті знала, що деякі мешканці Лак-хаузу мають усе необхідне, щоб гідно залишити цей світ, і хоча розуміла мотиви цього рішення, сама не мала наміру так вчинити. «Я живу, терплячи постійний біль, Ірино, але, коли вдається відволіктися, це можна витримати. Найгірше було під час реабілітації після операцій. Навіть морфій не гамував болю, допомагало лише усвідомлення того, що це не триватиме вічно. Все минувше». Ірина здогадувалася, що Ленні, працюючи в стоматологічній клініці, має пігулки, дієвіші за ті, що надходили з Таїланду, загорнуті в крафт-папір і без жодних позначок.

— Я спокійний, Альмо, — вів далі Ленні. — Втішаюся життям, особливо годинами, які ми проводимо разом. Я готуюся вже давно, це не захопить мене зненацька. Я навчився прислухатися до свого тіла. Тіло інформує нас про все, питання в тому, щоб уміти його слухати. Я знав про свою хворобу ще до того, як її діагностували, і знаю, що будь-яке лікування не має сенсу.

— Ти боїшся?

— Ні. Мабуть, після смерті — це те саме, що до народження. А ти?

— Трохи... Гадаю, після смерті не існує жодного контакту з цим світом, немає болю, особистості, пам'яті — так, начеб оця Альма Беласко ніколи не існувала. Можливо, є щось трансцендентне: дух, сенс буття. Але, зізнаюсь, я боюся відокремитися від свого тіла і сподіваюсь, Ітімей буде тоді зі мною, або Натаніель мене зустрине.

— Якщо, як ти кажеш, дух не має контакту з цим світом, як же Натаніель зможе тебе зустріти?

— Авжеж, це суперечність, — засміялася Альма. — Ми так чіпляємося за життя, Ленні! Кажеш, ти боягуз, але ж

яку мужність треба мати, щоб відмовитися від усього й переступити поріг у незнане.

— Саме тому я й приїхав сюди, Альмо. Не думаю, що я зміг би зробити це сам. Я подумав, що тільки ти можеш мені допомогти, тільки тебе я можу попросити бути поряд, коли надійде час померти. Я можу просити тебе про це?

22 жовтня 2002 року

Вчора, Альмо, коли ми нарешті змогли зустрітися, щоб відзначити наші дні народження, я завважив, що ти не в гуморі. Ти сказала, що ми раптом, не знати як, дожили до сімдесяти років. Ти боїшся, що наші тіла підводитимуть нас, боїшся того, що сама називаєш потворною старістю, хоча зараз ти навіть прекрасніша, ніж у двадцять три роки. Ми не стали старими через те, що нам виповнилося сімдесят. Ми починаємо старіти з моменту народження, щодня змінюємося, життя — безперервний плін. Ми еволюціонуємо. Єдина відмінність у тому, що тепер ми трохи ближче до смерті. Але що в цьому поганого? Любов і дружба не старіють.

Іті

СВІТЛО Й ТІНЬ

Систематичне напруження пам'яті заради книжки внука було корисним для Альми Беласко, якій в її віці загрожувала розумова слабкість. Раніше вона губилася в лабіринтах, а коли хотіла оживити якусь конкретну подію, не могла її віднайти, тепер же, щоб дати Сетові задовільні відповіді, жінка почала відтворювати минуле в певному порядку замість перестрибувати від епізоду до епізоду, як робила це на дозвіллі в Лак-хаузі із Ленні. Вона різними кольорами позначала коробки, кожна з яких відповідала одному року її життя, й наповнювала їх подіями та почуттями. Стоси коробок стояли у великій тристулковій шафі, де Альма плакала семирічною дівчинкою. Віртуальні коробки були повні туги й докорів сумління; там зберігалися її дитячі страхи й фантазії, витівки юності, жалі, труди, пристрасті та кохання зрілого віку. Дещо легковажно, намагаючись пробачити собі всі помилки, крім тих, які завдали болю іншим людям, вона клеювала шматки власної біографії, присмачуючи їх дещицею фантазії, дозволяючи собі перебільшення й викривлення, оскільки Сет не міг спростувати її власних споминів. Це була радше гра уяви, ніж бажання ввести в оману. Ітімея, однак, вона берегла для себе, не здогадуючись, що за її спиною Ірина й Сет занурилися в найпотемніше з її буття, у те єдине, в чому Альма не могла зізнатися, бо якби вчинила таке, Ітімей би зник, і тоді не було б сенсу жити далі.

Ірина була її другим пілотом у цьому польоті в минуле. Через руки дівчини проходили фотографії та інші документи, вона класифікувала їх, заповнювала ними альбоми. Її запитання допомагали жінці, коли та заходила в глухий кут: так поступово увиразнювалося Альмине життя. Ірина поринула в нього, начеб обидві були героїнями роману вікторіанської доби: вельможна пані та її компаньйонка, знуджені за нескінченим чаюванням у заміському будинку. Альма вважала, що кожен має внутрішній сад, де може сховатися, Ірина ж не хотіла зазирати у власний, волюючи бути разом із Альмою в її саду, який вважала більш затишним. Вона знала сумну дівчинку, прибулу з Польщі, і юну Альму Беласко в Бостоні, і мисткиню й дружину; знала її улюблені убори та капелюшки, її першу майстерню, де Альма працювала сама, експериментуючи з пензлями та фарбами, поки виробила власний стиль; знала її старі валізи з потертої шкіри, прикрашені давно немодними перебивними картинками. Ці образи та переживання були такими виразними й точними, начеб дівчина жила в ті роки й супроводила Альму в кожному з тих моментів. Ірину дивувало, як завдяки оживляючій силі слів або однієї фотографії, ті епізоди робилися реальними, й вона заволодівала ними.

Альма Беласко була жінкою енергійною, активною, нетерпимою до власних і чужих слабостей, проте роки пом'якшили її вдачу, й вона зробилася поблажливішою до ближніх і до себе самої. «Коли ніщо не болить, це означає, що я прокинулася мертвою», — казала, відходячи від сну й помалу розтираючи м'язи, щоб уникнути судом. Її тіло вже не функціонувало, як колись, доводилось вдаватися до різних хитрощів, щоб уникнути сходів чи відгадати сенс недочутої фрази; все потребувало більших зусиль і часу, існували речі, яких вона просто не могла робити: приміром, кермувати в темряві, заправляти бак, відкупорювати

пляшки з водою, нести покупки з крамниці. Для цього їй була потрібна Ірина. А от мозок залишався ясним, вона однаково добре пам'ятала теперішнє й минуле, хіба що свідомо щось плутала; не бракувало Альмі й уважності та розсудливості. Вона досі могла малювати й безпомилково обирала барви; ходила до майстерні, але працювала мало, бо втомлювалася, й воліла полишати роботу на Кірстен і своїх помічників. Альма не згадувала про ці обмеження, зважливо протистояла їм, але для Ірини вони не були секретом. Альму дратувало захоплення стариків власними болячками — темою, яка нікого не цікавила, навіть лікарів. «Дуже поширена думка, яку ніхто не наважується висловити публічно, що нас, стариків, забагато, і ми займаємо простір та відволікаємо на себе ресурси, які мали б належати людям працездатним», — повторювала вона. Жінка не впізнавала на фотографіях багатьох людей, епізодичних у її минулому, яких можна було викреслити. На інших знімках, які Ірина наклеювала в альбомах, Альма могла визначити етапи свого життя, плин років, дні народження, свята, канікули, одержання дипломів, весілля. То були щасливі моменти, ніхто не фотографував журбу. Сама вона з'являлася на знімках зрідка, однак на початку осені Ірині випала нагода краще оцінити жінку, якою була Альма, завдяки її портретам, зробленим Натаніелем; вони склали частину надбання фундації Беласко й були відкриті нечисленним мистецьким світом Сан-Франциско. Саме це мала на увазі одна газета, назвавши Альму «найкраще фотографованою жінкою міста».

Минулого року, на Різдво, одне італійське видання опублікувало розкішний альбом із серією фотографій Натаніеля Беласко; через кілька місяців спритний американський агент організував виставку в Нью-Йорку, а другу в найпрестижнішій мистецькій галереї на вулиці Гірі в Сан-Франциско. Альма відмовилася брати участь у цих проектах і спілкуватися з пресою. Вона воліла, щоб її

сприймали як тодішню модель, а не як сьогоднішню старуху, але Ірині зізналася, що вчинила так не через пиху, а з розважливості. Альмі бракувало сил переглядати цей бік свого минулого, вона боялася, що камера могла виявити щось невидиме неозброєному оку. І все ж настирливість Сета зрештою пододала цей опір. Внук кілька разів заходив до галереї і був вражений експозицією; він не міг дозволити Альмі пропустити її, вважав це образливим для пам'яті Натаніеля Беласко.

— Зроби це заради дідуся, він у труні перевернеться, якщо ти не підеш. Завтра я заїду за тобою. І скажи Ірині, щоб їхала з нами. Ви будете вражені.

Він мав рацію. Ірина вже гортала італійське видання, проте була приголомшена побільшеними портретами. Сет повіз їх на масивному родинному «мерседес-бенці», бо втрюх вони не вміщалися ані в автівці Альми, ані на його мотоциклі; до галереї приїхали ополудні, сподіваючись, що о цій порі вона порожня. І справді, на очі їм потрапили тільки якийсь волоцюга, що лежав на тротуарі навпроти вхідних дверей, і подружжя туристів з Австралії, яким доглядачка — така собі китайська порцелянова лялька — намагалася щось упхнути і майже не звернула уваги на Альму та її супутників.

Натаніель Беласко фотографував дружину між тисяча дев'ятсот сімдесят сьомим і тисяча дев'ятсот вісімдесят третім роками однією з перших камер «полароїд 20x24», здатною надзвичайно чітко фіксувати найменші деталі. Беласко не належав до знаменитих професійних фотографів свого часу, сам себе він вважав аматором, але був одним з небагатьох людей, спроможних купити таку камеру. До того ж він мав чудову модель. Те, з якою довірою ставилася Альма до чоловіка, зворушило Ірину; побачивши портрети, дівчина зніжковіла, їй здалося, що, роздивляючись їх, вона оскверняє якийсь дуже інтимний, оголений ритуал. Митця та його модель не розділяло ніщо, вони переплелися в

один нерозривний вузол, і з цього симбіозу народжувалися фотографії — чуттєві, але позбавлені сексуального навантаження. В багатьох позах Альма була гола, заглиблена в себе, не здогадуючись, що її хтось споглядає. У легкій, прозорій атмосфері деяких образів жіноча фігура губилася в мріях людини з камерою; в інших, більш реалістичних, вона поставала у Натаніеля жінкою перед дзеркалом, котра на самоті — почувуючись зручно в своєму тілі, відкинувши боязкість — спокійно вдивляється в себе: в прожилки на ногах, у шрам від кесаревого розтину, в позначене півстоліттям життя обличчя. Ірина не могла пояснити свого збентеження, однак зрозуміла небажання Альми виставляти себе напоказ крізь об'єktiv чоловіка, з яким, здавалося, її єднало почуття, набагато більш складне та розпусне, ніж подружня любов. З білих стін галереї Альма являлася зору збільшена й покірлива. В Ірини ця жінка викликала якийсь страх, здавалася незнайомкою. Дівчині перехопило подих, і Сет, котрий, напевно, розділяв її почуття, взяв Ірину за руку. Цього разу Ірина не відсмикнула її.

Туристи пішли, так нічого й не купивши, і китайська лялька з жадібністю накинулася на них. Відрекомендувалася як Майлі й спробувала приголомшити їх завченою промовою про камеру «полароїд», манеру та наміри Натаніеля Беласко, світло й тінь, вплив фламандського живопису, вельми потішивши Альму, яка слухала її, мовчки киваючи головою. Майлі не ототожнила цю сиву жінку з моделлю на портретах.

Наступного понеділка, після зміни в Лак-хаузі, Ірина прийшла до Альми, щоб відвезти її до кінотеатру, де вони збиралися додивитися стрічку «Лінкольн». Ленні Біль поїхав на кілька днів до Санта-Барбари, й Ірина тимчасово повернула собі повноваження аташе з питань культури, як Альма називала її до того, як Ленні приїхав до Лак-хаузу й узурпував цей привілей. За кілька днів перед тим вони проглянули фільм до середини, бо в Альми штрикнуло

серце, та так боляче, що вона скрикнула, і їм довелося залишити зал. Жінка одразу відшила білетера, який збирався викликати «швидку», бо перспектива опинитися в лікарні видалася їй ще гіршою, ніж шанс померти на місці. Ірина відвезла її до Лак-хаузу. Альма вже якийсь час давала дівчині ключ від своєї кумедної автівки, щоб Ірина сідала за кермо, бо вона просто-напросто відмовлялася ризикувати життям як пасажирка; сміливість Альми на трасі зростала в міру того, як у неї слабшав зір і сильніше тремтіли руки. Дорогою біль минув, але сили в жінки вичерпалися, обличчя пополотніло, а нігті посиніли. Ірина допомогла їй лягти і, не питаючи дозволу, зателефонувала Кетрін Хоп, якій довіряла більше, ніж штатному лікареві закладу. Кеті швидко приїхала на своєму візку, ретельно, як зазвичай, оглянула Альму і виснувала, що та повинна якнайшвидше показатися кардіологу. Того вечора Ірина влаштувала собі на дивані в Альминому помешканні постіль, яка виявилася зручнішою, ніж матрац на підлозі в її кімнаті у Берклі, і залишилася з жінкою на ніч. Альма спала спокійно з Неко в ногах, але прокинулась млява і вперше, відколи Ірина з нею познайомилася, вирішила провести день у ліжку. «Завтра ти повинна змусити мене підвестися, чуєш, Ірино? Я не збираюся лежати весь час з чашкою чаю в одній руці та книжкою в другій. Не хочу скінчити життя в піжамі та капцях. Старики, які звикають до ліжка, вже не підводяться.» Вірна своїм словам, на завтра вона доклала зусиль, щоб розпочати день, як зазвичай, і більше не згадувала слабкість, яку дозволила собі впродовж тих двадцяти чотирьох годин, а заклопотана різними справами Ірина, й думати про це забула. А от Кетрін Хоп вирішила не давати Альмі спокою, поки її не огляне фахівець, однак та примудрилася відкласти відвідини лікаря.

Їм ніщо не завадило додивитися фільм, і з кінотеатру обидві вийшли в захваті від Лінкольна й від актора, котрий

грав цю роль, проте Альма почувалася стомленою, і замість запланованого ресторану вони вирішили повернутися до Лак-хаузу. Вже в помешканні Альма, зітхнувши, повідомила, що її морозить, і лягла, а Ірина тим часом готувала на вечерю вівсянку з молоком. Сперта на свої подушки, в накинутій на плечі старечій шалі, жінка здавалася схудлою на п'ять кілограмів і старшою на десять років, ніж кілька годин тому. Ірина вважала її невразливою, і щойно тепер завважила, як змінилася за останні місяці Альма. Вона втратила вагу, а фіолетові вуха в поєднанні зі змарнілим лицем робили її схожою на борсука. Жінка вже не ходила розпрямлена, і її хода не була твердою: Альма похитувалася, підводячись зі стільця, на вулиці повисала на лікті в Ленні, іноді прокидалася від безпричинного переляку або губилася, почувуючись так, ніби опинилася в незнайомій країні. Вона так рідко ходила до майстерні, що вирішила звільнити помічників, а Кірстен купувала комікси та смоктачки, щоб розрадити в її самоті. Емоційний стан Кірстен залежав від повсякденних справ та переживань: поки все залишалось незмінним, вона була задоволена. Кірстен мешкала в кімнаті над гаражем свого брата й невістки — улюблениця трьох небожів, яких колись допомогла виростити. В робочі дні вона завжди сідала опівдні в той самий автобус, з якого виходила за два квартали від майстерні. Відчиняла двері своїм ключем, провітрювала й прибирала приміщення, а тоді вмощувалася в кріслі директора кінотеатру з монограмою, на якій було вигравіруване її ім'я — подарунок небожів на сорокаріччя, і з'їдала сандвіч з курчам або тунцем, який приносила в рюкзаку. Потім готувала полотна, пензлі та фарби, ставила чайник і чекала, втупившись у двері. Коли Альма не приходила, телефонувала їй на мобільний, вони деякий час гомоніли, й Кірстен одержувала якесь доручення, бо треба було чимось зайняти її до п'ятої години — о цій порі Кірстен зачиняла майстерню й простувала до автобусної зупинки, щоб повернутися додому.

За рік перед тим Альма сподівалася дожити без змін до дев'яноста років, але тепер не мала певності, що їй це вдасться, бо вгадувала близькість смерті. Раніше відчувала, як та никає кварталом, потім чула її бурмотіння в закутках Лак-хаузу, а тепер смерть уже зазірала до її помешкання. В шістдесят років вона думала про смерть як про щось абстрактне, що її не стосується; в сімдесят — вважала її далекою родичкою, яку можна легко забути, бо та не нагадувала про себе, але яка колись неодмінно прийде. Після вісімдесяти Альма почала звикати до неї й говорила про це з Іриною. Бачила її то тут, то там: смерть прибирала вигляду поваленого дерева в парку, облісілої через ракову хворобу людини, її батьків, які перетинали вулицю: Альма могла їх упізнати, бо вони були такі самі, що й на знімку в Данцигу. Іноді це був її брат Самуель, спокійно померлий удруге в своєму ліжку. Дядько Ісак являвся їй міцний, як тоді, коли ще мав здорове серце, а от тітка Ліліан приходила часом удосвіта, в тривожних снах, така, якою стала наприкінці життя: старенька, в ліловому вбранні — сліпа, глуха й щаслива, бо гадала, що чоловік тримає її за руку. «Поглянь на цю тінь на стіні, Ірино! Тобі не здається, що це чийсь силует? Мабуть, Натаніель. Не турбуйся, доню, я не збожеволіла, я знаю, що це лише гра уяви». Альма розповідала їй про Натаніеля, про його доброту, вміння вирішувати проблеми й долати труднощі, про те, що він був і залишається її ангелом-охоронцем.

— Я висловлююся фігурально, Ірино, ангели-охоронці не існують.

— Звісно, існують! Якби я не мала пару ангелів-охоронців, то давно була б мертва або вчинила б якийсь злочин і сиділа в тюрмі!

— Що ти таке кажеш, Ірино! В юдейських віруваннях ангели — посланці Бога, а не охоронці людей, але я маю свого ангела-охоронця: це Натаніель. Він завжди дбав про мене — спершу як старший брат, згодом як ідеальний

чоловік. Я так і не змогла віддячити йому за все, що він для мене зробив.

— Ви були подружжям майже тридцять років, Альмо, мали сина й онуків, разом працювали у фундації Беласко, ви доглядали його під час хвороби й підтримували до самої смерті. Безперечно, він так само вважав, що не зміг віддячити вам за все, що ви для нього зробили.

— Натаніель заслуговував набагато більше любові, ніж я спромоглася йому дати, Ірино.

— Ви хочете сказати, що любили його радше як брата, ніж як чоловіка?

— Друг, брат у перших, брат, чоловік... Я не бачу різниці. Коли ми одружилися, пішли поголоски, адже ми були братом і сестрою в перших, а це вважається інцестом і, гадаю, так воно і є. Мабуть, наша любов завжди була кровозмісною.

АГЕНТ ВІЛКІНС

Другої п'ятниці жовтня в Лак-хаузі з'явився агент Рон Вілкінс: він шукав Ірину Базілі. Це був агент ФБР — шістдесятип'ятирічний небезпечний афроамериканець із сивою головою та жестикулюючими руками. Захоплена незнацька Ірина запитала, як він її розшукав, і Вілкінс нагадав їй, що бути поінформованим — основа основ його професії. Вони не бачилися три роки, але незрідка розмовляли по телефону. Вілкінс час від часу цікавився, як їй ведеться. «Все гаразд, не турбуйтеся. Минуле позаду, я про нього навіть не згадую», — відповідала зазвичай дівчина, однак обоє знали, що це не так. Коли Ірина познайомилася з ним, здавалося, костюм на Вілкінсі з його м'язами важкоатлета от-от трісне; через одинадцять років м'язи перетворилися на жир, але агент, як і в молодості, справляв враження чоловіка міцного та енергійного. Він розповів Ірині, що вже став дідусем і показав фотографію онука — дворічного хлопчика з набагато світлішою шкірою, ніж у діда. «Його батько голландець», — пояснив Вілкінс, хоча Ірина ні про що не питала. Агент додав, що йому вже час на пенсію, мовляв, для ФБР він уже старий мотлох, але ось приріс до свого стільця. Ніяк не вгамується, і далі переслідує злочинців, як робив це більшу частину років на службі.

Агент приїхав до Лак-хаузу вранці. Вони вмостилися на дерев'яній лаві в саду й пили каву «американо», яка завжди була в бібліотеці й нікому не подобалася. Від зволоженої нічної роси землі піднімалися легкі випари,

повітря ставало теплішим під променями блідого осіннього сонця. Вони були самі й могли спокійно говорити. Деякі пожильці вже пішли на свої ранкові заняття, але більшість прокидалася пізно. Лише бригадир садівників Віктор Вікашов, росіянин з лицем татарського воїна, який уже дев'ятнадцять років працював у Лак-хаузі, мугикав на городі якусь пісеньку, та Кеті швидко проїхала повз них на своєму електричному візку в бік клініки болю.

— Маю для тебе добрі новини, Єлизавето, — мовив Вілкінс.

— Вже давно ніхто не звав мене Єлизаветою.

— Авжеж. Вибач.

— Не забувайте, я Ірина Базілі. Ви самі допомогли мені вибрати ім'я.

— Скажи, дівчинко, як тобі ведеться? Ти лікуєшся?

— Будьмо реалістами, агенте Вілкінсе. Вам відомо, яка у мене платня? Її не вистачить на психолога. Місцева влада оплачує лише три сеанси, і я вже скористалася ними, однак, як бачите, не вчинила самогубства. Живу звичайним життям, працюю й збираюся навчатися через Інтернет. Хочу опанувати терапевтичний масаж, це непоганий фах для людини з сильними руками, як у мене.

— Ти проходиш медогляди?

— Так. І приймаю антидепресант.

— А де мешкаєш?

— У Берклі — кімната досить велика й дешева.

— У тебе тут підходяща робота, Ірино. Спокійна, ніхто тебе не турбує, ти в безпеці. Про тебе добре відгукуються. Я розмовляв з директором, він сказав, що ти його найкраща співробітниця. Маєш нареченого?

— Мала, але він помер.

— Що ти кажеш! О, Господи! Тільки цього тобі бракувало, мені дуже прикро. Від чого він помер?

— Гадаю, від старості — йому було за дев'яносто. Але тут не бракує інших стариків, готових запропонувати мені руку й серце.

Вілкінсу жарт не сподобався. Якийсь час вони сиділи мовчки, посапуючи й сьорбаючи каву з паперових стаканчиків. Ірина відчула раптом сум і самотність, мовби думки цього добряги наринували на неї, переплуталися з її власними й перехопили їй подих. Наче у відповідь на телепатичні сигнали дівчини, Рон Вілкінс поклав руку їй на плече й притягнув до своїх кремезних грудей. Агент пахнув солодкавим, несумісним з таким чолов'ягою одеколоном. Ірина відчувала жар, що йшов од Вілкінса, шорсткість піджака, що терся об її щоку, його запах куртизанки, а агент тим часом поплескував її по спині, наче намагався розрадити внука.

— Ну, то які ваші добрі новини? — спитала Ірина, коли трохи оговталася.

— Компенсація, Ірино. Існує один старий, всіма забутий закон, що дає право на компенсацію таким жертвам, як ти. Це дозволить тобі оплатити курс лікування, бо ти його потребуєш, а коли пощастить, то й зробити вступний внесок за невеличке помешкання.

— Це все теорії, містере Вілкінсе.

— Є люди, які вже одержали компенсацію.

Він пояснив, що хоча її справа вже трохи за давня, добрий адвокат може довести, що вона зазнала тяжких наслідків, страждає на післятравматичний синдром, потребує психологічної допомоги й ліків. Ірина нагадала агентові, що в злочинця немає майна, яке можна було б конфіскувати.

— Заарештовані інші, причетні до цієї мережі. Люди можновладні й грошовиті.

— Вони не заподіяли мені ніякої шкоди. Є лише один винуватець, містере Вілкінсе.

— Послухай мене, дівчинко. Тобі довелося змінити ідентичність і місце проживання, ти втратила матір, шкільних друзів і всіх знайомих, ти фактично змушена переховуватися в іншому штаті. Те, що сталося — не минуле, воно триває, і є чимало винуватців цього.

— Раніше я теж так гадала, містере Вілкінсе, але вирішила, що не можу завжди залишатися жертвою. Я перегорнула цю сторінку. Тепер я Ірина Базілі, і в мене інше життя.

— Мені прикро нагадувати тобі про це, але ти й далі залишаєшся жертвою. Дехто зі звинувачених охоче заплатить відшкодування, щоб уникнути скандалу. Ти дозволиш дати твоє ім'я адвокатові, який спеціалізується на цьому?

— Ні. Навіщо ворушити минуле?

— Добре все обміркуй, дівчинко. Добре все обміркуй і зателефонуй мені на цей номер, — агент простягнув їй візитку.

Ірина провела Рона Вілкінса до виходу й сховала візитку, якою не збиралася скористатися; вона впорається з усім сама, їй не потрібні ці брудні, як вона вважала, гроші, бо через них Ірина мусила б знову витримувати допити й підписувати зізнання, повні непристойних подробиць. Ірина не хотіла розпалювати присок минулого в суді, вона була вже дорослою, і жоден суддя не дозволить їй уникнути зустрічей зі звинуваченими. А преса? Ірину жахало, що про все можуть дізнатися люди, які багато для неї важать, її нечисленні друзі, бабці з Лак-хаузу, Альма, а надто Сет Беласко.

О шостій годині дня Кеті зателефонувала Ірині на мобільний і запросила на чай до бібліотеки. Вони вмостилися у віддаленому кутку, поблизу вікна й подалі від людей. Кеті не подобався чай у презервативах, як вона називала поширені в Лак-хаузі пакетики; жінка мала власний чайник, порцелянові чашки, невичерпні запаси чаю якоїсь французької фірми та бісквітне печиво. Ірина пішла з чайником до кухні по окріп, навіть не намагаючись допомогти із сервіровкою, бо цей ритуал був дуже важливим для Кеті, яка робила все сама конвульсійними рухами рук. Жінка не могла піднести до губ тонку порцелянову чашку, мусила користуватися пластиковим стаканчиком

та соломинкою, але раділа, бачачи в руках гості чашку, яку успадкувала від бабусі.

— Хто цей темношкірий тип, який обіймав тебе вранці в саду? — поцікавилася Кеті, коли обговорили останній епізод серіалу про жіночу тюрму, який обидві не пропускали.

— Просто приятель, з яким я давно не бачилася, — пробурмотіла Ірина, доливши собі чаю, щоб приховати замішання.

— Я тобі не вірю, Ірино. Я вже давно стежу за тобою і знаю, що тебе щось гризе.

— Мене? Це все ваші вигадки, Кеті. Кажу вам, просто приятель.

— Рон Вілкінс. Мені дали його ім'я в реєстратурі. Я поцікавилася, хто до тебе приходив, бо мені здалося, що цей чоловік тебе чимось налякав.

Роки нерухомості й неймовірних зусиль, яких їй довелося докласти, щоб вижити, зменшили Кеті — на великому електричному візку вона здавалася дівчинкою, а проте випромінювала надзвичайну силу, пом'якшувану її добротою, яку нещасний випадок лише примножив. Незмінна усмішка та коротка стрижка надавали жінці пустотливого вигляду, що контрастував з її мудрістю тисячолітнього ченця. Фізичний біль увільнив Кеті від неунікних повинностей та огранував дух, мов діамант. Її розум не був уражений крововиливами в мозок, натомість, як вона сама казала, їй поміняли клітку, і внаслідок цього в Кеті розвинулася інтуїція, що дозволяла проникати зором у невидиме.

— Наблизься, Ірино.

Маленькі холодні руки Кеті з деформованими через переломи пальцями вчепилися в лікоть дівчини.

— Знаєш, що найкраще допомагає в біді, Ірино? Розмова. Ніхто не може йти світом сам-один. Чому, по-твоєму, я організувала клініку болю? Тому що біль слабне, якщо поділитися ним з кимось. Клініка потрібна пацієнтам, але ще більше мені. У всіх нас у темних закапелках душі

є чорти, проте якщо витягти їх на світло, вони маліють, никнуть, замовкають і зрештою дають нам спокій.

Ірина марно спробувала вивільнитися з цих чіпких пальців. В сірих очах Кеті було стільки співчуття й любові, що дівчина не змогла їх відкинути. Вона сіла на підлогу, поклала голову на вузлуваті коліна Кеті й дозволила тій гладити себе по голові скаліченими руками. Ніхто так не пестив її відтоді, як Ірина поїхала від діда з бабою.

Кеті сказала їй, що найголовніше в житті — очистити власні вчинки, прийняти дійсність такою, як вона є, спрямувати всю енергію на теперішність і зробити це просто зараз, негайно. Чекати не можна, це Кеті затимила після нещасного випадку. В своєму стані вона мала вдосталь часу, щоб сформувати власні судження й краще взнати себе. Бути, існувати, любити сонячне світло, людей, птахів. Біль наринав і минав, напади нудоти наринали й минали, розлади шлунку наринали й минали, але це не тривало довго. Натомість Кеті мала ясний розум і вміла насолоджуватися кожною краплиною води в душі, дотиком дружніх рук, які мили шампунем її волосся, приємною прохолодою лимонаду в літню днину. Вона думала не про майбутнє, а лише про день, в якому жила.

— Я намагаюся пояснити тобі, Ірино, що ти не можеш бути прив'язаною весь час до минулого та боятися майбутнього. Тобі дано тільки одне життя, але якщо ти проживеш його добре, цього досить. Єдиною реальністю є теперішність, оця днина. Чого ти чекаєш, щоб почати бути щасливою? Важить кожен день. Хто-хто, а я це чудово знаю!

— Не всім дано бути щасливими, Кеті.

— Звісно, всім. Ми всі народжуємося щасливими. Дорогою життя брудниться, але ми здатні його очистити. Щастя не безмежне й непогамовне, як утіха чи радість. Воно безмовне, спокійне, лагідне, це стан внутрішнього умиротворення, що починається з любові до себе. Ти повинна полюбити себе так, як люблю тебе я, як люблять усі, хто тебе знають, а надто внук Альми.

— Сет не знає мене.

— Це не його провина. Сердега вже кілька років намагається наблизитися до тебе, це всі бачать. Якщо він не домігся свого, то лише через твою потайливість. Ну ж бо, розкажи мені про цього Вілкінса.

Ірина Базілі мала офіційну історію свого минулого, яку вибудувала з допомогою Рона Вілкінса й використувала, коли мусила відповідати на неунікні запитання. В цій історії була правда, але не вся, лише допустима частка. Ірині виповнилося п'ятнадцять років, коли суд призначив їй психолога; та жінка кілька місяців лікувала її, але врешті Ірина відмовилася говорити далі про все, що з нею сталося, й вирішила під іншим іменем переїхати до іншого штату й змінювати місце проживання стільки разів, скільки буде необхідно, щоб розпочати нове життя. Психолог повторювала, що травми не зникають самі лише тому, що людина намагається на них не зважати: вони, мов невідступна медуза Горгона зі зміями на голові, що чатує в потемках і при першій же нагоді накидається на жертву. Замість вступити з нею в двобій, Ірина втекла; відтоді її існування було суцільною втечею, поки нарешті дівчина опинилася в Лак-хаузі. Вона ховалася в роботі й у віртуальному світі відеоігор та фантастичних романів, де була не Іриною Базілі, а хороброю героїнею, яка мала магічну владу. Поява Вілкінса вкотре зруйнувала цей крихкий примарний світ. Кошмари минулого скидалися на курну дорогу: легкий подув вітерця міг здійснити пилову бурю. Переможена, Ірина зрозуміла, що зарадити їй може лише Кетрін Хоп зі своїм золотим щитом.

Їй було десять років, коли в тисяча дев'ятсот дев'яносто сьомому дід з бабою одержали від Радмілі лист, що змінив життя дівчинки. Мати побачила по телевізору програму, в якій йшлося про сексуальне рабство, й дізналася, що такі країни, як Молдова, постачають дівчат до арабських еміратів

та борделів Європи. Жінка з жахом пригадала часи, коли сама опинилася в руках турецьких сутенерів, і, прагнучи не допустити, щоб її дочку спіткала така ж доля, умовила свого чоловіка, американського спеціаліста, котрий познайомився з нею в Італії й відвіз до Техасу, допомогти дівчинці емігрувати до США. Ірина матиме все, що тільки побажає, — найкращу освіту, гамбургери, чіпси, морозиво, вони навіть поїдуть до Діснейленду — обіцялося в листі. Дід з бабою наказали Ірині нікому про це не казати, щоб не викликати заздрість і не наврочити, бо хвастощі зазвичай караються, а самі тим часом почали клопотатися про візу. Процедура тривала два роки. Коли їм нарешті прислали квитки й паспорт, Ірині вже виповнилося дванадцять років, хоча вона — малоросла, худюща, з копицею білявого волосся на голові — скидалася на виснаженого восьмирічного хлопчика. Дівчинка стільки мріяла про Америку, що почала усвідомлювати убогість усього, що її оточувало; раніше не помічала цього, бо не мала, з чим порівнювати. Її село, здавалося, стало жертвою бомбардування, половина хат були заколочені або зруйновані, немощеними вулицями бігали зграї голодних собак, кури порпалися в багнюці, а старики сиділи на порогах своїх халуп, курили цигарки й мовчали, бо все вже було сказано-пересказано. Ці два роки Ірина прощалася з кожним деревом, пагорбами, землею та небом, які, за словами діда й баби, були тими самими, що й за комунізму, і залишаться такими навіки. Мовчки прощалася з сусідами та однокласниками, віслюком, козою, котами й собакою, які були її друзями дитинства. Наостанок попрощалася з дідом та бабою.

Вони спакували перев'язану шворкою картонну коробку, куди поклали Іринину одіж і новий образ святої Параскеви, куплений у церковній крамничці в сусідньому містечку. Мабуть, усі троє здогадувалися, що вже ніколи не побачаться. Відтоді Ірина, хоч би де була, звикла лаштувати — нехай навіть на одну ніч — невеличкий вівтарик

з образу святої та єдиної фотографії діда й баби. Це був любительський знімок, зроблений у день їхнього весілля: обоє в традиційному вбранні — Петрута у вишитій спідниці та мережаному очіпку, Костеа в коротких штанах і камізелці, підперезаній широким паском. Їх, струнких, немов патички, годі було впізнати, бо тяжка праця ще не зігнула їхні спini. Кожного дня Ірина молилася їм, бо вони були більшими чудотворцями, ніж свята Параскева, були, як казала Альма, її ангелами-охоронцями.

Дівчинка якось дісталася сама з Кишинева до Далласа. Доти вона подорожувала лише один раз: їздила з Петрутою поїздом до ближчого міста, щоб провідати в лікарні діда, якому видалили жовчний міхур. Вона ніколи не бачила літаків зблизька, тільки в повітрі, а її англійська обмежувалася текстами модних пісеньок, які дівчинка запам'ятала, не розуміючи їхнього значення. Авіакомпанія почепила їй на шию пластикову течку з її документами та квитком. Політ тривав одинадцять годин, і весь цей час Ірина нічого не пила й не їла, бо не знала, що харчування в літаку безкоштовне, а стюардеса їй цього не пояснила. Голодувала вона й наступні чотири дні, сидячи без жодного мідяка в Даллаському аеропорту. Вхідними дверима до американської мрії стала ця гігантська химерна споруда. Матір і вітчим переплутали час прильоту, принаймні це сказали вони, коли нарешті прийшли по неї. Ірина їх не знала, але вони узріли біляву дівчинку на лаві з картонною коробкою біля ніг й упізнали її, бо мали Іринину фотографію. Про ту зустріч Ірина пам'ятала тільки, що від обох тхнуло алкоголем — вона добре знала цей кислий запах, бо дід з бабою та інші односельці топили прикрощі в домашньому вині.

Радміла та її чоловік Джим Робінс відвезли дівчинку додому: їхній звичайний, дерев'яний, дуже занедбаний будиночок у робітничому кварталі на півдні міста видався їй розкішним. Мати прикрасила одну з двох кімнат подушками у формі сердець і плюшовим ведмедиком, до лапи якого на нитці була прив'язана рожева повітряна кулька.

Радміла порадила Ірині якомога довше сидіти біля телевізора, мовляв, це найкращий спосіб вивчити англійську, і сама вона теж так робила. Через дві доби жінка записала її до загальної школи, більшість учнів якої складали негри й латиноамериканці, яких дівчинка доти ніколи не бачила. Ірині знадобився місяць, щоб вивчити кілька англійських фраз, але вона мала добрий слух і невдовзі вже розуміла, про що йдеться на уроках. За рік Ірина почала говорити без акценту.

Джим Робінс був електриком і членом профспілки, мав максимальний погодинний заробіток та страхівку в разі нещасного випадку й інших халеп, але не завжди мав роботу. Контракти уклалися по черзі згідно списку, починаючи з першого номера, далі йшли другий, третій тощо. Той, у кого щойно закінчився контракт, опинявся на останній позиції й іноді мусив чекати кілька місяців, перш ніж його викликали на роботу, хіба що підтримував добрі стосунки з керівництвом профспілки. Радміла працювала продавщицею в секції дитячого одягу й витрачала годину з чвертю на поїздку автобусом до свого магазину та стільки ж на зворотну путь. Коли Джим Робінс був зайнятий, вони його майже не бачили, бо він, користаючись нагодою, працював до знемоги: за понаднормові години платили вдвічі або й утричі більше. Тоді він не пив і не вживав наркотиків, адже варто було розслабитися, і його могло вдарити струмом. Зате в періоди тривалого неробства цмулив алкоголь і ковтав стільки наркотичних сумішей, що дивом тримався на ногах. «У мого Джима бичаче здоров'я, його ніщо не звалить», — хвалилася Радміла. Вона супроводила чоловіка в його походеньках, але не могла тягатися з ним і швидко губила тяму.

З перших днів її американського життя вітчим дав Ірині зрозуміти свої правила, як він це називав. Мати два роки ні про що не здогадувалася чи удавала, нібито не здогадується, аж до того дня, коли на порозі постав Рон Вілкінс і показав їй жетон ФБР.

СЕКРЕТИ

Після наполегливих Ірининих умовлянь Альма, повагавшись, погодилась очолити групу зречення, ідея якої виникла у дівчини, котра завважила, які засмучені ті пожилці Лак-хаузу, що чіплялися за свої речі, тоді як інші, хто мали менше, почувалися щасливішими. Спостерігаючи, з якою легкістю Альма позбувається багатьох речей, дівчина почала непокоїтися, що зрештою буде змушена позичати їй свою зубну щітку, тому й надумала створити таку групу і дуже розраховувала на Альму. Перші збори скликали в бібліотеці. Записалися п'ятеро, з-поміж них і Ленні Біль, і всі прийшли в призначений час, крім Альми. Зачекали п'ятнадцять хвилин, а тоді Ірина пішла по неї. Помешкання виявилось порожнім, але дівчина побачила записку: Альма повідомляла, що кілька днів буде відсутня, й просила подбати про Неко. Кіт захворів, і його не можна було залишати самого. Приносити тварин у будинок, де мешкала Ірина, заборонялося, і їй довелося сховати kota в господарській сумці.

Того вечора Сет зателефонував їй на мобільний, щоб розпитати про бабусю, бо заїздив до неї, але не застав і непокоївся, оскільки вважав, що Альма ще не повністю оклигала після пригоди в кінотеатрі. Ірина відповіла, що жінка знову вирушила на побачення й забула про заплановані збори, через що їй довелося пережити кілька неприємних хвилин. Сет саме мав зустріч з клієнтом у порту Окленда неподалік і запросив Ірину поїсти разом суші;

ця страва видалася їй найбільш відповідною для розмови про японського коханця. Вона лежала з Неко в ліжку й грала в «Старовинні сувої-5», улюблену рольову відеогру, однак швидко вдягнулась і вийшла з дому. Освітлюваний червоними кульками ресторан здавався затоном східного спокою; тепле сяйво навівало умиротворення.

— Куди по-твоєму їздить Альма, коли зникає? — спитав Сет, зробивши замовлення.

Ірина налила йому в керамічну чашечку саке. Альма казала їй, що в Японії прийнято usługувувати співтрапезникові й чекати, коли той подбає про тебе.

— До одного мотелю в Пойнт-Реесі, за годину з чвертю від Сан-Франциско. Це примітивні халабуди на відшибі біля води. Там добре готують рибу й морепродукти, є сауна, гарний краєвид і романтичні кімнати. Зараз там холодно, але в кожному помешканні стоїть коминок.

— Звідки тобі це відомо?

— З чеків у Альміній кредитній картці. Я відшукала цей мотель в Інтернеті. Гадаю, саме там вона зустрічається з Ітімеєм. Але ж ти не потурбуєш її, Сете?

— Як ти таке подумала! Вона б ніколи мені цього не пробачила. Але я міг би послати когось з моїх нишпорок кинути оком...

— Ні!

— Ні, звичайно, ні. Однак погодься, це не може не турбувати. Ірино. Бабуся слабка, а раптом станеться новий напад, як тоді в кінотеатрі.

— Вона все ще господарка свого життя, Сете. Тобі вдалося дізнатися щось іще про родину Фукуда?

— Так. Мені спало на думку запитати в батька, і виявилось, що він пам'ятає Ітімея.

Ларрі Беласко було дванадцять років у тисяча дев'ятсот сімдесятому, коли батьки відремонтували будинок у Сі-Кліффі й прикупили суміжну ділянку, щоб розширити і

без того просторий сад, який так повністю й не оговтався після руйнівних морозів тієї весни, коли помер Ісак Беласко, й подальшого запустіння. Ларрі пригадав, що якось до них завітав чоловік з азійськими рисами обличчя, в робочому одязі та бейсболці, який відмовився заходити у дім в брудних чоботах. То був Ітімей Фукуда, власник квітництва, чиїм партнером був колись Ісак Беласко. Тепер квітництво належало йому одному. Ларрі здогадався, що мати і цей чоловік знайомі. Натаніель сказав Фукуді, що нічого не тямить у садах, а тому всі рішення прийматиме Альма. Це здивувало хлопця, бо його батько керував фундацією Беласко й багато що знав про сади, принаймні теоретично. З огляду на розміри ділянки й грандіозні плани Альми реалізація проекту тривала кілька місяців. Ітімей, супроводжуваний заінтригованим Ларрі, зміряв площу, дослідив якість ґрунту, температуру та напрям вітру, намалював у блокноті якісь лінії й цифри. Невдовзі він приїхав завантаженим ущерть ваговозом разом із шістьма робітниками-японцями. Ітімей був чоловіком спокійним, з неквапними рухами й уважним поглядом; він ніколи не поспішав, говорив мало і так тихо, що Ларрі доводилось наближатися, щоб його розчути. Ітімей рідко заводив розмову чи відповідав на запитання, що стосувалися його самого, але завважив цікавість хлопця й розповідав йому про природу.

— Батько сказав мені одну цікаву річ, Ірино, — додав Сет. — Він запевняє, нібито Ітімей має ауру.

— Що?

— Ауру, невидимий німб. Це таке світляне коло, як у святих на релігійних картинах. Аура Ітімея видима. Батько каже, що її не завжди можна побачити, лише іноді, все залежить від освітлення.

— Жартуєш, Сете...

— Мій батько не жартує, Ірино. І ще одне: цей чоловік, либонь, такий собі факір, бо контролює свій пульс і темпе-

ратуру; він може нагріти руку так, що вона стане гарячою, мов у лихоманці, а другу зробити холодною, наче крига. Ітімей кілька разів показував батькові цей фокус.

— Це Ларрі сказав тобі чи ти вигадуєш?

— Присягаюся, це він. Батько скептик, Ірино, він не вірить ні в що, поки не пересвідчиться сам.

Завершивши роботу над проектом, Ітімей Фукуда додав до нього як подарунок Альмі дизайн невеличкого японського саду, а тоді передав повноваження іншим садівникам. Ларрі бачив його лише зрідка, коли Ітімей раз на сезон з'являвся, щоб перевірити, як ідуть справи. Хлопець завважив, що японець ніколи не розмовляв з Натаніелем, лише з Альмою, підтримуючи з нею офіційні стосунки, принаймні в присутності Ларрі. Ітімей ступав з букетом квітів до входу, яким користувалася прислуга, знімав черевики й заходив до будинку, злегка вклонившись. Альма завжди чекала його на кухні й відповідала таким самим поклоном. Вона ставила квіти до вази, він випивав чашку чаю — цей неквапний мовчазний ритуал здавався короткою паузою в житті кожного з них. Через пару років Ітімей перестав приїздити до Сі-Кліффа, і мати пояснила Ларрі, що той поїхав до Японії.

— Вони були тоді коханцями, Сете?

— Я не можу запитувати про це батька, Ірино. До того ж, навряд чи він знає. Нам майже нічого не відомо про наших батьків. Але можна припустити, що вони були коханцями з тисяча дев'ятсот п'ятдесят п'ятого року, як сказала бабуся Ленні Білю, потім розлучилися, коли Альма вийшла за Натаніеля, зустрілися знову в тисяча дев'ятсот шістдесят другому й відтоді залишаються разом.

— Чому в тисяча дев'ятсот шістдесят другому?

— Це лише припущення, Ірино. Того року помер мій прадід Ісак.

Сет розповів дівчині про два похорони Ісака Беласко й про те, як вони дізналися тоді, скільки добра зробив глава

родини різним людям — одних безоплатно захищав як адвокат, іншим у скрутні часи давав чи позичав гроші, дізналися й про дітлахів, які навчалися його коштом, і про благодійні справи, які він підтримував. Сет уже знав, що родина Фукуда багато чим завдячувала Ісакові Беласко, шанувала й любила його, а отже ці люди мали бути на одному з похоронів. За родинною легендою перед самісінькою смертю Ісака родина Фукуда забрала старовинний меч, закопаний колись у Сі-Кліффі. В саду досі можна було побачити табличку, якою Ісак велів позначити те місце. Найімовірніше, тоді Альма та Ітімей зустрілися знову.

— Від тисяча дев'ятсот п'ятдесят п'ятого до дві тисячі тринадцятого п'ятдесят з чимось років, приблизно про стільки Альма сказала Ленні, — порахувала Ірина.

— Якщо дідусь підозрював, що його дружина має коханця, то удавав, ніби не знає цього. У нашій родині видимість важить більше, ніж правда.

— І для тебе теж?

— Ні. Я біла ворона. Досить сказати, що я закоханий у дівчину, бліду, наче вампір із Молдавії.

— Вампіри походять з Трансильванії, Сете.

3 березня 2004 року

Цими днями я часто згадував містера Ісака Беласко, бо моему синові Майку виповнилося сорок років, і я вирішив передати йому катану родини Фукуда; йому належить берегти її. Твій дядько Ісак зателефонував мені якимось на початку 1962 року й сказав, що, можливо, час відкопати меч, закопаний два десятиліття тому в саду в Сі-Кліффі. Напевно, він уже здогадувався, що тяжко хворий і скоро помре. Поїхали всі,

хто залишилися: мама, сестра та я. З нами була ще Кемі Моріта, духовна лідерка Оомото. Того дня, коли відбулася церемонія в саду, ти подорожувала зі своїм чоловіком. Можливо, твій дядько вибрав саме цей день, щоб ми з тобою не зустрілися. Що він міг знати про нас? Гадаю, небагато, але він був дуже кмітливий.

Іті

Поки Ірина запивала суші зеленим чаєм, Сет вихилив теплого саке більше, ніж міг. Він всмоктував вміст чашечки одним ковтком, а захоплена розмовою Ірина знову її наповнювала. Обоє навіть не помітили, коли офіціант у синьому кімоно й зі стрічкою на лобі приніс другу пляшку. Подали десерт — карамельне морозиво, і щойно тоді Ірина завважила захмеліле благальне лице Сета — то був знак, що треба йти, поки ситуація не зробилася непристойною, але дівчина не могла залишити його самого в такому стані. Офіціант запропонував викликати таксі, однак Сет відмовився. Підтримуваний Іриною, спотикаючись, вийшов на вулицю, де свіже повітря посилює дію саке.

— Гадаю, я не повинен сідати за кермо... Можна я переночую у тебе? — промимрив Сет.

— А як мотоцикл? Тут його можуть украсти.

— До біса мотоцикл.

Вони простували десять кварталів до Ірининої оселі. Дорога забрала майже годину, бо в Сета плуталися ноги. Дівчина жила й у гірших норах, але їй стало соромно перед Сетом за своє занедбане брудне лігво. В будинку мешкали ще чотирнадцять постояльців, що тулилися в кімнатчинах, відокремлених одні від одних перегородками

з пиломатеріалів; деякі не мали вікон чи вентиляції. То був звичайний для Берклі прибутковий дім, чиї власники занедбали його, бо не могли підвищити орендну плату. Від зовнішнього пофарбування залишилися великі плями, жалюзі повилазили з завіс, а на підвір'ї купчився всякий мотлох: порвані шини, деталі велосипедів, унітаз кольору авокадо, який лежав тут уже п'ятнадцять років. Усередині пахло сумішшю пачулі* й прокислого супу з цвітної капусти.

Коридори й ванни спільного користування ніхто не прибирав. Ірина приймала душ у Лак-хаузі.

— Чому ти живеш у цьому щурячому кублі? — спитав шокований Сет.

— Бо воно дешеве.

— Отже ти значно бідніша, ніж я гадав.

— Не знаю, що ти там гадав, Сете. Майже всі люди бідніші за родину Беласко.

Вона допомогла йому розутися й поклала на матрац, що лежав на підлозі й правив їй за ліжко. Простирадла були чисті, як і вся кімната, бо дід з бабою втовкмачили колись Ірині, що бідність не виправдовує бруду.

— Що це? — спитав Сет, завваживши балабольчик, прив'язаний мотузкою, що тяглася через отвір у стіні до сусідньої кімнати.

— Нічого, не турбуйся.

— Як це нічого? Хто там мешкає?

— Тім, з яким я разом працювала в кав'ярні й разом мию собак. Іноді мене вві сні мучать кошмари і я кричу, тоді він смикає мотузку, і балабольчик мене будить. Така між нами угода.

— Тебе мучать кошмари, Ірино?

— Авжеж. А тебе ні?

* Пачулі — трав'янистий напівчагарник, використовується як ароматизатор для курильних сумішей, ароматичних паличок, ефірної олії тощо.

— Ні. Зате мені сняться еротичні сни. Розповісти якийсь?

— Спи, Сете.

Не минуло й двох хвилин, як Сет так і вчинив. Ірина дала ліки Неко, тоді помилася, зливаючи воду з глечика в таз, що стояв у кутку, зняла джинси й блузку, вдягла стару нічну сорочку і, відокремлена від Сета котом, притислася до стіни. Вона довго не могла заснути, бо поруч лежав мужчина, а ще через звуки в домі й нестерпний сморід цвітної капусти. Єдине віконце в зовнішній світ знаходилося так високо, що видно було лише маленький клаптик неба. Іноді там ненадовго, перш ніж проплисти далі своїм курсом, витикався місяць, але ця ніч не належала до таких благословенних ночей.

Ірина прокинулася, щойно перші промені сонця проникли до кімнати, але Сет уже пішов. Була дев'ята година, вона ще півтори години тому мала вирушити на роботу. В дівчини боліли голова та кості, так наче саке заразив її через осмос*.

* Осмос — різновид однобічної дифузії.

СПОВІДЬ

Наступного дня Альма не повернулася до Лак-хаузу і навіть не зателефонувала, щоб запитати про Неко. Кіт не їв три дні й насилу ковтав воду, яку Ірина вливала йому за допомогою шприца; ліки не допомагали. Дівчина хотіла була попросити Ленні Біля відвезти її з котом до ветеринара, коли до Лак-хаузу завітав Сет — свіжий, поголений, у чистому вбранні й з покайним лицем: йому було соромно за вчорашнє.

— Я щойно дізнався, що вміст алкоголю в sake — вісімнадцять відсотків.

— Ти на мотоциклі?— урвала молодика Ірина.

— Так. Він стояв там, де ми його залишили.

— Відвези мене до ветеринара.

Їх прийняв лікар Каллет, той самий, який за кілька років перед тим ампутував лапу Софії. Це не було збігом обставин: ветеринар працював волонтером у тій організації, що підшукувала господарів для собак із Румунії, і Ленні порекомендував його Альмі. Лікар Каллет діагностував кишкову блокаду; kota треба було негайно оперувати, але Ірина не могла взяти на себе таке рішення, а Альмін мобільний телефон не відповідав. Тоді втрутився Сет: він заплатив належні сімсот доларів і передав kota медсестрі. Невдовзі Сет уже сидів з Іриною в кав'ярні, де та працювала, перш ніж перейшла до Альми. До них підійшов Тім, який за три роки так і не зробив кар'єри.

Сетів шлунок ще не оговтався від sake, але голова була ясною, і молодик дійшов висновку, що його обов'язок дбати про Ірину, і з цим не можна зволікати. Він був закоханий не так, як раніше в інших жінок, коли хіть не залишала місця для ніжності. Він жадав її й чекав, коли Ірина вийде на вузьку стежку еротики, однак терплячістю нічого не домогся; настав час перейти до активних дій або остаточно відмовитися від дівчини. Щось у минулому Ірини гальмувало її; іншого пояснення цього тваринного страху перед близькістю не існувало. Сета спокушала ідея вдатися до своїх нишпорок, однак Ірина не заслуговувала на таку підступність. Він знав, що загадку колись буде розгадано, й проковтнув запитання, але йому набридло робити припущення. Передусім треба було витягти її з того гадючника. Сет приготував свої аргументи, наче збирався виступати в суді, але опинившись з Іриною віч-на-віч, дивлячись на її лукаве личко й жалюгідний капелюшок, геть забув припасену промову й зненацька запропонував їй перебратися до нього.

— Моє помешкання зручне й просторе, ти матимеш свою кімнату й власну ванну. Безкоштовно.

— В обмін на що? — недовіжливо спитала Ірина.

— Ти працюватимеш на мене.

— Що ти маєш на увазі?

— Книгу про родину Беласко. Тут треба багато що з'ясувати, а я не маю часу.

— Я працюю сорок годин на тиждень у Лак-хаузі і ще дванадцять з твоєю бабусею, а по вихідних мию собак і збираюся поступити на вечірні курси. Я маю менше часу, ніж ти, Сете.

— Ти могла б кинути все, крім бабусі, й зайнятися моєю книгою. Матимеш оселю й добру платню. Я хочу пожити в помешканні разом з жінкою, бо ще ніколи не пробував, а варто трохи попрактикуватися.

— Бачу, тебе вразила моя кімната. Але я не хочу, щоб ти мене жалів.

— Я не жалію. Зараз я на тебе серджуся.

— Ти хочеш, щоб я кинула роботу, надійний заробіток, кімнату за усталену плату, яку я насилу знайшла, і перебралася до тебе, щоб потім опинитися на вулиці, коли набридну тобі. Чудова ідея.

— Нічого ти не розумієш, Ірино!

— Ні, розумію, Сете. Тобі потрібна секретарка, з якою можна спати.

— Бог з тобою, Ірино! Я ні про що не проситиму, але попереджаю, що готовий розвернутися й піти з твого життя. Тобі відоме моє почуття до тебе, це навіть бабусі видно.

— Альмі? А до чого тут вона?

— Це була її ідея. Я збирався запропонувати тобі вийти за мене, та й по всьому, а вона порадила, щоб ми спробували пожити разом рік чи два. Мовляв, ти матимеш час, щоб звикнути до мене, а мої батьки — щоб звикнути, що ти бідна і не єврейка.

Ірина навіть не спробувала стримати сльози. Уткнулась обличчям у зчеплені на столі руки, потерпаючи від головного болю, що посилювався за останні години, охоплена розбіжними почуттями: ніжністю та вдячністю до Сета, соромом через власну мізерність, безпорадністю перед майбутнім. Чоловік пропонував їй любов, як у романах, але це було не для неї. Вона могла любити стариків у Лак-хаузі, Альму Беласко, небагатьох приятелів, приміром, Тіма, який зараз занепокоєно позирив на неї з-за шинквасу, своїх діда й бабу, що знайшли пристановище в стовбурі секвойї, Неко, Софію й інших тварин у Лак-хаузі; могла любити Сета сильніше, ніж будь-кого в світі, але не сповна.

— Що з тобою, Ірино? — розгублено спитав Сет.

— Ти тут ні до чого. Це пов'язано з минулим.

— Розкажи мені.

— Навіщо? Це не має значення, — дівчина висякнулася в паперову серветку.

— Це має велике значення, Ірино. Вчора ввечері я хотів узяти тебе за руку, і ти ледь не вдарила мене. Звичайно, ти мала рацію, я напився, як свиня. Вибач. Присягаюсь, таке ніколи не повториться. Я три роки кохаю тебе, ти це чудово знаєш. Чого чекаєш ти, щоб полюбити мене? Обережно, люба, я можу знайти іншу дівчину з Молдавії — їх тисячі, готових вийти заміж, щоб отримати американську візу.

— Гарна ідея, Сете.

— Зі мною ти будеш щасливою. Я найдобріша істота в світі і зовсім не шкідлива.

— Жоден американський адвокат на мотоциклі не може бути нешкідливим, Сете. Але ти й справді фантастична людина.

— Отже ти згодна?

— Я не можу. Якби ти знав мої причини, то втік би, не озираючись.

— Спробую відгадати: заборонена торгівля екзотичними тваринами на межі вимирання? Байдуже. Поїдьмо оглянеш моє помешкання, а тоді вирішуй.

Помешкання в новочасному будинку на бульварі Ембаркадеро з конс'єржем і огранованими дзеркалами в ліфті було таким бездоганним, що, здавалося, тут ніхто не живе. Крім шкіряного дивана кольору шпинату, великого телевізора, столу зі скляною стільницею, на якій стояли акуратні стоси журналів і книжок, та кількох данських світильників, у цій пустелі з великими вікнами й паркетною підлогою не було нічого. Жодних килимів, картин, прикрас чи рослин. Оздобою кухні були стіл з чорного граніту й чудовий набір мідних казанків і пателень, в яких ніхто не куховарив: вони звисали з прикріплених до стелі гачків. Ірина з цікавості

зазирнула до холодильника й побачила там помаранчевий сік, пляшку білого вина і пакет знежиреного молока.

— Ти іноді їси щось ситне, Сете?

— Так, у батьків або в ресторані. Тут, як каже моя мама, бракує жіночої руки. Ти вмєш готувати, Ірино?

— Картоплю й капусту.

Кімната, що, за словами Сета, на неї чекала, була стерильною та незайманою, як усе помешкання: широке ліжко, устелене грубою стьобаною ковдрою та подушками трьох відтінків кольору кави, що аж ніяк не додавали кімнаті радості, нічний столик і металевий стілець. На стіні пісочного кольору висіла одна з чорно-білих Альминих фотографій, зроблених Натаніелем Беласко, але на відміну від решти, що здалися Ірині дуже відвертими, ця відтворювала тільки профіль дрімаючої Альми. Фотографія була єдиною прикрасою в Сетових володіннях.

— Скільки часу ти тут живеш?

— П'ять років. Тобі подобається?

— Вид вражаючий.

— Але помешкання видається тобі надто холодним, — виснував Сет. — Що ж, коли захочеш внести якісь зміни, нам доведеться узгодити деталі. Ніяких торочок і пастельних тонів, вони не відповідають моїй особистості, але я готовий піти на незначні поступки в оздобленні. Не зараз, згодом, коли ти попросиш, щоб я взяв тебе заміж.

— Дякую, а поки що відведи мене до метро, я повинна повернутися до своєї кімнати — здається, підчепила грип, усе тіло ламає.

— Ні, міс. Ми замовимо їжу в китайському ресторані, подивимося якийсь фільм і чекатимемо дзвінка від лікаря Каллета. Я дам тобі чаю з аспірином, це допомагає. Шкода, немає курячого бульйону — він діє безвідмовно.

— Вибач, я можу прийняти ванну? Я вже кілька років цього не робила — обходжуся душем у Лак-хаузі.

Стояло сонячне надвечір'я, і крізь велике вікно ванної кімнати було видно панораму метушливого міста: вуличний рух, вітрильники в затоці, вежу Феррі Білдінга* з дзигарем, юрби людей на вулицях — вони рухалися пішки, на велосипедах, роликкових ковзанах, сиділи за столиками під помаранчевими тентами на тротуарах. Тремтячи від холоду, Ірина занурилася по вуха в гарячу воду, відчула, як розслабляються її стиснуті м'язи й відпочивають ниючі кості й укотре благословила гроші та щедрість родини Беласко. Невдовзі Сет сповістив з-за дверей, що принесли їжу, але дівчина ще півгодини відмокала. Нарешті знехотя вдяглася: її змагав сон, у голові паморочилося. Через запахи, що йшли від коробочок зі свининою в кисло-солодкому соусі, чау-мейном і качкою по-пекинськи Ірину знудило. Вона зіщулилася на дивані й заснула. Прокинулася за кілька годин, коли надворі вже споночіло. Сет поклав їй під голову подушку, накрив плюшовою ковдрою й, вмостившись у кутку дивану та поклавши її ноги собі на коліна, переглядав уже другу за вечір стрічку про шпигунів, міжнародних злочинців і негідників з російської мафії.

— Не хотів тебе будити. Телефонував Каллет, сказав, що операція пройшла вдало, але в селезінці у Неко велика пухлина, і це початок кінця.

— Бідолашний, сподіваюсь, він не мучиться...

— Каллет не дасть йому мучитися, Ірино. Голова ще болить?

— Не знаю. Спати дуже хочеться. Ти ж не підсипав у чай наркотиків, Сете?

— Так, кетамін. Може, підеш до ліжка й поспиш нормально? У тебе температура.

* Феррі Білдінг — букв. Залізна Споруда (англ.), назва колишнього морського вокзалу, а нині паромного терміналу й торговельного комплексу.

Він відвів її до кімнати, де висіла Альміна фотографія, зняв з дівчини туфлі, допоміг лягти, укрит ковдрою і пішов додивлятися фільм. Наступного дня Ірина прокинулася пізно — вночі була температура, вона пітніла. Тепер їй полегшало, але дівчина ще відчувала слабкість у ногах. На чорному столі в кухні Сет залишив записку: «Кава готова, тільки ввімкни кавоварку. Бабуся повернулася до Лак-хаузу, і я розповів їй про Неко. Вона попередить Фойгта, що ти захворіла й не вийдеш на роботу. Відпочивай. Я зателефоную. Цілую. Твій майбутній чоловік». На столі стояла також пластикова коробочка з курячим бульйоном, інша — з малиною і пакет зі здобною булочкою з ближчої кондитерської.

Сет повернувся раніше шостої вечора, щойно завершив справи в суді, бо йому не терпілося побачити Ірину. Він кілька разів телефонував, щоб упевнитися, що та не пішла, але боявся, що в останню мить їй раптом спаде на думку зникнути. Коли думав про Ірину, в уяві одразу поставало готове метнутися вбік і бігти прожогом зайчення, а потім її бліде, уважне лице, напіввідкритий рот, круглі від подиву очі, коли вона захоплено слухала Альмини історії. Щойно прочинив двері, одразу відчув присутність Ірини. Ще не побачивши її, знав, що вона тут, що в помешканні є жива душа: стіни пісочного кольору здавалися теплішими, підлога блистіла, як ніколи доти, навіть атмосфера зробилася більш затишною. Ірина вийшла йому назустріч нетвердою ходою, із заспанними очима й скуйовдженим, наче білява перука, волоссям. Сет розкрив обійми, і вона вперше пригорнулася до нього. Вони стояли отак, обійнявшись, якийсь час, що їй здався вічністю, а йому — миттю; потім Ірина взяла його за руку й повела до дивану. «Нам треба поговорити».

Кетрін Хоп, вислухавши її сповідь, змусила дівчину запрягтися, що вона все розповість Сетові — не лише

задля того, щоб вирвати з душі згубну отруйну рослину, а й тому, що він заслуговував на те, щоб знати правду.

Наприкінці двохтисячного року агент Рон Вілкінс співпрацював з двома канадськими детективами над розкриттям джерела сотень поширюваних через Інтернет фотографій дев'ятирічної дівчинки. Знімки містили такі жахливі сцени збочення й насильства, що, ймовірно, малої вже не було серед живих. Ці зображення уподобали колекціонери дитячої порнографії; вони потайки купували світлини та відеофільми через міжнародну мережу. Сексуальна експлуатація дітей не була новиною, вона безкарно існувала впродовж століть, однак агенти спиралися на закон тисяча дев'ятсот сімдесят восьмого року, який забороняв її в США. Відтоді виробництво й поширення порнографічної продукції скоротилося, бо прибутки не виправдовували пов'язаних з цим ризиків. Однак з появою Інтернету ринок зріс так, що зробився неконтрольованим. Вважалося, що існують сотні тисяч веб-сторінок дитячої порнографії, які переглядають понад двадцять мільйонів осіб, половину яких складали громадяни США. Задача полягала в тому, щоб викрити клієнтів, але ще важливіше було кинути виклик виробникам. Справі дівчинки з білявим волоссям, загостреними вухами та ямочкою на підборідді дали кодову назву «Аліса». Матеріал був свіжий. Детективи підозрювали, що Аліса могла бути старшою, ніж виглядала, бо виробники старалися, щоб їхні жертви здавалися якомога молодшими: цього вимагали покупці. Після п'ятнадцяти місяців спільної напруженої роботи Вілкінс і канадці вийшли на слід одного колекціонера, пластичного хірурга з Монреаля. Обшукали його дім і клініку, конфіскували комп'ютери й виявили понад шістсот зображень, з-поміж них дві фотографії та відео Аліси. Хірурга заарештували, і він погодився співробітничати зі слідством в обмін на пом'якшення ви-

року. Одержавши інформацію й контакти, Вілкінс узявся до справи. Кремезний агент сам себе вважав нишпоркою, запевняв, що варто йому взяти слід, і вже ніщо його не зіб'є: він невтомно переслідував злочинців, поки врешті-решт хапав їх. Удаючи аматора, Вілкінс відкрив знімки Аліси, вніс з допомогою комп'ютера деякі зміни, щоб фотографії здавалися оригінальними і не було видно обличчя, хоча для людей втаємничених дівчинка залишалася розпізнаваною, і таким чином одержав доступ до мережі, якою користувався колекціонер з Монреала. Невдовзі знімками зацікавилися кілька осіб. Детектив узяв слід, усе інше було справою нюху.

Одного листопадового вечора дві тисячі другого року Рон Вілкінс подзвонив у двері дому в скромному кварталі на півдні Далласа, і йому відчинила Аліса. Він одразу впізнав дівчинку, переплутати її з кимось було неможливо. «Мені треба поговорити з твоїми батьками», — мовив, полегшено зітхнувши, бо доти не був певен, що дівчинка жива. Агентові пощастило: Джим Робінс саме працював в іншому місті, і дівчинка була вдома вдвох із матір'ю. Агент показав жінці жетон ФБР і, не чекаючи запрошення, штовхнув двері й одразу попрямував до вітальні. Ірина назавжди запам'ятала ту мить, наче це сталося щойно: кремезний негр, солодкуватий запах квітів, що йшов од нього, глибокий голос, яким він повільно вимовляв слова, великі красиві руки з рожевими долонями. «Скільки тобі років?» — запитав він її. Радміла встигла хильнути перед тим горілки й цмулила третю пляшку пива, але сама себе вважала тверезою й спробувала була втрутитися в розмову, мовляв, дочка неповнолітня, і запитувати слід її, а не дитину. Вілкінс урвав жінку одним жестом. «Скоро п'ятнадцять», — про бурмотіла Аліса ледь чутно, наче її впіймали на гарячому, і чоловік здригнувся, бо його єдина дочка, його сонечко, була ровесницею цієї дівчинки. Дитинство Аліси минало

в злиднях, її організмові бракувало протеїнів, вона пізно розвинулася й була такою малорослою, а її кості такими тонкими, що здавалася набагато молодшою. Алісі можна було дати років дванадцять, і Вілкінс підрахував, що на перших знімках, які поширювалися в Інтернеті, вона була дев'яти або десятирічною. «Я хочу поговорити віч-на-віч з твоею мамою», — мовив зніжковілий агент. Однак Радміла допилася вже до того стану, коли зробилася агресивною, й почала кричати, що її дочка має право знати все, що той скаже. «Правда, Єлизавето?» Дівчинка, мов загіпнотизована, ствердно кивнула головою, відвернувшись до стіни. «Мені дуже прикро, дитино», — мовив Вілкінс і поклав на стіл з півдюжини фотографій. Так Радміла зіткнулася з тим, що більше двох років відбувалося в її домі й що вона відмовлялася бачити, а Аліса дізналася, що понад два мільйони чоловіків по всьому світу дивилися її інтимні ігри з вітчимою. Вона роками почувалася брудною, огидною, винуватою; побачивши розкладені на столі знімки, хотіла померти. І не було для її гріха покути.

Джим Робінс запевнив її, що такі ігри з батьком чи дядьком нормальні, що чимало хлопчиків та дівчаток охоче так бавляться і вдячні за це. То особливі діти. Але ніхто про таке не говорить: це секрет, про який не можна прохопитися ані словом перед подружками, вчителями чи лікарем, бо люди казатимуть, що вона грішна й нечестива, і в неї не стане друзів, і навіть власна мати відмовиться від неї, бо Радміла дуже ревнива. Чому вона впирається? Хоче подарунків? Ні? Гаразд, у такому разі він платитиме їй так, начеб вона доросла жіночка, — не їй безпосередньо, а діду з бабою. Джим сам пересилатиме гроші до Молдавії від імені онуки, нехай вона напише їм поштівку, яку він надішле разом із грішми, тільки не треба нічого казати Радмілі: це буде їхньою таємницею. Іноді старикам потрібні додаткові кошти, щоб полагодити дах чи купити козу.

Жодних проблем: він — добра душа, розуміє, що життя в Молдавії тяжке, Єлизаветі пощастило, що вона опинилася в Америці, але недобре одержувати гроші задарма, треба їх заробити, еге ж? Треба посміхатися, це ж неважко, треба вбратися так, як він скаже, треба витримати мотузки та кайданки, треба випити трохи джину, щоб розслабитися, змішавши його з яблучним соком, аби не обпекти горло, вона швидко звикне до смаку цього напою, додати цукру? Попри алкоголь, наркотики й страх, дівчинка в якийсь момент завважила камери в коморі з інструментами — їхньому «гніздечку», куди жодна людина, навіть мати, не сміла зазирати. Робінс запрягся, що фотографії та відео його особисті, їх ніхто ніколи не побачить, він сховає їх на згадку, вони будуть з ним, коли через кілька років вона поїде навчатися до коледжу.

О, як він за нею сумуватиме!

Поява незнайомого негра з великими руками й сумними очима, а ще цими фотографіями доводила, що вітчим брехав. Усе, що відбувалося в коморі, поширювалося в Інтернеті й поширюватиметься далі — цього не можна вилучити чи знищити, воно існуватиме завжди. Будь-якої миті в будь-якому куточку світу хтось гвалтував її, хтось мастурбував, споглядаючи її страждання. Відтепер і до кінця життя, хоч би куди вона подалася, хтось міг її впізнати. Виходу не було. Це жахіття ніколи не скінчиться. Запах алкоголю й смак яблук повертатимуть її до комори, вона завжди уникатиме поглядів, завжди відчуватиме огиду, коли хтось доторкатиметься до неї.

Щойно Рон Вілкінс пішов, дівчинка зачинилася в своїй кімнаті — її змагали страх і відраза, вона була певна, що вітчим, коли вернеться, уб'є її, бо він грозився вчинити так, якщо вона прохопиться бодай словом про їхні ігри. Єдиним виходом була смерть — але не від його рук, не

повільна й жахлива, якою він часто погрожував, додаючи щораз нові подробиці.

Тим часом Радміла допила пляшку горілки, впала непритомна й проспала десять годин на підлозі в кухні. А коли трохи очулася, накинулася з кулаками на дочку, мовляв, ця спокусниця, шльондра розбестила її чоловіка. Сцена тривала недовго, бо саме нагодився патруль з двох поліцаїв і співробітниці соціальної служби, яких прислав Вілкінс. Радмілу заарештували, а дівчинку помістили до дитячої психіатричної лікарні, доки її долю визначить суд у справах неповнолітніх. Вона більше не побачить ні матері, ні вітчима.

Радміла встигла попередити Джима Робінса, що його розшукують, і той утік з країни, але не знав, що має справу з Роном Вілкінсом, який впродовж чотирьох наступних років нищпорив по світу, поки врешті натрапив на чоловіка в Ямаїці й повернув у кайданках до США. Жертві не довелося бачити його під час судового процесу, бо свідчення адвокатам вона давала наодинці, а жінка-суддя звільнила її від участі в розгляді справи. Від судді дівчинка взнала, що дід з бабою померли, і ніхто ніколи не надсилав їм грошей. Джима Робінса засудили до десяти років ув'язнення без можливості умовно-дострокового звільнення.

— Йому залишилося сидіти три роки й два місяці. Коли вийде, шукатиме мене скрізь — я від нього не сховаюся, — підсумувала Ірина.

— Тобі не треба буде ховатися. Його зобов'яжуть триматися на віддалі. Якщо спробує наблизитися до тебе, його знову запроторять до тюрми. Я буду з тобою і подбаю, щоб закон дотримувався, — озвався Сет.

— Хіба ти не розумієш, Сете, що це неможливо? Будь-якої миті хтось із твоїх знайомих — партнер, приятель, клієнт, зрештою твій батько — може мене впізнати. Я розтиражована на тисячах моніторів.

— Ні, Ірино. Ти жінка, тобі двадцять шість років, а там, в Інтернеті — Аліса, дівчинка, якої вже не існує. Педофіли не цікавитимуться тобою.

— Помиляєшся. Я кілька разів мусила тікати з різних місць, бо якийсь тип мене переслідував. Звертатися до поліції безглуздо, вони не можуть припинити поширення фотографій. Я сподівалася, що коли пофарбуюсь у брюнетку або накладатиму макіяж, мене не помітять, але це не спрацювало; моє обличчя легко запам'ятати, до того ж я не надто змінилася за ці роки. Я ніколи не почуваюся в безпеці, Сете. Якщо твої родичі не приймуть мене, бо я бідна і не єврейка, уявляєш, що зчиниться, коли вони дізнаються про таке?

— Ми все їм розповімо, Ірино. Їм буде непросто це сприйняти, але, гадаю, врешті-решт вони любитимуть тебе більше, знаючи, що тобі довелося пережити. Вони добрі люди. В твоєму житті був період страждань, тепер мусить початися інший — час загоювати рани й прощати.

— Прощати, Сете?

— Якщо ти не вчиниш так, злопам'ятство підточуватиме тебе зсередини. Майже всі рани загоює любов, Ірино. Ти повинна любити сама себе й любити мене. Згода?

— Те саме казала Кеті.

— Дослухайся до неї, ця жінка багато знає. Дозволь тобі допомогти. Я ніякий не мудрець, але добрий товариш, і не раз доводив тобі свою впертість. Я ніколи не здаюся. Зважся, Ірино, я все одно не дам тобі спокою. Чуєш моє серце? Воно кличе тебе... — Сет узяв її за руку й пригорнув до грудей.

— Існує ще дещо, Сете.

— Ще?

— Відтоді як агент Вілкінс урятував мене од вітчима, ніхто не доторкався до мене... Ти розумієш, що я маю на увазі. Я була сама, і волю залишатися сама далі.

— Це доведеться змінити, Ірино, але ми будемо рухатися

поволі. Те, що сталося, не має жодного стосунку до любові, і ніколи не повториться. Це не має стосунку й до нас. Якось ти сказала мені, що старики кохаються неквапно. Непогана ідея. Давай любитися, як двоє стариків, як ти гадаєш?

— Не думаю, що з цього щось вийде, Сете.

— Тоді доведеться звернутися до лікаря. Ну ж бо, жінко, не плач. Ти зголодніла? Причешися трохи, і давай десь поїмо та поговоримо про гріхи моєї бабусі — це завжди нас підбадьорює.

ТІХУАНА

У благословенні місяці тисяча дев'ятсот п'ятдесят п'ятого року Альма та Ітімей могли вільно кохатися в убогому motelі в Мартінесі; вона зізналася йому, що неплідна. Це було радше не неправдою, а бажанням, ілюзією. Вчинила так, щоб запобігти несподіванкам у ліжку, бо вірила в діафрагму як спосіб контрацепції, що допомагає уникнути сюрпризів, та й менструація в неї завжди була такою нерегулярною, що гінеколог, до якого тітка Ліліан водила її пару разів, діагностував у яєчниках кісту, яка прирікала Альму на бездітність. Серед багатьох інших речей Альма відклала на потім і операцію, оскільки материнство було останнім з її пріоритетів. Сподівалася, що, немов якими чарами, не завагітніє на цьому етапі своєї молодості. Такі неприємності траплялися з жінками, які належали до іншого класу, — неписьменними, бідними. Альма не здогадувалася про свій стан до десятого тижня, бо не вела рахунку циклам, а коли взнала, то впродовж іще двох тижнів вірила в диво. «Мабуть, тут помилка в підрахунках, — думала вона, — але коли вже сталося те, чого я найбільше боялася, що ж — докладу зусиль і впораюся з цим». Вона почала їздити скрізь на велосипеді, несамовито крутячи педалі. Раз по раз перевіряла, чи немає крові на нижній білизні, і з кожним днем ставала сумнішою, але не припиняла побачень з Ітімеем і віддавалася коханню так само нестямно, як мчала на велосипеді з пагорба на пагорб. Нарешті, коли вже не могла не зважати на набубнявілі груди, вранішню

нудоту й напади тривоги, Альма звернулася не до Ітімея, а, як і в дитинстві, до Натаніеля. Боючись що дядько й тітка щось винюхають, пішла до нього в ту саму контору «Беласко і Беласко» на вулиці Монтгомері, яка існувала тут з тисяча дев'ятсот двадцятого року — від часів патріарха — з помпезними меблями й томами юридичної літератури в шкіряних темно-зелених палітурках; пішла до мавзолею закону, де перські килими робили кроки нечутними, а розмови велися довірчим шепотом.

Натаніель сидів за письмовим столом у сорочці — вузол краватки розслаблений, волосся скуйовджене, перед ним — стоси документів і розкритих книжок; однак забачивши її, він квапливо вийшов з-за столу, щоб обійняти сестру в перших. Альма притислася лицем до його шиї, відчувши глибоке полегшення, бо могла поділитися своєю драмою з цим чоловіком, який ніколи її не підводив. «Я вагітна», — наважилася сказати. Не відпускаючи її, Натаніель підвів Альму до дивану, і вони сіли поряд. Альма розповіла йому про кохання, про мотель, про те, що вагітність — провина не Ітімея, а її власна, і що якби Ітімей знав, то категорично би наполягав на шлюбі й узяв на себе відповідальність за дитину. Однак вона все добре обміркувала, їй бракує мужності відмовитися від усього й стати дружиною Ітімея. Вона обожнювала його, але знала, що скрута уб'є їхнє кохання. Змушена вибирати між злиденним життям у японській громаді, з якою не мала нічого спільного, й звичним сприятливим середовищем, Альма страшилася невідомого й сама соромилася своєї слабкості. Ітімей заслужував на беззастережну любов, він чудова, розумна, свята людина, чиста душа, делікатний і ніжний коханець, у чийх руках вона почувалася щасливою — говорила плутано, сякаючись, щоб не заплакати, намагаючись зберегти гідність. Жінка додала, що Ітімея цікавить духовний бік життя, він завжди залишатиметься простим садівником замість розвивати свій неабиякий мистецький талант або перетворити

квітництво на великий бізнес. Ітімесві не йдеться про це, він не бажає чогось більшого, вдовольняється тим, що заробляє на прожиток, байдужий до добробуту чи успіху. Ітімей любить медитацію та спокій, але їх не намажеш на хліб, і вона не збирається створювати сім'ю в дощатій халабуді під порепаною залізною покрівлею й жити серед землекопів. «Я знаю, Натаніелю, вибач, ти попереджав мене тисячі разів, а я не дослухалася до тебе, ти мав рацію, тепер я й сама бачу, що не можу вийти за Ітімея, але так само не можу й відмовитися від цього кохання, без нього я помру, всохну, наче рослина в пустелі, тепер я буду обережнішою, ми будемо остерігатися, таке не повториться, обіцяю тобі, Натаніелю, клянуся». Вона говорила й говорила, раз по раз ніяковіючи та вибачаючись. Натаніель слухав, не уриваючи цього потоку слів, поки Альмі їх не забракло — їй перехопило подих і вона перейшла на шепіт.

— Я вірно тебе зрозумів, Альмо? Ти вагітна й не збираєшся говорити про це Ітімею... — підсумував Натаніель.

— Я не можу народити дитину, не вийшовши заміж, Нате. Допоможи мені. Ти єдина людина, до якої я можу звернутися.

— Аборт? Це протизаконно й небезпечно, Альмо. Не розраховуй на мене.

— Послухай, Нате. Я все з'ясувала, це безпечно, не ризиковано і коштуватиме лише сто доларів, але ти повинен супроводити мене, бо це в Тіхуані.

— В Тіхуані? В Мексиці аборти теж протизаконні, Альмо. Це божевілля!

— Тут набагато небезпечніше, Нате. Там є лікарі, які роблять це під носом у поліції, і всім байдуже.

Альма показала йому клаптик паперу з номером телефону й пояснила, що вже розмовляла з таким собі Рамоном з Тіхуани. Чоловік ламаною англійською запитав, звідки в неї цей номер і чи відомі їй умови. Вона назвала ім'я людини й запевнила, що привезе гроші готівкою. Домовилися, що

через два дні Рамон зустрине її на своїй автівці о третій годині пополудні, в Тіхуані, на перехресті вулиць, назву однієї з яких повідомив.

—Ти сказала цьому Рамонові, що приїдеш з адвокатом? — спитав Натаніель, подумки погодившись на ту роль, яку вона йому відвела.

Вони вирушили наступного дня, о шостій ранку, на чорному родинному «лінкольні», який краще надавався до п'ятнадцятигодинної подорожі, ніж спортивна автівка Натаніеля. Сердитий, поставлений перед фактом, той спочатку зберігав неприязну мовчанку, сидів насуплений, стуливши губи й учепившись в кермо, але варто було Альмі попросити заїхати на громадську парковку, щоб вона могла зайти до туалету, як він полагіднів. Вона не поверталася з півгодини, і Натаніель уже збирався піти на пошуки, коли побачив Альму, яка непевною ходою наближалася до «лінкольна». «Ранками мене нудить, Нате, але потім це минає». Продовжили путь, і тепер Натаніель весь час намагався її розважити: скінчилося тим, що вони вдвох почали співати найнав'язливіші пісні Пета Буна*, бо не знали інших, аж поки стомлена Альма притислася до нього, поклала голову йому на плече й задрімала. У Сан-Дієго** зупинилися в отелі пообідати й перепочити. Адміністратор вирішив, що вони подружжя й оселив їх у кімнаті з двоспальним ліжком: вони вляглися, взявшись за руки, як у дитинстві. Вперше за багато тижнів Альмі не снилися кошмари, Натаніель же не спав до світанку: вдихав запах шампуню, яким пахло волосся сестри у перших, думав про ризик, на який та зважилася, переживав і нервував, начеб це він був батьком дитини, намагаючись уявити можливі наслідки й розкаюючись, що погодився на цю огидну авантюру замість підкупити якогось лікаря в Каліфорнії, де — так само як у Тіхуані — за гроші можна зробити що завгодно.

* Пет Бун (нар.1934) — американський співак.

** Сан-Дієго — місто в Каліфорнії.

Щойно крізь жалюзі пробилося передранкове світло, його здолав сон, і прокинувся він лише о дев'ятій, розбуджений звуками Альміної блювоти. Вони встигли перетнути кордон, де, як і передбачали, довелося затриматися, і вчасно приїхати на місце зустрічі з Рамоном.

Мексика зустріла їх відомими штампами. Доти вони не бували в Тіхуані й сподівалися потрапити до сонного містечка, а натомість опинилися в неосяжному, гамірному, барвистому місті — велелюдному, з інтенсивним вуличним рухом, у якому поряд із розладнаними автобусами й новочасними лімузинами брали участь віслюки з візками. В тій самій крамниці тут продавалися мексиканські наїдки та американські побутові прилади, взуття, музичні інструменти, запчастини, меблі, птахи в клітках і кукурудзяні коржики. Пахло фрітангою* та брудом, повітря розтинали звуки народної музики, голоси євангелістських проповідників і футбольних коментаторів, що линули з радіоприймачів, встановлених у всіх барах та більярдних. Зорієнтуватися було непросто: чимало вулиць не мали назв або номерів будинків, через кожні три-чотири квартали доводилося гальмувати й перепитувати, але вони не розуміли пояснень, які майже кожного разу складалися з непевного помаху руки та фрази по-іспанськи: «Це тут, за рогом». Стомлені, залишили «лінкольн» біля якоїсь автозаправки, далі подибали пішки й нарешті опинилися на перехресті чотирьох вулиць, де була призначена зустріч. Чекали, взявшись за руки, під пильними поглядами якогось собаки й зграйки обірваних жебрущих дітлахів. Єдиною відомою їм прикметою, крім найменування однієї з вулиць, що утворювали перехрестя, була крамниця «Віва Сапата**» — назва здавалася недоречною, бо там

* Фрітанга — смаженина.

** Віва Сапата (букв. Хай живе Сапата) — мається на увазі Еміліано Сапата (1879—1919), один із ватажків революції 1910—1917 рр., національний герой Мексики.

продавали вбрання для першого причастя та образки Богородиці й католицьких святих.

Після двадцятихвилинного чекання Натаніель вирішив, що їх ошукали й слід повертатися додому, проте Альма нагадала йому, що пунктуальність не належить до національних рис мексиканців, й увійшла до «Віва Сапата». На мигах попросила дозволу зателефонувати й набрала номер Рамона; пролунало дев'ять дзвінків, перш ніж жіночий голос відповів по-іспанськи, але Альма не розуміла, що їй кажуть.

Близько четвертої, коли вона вже погодилася їхати назад, на перехресті зупинився горохового кольору «форд» тисяча дев'ятсот сорок дев'ятого року випуску із затемненими задніми віконцями, який згадував Рамон. Спереду сиділи двоє чоловіків — за кермом молодик з поритим віспою лицем, зібраним у кіску волоссям та густими бакенбардами; другий вийшов, щоб їх пропустити, бо автівка мала тільки двоє дверцят. Він назвався Рамоном. Це був вусань років за тридцять із зачесаним назад набріоліненим волоссям, у білій сорочці, джинсах та гостроносих черевиках. Обидва курили. «Гроші», — зажадав вусань, щойно вони вмостилися на сидінні. Натаніель віддав йому гроші, чоловік перерахував їх і поклав до кишені. Незнайомці мовчали всю дорогу, яка Альмі й Натаніелю видалася дуже довгою; їм здавалося, що водій весь час кружляє, щоб їх заплутати — зайва осторога, адже вони не знали міста. Вчепившись у Натаніеля, Альма думала про те, що б робила без нього; він же боявся, що, одержавши гроші, ці двоє можуть спокійно пристрелити їх і викинути в якийсь яр. Вони нікого не попередили, куди їдуть, і минуть тижні або й місяці, поки родина дізнається, яка доля їх спіткала.

Нарешті «форд» зупинився, їм веліли зачекати, старший залишився з ними в автівці, а молодик з бакенбардами пішов до будинку. То була дешева споруда, така ж як і решта домів на тій вулиці, що здалася Натаніелеві бідною

й брудною, але він не міг міряти тут усе мірками Сан-Франциско. Молодик повернувся за дві хвилини. Натаніелеві наказали вийти з машини, потім ретельно обшукали; один з мексиканців хотів був вести його за руку, але Натаніель відштовхнув того й вилаявся по-англійськи. Здивований Рамон зробив примирливий жест. «Спокійно, друже, все гаразд», — він засміявся, блиснувши парою золотих зубів. Його товариш допоміг Альмі вийти з автівки, і вони зайшли в дім — це було не бандитське кубло, як боявся Натаніель, а скромна домівка з низькою стелею й невеличкими вікнами, тепла й тьмяна. У вітальні двійко дітлахів бавилися на підлозі олов'яними солдатиками, тут же стояли стіл зі стільцями, вкритий целофаном диван, шумний, мов човновий мотор, холодильник, висіла претензійна лампа під абажуром. З кухні долинав запах смаженої цибулі, й можна було вгледіти жінку в чорному; вона перемішувала щось на пательні, така ж байдужа до новоприбулих, як і дітлахи. Молодик показав Натаніелеві на стілець і пішов до кухні, а Рамон тим часом повів Альму невеличким коридором до іншої кімнати.

— Стривайте, — зупинив його Натаніель — Хто робитиме операцію?

— Я, — відповів Рамон, який, здавалося, один трохи говорив по-англійськи.

— Ви щось тямите в медицині? — Натаніель не міг відвести погляду від його рук з довгими, вкритими лаком нігтями.

Знову дружній сміх, блиск золотих зубів, заспокійливі жести, пара кострубатих фраз, мовляв, у нього великий досвід, справа забере менше п'ятнадцяти хвилин, жодних проблем. «Анестезія? Ні, друже, у нас цього немає, ось що зарадить» — і він простягнув Альмі пляшечку текіли. А що жінка вагалася, боязко глипаючи на шкалик, Рамон сам ковтнув напій, обтер рукавом шийку й знову простягнув пляшечку їй. На блідому Альминому обличчі Натаніель

завважив вираз розпачу і в ту ж мить прийняв найважливіше у своєму житті рішення.

— Нам душе шкода, Рамоне. Ми одружимося й залишимо дитину. Гроші ваші.

В Альми попереду буде багато років, щоб прискіпливо зважити свої вчинки тоді, в тисяча дев'ятсот п'ятдесят п'ятому. Того року їй відкрилася дійсність, і вона марно намагалася вгамувати почуття страшного сорому, яке охопило її, сорому, що завагітніла, як остання дурепа, що любила Ітімея менше, ніж себе, що боялася злиднів, що піддалася соціальному тиску й расовим забобонам, що прийняла жертву Натаніеля, що не впоралася з роллю сучасної амазонки, яку удавала, а ще за свою легкодухість, непослідовність і з півдюжини або й більше інших вад, за які себе картала. Альма усвідомлювала, що відмовилася від абортів тому, що боялася болю, боялася померти внаслідок кровотечі або інфекції, а не з любові до створіння, яке зароджувалося в ній. Вона знову роздивлялася себе, стоячи біля шафи перед великим дзеркалом, але не угледіла в ньому колишньої Альми — зважливої, чуттєвої дівчини, яку спостеріг би Ітімей, якби був поруч; натомість бачила боязку, легковажну, егоїстичну жінку. Ніщо не могло виправдати її, притлумити відчуття втраченої гідності. Минуть роки, любити людину, яка належить до іншої раси, або мати дітей, не будучи в шлюбі, стане звичайною справою, і Альма усвідомить, що найбільш укоріненим її забобоном, який вона так і не змогла подолати, була соціальна нерівність. Попри спустошеність після поїздки до Тіхуани, яка зруйнувала ілюзію кохання й принизила її так, що змусила ховатися за муром зарозумілості, Альма ніколи не ставила під сумнів правильність свого рішення приховати від Ітімея правду. Зізнатися означало б явити йому своє боягузтво.

Повернувшись з Тіхуани, вона призначила Ітімею зустріч у motelі раніше, ніж зазвичай. Приїхала гонориста,

озброєна вигадками, але душа її ридала. Ітімей уперше з'явився раніше за Альму. Він чекав на неї в одному з тих брудних номерів, де кишіли таргани, але які вони озорляли вогнем кохання. Вони не бачилися п'ять днів, а ще багато тижнів перед тим якась невиразна тривога потьмарювала зачарування їхніх зустрічей, якась загроза, як здавалося Ітімею, огортала їх густим туманом, однак Альма пустотливо розвіювала ці побоювання, закидаючи, що через ревності він, мовляв, спав з розуму. Ітімей помічав, що вона була, мов не своя, чимось занепокоєна, багато й швидко говорила, в неї миттєво змінювався настрій — кокетство й ніжність раптом переходили у притаєне мовчання або й непояснені вибухи гніву. Емоційно Альма, поза сумнівом, віддалялася від нього, хоча її нестямна пристрась і шаленство, з яким вона раз по раз намагалася відчутти оргазм, свідчили про протилежне. Іноді, коли вони, обійнявшись, відпочивали від любовного шалу, її щоки зволожувалися. «Це сльози кохання», — казала Альма, однак Ітімею, котрий ніколи не бачив, як його подруга плаче, вони здавалися слізьми зневіри, а її витівки в ліжку — спробою відвернути його увагу. Він обережно намагався з'ясувати, що з нею відбувається, проте на всі запитання Альма відповідала лукавим сміхом або зухвалістю повії, і хоча робила це жартома, Ітімею було неприємно. Альма вислизала від нього, мов ящірка. За ці п'ять днів розлуки, які вона пояснила необхідністю поїздки з родиною до Лос-Анджелеса, Ітімей поринув в один зі своїх періодів відчуженості. Він і далі обробляв землю й вирощував квіти, але робив це, ніби під гіпнозом. Мати, яка знала його краще, ніж будь-хто, утрималася від запитань і сама відвезла квіти на продаж до Сан-Франциско. Мовчки й спокійно, схилившись над рослинами під пекучим сонцем, Ітімей віддався передчуттям, які рідко його обманювали.

Альма побачила його в приглушеному потертими фіранками світлі найнятого номера, і знову відчула, як

провина крає її серце. На якусь мить зненавиділа цього чоловіка, який змушував її зріти власну нікчемність, але враз на неї наринула хвиля любові й пристрасті, як завжди, коли дивилася на нього. Ітімей чекав її, стоячи біля вікна: незворушний, простий, ніжний і делікатний; його обличчя випромінювало спокій. Ітімей — це пружне тіло, шорстке волосся, *зелені пальці*, лагідні очі, сміх, що народжувався в глибинах його ества, його манера кохатися так, наче востаннє. Пойнята тривогою, вона не могла дивитися йому просто в лице й удала, нібито її душить кашель. «Що з тобою, Альмо?» — спитав Ітімей, не торкаючись її. І тоді вона спрямувала на нього зливу слів, приготованих, щоб обілити себе: мовляв, вона кохає його й кохатиме, доки житиме, але їхній зв'язок позбавлений майбутнього, він неможливий, родина та друзі вже почали щось підозрювати й ставити запитання, вони належать до двох різних світів і кожен мусить змиритися зі своєю долею, вона вирішила продовжити мистецькі студії в Лондоні, і їм треба розлучитися.

Ітімей витримав усі закиди зі стійкістю людини, яка чекала на таке. Коли Альма замовкла, запанувала тривала тиша, і в неї сійнула думка, що вони б могли віддатися відчайдушному коханню ще один раз, це стало б палким прощанням, останнім дарунком чуттів перед тим, як розбити мрію, яку вона плекала ще з часів їхніх наївних дитячих пестошів у саду в Сі-Кліффі. Розстебнула на блузці один ґудзик, другий, однак Ітімей жестом спинив її.

— Я розумію, Альмо.

— Пробач, Ітімею. Я вигадувала тисячі безумств, аби ми могли залишатися разом, мріяла про якийсь пристановище, де ми могли б кохатися, замість цього жахливого мотелю, але це неможливо. Я не можу й далі тримати все в секреті, я просто збожеволюю. Ми повинні розлучитися назавжди.

— Назавжди — це дуже довго, Альмо. Сподіваюсь, ми ще зустрінемося за більш сприятливих обставин або в іншому

житті. — Ітімей старався триматися спокійно, але голос тремтів — це крижана туга вихлюпувалася з його серця.

Обійнялися розгублені, позбавлені свого кохання. В Альми підломлювалися ноги, вона була ладна притиснутися до його грудей, зізнатися в усьому — навіть тому найпотаємнішому, чого соромилася, благати, щоб він одружився з нею, хоч би їм і довелося жити в халабуді й ростити дітей-полукровок; була ладна пообіцяти, що буде йому покірливою дружиною, відмовиться від малювання на шовку, розкошування в Сі-Кліффі й блискучого майбутнього, яке належало їй за народженням, відмовиться від багато чого ще заради нього та їхнього неймовірного кохання. Можливо, Ітімей здогадався про все це, бо урвав її самокатування цілунком у губи — коротким і цнотливим. Не випускаючи Альми з обіймів, він провів її до дверей, а далі до автівки. Поцілував ще раз у чоло й попрямував до свого пікапа, ні разу не озирнувшись.

11 липня 1969 року

Наше кохання неминуче, Альмо. Я завжди це знав, але роками опирався цьому й намагався викинути тебе з голови, бо ніколи не міг би вирвати тебе з серця. Коли ти без жодних пояснень кинула мене, я нічого не зрозумів. Я почувався ошуканим. Однак під час першої подорожі до Японії мав час, щоб заспокоїтися, й зрештою примирився з тим, що втратив тебе в цьому житті. Я припинив робити марні припущення щодо того, що сталося між нами. Не думав, що доля зведе нас знову. Тепер, після чотирнадцяти років розлуки, впродовж яких щодня думав про тебе, я розумію, що ми ніколи б не стали подружжям, але так само ніколи ми не зможемо зректися своїх почуттів — вони надто сильні. Я пропоную тобі прожити нашу любов у мушлі, де їй будуть не страшні вітри, і де вона збережеться недоторканною до кінця наших життів і після смерті. Від нас залежить, щоб любов була вічною.

Імі

НАЙКРАЩІ ДРУЗИ

Приватна церемонія одруження Альми Мендель і Натаніеля Беласко відбулася на терасі в Сі-Кліффі; вранці того дня було тепло й сонячно, але потім похолодніло, і небо несподівано затягли хмари, мовби відбиваючи душевний стан молодих. Під очима в Альми темніли фіолетові круги, вона провела безсонну ніч, сумніви краями їй серце, а щойно побачила рабина, пойнята страхом, метнулася до ванної кімнати, але Натаніель зачинився з нею, змусив її вмити холодною водою лице й наказав тримати себе в руках і посміхатися. «Ти не сама, Альмо. Я з тобою і залишатимусь з тобою завжди», — пообіцяв він. Рабин, який спершу опирався цьому шлюбу, оскільки вони були братом і сестрою в перших, зрештою змирився з ситуацією, коли Ісак Беласко, його найвизначніший парафіянин, пояснив, що з огляду на стан Альми, іншого виходу, крім весілля, немає. Ісак додав, що молодята любили одне одного ще дітьми, і давнє почуття переросло в пристрасть, коли Альма повернулася з Бостона — це трапляється, бо така вже людська природа, мовляв, що сталося, те сталося, й залишається хіба що їх благословити. Марті й Сарі спало на думку, що можна було б вигадати й поширити якусь історію, щоб заткнути роти пліткарям, розголосити, приміром, що Менделі удочерили Альму в Польщі, а отже ніяка вона їм не кривна, але Ісак не погодився. До скоєної помилки не слід додавати таку брутальну брехню. В глибині душі він радів союзу двох людей, яких найбільше любив, після своєї дружини. Ісак

волів, щоб Альма вийшла за Натаніеля й назавжди вкорінилася в їхній родині, а не пошлюбилася з кимось іншим і пішла від них. Ліліан нагадала йому, що в кровозмісних шлюбах народжуються діти з вадами, але чоловік запевнив, що це народні забобони, бо таке трапляється лише в закритих спільнотах, де кровозмішення повторюється від покоління до покоління, а тут не той випадок.

Після церемонії, в якій взяли участь тільки родина, державний реєстратор і прислуга, у великій їдальні, де відзначалися найурочистіші події, влаштували вечерю. Куховарка, її помічниця, покоївки й шофер ніяково вмостилися за одним столом з господарями; обслуговували двоє офіціантів з «Ерні» — найвишуканішого ресторану міста, де й замовили страви. Ідея спала на думку Ісакові, який хотів таким чином офіційно підтвердити, що з цього дня Альма й Натаніель стали подружжям. Персоналу, який знав, що молоді з однієї родини, було непросто звикнути до такого повороту. Одна з покоївок, яка працювала у Беласко чотири роки, до цього дня гадки не мала, що вони не рідні брат і сестра. Вечеря почалася з гробової тиші, всі почувалися незручно й дивилися в свої тарілки, але в міру того, як Ісак змушував присутніх проголошувати тости й споживалося вино, всі жвавішали. Веселий, збуджений Ісак раз по раз наповнював келихи собі й гостям і був схожий на здорового, помолоділого двійника того стариганя, на якого перетворився за останні роки. Ліліан, побоюючись за його серце, смикала чоловіка під столом за брюки, щоб той вгамувався. Нарешті молодята розрізали вкритий кремом марципановий торт тим самим срібним ножем, що й Ісак і Ліліан на своєму весіллі багато років тому. Молодята попрощалися з кожним і поїхали на таксі, бо шофер випив стільки, що плаксивим голосом декламував щось своєю рідною ірландською мовою.

Шлюбну ніч провели в люксі того самого отелю «Палац», де юна Альма колись брала участь у балах початківців

з шампанським, цукерками й квітами. Наступного дня вони відлітали до Нью-Йорка, а звідти на два тижні до Європи — на цій подорожі, до якої в жодного з них не приверталося серце, на поліг Ісак Беласко. Натаніель мав купу судових справ і не хотів залишати контору, але батько купив квитки, поклав їх Натанієлеві до кишені й переконав летіти, бо медовий місяць, мовляв, є даниною традиції. Про це покvapне весілля брата й сестри в перших і без того поширювалося чимало чуток, щоб давати пліткарям ще один привід позубоскалити. Альма перевдяглася у ванній і повернулася в сорочці та мережаному шовковому халаті, який Ліліан терміново купила разом з іншими речами, що склали імprovізований посаг нареченої. Вона по-театральному крутнулася, щоб справити враження на Натанієля; той, вбраний, чекав на неї, сидячи на банкетці біля ліжка.

— Дивись уважно, Нате, бо іншої такої нагоди не буде. Сорочка в талії мені вже впритул. Навряд чи я зможу вдягти її ще раз.

Чоловік завважив, що попри кокетливий тон, у неї тремтить голос, і поплескав рукою по банкетці, запрошуючи сісти. Альма вместилася поруч.

— Я не тішуся ілюзіями, Альмо, і знаю, що ти любиш Ітімея.

— Я люблю також і тебе, Нате. Не знаю, як це пояснити. У твоєму житті, мабуть, є дюжина жінок, не розумію, чому ти ніколи не знайомив мене з жодною. Якось ти сказав, що, коли покохаєш когось, я першою дізнаюся про це. Після народження дитини ми розірвемо шлюб, і ти будеш вільний.

— Я не відмовився від якогось великого кохання заради тебе, Альмо. І гадаю, це нечемно — пропонувати мені розлучення в першу шлюбну ніч.

— Не жартуй, Нате. Скажи правду, я тобі хоч трошки подобаюся? Я маю на увазі як жінка.

— Досі я завжди вважав тебе молодшою сестрою, але спільне життя може все змінити. Ти б хотіла цього?

— Не знаю. Я збентежена, сумна, засмучена, у мене каша в голові і дитина в животі. Я вчинила дурницю, погодившись, щоб ти одружився зі мною.

— Це ми ще побачимо, але я хочу, щоб ти знала, що я буду добрим батьком хлопчику чи дівчинці.

— Дитина матиме азійські риси, Натє. Як ми це пояснимо?

— Ми не будемо давати жодних пояснень, і ніхто не посміє їх питати, Альмо. Високо піднята голова й стулені губи — найкраща тактика. Єдиний, хто має право запитувати, це Ітімей Фукуда.

— Я не бачитиму його більше, Натє. Дякую, тисячу разів дякую за все, що ти робиш для мене. Ти найшляхетніша людина в світі, і я старатимусь бути тобі гідною дружиною. Ще кілька днів тому я гадала, що помру без Ітімея, але тепер думаю, що з твоєю допомогою житиму. Присягаюсь, я завжди зберігатиму тобі вірність.

— Мовчи, Альмо. Не треба обіцяти те, що, можливо, не вдасться виконати. Ми будемо йти цим шляхом разом — крок за кроком, день за днем — з найкращими намірами. Це єдине, що ми можемо одне одному пообіцяти.

Ісак Беласко одразу відкинув ідею, що новоженці житимуть окремо, оскільки в Сі-Кліффі місця вистачало всім і зводив він такий величезний будинок задля того, щоб різні покоління їхньої родини жили під одним дахом. До того ж Альма повинна була берегтися і потребувала допомоги й товариства Ліліан і сестер у перших; вести свій дім потребувало б надмірних зусиль — вирішив він. Щоб підкріпити свою аргументацію, вдався до шантажу, граючи на почуттях: він хотів провести з ними решту життя, а потім вони муситимуть доглядати Ліліан, коли та овдовіє. Натаніель і Альма погодилися з рішенням патріарха: вона й далі спала в своїй голубій кімнаті, де тепер замість одного ліжка стояли два, розділені нічним столиком, а Натаніель

виставив на продаж пентхауз і повернувся до батьківського дому. Свої книжки, письмовий стіл, платівки й диван він розмістив у кімнаті, де жив колись. Всі в домі знали, що розклад кожного з них не сприяє інтимній близькості: вона підводилася опівдні й рано лягала, він працював, мов каторжний, пізно повертався з контори, зачинався у себе зі своїми книжками й платівками класичної музики, лягав за північ, спав мало і йшов з дому раніше, ніж вона прокидалася. По вихідних Натаніель грав у теніс, верхи на коні піднімався на гору Тамалпаїс, плавав на своєму вітрильнику в затоці й повертався обпалений сонцем, спітнілий, умиротворений. Домашні завважили також, що зазвичай він спить на дивані в своєму кабінеті, але пов'язали це з тим, що його дружина потребує відпочинку. Натаніель був такий уважний до Альми, вона так залежала від нього, і в їхніх стосунках було стільки довіри й доброго гумору, що тільки Ліліан помічала якусь аномалію.

— Як у тебе справи з моїм сином? — запитала вона в Альми на другий тиждень після їхнього повернення з весільної подорожі, коли та була вже на четвертому місяці.

— Чому ви питаєте, тітонько Ліліан?

— Бо ваша любов така сама, як і раніше, — ніщо не змінилося. Шлюб без пристрасті — все одно, що страва без солі.

— А ви б хотіли, щоб ми виставляли свою пристрасть на загальний огляд?

— Моя любов до Ісака — найдорожче, що я маю, Альмо, дорожче за дітей та онуків. Я бажаю того ж і вам, щоб ви були закохані одне в одного, як ми з Ісаком.

— А чому ви гадаєте, що ми не закохані, тітонько Ліліан?

— Ти зараз переживаєш найкращий період вагітності, Альмо. Між четвертим і сьомим місяцем жінка відчувається сильною, повною енергії та чуттєвості. Ніхто не каже про це, лікарі мовчать, але це схоже на період спарювання у тварин. Так було зі мною, коли я чекала кожного з трьох моїх дітей: я буквально переслідувала Ісака. Така безсоромність! Я не бачу цього взаємного потягу у тебе й Натаніеля.

— Звідки вам знати, що ми робимо за зачиненими дверима?

— Не відповідай мені запитанням на запитання, Альмо!

По той бік затоки Сан-Франциско Ітімей надовго замкнувся в собі й замовк, катуючись через зражене кохання. Він поринув у роботу з квітами — барвисті й запашні, як ніколи, вони наче прагнули його розрадити. Ітімей дізнався про Альміне заміжжя, бо Мегумі гортала в перукарні бульварний журнал і в світській хроніці побачила знімок святково вбраних Альми й Натаніеля Беласко на чолі щорічного бенкету родинної фундації. Текст під фотографією сповіщав, що вони щойно повернулися з Італії, де провели медовий місяць, і змальовував чудове свято й елегантну Альміну сукню, прообразом якої послужили давньогрецькі туніки. Повідомлялося також, що це найбільш обговорюване подружжя року. Не підозрюючи, що встромляє братові ніж у груди, Мегумі вирізала сторінку й принесла додому. Ітімей проглянув її, не виказавши жодних емоцій. Він уже багато тижнів марно намагався зрозуміти, що сталося з тією Альмою з мотелю, де вона вся віддавалася любові. Це було дивовижне кохання — вважав Ітімей — пристрасть, гідна літератури, повторна зустріч двох душ, яким судилося завжди бути разом у плині часу. Однак поки він плекав цю чарівну віру, вона планувала шлюб з іншим. Обман виявився таким жахливим, що не вміщався в грудях, Ітімееві було важко дихати. В середовищі Альми й Натаніеля шлюб був не просто союзом двох людей, а соціальною, економічною й родинною стратегією. Альма готувалася до цієї події, та хоч як старанно приховувала наміри, вони лежали на поверхні, а він, сліпий і глухий, нічого не помічав. Тепер Ітімей міг звести все до купи й пояснити собі непослідовність Альми останнім часом, її розгубленість, вагання, хитрощі, до яких вона вдавалася, щоб ухилитися від відповіді, вигадливі спроби відволікти

його увагу, її гарячкові намагання не дивитися йому в очі в момент близькості. Її фальш здавався таким абсолютним, тенета брехні — такими заплутаними й звивистими, а заподіяне зло — таким непоправним, що Ітімеєві не залишалося нічого іншого, як визнати, що він зовсім не знав Альми: це була чужа людина. Коханої жінки ніколи не існувало, він вигадав її в своїх мріях.

Не в силах бачити сина й далі таким пригніченим, схожим на сновиду, Хейдецо Фукуда вирішила, що настав час повезти Ітімея до Японії, на пошуки власних коренів, а коли пощастить, то й знайти йому наречену. Подорож допоможе йому скинути тягар, що його гнітив і причини якого ні вона, ні Мегумі не могли зрозуміти. Ітімей був ще молодий, щоб створювати родину, але зрілий, мов старик; слід було поквапитися й підшукати майбутню невістку, перш ніж син піддасться згубній американській звичці одружуватися через примарне кохання. Мегумі була зайнята навчанням, проте погодилася наглянути за парою співвітчизників, найнятих для роботи в квітництві на час їхньої подорожі. Їй спало на думку попросити Бойда Андерсона, щоб той — як остаточний доказ любові — кинув на Гаваях усе й приїхав до Мартінеса вирощувати квіти, але Хейдецо досі відмовлялася вимовляти ім'я закоханого упертюха й іменувала його не інакше як охоронцем концтабору. Минуть ще п'ять років, у Мегумі та Бойда народиться її перший онук, Чарльз Андерсон, і лише тоді жінка почне розмовляти з цим білим чортом. Хейдецо організувала їхню поїздку, не питаючи думки Ітімея. Просто сказала синові, що вони мусять виконати неухильну повинність і вшанувати предків Такао, як вона присяглася чоловікові, коли той лежав на смертному одрі, аби він міг спокійно залишити білий світ. Такао за життя не вдалося цього зробити, і тепер здійснити прощу мали вони. Їм доведеться відвідати для офірувань сто храмів і в кожному розкидати трохи його праху. Ітімей спробував мляво опиратися, бо

насправді йому було байдуже тут чи там: географія не могла вплинути на процес самоочищення, в який він заглибився.

В Японії Хейдецо заявила синові, що її найперша повинність — це не покійний чоловік, а старенькі батьки, якщо вони живі, а також брати й сестри, яких вона не бачила з тисяча дев'ятсот двадцять другого року. Мати не запропонувала Ітімею супроводити її. Спокійно попрощалася, наче йшла за покупками, і навіть не поцікавилася, як син збирається давати собі раду. Ітімей віддав матері всі їхні гроші. Він бачив, як від'їхав поїзд, залишив валізу на вокзалі й вирушив у путь в чому був, із зубною щіткою та прахом батька в прогумованому саквояжі. Мапа була йому не потрібна, маршрут він вивчив напам'ять. Весь перший день простував з порожнім шлунком, а ввечері дійшов до невеличкого синтоїстського храму й вмовився під самим муром. Ітімей уже засинав, коли до нього наблизився жебрущий чернець і повідомив, що в храмі завжди знайдуться чай і рисові коржички для подорожніх. Так він жив наступні чотири місяці. Мандрував упродовж дня, поки його не змагала втома, постив, поки хтось не пропонував йому якусь їжу, й засинав там, де його заставала ніч. Він ніколи нічого не просив, ніколи не потребував грошей. Крокував з чистою головою, втішаючись краєвидами й власною втомою, а зусилля, яких докладав, поступово витруювали з його душі злощасну пам'ять про Альму. Коли нарешті обійшов сто храмів, прогумований саквояж спорожнів, а сам він звільнився від прикрих почуттів, що змагали його на початку мандрів.

2 серпня 1994 року

Жити в невизначеності, непевності, без планів та цілей, віддавшись руху, наче підхоплений вітром птах, — цього я навчився в своїх мандрах. Тебе дивує, що я й досі, в шістдесят два роки, можу раптом одного чудового дня зірватися з місця й, не маючи ні певного маршруту, ні багажу, блукати, мов юнак, який користується автостопом; дивує, що я зникаю на невизначений час, не телефоную тобі й не пишу, а повернувшись, не можу пояснити, де був. Тут немає жодної таємниці, Альмо. Я просто блукаю, от і все. Щоб вижити, мені потрібно зовсім небагато, майже нічого. Свобода!

Я йду, але завжди беру в дорогу спомин про тебе.

Іті

ОСІНЬ

Ленні Біль подався до помешкання Альми в Лак-хаузі, коли та і на другий день не прийшла до лави в парку — місця їхніх зустрічей. Йому відчинила Ірина, котра забігла допомогти жінці вбратися перед початком нового дня.

— Я чекав на тебе, Альмо. Ти припізналася, — мовив Ленні.

— Життя надто коротке, щоб бути пунктуальними, — зітхнула вона.

Ірина вже кілька днів приходила заздалегідь, щоб погодувати її сніданком, пильнувати в душі й допомогти вдягтися, але обидві не говорили про це вголос, бо це б означало визнати, що в Альми починається період, коли вона не зможе жити далі без сторонньої допомоги, і їй доведеться перебратися до другого рівня або повернутися до Сі-Кліффа й жити зі своєю родиною. Обидві воліли думати про цю раптову слабкість як про тимчасову незручність. Сет просив Ірину кинути роботу в Лак-хаузі й оселю, яку називав щурячим кублом, й остаточно переїхати до нього, але вона залишалася однією ногою в Берклі, щоб уникнути пастки залежності, якої боялася так само, як Альма переходу на другий рівень у Лак-хаузі. А коли спробувала пояснити це Сетові, того образило таке порівняння.

Відсутність Неко подіяла на Альму, наче інфаркт: у неї боліли груди. Жінці постійно ввижався кіт, який прибирав подобу то диванної подушки, то зібганого краю килима, то її зім'ятого пальта, то тіні дерева за вікном. Вісімнадцять років Неко був її повірником. Щоб не розмовляти

сама з собою, вона зверталася до нього, знаючи, що кіт не відповідь, але все розуміє своїм котячим розумом. Вони мали однакову вдачу: обоє марнославні, ліниві, самотні. Альма любила в ньому не лише посередність безпородної тварини, а й руйнівні сліди прожитих років — зализини на шкурці, скривлений хвіст, каправі очі, черево гультя. Альмі бракувало kota в ліжку, їй було важко заснути, не відчувачучи його ваги на стегні чи в ногах. Крім Кірстен, це була єдина жива істота, що її голубила. Ірина прагнула цього, їй хотілося робити Альмі масаж, мити голову, приводити в порядок нігті, зрештою знайти якийсь спосіб наблизитися до неї фізично й дати їй зрозуміти, що вона не самотня, однак Альма всіх тримала на відстані. Ірині такі контакти в Лак-хаузі з іншими старшими жінками видавалися природними, і мало-помалу вона почала прагнути їх також із Сетом. Відсутність Неко Ірина спробувала компенсувати, кладучи в Альміне ліжко грілку з гарячою водою, але ця недоречна заміна лише поглиблювала біль, тож вона запропонувала Альмі поїхати до товариства захисту тварин і підшукати нового kota. Альма пояснила, що не може взяти істоту, яка переживе її. Неко був її останнім котом.

Того дня Софія, як зазвичай, коли Неко був живий і боронив свою територію, чекала на порозі та біла по підлозі хвостом, передчуваючи прогулянку, проте Альма почувалася виснаженою після зусиль, яких мусила докласти, щоб вдягтися, і не могла підвестися з дивану. «Залишаю вас у добрих руках, Альмо», — мовила Ірина на прощання. Ленні з тривогою завважив, як змінилися господиня та її оселя — не провітрена, пропахла затворництвом і змарнілими гарденіями.

— Що з тобою, подруго?

— Нічого серйозного. Мабуть, щось зі слухом, і тому я втрачаю рівновагу. Часом чую в грудях якісь звуки, наче слон трубить.

— А що каже лікар?

— Не хочу я ніяких лікарів, аналізів, лікарень. Варто піти на це, і вороття вже немає. І не треба мені Беласко! Вони люблять все драматизувати, почнуть метушитися.

— Тільки не здумай померти раніше за мене. Пам'ятай про нашу угоду, Альмо. Я приїхав сюди, щоб померти у тебе на руках, а не навпаки, — пожартував Ленні.

— Я пам'ятаю. Але якщо підведу тебе, звернись до Кеті.

Ця пізно виявлена дружба, яку обоє смакували, наче коштовне вино, скрашувала дійсність, що невблаганно втрачала для них свій блиск. Альма від природи була такою самотницею, що ніколи не помічала власної самотності. Жила інкрустована в родину Беласко, під опікою дядька й тітки в просторому будинку в Сі-Кліффі, де господарство вели інші люди — її свекруха, управитель, невістка, а сама вона поводитися, мов гостя. Альма скрізь почувалася не такою, несхожою на інших, але не робила з того проблеми, а тішилася, бо вважала себе замкненою, загадковою мисткинею, трохи вищою за решту смертних. Вона не мала потреби змішуватися з цілим людством, яке вважала нерозумним, жорстоким за першої-ліпшої нагоди і в кращому випадку сентиментальним, й хоча стримувалася, щоб не висловлювати цих думок вголос, на схилі літ укріпилася в них. У свої вісімдесят з гаком Альма любила дуже небагатьох людей, але любила сильно, ідеалізуючи їх з романтичним шаленством, що кидало виклик будь-яким проявам дійсності. Їй була невідома згубна влюбливість дитячого й підліткового віку, в університетські роки вона жила відлюдно, подорожувала й працювала сама, не мала партнерів чи друзів, лише підлеглих. Їй усе заміняли непогамовне кохання Ітімея Фукуди й виняткова дружба Натаніеля Беласко, якого Альма згадувала не як чоловіка, а як найближчого друга. Наприкінці життя з нею залишилися її легендарний коханець Ітімей, внук Сет з Іриною, Ленні та Кеті, які найбільше скидалися на друзів з усіх, кого вона знала за довгі роки; завдяки їм Альмі не загрожувала нудьга, одна з найгірших напастей старості. Інших мешканців Лак-хаузу жінка сприймала, наче краєвид затоки, який споглядала здаля, не замочивши ніг. Вона півстоліття належала до великосвітського товариства Сан-Франциско,

з'являлася в опері, на благодійницьких акціях і неунікних громадських заходах, тримаючись від усіх на відстані, яку встановлювала, ще коли віталася з людиною. Альма скаржилася Ленні Білю, що її дратують гамір, безглузді розмови й звичаї ближніх, і лише невиразне співчуття багатостраждальному людству рятує її від психопатії. Співчувати нещасним, яких вона не знала, було легко. Люди не подобалися Альмі, вона надавала перевагу котам. Людей перетравлювала невеличкими дозами, більше трьох спричиняли розлад шлунку. Альма завжди уникала зібрань, клубів і політичних партій, не належала до жодного руху, хоча спочатку підтримувала фемінізм, боротьбу за мир і громадянські права. «Я не виходжу боронити китів, щоб не гуртуватися з захисниками природи», — казала вона. Жінка ніколи не жертвувала собою заради іншої людини чи якогось ідеалу. За винятком Натаніеля, коли той захворів, їй не доводилося доглядати когось, навіть сина. Материнство стало для неї не сплеском нестямної любові й тривоги, як для інших жінок, а спокійною, стриманою ніжністю. Ларрі був беззаперечно присутній в її житті, в любові Альми до нього переплелися беззастережна довіра й тривала звичка — зручне почуття, що не вимагало значних зусиль. Вона високо цінувала й любила Ісака й Ліліан Беласко, яких називала дядьком і тіткою і після того, як ті стали її свекрами, але не перейняла їхньої доброти та послужливості.

— На щастя, фундація Беласко опікується озелененням, а не допомагає жебракам чи сиротам, тож мені вдавалося робити якісь добрі справи, не зближуючись з тими, кому я допомагала, — сказала вона Ленні.

— Мовчи, жінко. Якби я не знав тебе, то подумав би, що переді мною жажлива самолюбка.

— Якщо я не така, то це завдяки Ітімею й Натаніелю — вони навчили мене давати й приймати. Якби не вони, я зовсім би збайдужіла.

— Серед митців чимало інтровертів, Альмо. Вони мусять абстрагуватися, щоб творити.

— Не шукай виправдовувань. Насправді що старішою я роблюсь, то більше мені подобаються мої вади. Старість — найкращий час, щоб бути тим, ким людина хоче, й робити, що заманеться. Невдовзі я стану для всіх нестерпною. Скажи, Ленні, ти про щось шкодуєш?

— Авжеж. Про безумства, яких не скоїв, що відмовився від сигарет і коктейлів, зробився вегетаріанцем і катую себе зарядкою. Я все одно помру, але в добрій фізичній формі,— пожартував Ленні.

— Я не хочу, щоб ти помирав.

— Я теж, але не маю вибору.

— Коли ми познайомилися, ти був неабияким пияком.

— Я вже тридцять років непитущий. Гадаю, я тоді пиячив, щоб не думати. Був дуже активний, не міг всидіти на місці. В юності нічим не вирізнявся, мене завжди оточували люди й гамір, але я все одно почувався самотнім. Страх самоти визначив мою вдачу, Альмо. Я прагнув, щоб мене приймали й любили.

— Ти говориш у минулому часі. А зараз хіба не так?

— Я змінився. Моя юність минула в гонитві за чиеюсь прихильністю й пригодами, аж поки я по-справжньому полюбив. А потім моє серце розбилося, і я цілих десять років намагався склеїти уламки.

— І тобі це вдалося?

— Либонь, так, завдяки такому собі психологічному шведському столу: індивідуальна й групова терапія, гештальт*, біодинаміка, зрештою, все, що було під руками, навіть терапія крику.

— Що це в біса таке?

— Я зачинявся з лікаркою на п'ятдесят п'ять хвилин і горлав, мов навіжений, та гамселив кулаками подушку.

— Не може бути.

* Гештальт (Gestalt, нім.) — букв. особистість; гештальтпсихологія — школа психології, заснована на початку ХХ ст.

— Це правда. І уяви, я ще за це платив. Лікування тривало кілька років, то був тернистий шлях, Альмо, але я навчився пізнавати себе й дивитися в обличчя своїй самотності. Тепер вона вже не лякає мене.

— Щось таке могло б зарадити Натаніелю й мені, але нам це не спало на думку. В нашому колі до цього не вдавалися. А коли психологія ввійшла в моду, було вже пізно.

Раптом перестали надходити кошики з гарденіями, які по понеділках присилав Альмі невідомий відправник; саме зараз квіти, як ніколи, могли б розрадити її, але жінка цього начебто не помічала. Після останнього від'їзду вона дуже рідко кудись виходила. Якби Ірина, Сет, Ленні й Кеті не намагалися її розворушити, вона б так і сиділа в чотирьох стінах, як відлюдниця. Альму перестали цікавити книжки, телевізійні серіали, йога, сад Віктора Вікашова й інші заняття, якими доти вона заповнювала свої години. Їла без апетиту, і якби не пильність Ірини, то по кілька днів задовольнялася б яблуками й зеленим чаєм. Вона нікому не казала, що в неї часто штрикає серце, туманіє зір, а найпростіші справи викликають розгубу. Альмине помешкання, доти припасоване, мов рукавичка, до її потреб, зробилося надто великим, розташування приміщень змінилося, і певна, що стоїть перед дверима ванної кімнати, вона виходила в загальний коридор, тепер такий видовжений і кручений. що їй насилу вдавалося серед багатьох однакових дверей відшукати свої. Підлога огиналася, й Альма мусила триматися за стіни, щоб встояти на ногах. Вимикачі були не на своїх місцях, і їй не вдавалося намацати їх у темряві. З'являлися якісь нові коробки та консолі, де громадилися повсякденні речі. Фотографії в альбомах перемішувалися самі по собі. Вона не могла нічого знайти: прибиральниця чи Ірина ховали від неї її манатки.

Вона розуміла, що світ навряд чи грає з нею в піжмурки; найімовірніше, її мозку бракує кисню. Альма витикалась у вікно й робила дихальні вправи за підручником, який

взяла в бібліотеці, але відклала рекомендований Кеті похід до кардіолога, бо й досі свято вірила, що з плином часу майже всі болячки виліковуються самі.

Невдовзі їй мало виповнитися вісімдесят два роки, вона була старою, але не хотіла перетинати поріг старості. Не збиралася сидіти в затінку прожитих років, утупивши погляд у порожнечу й поринувши думками в примарне минуле. Альма пару разів падала, але відбулася синцями; прийшов час змиритися з тим, що іноді хтось підтримує її за лікоть, допомагаючи йти, але вона жила рештки свого марнославства й опиралася спокусі віддатися лінощам. Жінку лякала перспектива перейти до другого рівня, де її життя буде позбавлене приватності, і наймані доглядальниці допомагатимуть їй у найінтимніших потребах. «Добраніч, смерте», — казала вона перед сном, плекаючи слабку надію не прокинутися. Це був би довершений спосіб піти, порівняний хіба що з можливістю заснути вічним сном в обіймах Ітімея після кохання. Насправді Альма не вірила, що заслуговує на такий подарунок: вона прожила добре життя, тож навряд чи її смерть буде такою ж доброю. Жінка ще тридцять років тому втратила страх перед смертю, відтоді як та прийшла, наче подруга, щоб забрати Натаніеля. Альма сама покликала її й передала його з рук у руки. Сетові такого не казала, бо той відніс би це на рахунок її хворобливої уяви, але в розмовах з Ленні часто поверталася до цієї теми. Вони подовгу обговорювали можливості існування потойбічного світу, вічного духу й сумирних привидів, які їх супроводять. З Іриною можна було говорити про що завгодно, дівчина вміла слухати, але в своєму віці ще вірила в безсмертя і не могла зрозуміти почуття людини, котра пройшла шлях майже до кінця. Дівчина була нездатна уявити, скільки мужності треба мати, щоб старіти, не надто лякаючись цього; її поняття про вік залишалось теоретичним. Так само теоретичними були публікації про так званий третій вік — усі ці шарлтанські брошури й підручники з автотренінгу, що стояли

в бібліотеці, адже їхні автори були ще зовсім не старими людьми. Двоє жінок-психологів, які працювали в Лак-хаузі, і ті були молодими. Що вони — хоч би скільки дипломів мали — могли знати про все, що людина втрачає? Здібності, енергію, незалежність, можливість пересування, людей. Втім, правду кажучи, вона ні за ким не нудьгувала, лише за Натаніелем. Родину Альма бачила достатньо і була вдячна, що провідують її нечасто. Невістка вважала Лак-хауз таким собі складом старих комуністок і наркоманок. Альма воліла спілкуватися з родичами по телефону й зустрічатися в більш підходящих місцях — в Сі-Кліффі або на прогулянці, коли ті зволюали взяти її з собою. Гріх було скаржитися: її невеличка родина, яку складали Ларрі, Доріс, Пауліна й Сет, ніколи її не підводила. Вона не вважала себе кинutoю старухою, як чимало мешканок Лак-хаузу.

Альма не могла зволікати з рішенням закрити майстерню, яку утримувала заради Кірстен. Пояснила Сетові, що її помічниця має певні розумові обмеження, але працювала з нею багато років, це була єдина робота Кірстен за все життя, і вона завжди бездоганно виконувала свої обов'язки. «Я повинна подбати про Кірстен, Сете, це єдине, що я можу для неї зробити, але мені бракує сил заглиблюватися в подробиці, займись цим, зрештою ти адвокат». Кірстен мала страховку й деякі заощадження, одержувала пенсію. Альма відкрила їй рахунок і щороку клала на нього якусь суму на випадок нагальної потреби. Однак такі потреби не виникали, і кошти були добре інвестовані. Сет домовився з братом Кірстен, щоб убезпечити її фінансове майбутнє, і погодив з Гансом Фойгтом, що той задіє Кірстен як помічницю Кетрін Хоп у клініці болю. Сумніви директора щодо укладання контракту з особою з синдромом Дауна розвіялися, щойно йому пояснили, що він не муситиме платити їй платити: Кірстен одержуватиме в Лак-хаузі стипендію фундації Беласко.

ГАРДЕНІЇ

Коли другий понеділок поспіль Альмі не прислали квітів, Сет приїхав провідати її, прихопивши кошик з трьома гарденіями — як він висловився — в пам'ять про Неко. Смерть kota посилила Альмине збайдужіння, і гнітючий запах квітів не допоміг їй розрадити. Сет поставив квіти у воду, приготував чай і вмовився з бабусею на дивані в невеличкій вітальні.

— Що з квітами від Ітімея Фукуди? — спитав начеб знехотя.

— Що тобі відомо про Ітімея, Сете? — сполошилася Альма.

— Багато що. Гадаю, цей ваш приятель причетний до листів і гарденій, які ви отримуєте, і до ваших втеч. Звичайно, можете робити все, що заманеться, але, гадаю, ви не в тому віці, щоб усамітнюватися чи бути в кепському товаристві.

— Ти шпигував за мною! Як ти смієш совати ніс у моє життя?

— Я турбуюся про вас, бабусю. Мабуть, тому що люблю, хоч ви й страшна буркотуха. Вам не слід нічого приховувати, можете довіритися Ірині й мені. Ми ваші співники в будь-якому безумстві, що прийде вам до голови.

— Ніяке це не безумство!

— Авжеж. Вибачте. Я знаю, це кохання всього життя. Ірина випадково чула вашу розмову з Ленні.

Альма й інші члени родини Беласко вже знали, що Ірина, якщо не постійно, то принаймні кілька днів на тиждень живе у Сета. Доріс і Ларрі утримувалися від негативних коментарів, сподіваючись, що зворушлива молдавська емігрантка виявиться тимчасовою забаганкою сина, але приймали Ірину з холодною чемністю, і та уникала участі в недільних обідах у Сі-Кліффі, на які Альма й Сет настирливо намагалися її зтягти. А от Пауліна, якій не подобалися всі без винятку спортивні подружки Сета, зустрічала Ірину з розкритими обіймами. «Вітаю, братику. Ірина діє освіжаюче, і характер у неї сильніший за твій. Вона вправно вестиме тебе по життю».

— Може, розкажете мені все, бабусю? Я по натурі не детектив і не маю бажання шпигувати за вами.

Чашка з чаєм могла випасти з тремтячих рук Альми, і внук забрав її й поставив на стіл. Гнів, який жінка попервах відчула, розвіявся, його заступила страшна втома, підсвідоме бажання вилити душу й зізнатися внуку в помилках, виповісти йому, що зсередини її щось підточує, що вона повільно помирає — і час добрий, бо вона дуже втомилася й помре щасливою та закоханою, то чого ще бажати людині, яка прожила вісімдесят з гаком років і спізнала досхочу життя, кохання й сльози.

— Поклич Ірину. Я не хочу повторювати цю історію двічі.

Ірина одержала есемеску від Сета, коли разом із Кетрін Хоп, Лупітою Фаріас і двома керівницями відділу допомоги та ізолятора сиділа в кабінеті Ганса Фойгта, де обговорювалося питання «обраної смерті» — цим евфемізмом замінили табуйоване директором слово «самогубство». В реєстратурі перехопили зловісний пакет з Таїланду, що лежав як речовий доказ на письмовому столі директора. Пакет надійшов на ім'я хворої на рецидивний рак Хелен Демпсі, яка не мала ні родини, ні бажання витримувати ще раз курс хіміотерапії. В інструкції повідомлялося, що

вміст слід змішати з алкоголем і кінець настане вві сні й буде легким. «Це, мабуть, якийсь барбітурат», — припустила Кеті. «Або отрута для щурів», — додала Лупіта. Директор хотів знати, як Хелен Демпсі замовила це, чорт забирай, так що ніхто нічого не знає; персонал повинен пильнувати. Бракувало тільки, щоб пішла поголоска, буцімто в Лак-хаузі люди кінчають життя самогубством, це стало б катастрофою для іміджу закладу. У випадку підозрілих смертей, як, приміром, Жака Девіна, розтин робили не надто ретельно, воліючи не знати подробиць. Співробітники винуватили привиди Емілі та її сина, які забирали з собою зневірених пожилеців, бо щоразу, коли хтось помирав, Жан-Даніель, доглядальник-гаїтянин натрапляв на молоду жінку в сукні з рожевими воланами та її бідолашного сина. Від цього видовища волосся в чоловіка ставало дибки. Він просив, аби директор узяв на роботу одну його співвітчизницю — перукарку з нужди й жрицю вуду за покликанням, яка б відправила ці духи до потойбічного світу, де їм і місце, але кошторис не дозволяв Гансові Фойгту таких видатків, він і без того вдавався до різних фінансових викрутасів, щоб утримувати заклад на плаву. Обговорювана тема була не надто втішною для Ірини, яка й досі рюмсала, бо за пару днів перед тим тримала на руках Неко, якому робили укол милосердя, що звільнив kota від старечих хвороб. Альма й Сет були неспроможні супроводити тварину на цьому етапі: перша через скорботу, другий через боягузтво. Вони залишили Ірину в помешканні саму чекати на ветеринара. Замість лікаря Каллета, у якого в останню мить виникла якась родинна проблема, приїхала схожа на недавню випускницю-медичку короткозора нервова дівчина. А проте вона виявилася вправною й співчутливою. Кіт залишив цей світ, муркочучи й ні про що не здогадавшись. Сет повинен був відвезти трупик до крематорію для тварин, а тим часом Неко в целофановому пакеті лежав у Альминому холодильнику. Лупіта Фаріас знала одного мексиканця-чу-

чельника, котрий міг надати коту вигляд живого, набивши клоччям і вставивши скляні очі, або обробити й встановити на невеличкому п'єдесталі — як оздобу — котячу голову. Вона запропонувала Ірині й Сету зробити Альмі такий сюрприз, але їм здалося, що бабуся не оцінить належним чином їхні старання. «Ми в Лак-хаузі повинні припиняти будь-які спроби смерті за вибором, зрозуміло?» — втретє чи вчетверте перепитав Ганс Фойгт, остерігаюче втупившись у Кетрін Хоп, бо саме до неї зверталися найбільш вразливі пацієнти, яких мучив постійний біль. Він небезпідставно підозрював, що ці жінки знають більше, ніж кажуть. Угледівши Сетову есемеску, Ірина перервала директора: «Перепрошую, містере Фойгте, це терміново». Skorиставшись нагодою, всі п'ятеро жінок залишили кабінет так швидко, що директор не встиг договорити.

Коли Ірина ввійшла, Альма сиділа на своєму ліжку — побачивши, що бабуся ледь стоїть, внук вмостив її й наклав ноги шаллю. Бліда, з ненапомадженими губами, зіщулена старуха. «Прочиніть вікно. Це сухе болівійське повітря вбиває мене», — попросила вона. Ірина пояснила Сетові, що бабуся не марить — ідеться про відчуття задухи, шум у вухах і слабкість, які дошкуляли їй багато років тому в Ла-Пасі, на висоті три тисячі шістсот кілометрів. Сет здогадався, що симптоми спричинені не болівійським повітрям, а запахом лежачого в холодильнику кота.

Альма почала з того, що змусила їх заприсягтися зберігати в таємниці її секрет навіть після її смерті й почала повторювати те, що вже оповідала, бо вважала, що краще розплутувати моток від самого початку. Знову згадала прощання з батьками на причалі в Данцигу, прибуття до Сан-Франциско і те, як вчепилася тоді в руку Натаніеля, можливо, передчуваючи, що ніколи її не відпустить; потім заговорила про мить, коли познайомилася з Ітімеєм Фукудою — найпам'ятнішу з усіх, що зберігала в скарбниці свідомості. І далі розповідала, простуючи дорогами мину-

лого з такою ясністю, мовби вголос читала по написаному. Сумніви Сета щодо розумового стану бабусі розвіялися. Впродовж трьох останніх років, коли він витягував з неї матеріал для книги, Альма явила унікальний талант оповідачки, почуття гумору, вміння тримати слухачів у напрузі, здатність протиставляти найбільш радісні й трагічні події, світло й тінь, як на фотографіях Натаніеля Беласко, але досі їм не випадало нагоди захоплено спостерігати такий тривалий марафон, що вимагав від неї неабияких зусиль, щоб не зійти з дистанції. Альма говорила кілька годин поспіль, перериваючись на якусь мить лише затим, щоб випити ковток чаю чи згризти галету. Вже спочіло, але ніхто цього не завважив: бабуся мовила, молоді люди слухали. Вона розповіла їм про те, як після дванадцятирічної розлуки вдруге зустріла Ітімея в двадцять два роки, як приспана дитяча любов з невідпорною силою нокаутувала їх обох, хоча кожен знав, що їхнє кохання приречене, й воно справді тривало менше року. «Пристрасть всеохоплююча й вічна впродовж століть, — прорекла стара, — але обставини й звичаї весь час змінюються, і через шістдесят років важко оцінити непереборні перешкоди, які постали перед нами тоді». Якби жінка могла повернути молодість, то, знаючи про себе саму все, що знала зараз, вона вчинила б так само, бо не наважилася б на рішучий крок з Ітімеєм — на заваді стояли умовності, а вона ніколи не відзначалася сміливістю, завжди дотримувалася правил. Єдиний раз рішилася на сміливий вчинок у сімдесят вісім років, коли залишила будинок у Сі-Кліффі й оселилася в Лак-хаузі. Двадцятидволітні, передчуваючи, що в них обмаль часу, Ітімей і вона жадібно впивалися коханням, прагнули осушити його до решти, але що більше смакували, то нерозважливішим видавалося це бажання, і той, хто запевняє, буцімто вогонь гасне лише пізно або рано, помиляється: трапляються пристрасті, схожі на пожежу, і тільки доля здатна притлумити їх одним ударом, але й тоді

залишається гарячий присок, готовий спалахнути знову, якщо дати йому кисню. Альма розповіла їм про Тіхуану й одруження з Натаніелем, і що повинні були минути ще сім років, щоб вона знову побачила Ітімея на похороні свекра; весь цей час жінка думала про нього без пожадання, бо не сподівалася зустріти. А потім минули ще сім років, перш ніж вони нарешті змогли віддатися любові, яку досі відчували.

— Виходить, мій батько не Натаніелів син, бабусю? В такому разі я внук Ітімея! Хто я врешті — Фукуда чи Беласко?! — вигукнув Сет.

— Якби ти був Фукудою, то мав би якісь японські риси, еге ж? Ти Беласко.

НЕНАРОДЖЕНА ДИТИНА

В перші місяці заміжжя Альма так зосередилася на своїй вагітності, що лють, яку відчувала, зрікшись любові Ітімея, перетворилася на стерпну незручність на кшталт камінця в туфлі. Альма поринула в безтурботний стан жуйної тварини, захищена дбайливою ніжністю Натаніеля й домашнім затишком. Хоча Марта й Сара вже народили їм онуків, Ліліан та Ісак чекали цю дитину, наче маленького принца, якому випало носити прізвище Беласко. Вони виділили йому сонячну, обставлену дитячими меблями кімнату, оздоблену персонажами Волта Діснея, намальованими на стінах одним художником з Лос-Анджелеса. Обое дбали про Альму, задовольняючи найменші її примхи. На шостому місяці вона помітно погладшала, мала високий тиск, її лице вкрили плями, в неї постійно боліла голова, ноги обважніли й капці не налазили на них, тож доводилося взувати пляжні пантофлі, але з тієї самої миті, коли вперше відчула в собі пульсування іншого життя, жінка полюбила це зароджене створіння, що належало не Натаніелю, не Ітімею, а лише їй, Альмі. Вона хотіла народити сина й назвати його Ісаком, подарувати свекрові нащадка, який продовжить рід Беласко. Альма присяглася Натаніелеві, що ніхто ніколи не дізнається, що в жилах дитини тече інша кров. Її гризли докори сумління на думку, що якби не опір Натаніеля, то цього малюка кинули б до якоїсь вигрібної ями в Тіхуані. В міру того, як слабла через дитину,

Альму дедалі сильніше жахали переміни, що відбувалися з її тілом, хоча Натаніель запевняв, що вона випромінює світло, що вона гожа, як ніколи, й пояснював надмір ваги шоколадом з помаранчевою начинкою й іншими ласощами. Їхні стосунки брата й сестри тривали далі. Він, елегантний і охайний, користувався ванною біля свого кабінету, в іншому крилі будинку, і не роздягався перед нею. Альма ж перестала соромитися його й поринула в безформність свого стану, ділилася прозаїчними подробицями, недугами, нервовими нападами й страхами материнства. В цей період вона порушила засадничі правила, встановлені її батьком: не нарікати, не просити й нікому не довіряти. Натаніель зробився осердям її існування, під його крилом Альма почувалася щасливою, захищеною, потрібною. Завдяки цьому обоє переживали неймовірну близькість, що здавалася їм природною, бо відповідала вдачі кожного. Якщо колись і звертали увагу на цю аномалію, то лише затим, щоб пообіцяти одне одному, що коли народиться дитина й Альма оклигає після пологів, вони спробують жити, як звичайне подружжя — втім, ніхто з двох, здавалося, не прагнув цього. Тим часом Альма виявила в нього між плечем і підборіддям зручне місце, на яке можна було похилити голову й задрімати. «Ти вільний зустрічатися з іншими жінками, Нате. Прошу тільки про стриманість, яка б убезпечила мене від приниження», — повторювала Альма, а він відповідав їй цілунком чи відбувався жартом. Хоча вона не могла стерти слід, залишений в її свідомості й тілі Ітімеєм, а проте ревнувала Натаніеля: з півдюжини жінок переслідували його, й Альма вважала, що деякі з них бачать в його шлюбі не заваду, а радше стимул.

Родина саме відпочивала в своєму домі над озером Тахо*, де Беласко взимку каталися на лижах; була одинадцята ранку: вони пили гарячий сидр і чекали, коли вщухне буря

* Тахо — прісне озеро на межі штатів Каліфорнія та Невада.

й розсіється туман, щоб виткнутися назовні, аж раптом до вітальні, похитуючись, ввійшла Альма — боса, в нічній сорочці. Ліліан поквапилася її підхопити, але Альма відштовхнула її руку й спробувала сконцентрувати зір. «Скажіть моєму братові Самуелю, що в мене розколюється голова», — пробурмотіла вона. Ісак хотів був відвести її до дивана й гукав Натаніеля, проте Альма немов прикипіла до підлоги: важка, наче шафа, вона підтримувала обома руками голову й плела якісь нісенітниці про Самуеля, Польщу й діаманти за підбивкою пальта. Натаніель прибіг у ту саму мить, коли його дружина заточилася і, непритомна, вже на підлозі стала битися в конвульсіях.

Напад еклампсії* стався на двадцять восьмому місяці вагітності й тривав одну хвилину п'ятнадцять секунд. Ніхто з присутніх не зрозумів, що сталося: всі вирішили, що це епілепсія. Натаніель здогадався покласти Альму на бік і підтримувати голову, щоб вона не забилася. А ще з допомогою ложечки він тримав розкритим Альмин рот. Страшні конвульсії швидко припинилися, Альма лежала знесилена й не розуміла, ні що з нею, ні де вона, ні хто ці люди навколо неї, лише стогнала через головний біль і спазми в животі. Її загорнули в ковдри й поклали до автівки, що, ковзаючи по крижаній дорозі, довезла їх до лікарні, де черговий лікар, практикований на переломах і травмах лижників, спромігся лише збити жінці тиск. Машина швидкої допомоги крізь бурю й завади на трасі сім годин пробивалася від Тахо до Сан-Франциско. Акушер, який нарешті оглянув Альму, попередив рідних про ризик нових конвульсій або інсульту. Після п'яти з половиною місяців вагітності шанси, що плід виживе, видавалися нульовими, треба було чекати ще шість тижнів, щоб викликати передчасні пологи, але зараз і мати, і дитина могли померти. Мовби дослухавшись до нього, через кілька хвилин серце

* Еклампсія — форма пізнього токсикозу вагітності.

дитини в утробі матері перестало битися, звільнивши Натаніеля від необхідності прийняти трагічне рішення. Альму терміново відвезли до операційної.

Натаніель єдиний бачив хлопчика. Втома й сум змагали його, коли чоловік узяв дитя на руки, розгорнув пелюшки й побачив перед собою маленьке, зіщулене синювате створіння з тонкою, прозорою, наче цибулинна лушпайка, шкірою — повністю сформоване, з напіврозплющеними оченятами. Натаніель підніс його до обличчя й поцілував у голову. Холод обпік йому губи, і стримуваний плач струсив його всього — він тремтів, по щоках котилися сльози. Він плакав, гадаючи, що оплакує мертву дитину й Альму, а насправді оплакував себе, своє розміряне, повне умовностей життя, оплакував тягар відповідальності, якого ніколи не міг позбутися, свою самотність, що пригнічувала його від самого народження, оплакував любов, омріяну й недоступну, і підступні карти, що визначили його долю, і всі клятві пастки на своєму шляху.

Через сім місяців після термінового аборту Натаніель, щоб послабити гнітючу тугу, що охопила Альму, повіз її до Європи. Вислуховував її історії про Самуеля і той час, коли обоє жили в Польщі, про бонну, що являлася Альмі в кошмарних снах, про якесь голубе оксамитове вбрання, про Віру Нойман в окулярах, мов у сови, про кількох противних однокласниць, про прочитані книжки, назви яких вона забула, але чиї персонажі завдавали їй смутку, й про інші непотрібні речі, що застрягли в її пам'яті. Культурна подорож могла надихнути Альму, оживити в ній бажання повернутися до малювання на тканинах, — розраховував Натаніель, — а якщо таке станеться, він запропонує їй повчитися якийсь час у Королівській академії мистецтв, найстарішій мистецькій школі Великої Британії. Гадав, що найкраще лікування для Альми — це бути подалі від Сан-Франциско, від усієї родини Беласко й, зокрема, від нього. Вони не згадували більше

Ітімея, і Натаніель сподівався, що вірна обітниці Альма не контактує з ним. Він заповзявся проводити з дружиною більше часу, скоротив свій робочий день і, коли мав таку можливість, вивчав судові справи й готував клопотання вдома. Вони й далі спали в різних кімнатах, але припинили удавати, нібито сплять разом. Ліжко Натаніеля остаточно знайшло своє місце в його холостяцькій кімнаті, серед стін, обклеєних шпалерами, на яких були зображені сцени полювання, коні, хорти, лисиці. В години безсоння Альма й Натаніель одухотворяли всі спокуси близькості. Читали далеко за північ разом в одній вітальні, сидячи на одному дивані під одною ковдрою. Іноді по неділях, коли погода не дозволяла плавати в затоці, Натаніель запрошував Альму до кінотеатру, а в годину післяобіднього відпочинку обоє лежали на тому ж дивані, що заміняв їм шлюбне ложе, якого вони не мали.

Подорож, що охоплювала різні країни від Данії до Греції, в тому числі передбачала круїз по Дунаю і ще один у Туреччині, повинна була тривати пару місяців і завершитися в Лондоні, звідки кожен вирушав далі сам. На другий тиждень, коли після смачного обіду й двох пляшок найкращого к'янті вони, взявшись за руки, блукали вуличками Риму, Альма спинилася під ліхтарем, схопила Натаніеля за сорочку й, притягнувши одним посмиком до себе, поцілувала в губи. «Хочу, щоб ти спав зі мною». Це був наказ. Тієї ночі в перетвореному на готель занепалому палаці, де зупинилися, п'яні від вина й римського літа, вони кохалися, відкриваючи в партнері те, що вже знали, й відчуваючи, що роблять щось недозволене. Своїм знанням плотської любові й власного тіла Альма завдячувала Ітімею, який брак досвіду компенсував тією ж неймовірною інтуїцією, що допомагала йому оживляти змарнілі рослини. У motelі з тарганами Альма була музичним інструментом у руках закоханого Ітімея. З Натаніелем вона не переживала нічого такого. Вони кохалися покvapливо, бентежно, незграбно,

наче двоє необачних школярів, не даючи собі часу вивчити одне одного, насолодитися запахом партнера, разом сміятися або зітхати. Потім їх переймала непояснима туга, яку вони намагалися приховати, курячи мовчки сигарети під одним простирадлом, освітлені жовтуватим сяйвом місяця, що підглядавав за ними крізь шибку.

На другий день обоє втомилися, блукаючи серед руїн, піднімаючись тисячолітніми кам'яними сходами, милуючись соборами, гублячись серед мармурових статуй і вигадливих фонтанів. Коли споночіло, знову пили багато вина й, похитуючись, повернулися до занепаłego палацу, і знову кохалися — знехотя, але більш розкуто. І так день за днем, ніч за ніччю — обходячи міста, плывучи запрограмованими круїзом водами, вони звикали до рутинного подружнього життя, яке доти обережно оминали, і в решті-решт для них стало природним користуватися однією ванною й, прокинувшись, бачити голову партнера на своїй подушці.

Альма не залишилася в Лондоні. Вона повернулася до Сан-Франциско з купою музейних рекламних проспектів та брошур, мистецьких видань і зроблених Натаніелем фотографій мальовничих кутків, сповнена рішучості знову взятися за живопис; її голова була повна побачених кольорів, малюнків і контурів, турецьких килимів, грецьких глеків, бельгійських гобеленів, картин усіх епох, гаптованих коштовним камінням ікон, знеможених мадонн і виснажених святих, але водночас і овочевих базарів, човнів з рибою, білизни, що сохла на линві, напнутій між двома балконами на вузьких вуличках, чоловіків, які грали в доміно у тавернах, дітей на пляжах, зграй бездомних собак, сумних віслюків і старовинних черепичних покрівель у сонних заштатних містечках. Все це повинно було відтворитися великими мазками сяйливих барв на її шовкових виробках. На той час вона вже мала майстерню на вісімсот квадратних метрів у промисловій зоні Сан-Франциско, що вже багато місяців стояла без діла — Альма заповзя-

лася вдихнути в неї нове життя. Вона поринула в роботу. Тижнями не думала ні про Ітімея, ні про втрачену дитину. Інтимні стосунки з чоловіком після повернення з Європи звелися майже до нуля; кожен мав свої уподобання — безсонні ночі, коли Альма й Натаніель читали, лежачи разом на дивані, скінчилися, але їх і далі єднала взаємна ніжність, яку вони завжди відчували одне до одного. Альма рідко дрімала, похиливши голову на те місце між плечем і підборіддям чоловіка, де раніше почувалася в безпеці. Вони перестали спати під одним простирадлом і користуватися одною ванною; Натаніель спав у своєму кабінеті, і Альма залишилася сама в голубій кімнаті. Якщо вони й кохалися зрідка, то випадково і завжди напідпитку.

— Я хочу звільнити тебе від обітниці вірності, Альмо, — мовив Натаніель одного вечора, коли вони в альтанці з витких рослин, курячи марихуану, милувалися метеоритним дощем. — Ти молода, повна життя й заслуговуєш на більшу любов ніж та, яку я можу тобі запропонувати.

— А ти? Є хтось, хто пропонує тобі любов, і ти хочеш бути вільним? Я ніколи тобі цього не забороняла, Нате.

— Йдеться не про мене, Альмо.

— Ти звільняєш мене від обітниці у не надто підходящий момент, Нате. Я вагітна, і цього разу батьком дитини можеш бути лише ти. Я збиралася сказати тобі, коли упевнюсь остаточно.

Звістку про вагітність Ісак і Ліліан зустріли з тим же ентузіазмом, що й першого разу; вони обновили кімнату, яка призначалася для іншої дитини, й приготувалися пестити внука. «Якщо народиться хлопчик, а я на той час помру, сподіваюсь, ви дасте йому моє ім'я, але якщо я житиму, такого не можна робити, бо це принесе йому нещастя. В такому разі назвіть його Лоуренсом Франкліном Беласко, як звали мого батька й великого президента Рузвельта, хай обидва спочивають з миром», — попросив патріарх. Він повільно, але невблаганно слабшав, а проте тримався

на ногах, бо не міг залишити Ліліан, яка перетворилася на його тінь. Ліліан майже оглухла, однак їй не треба було чути. Жінка навчилася розшифровувати чуже мовчання, її неможливо було ввести в оману, як і приховати щось від неї: вона розвинула неймовірну здатність угадувати, що їй наміряються сказати, й відповідала раніше, ніж запитання було поставлене. Ліліан мала дві нав'язливі ідеї: зробити здоровішим чоловіка і домогтися, щоб любов Натаніеля й Альми була такою, як належить. В обох випадках вона зверталася до альтернативної медицини, діапазон якої простягався від намагнічених матраців до лікувальних і збуджуючих еліксирів. У Каліфорнії, що була в авангарді природничого чаклунства, не бракувало гендлярів щастя й розради. Ісак покійно вішав на шийку магічні кристали, пив люцерновий відвар і пійло зі скорпіонів, а Альма й Натаніель так само беззаперечно натиралися любовним лосьйоном, зробленим із соку тропічного дерева іланг-іланг, споживали китайські супи з акулячих плавців та інші алхімічні засоби, якими Ліліан намагалася оживити їхню тліючу любов.

Лоуренс Франклін Беласко народився навесні без жодних проблем, яких побоювалися лікарі з огляду на пережиту матір'ю еклампсію. З першого дня життя це ім'я виявилось для нього завеликим, і всі почали називати його Ларрі. Він ріс здоровим, великим, самодостатнім хлопчиком, не потребував якогось особливого догляду і був таким сумирним та мовчазним, що іноді засинав під столом чи стільцем, і ніхто годинами цього не помічав. Батьки передовірили його бабі з дідом і нянькам, які виховували хлопчика, змінюючи одна одну; Альма й Натаніель приділяли синові мало уваги, бо в Сі-Кліффі ним і без них опікувалися півдужини дорослих. Малюк спав не в своєму ліжку, а почергово то в Ісака, то в Ліліан, яких називав татом і мамою; своїх батьків він іменував формально — матір, батько. Натаніель мало часу проводив удома, він зробився

найвідомішим у місті адвокатом, закріпив гроші лопатою, а в години дозвілля займався спортом і вивчав таємниці фотомистецтва. Він чекав, коли син трохи підросте, щоб долучити його до радостей плавання під вітрилами, не здогадуючись, що цей день ніколи не настане. Оскільки свекри заволоділи внуком, Альма, без жодних докорів сумління через те, що залишала хлопчика на них, почала подорожувати в пошуках нових тем для своїх робіт. У перші роки поїздки були нетривалими, бо вона не хотіла надовго розлучатися з Ларрі, але зрештою зрозуміла, що час її відсутності не має жодного значення, бо кожного разу при зустрічі син замість кинутися їй в довгожданні обійми, чемно потискав материну руку. Ображена жінка дійшла висновку, що Ларрі більше любить кота, ніж її, а отже вона могла вирушати на Далекий Схід, до Південної Америки та в інші неблизькі краї.

ПАТРІАРХ

Перші чотири роки життя Ларрі Беласко пестували дід з бабою й прислуга, його плекали, мов орхідею, виконували всі його забаганки. Такий підхід, який безповоротно зіпсував би вдачу менш зосередженого хлопчика, зробив його привітним, послужливим і не схильним до метушні. Лагідний характер Ларрі не змінився й у тисяча дев'ятсот шістдесят другому році, коли помер його дід Ісак, один із двох стовпів, що підтримували фантастичний світ, у якому малюк жив доти. Після народження улюбленого внука, здоров'я Ісака покращало. «Душею я двадцятилітній, Ліліан, що, чорт забирай, сталося з моїм тілом?» Йому не бракувало сил на щоденні прогулянки з Ларрі, старий утаємничував хлопчика в ботанічні секрети свого саду, лазив з ним рачки й купував йому живність, про яку сам мріяв у дитинстві: галасливого папугу, акваріумних рибок, кроля, який назавжди загубився серед меблів, щойно Ларрі прочинив клітку, вухастого собаку — першого з кількох поколінь кокер-спанієлів, які згодом житимуть у їхньому домі. Лікарі не знали, чим пояснити помітне покращення здоров'я Ісака, а Ліліан приписувала це знахарським та езотеричним методам, на яких уже добре розумілася. Тієї ночі Ларрі після щасливого дня випала черга спати в дідусевому ліжку. Надвечір вони каталися верхи в парку Голден-гейт на взятому напрокат коні: дід сидів у сідлі й надійно тримав онука на руках. Повернулися засмагли, пропахлі потом і збуджені, бо їм спало на думку купити

коня й поні, щоб трюхати поруч. Ліліан чекала на них у саду з пательнею, готова підсмажити сосиски з алтесею — їхню улюблену вечерю. Потім вона помила Ларрі, поклала до чоловікового ліжка й читала казку, поки хлопчик заснув. Прокинулась о сьомій ранку: Ларрі термосив ручкою її плече: «Мамо, мамо, тато впав». Ісак лежав на підлозі у ванній кімнаті. Натаніель з шофером насилу підняли холодне, обважніле, наче налите свинцем, тіло й поклали на ліжко. Хотіли, щоб Ліліан не бачила, але та виштовхала всіх з кімнати, зачинила двері й відчинила, коли скінчила повільно обмивати й натирати лосьйоном і одеколоном тіло, яке так любила, яке знала краще, ніж своє, уважно вдивляючись у кожну його рисочку, дивуючись, що воно нітрохи не постаріло, збереглося яким вона його пам'ятала: Ісак залишався тим самим високим міцним юнаком, котрий, сміючись, брав її на руки — засмаглий від роботи в саду, двадцятип'ятирічний, з буйною чорною шевелюрою й красивими добрими руками. Коли прочинила двері, була спокійною. Рідні боялися, що без Ісака Ліліан швидко всохне від горя, але вона довела всім, що смерть — не завада для спілкування, коли люди насправді люблять одне одного.

Через багато років, під час другого сеансу психотерапії, коли дружина грозилася піти від нього, Ларрі воскресив у пам'яті образ лежачого у ванній кімнаті діда як найбільш значний момент свого дитинства, і образ померлого батька як рубіж, що означив кінець його юності й вимушений перехід до зрілості. Під час першої події йому було чотири роки, під час другої — двадцять шість. Психолог, у голосі якого вчувалася недовіра, запитав, чи пам'ятає він щось іще з тієї пори, коли був чотирилітнім, і Ларрі згадав не лише поіменно всіх тодішніх слуг і домашніх тварин, але й назви казок, які йому читала бабуся, і колір халату, який вона носила, коли осліпла — через кілька годин після смерті чоловіка. Ті перші чотири роки під заступництвом діда й баби були найщасливішими в його житті, і Ларрі, неначе скарб, зберігав у пам'яті найменші подробиці.

Ліліан діагностували тимчасову сліпоту на ґрунті нервового зриву, але жодне з цих визначень не було точним. Ларрі був її поводитирем, поки в шість років не пішов до дитячого садка, а потім вона якось сама давала собі раду, бо не хотіла ні від кого залежати. Жінка знала напам'ять будинок у Сі-Кліффі і все, що було в ньому, пересувалася самовпевнено і навіть швендяла на кухню, щоб спекти внукові печиво. До того ж Ісак вів її за руку, як запевняла вона сама напівжартома-напівсерйозно. Щоб потішити невидимого чоловіка, Ліліан почала вбиратися в усе лілове, бо саме цього кольору сукня була на ній, коли вони познайомилися в тисяча дев'ятсот чотирнадцятому році, а ще тому, що це звільняло її від необхідності щоразу вибирати всліпу одяганки, які б пасували одні до одних. Вона не дозволяла ставитися до себе, мов до інвалідки, й не почувалася ізольованою через втрату слуху та зору. Натаніель вважав, що в матері нюх дойди і локатор кажана, що дозволяють їй орієнтуватися й упізнавати людей. До самої смерті Ліліан у тисяча дев'ятсот сімдесят третьому році Ларрі тишився її беззастережною любов'ю, але, як сказав психолог, котрий урятував його від розлучення, не варто було чекати такої ж любові від дружини: у шлюбі не існує нічого беззастережного.

Телефон квітництва був зазначений у довіднику, і Альма час від часу впевнювалася, що адреса не змінилася, але ніколи не наважувалася зателефонувати Ітімею. Колись вона насилу оговталася після невдалого кохання, і тепер боялася, що, почувши бодай на мить його голос, знову зануриться в давню згубну пристрасть. За роки, що минули відтоді, її почуття вгамувалися; долаючи потяг до Ітімея, вона водночас передавала своїм пензлям чуттєвість, якою були позначені її стосунки з ним і ніколи з Натаніелем. Все змінилося під час другого похорону свекра, коли у величезному натовпі Альма угледіла обличчя Ітімея, яке

не можна було сплутати ні з чийм іншим і яке збереглося таким же молодим, що й закарбоване в її пам'яті. Ітімей простував за кортежем у супроводі трьох жінок — двох із них Альма невиразно пригадувала, хоча не бачила багато років, третьою була молодиця, котра вирізнялася тим, що не була в строгому чорному вбранні, як решта присутніх. Їхня невеличка групка трималася трохи на віддалі, але після церемонії, коли люди почали потроху розходитися, Альма вивільнилася від руки Натаніеля й пішла за ними проспектом, де стояли припарковані автівки. Вона гукнула Ітімея на ім'я, і всі четверо озирнулися.

— Місіс Беласко, — Ітімей чемно вклонився на знак вітання.

— Ітімею, — розгублено повторила вона.

— Моя мати Хейдецо Фукуда, моя сестра Мегумі Андерсон і моя дружина Дельфіна, — проказав він.

Три жінки вклонилися. Альма відчула, що їй звело шлунок, а грудям бракує повітря, а сама, не криючись, роздивлялася Дельфіну, котра не завважила цього, бо шанобливо опустила голову й гляділа собі під ноги. Вона була молода, вродлива, свіжа, без зайвого макіяжу, в сірому костюмі з короткою спідницею, круглому капелюшку а-ля Жаклін Кеннеді та з її ж таки зачіскою. Молодиця виглядала так по-американськи, що її азійське личко здавалося недоречним.

— Дякую, що прийшли, — пробурмотіла Альма, опанувавши себе.

— Містер Ісак Беласко був нашим благодійником, ми завжди будемо вдячні йому. Завдяки йому нам вдалося повернутися до Каліфорнії, він профінансував квітництво й допоміг нам продовжити справу, — схвильовано проказала Мегумі.

Альма знала це з розповідей Натаніеля й Ітімея, але урочистість, з якою трималася ця родина, знову переконала жінку в тому, що її свекор був винятковою людиною. Вона

любила його сильніше, ніж могла б любити власного батька, якби того не забрала війна. Доброзичливий, терпимий, завжди готовий поділитися тим, що мав, Ісак Беласко був повною протилежністю Баруха Менделя. Раптом її поймав біль втрати, який Альма досі не встигла відчутти повною мірою, бо — як і всі в родині — була приголомшена його смертю. Її очі зволожилися, але вона стримала ридання, які вже кілька днів прагнули вирватися назовні. Альма помітила, що тепер Дельфіна уважно розглядає її, як це щойно робила сама. В чистих очах завважила вдумливу цікавість, начебто цій жінці була відома її роль у минулому Ітімея. Виставлена отак на огляд, відчула незручність.

— Прийміть наші найщиріші співчуття, місіс Беласко, — Ітімей знову взяв під руку матір, наміряючись іти.

— Альма. Як завжди, Альма, — прошепотіла вона.

— На все добре, Альмо, — озвався він.

Два тижні чекала, що Ітімей зв'яжеться з нею, нетерпляче переглядала пошту й підхоплювалася, коли дзвенчав телефон, вигадуючи тисячі пояснень його мовчанки, крім єдиного вірного: він був одружений. Не хотілося думати про Дельфіну — невисоку, худорляву, зграбну, молодшу й гарнішу за неї жінку з проникливим поглядом і рукою в рукавичці, що спиралася на Ітімея. В суботу поїхала своєю автівкою до Мартінеса — у великих чорних окулярах, з головою, замотаною в хустку. Тричі проминула квітництво родини Фукуда, але не наважилася вийти з автівки. На другий понеділок не могла терпіти далі бурю пристрастей, що вирували в ній, і набрала номер, який стільки разів бачила в довіднику, що вже знала напам'ять. «Фукуда, квіти і домашні рослини. Чим можемо бути корисними?» Голос був жіночий, Альма не сумнівалася, що це Дельфіна, хоча та під час їхньої єдиної зустрічі не зронила ні слова. Альма поклала слухавку. Телефонувала ще кілька разів, благаючи долю, щоб відповів Ітімей, але щоразу чула лагідний голос Дельфіни й клала слухавку. Якось обидві жінки мовчки че-

кали на лінії майже хвилину, аж нарешті Дельфіна люб'язно запитала: «Чим можу допомогти, місіс Беласко?» Перелякана Альма кинула слухавку й поклялася ніколи більше не телефонувати Ітімею. Через три дні листоноша вручив їй конверт, підписаний чорними чорнилами рукою Ітімея. Вона зачинилася в своїй кімнаті, притиснувши конверт до грудей і тремтячи від туги й надії.

В листі Ітімей ще раз висловлював співчуття в зв'язку з кончиною Ісака Беласко і писав, що був дуже зворушений зустріччю з нею через стільки років, хоча знав про її успіхи в роботі та благодійні акції і мав не одну нагоду бачити в газетах її фотографії. Він повідомляв, що Мегумі тепер мати сімейства, пошлюблена з Бойдом Андерсоном і має сина, Чарльза, і що Хейдецо пару разів була в Японії, де опанувала мистецтво ікебани. В останньому абзаці Ітімей сповіщав, що одружений з Дельфіною Акімура, американською японкою другого покоління, як і він. Дельфіні виповнився рік, коли її родину інтернували до Топазу, однак він не пригадує, чи бачив її там, вони познайомилися набагато пізніше. Дельфіна вчителька, але залишила школу, щоб вести справи в квітництві, які під її орудою йдуть дуже успішно; невдовзі вони відкриють крамницю в Сан-Франциско. Він прощався без жодного натяку на можливу зустріч чи сподівання одержати відповідь. Не було й жодної згадки про спільне минуле. Це був формальний лист без поетичних зворотів і філософських відступів, як у його посланнях, що вона отримувала за короткий період їхнього кохання. Не було й бодай одного малюнка. Єдиною полегкістю для Альми стало те, що він не згадував про її телефонні дзвінки, хоча Дельфіна безперечно йому про них сказала. Жінка вірно зрозуміла лист: це було прощання й безмовне попередження, що Ітімей не хоче контактувати з нею.

Наступні сім років Альминого життя були буденними, не позначеними якимись видатними подіями. Цікаві й

часті подорожі зрештою змішалися в її голові, перетворившись на одну тривалу пригоду в душі Марко Поло, як казав Натаніель, який жодного разу не дорікнув дружині через від'їзди. Їм було так зручно обом, як нерозлучним сіамським близнюкам. Кожен міг відгадати думку іншого, настрої та бажання, домовити розпочату ним фразу. Їхня любов була незаперечною, про це не варто було навіть говорити, вона здавалася таким самим доконаним фактом, як і їхня надзвичайна дружба. Альма й Натаніель мали спільні громадські обов'язки, їх єднали любов до живопису та музики, до вишуканих ресторанів, а ще колекція вин, яку вони потроху збирали, радість родинних відпусток з Ларрі. Хлопчик ріс таким слухняним і ніжним, що часом батьки запитували себе, чи з ним усе гаразд. Щоб не почула Ліліан, яка не дозволяла критикувати свого онука, жартували між собою, що в майбутньому Ларрі зробить їм якийсь жаклиний сюрприз: вступить до якоїсь секти або когось уб'є. Здавалося неймовірним, що він проживе життя без жодного вибрику, мов усім задоволена косатка. Щойно Ларрі досягнув того віку, коли міг це оцінити, вони почали влаштовувати йому під час канікул щорічні незабутні екскурсії. Вирушали на Галапагоські острови, на Амазонку, на сафарі до Африки — згодом Ларрі повторить це зі своїми дітьми. Серед найдивовижніших миттєвостей його дитинства була та, коли хлопець з руки годував жирафа в кенійському заповіднику: синюватий язик тварини, довгий і шерехатий, лагідні очі з великими віями, міцний запах щойно скошеної трави. Натаніель і Альма мали власний простір у величезному будинку в Сі-Кліффі, де жили, мов у фешенебельному готелі, жили безжурно, бо Ліліан дбала, щоб усі механізми їхнього побуту були добре змащені. Славна жінка й далі цікавилася подробицями їхнього життя й постійно запитувала, чи закохані вони одне в одного, а проте не турбувала їх, і ця властивість бабусі здавалася їм чарівною. Коли Альма була в Сан-Франциско, подружжя

вечорами проводило якийсь час разом, переповідаючи одне одному за келихом вина події минулого дня. Кожен радів успіхам іншого й ніколи не ставив зайвих запитань: обоє мовби здогадувались, що недоречно зізнання здатне в одну мить зруйнувати хистку рівновагу їхніх стосунків. Кожен охоче погоджувався з тим, що інший має власний таємний світ і особисті години, про які не зобов'язаний звітувати. Недомовки не були обманом. А що їхні інтимні зустрічі відбувалися так рідко, немов їх зовсім не було, Альма гадала, нібито її чоловік має інших жінок, бо думка, що він живе святенницьким життям, здавалася абсурдною, однак Натаніель дотримувався угоди поводитися скромно й не змушувати її почуватися приниженою. Щодо Альми, то вона дозволяла собі деякі вольності під час подорожей, бо в поїздках нагод не бракувало: варто було натякнути, і відповідь зазвичай не барилася. Втім ці прояви чуттєвості приносили менше втіхи, ніж вона сподівалась, й залишали жінку в розгубі. Альма вважала, що в її віці слід вести активне сексуальне життя, це було так само важливо для самопочуття, як зарядка й збалансована дієта, вона не могла допустити, щоб її тіло всохло. Такий критерій замість зробити сексуальність святом почуттів, перетворював її на ще одну повинність. Еротика завжди потребувала в Альми часу й довіри, їй було непросто провести ніч з незнайомцем, якого більше не побачить. У розпал сексуальної революції, в добу вільного кохання, коли в Каліфорнії пари обмінювалися партнерами і всі спали з усіма, вона не припиняла думати про Ітімея. Не раз запитувала себе, чи не шукає в цьому виправдання своїй фригідності, та коли нарешті знову зустрілася з ним, уже не ставила собі цього запитання й не шукала розради в обіймах незнайомців.

12 вересня 1978 року

Ти пояснила мені, що зі спокою народжується натхнення, а з руху виникає творчість. Малювання — це рух, Альмо, тому мені так подобаються твої останні дизайнерські роботи: здається, вони не потребували зусиль, але я знаю, скільки внутрішнього спокою необхідно, щоб володіти пензлем, як ти. Особливо мені подобаються твої осінні дерева, які так граційно роняють листя. Я хочу так само легко й елегантно позбутися листя в цю осінь мого життя. Навіщо хапати-ся за те, що ми так чи інакше втратимо? Я маю на увазі молодість, яка так виразно вчувалася в наших розмовах.

У четвер я приготую тобі ванну з сіллю й морськими водоростями, які мені прислали з Японії.

Іті

САМУЕЛЬ МЕНДЕЛЬ

Навесні тисяча дев'ятсот шістдесят сьомого року Альма й Самуель Менделі зустрілися в Парижі. Для Альми це був останній етап її двомісячної подорожі до Кіото, де вона опанувала живопис *сумі-е** — малювання тушшю — під наглядом учителя каліграфії, який змушував її тисячу разів повторити один штрих, поки Альмі вдавалося знайти досконале поєднання легкості й сили: лише тоді їй дозволялося перейти до іншого руху. Вона вже кілька разів їздила до Японії. Країна зачарувала її, особливо Кіото й деякі села в горах, де вона скрізь знаходила сліди Ітімея. Властиві *сумі-е* вільні й плавні штрихи, зроблені за допомогою вертикального пензля, дозволяли висловлюватися напрочуд економно та оригінально; жодних подробиць, тільки головне, стиль, який Віра Нойман уже розвинула в птахам, метеликах, квітах і абстрактних малюнках. На той час Віра стояла на чолі міжнародного виробництва: вона продавала мільйони речей, сотні митців працювали на неї, існували мистецькі галереї, названі її іменем, і двадцять тисяч крамниць по всьому світу пропонували її лінії модного одягу, прикраси й товари для дому — але така масова продукція не була метою Альми. Вона залишалася вірною принципу ексклюзивності. Після двох місяців вправлянь з чорною тушшю, повернувшись до Сан-Франциско, Альма збиралася експериментувати з кольорами.

* *Сумі-е* — різновид традиційного монохромного живопису.

Її брат Самуель уперше після війни опинився в Парижі. Альмін важкий багаж включав баул з фотоплівками її рисунків, а також сотнями зразків каліграфії та малюнків, покликаних надихнути її на нові ідеї. Багаж Самуеля був мінімальним. Він прилетів з Ізраїлю в камуфляжних брюках, шкіряній куртці, армійських черевиках, а в його легкому наплічнику лежали дві пари білизни. У свої сорок п'ять років Самуель і далі жив, як солдат, — бритоголовий, з продубленою сонцем, наче підошва, шкірою. Для брата й сестри ця зустріч була прошею в минуле. З плином часу, завдяки постійному листуванню, вони розвинули свою дружбу, оскільки обое мали хист до письма. Альма напрактикувалася в цьому в юності, коли з головою поринала в свої щоденники. Неговіркий, недовірливий Самуель вмів бути красномовним і привітним у своїх епістолах.

У Парижі взяли напрокат автівку, і Самуель повіз сестру до того села, де колись загинув. Альма була його штурманом, бо пам'ятала маршрут, який пододала разом з дядьком і тіткою в п'ятдесяті роки. Відтоді Європа піднялася з руїн, і вона насилу впізнавала місце, що колись було суцільним згарищем, а тепер відродилося, оточене виноградниками й лавандовими луками, осяяне сонцем у найкращу пору року. Навіть цвинтар мав урочистий вигляд: надгробки, мармурові ангели, хрести, металеві загорожі, тінисті дерева, горобці, голуби, тиша. Доглядальниця, привітна дівчина, повела їх вузькими стежками між могил до меморіальної таблички, встановленої давним-давно родиною Беласко. Табличка була ціла й непошкоджена: *Самуель Мендель, 1922 — 1944, льотчик Королівських ВПС Великої Британії*. Нижче вони побачили ще одну бронзову табличку, меншого розміру: *Загинув у бою за Францію та свободу*. Потішений Самуель зняв берет і почухав потилицю.

— Метал, здається, щойно почистили, — завважив він.

— Мій дідусь чистить його й доглядає солдатські могили. Це він встановив другу табличку. Дідусь був в Опорі.

- Справді?! Як його звати?
- Клотер Мертіно.
- На жаль, я з ним незнайомий, — мовив Самуель.
- Ви також були в Опорі?
- Так, деякий час.
- Тоді ви повинні зайти до нас на келих вина, дідусь буде радий з вами познайомитися, месє...
- Самуель Мендель.

Дівчина якусь мить вагалася, тоді знову перечитала ім'я на табличці й здивовано озирнулася.

— Так, це я. Як бачите, не зовсім мертвий.

Вони сиділи вчотирьох на кухні одного з поблизьких домів і пили перно, заїдаючи його багетом з шинкою. Пропахлий часником, приземкуватий Клотер Мертіно гучно сміявся, притискав брата й сестру до грудей і, наповнюючи раз по раз склянки, охоче відповідав на запитання Самуеля, якого називав *mon frère**. Як пересвідчився Самуель, господар не був одним із тих штучних героїв, маси яких з'явилися після війни. Клотер Мертіно чув про збитий над селищем англійський літак і що один пілот врятувався, й знав особисто двох, а ще імена інших людей, які його переховували. Він слухав історію Самуеля, підносячи до очей ту саму хустинку, якою була перев'язана його шия — в неї ж сякався, нею витирав піт з чола й жир з рук. «Дідусь завжди був тонкосльозим», — пояснила онука, наче виправдовуючись.

Самуель розповів господареві, що його прізвисько в єврейському опорі було Жан Вальжан і що на кілька місяців він втратив пам'ять, бо при падінні літака травмував голову, але потім став дещо пригадувати. Самуель невідразно пам'ятав великий дім, прислужниць у білих чіпцях і чорних фартухах, але не міг згадати нікого з родини. Намірявся після війни податися на пошуки своїх коренів до Польщі, бо звідти походила мова, якою він додавав,

* *Mon frère* — мій брат (фр.).

віднімав, лаявся та бачив сни; десь у тій країні був дім, що зберігся в його пам'яті.

— Я мусив дочекатися, коли скінчиться війна, щоб з'ясувати своє ім'я й долю родини. В тисяча дев'ятсот сорок четвертому розгром німців зробився вже очевидним, пригадуєте, мес'є Мертіно? Ситуація несподівано змінилася на східному фронті — там, де британці й американці найменше очікували. Вони гадали, що Червону армію складають банди недисциплінованих, голодних і погано озброєних селян, нездатних опиратися Гітлеру.

— Авжеж, чудово пам'ятаю, *mon frère*. Після Сталінградської битви міф про непереможність Гітлера похитнувся, і в нас з'явилася надія.

— Поразка під Сталінградом змусила німців відступати аж до Берліна, — додав Самуель.

— А тоді висадка союзників у Нормандії в червні тисяча дев'ятсот сорок четвертого, і через два місяці визволення Парижа. Незабутній день!

— Я потрапив у полон. Есесівці вистежили мою групу, і товаришів, які вижили, вбивали пострілом у потилицю, щойно ті здавалися. Я випадково вижив, бо саме блукав у пошуках харчів. Точніше, нишпорив по навколишніх садибах, шукаючи, що поцупити. Ми їли навіть собак і котів — усе, що потрапляло під руку.

Самуель розповів господарю про ці, найтяжчі для нього дні за всю війну. Самотній, голодний заблуда, не маючи жодних контактів з Опором, він вів нічне життя, харчуючись виритими з землі хробаками та їдлом, яке вдавалося вкрасти, аж поки наприкінці вересня його схопили. Наступні чотири місяці був на примусових роботах — спершу в Моновіці, згодом в Аушвіці-Біркенау*, де на той час уже загинули мільйон двісті тисяч чоловіків, жінок та дітей. В січні, перед неунікним наступом росіян, нацисти одер-

* Моновіц (або Аушвіц-3) — робочий табір, Аушвіц-Біркенау — табір винищення на території Польщі.

жали наказ знищити всі докази того, що там відбувалося. Вони погнали колони в'язнів по снігу, без харчів і теплого одягу до Німеччини. Виснажених людей, які відставали, страчували на місці, але поспіх завадив есесівцям знищити все і всіх — сім тисяч в'язнів вижили. Він був одним з них.

— Не думаю, що росіяни квапилися нас визволяти, — вів далі Самуель. — Їхній український фронт проходив поруч, солдати відчинили ворота табору. Ті з нас, хто могли рухатися, вийшли, насилу тягнуци ноги. Ніхто нас не зупинив. Ніхто не допоміг. Ніхто не дав бодай кусня хліба. Нас звідусіль гнали.

— Я знаю, *mon frère*. Тут, у Франції, ніхто не допомагав євреям, мені соромно це казати. Але не забуваймо: то були страшні часи, всі голодували, а за таких обставин люди втрачають людяність.

— Сіоністам у Палестині ми також не були потрібні, для них ми були непридатними рештками війни, — озвався Самуель.

Він пояснив, що сіоністи шукали молодих, міцних, здорових людей — сміливих бійців, щоб протистояти арабам, і невтомних трударів, щоб обробляти суху землю. Проте однією з небагатьох речей, які він пам'ятав з попереднього життя, було вміння літати, і це полегшило еміграцію. Він перетворився на солдата, пілота, шпигуна. Був одним з охоронців Давида Бен Гуріона, коли в тисяча дев'ятсот сорок восьмому році постала Держава Ізраїль, а через рік став одним з перших агентів Мосада.

Брат і сестра провели ніч у селищному готелі, а наступного дня повернулися до Парижа й полетіли далі, до Варшави. У Польщі марно шукали сліди батьків, знайшли тільки їхні імена в списку жертв Треблінки, укладеному Єврейською агенцією. І разом обійшли територію колишнього табору Аушвіц, де Самуель намагався примиритися з минулим, але то була проща до наймоторошніших

кошмарів, яка тільки підтвердила його переконання, що люди — найжорстокіші звірі на планеті.

— Німці — не нація психопатів, Альмо. Вони звичайні люди, як ми з тобою, але фанатизм, влада й безкарність будь-яку людину здатні перетворити на звіра, якими були есесівці в Аушвіці, — сказав він сестрі.

— Гадасш, за певних обставин, ти теж поводишся б, наче звір, Самуелю?

— Навіщо гадати, Альмо, я це знаю. Я все життя був військовим. Я воював. Допитував полонених, багато полонених. Але, сподіваюсь, подробиці тебе не цікавлять.

НАТАНІЕЛЬ

Прихована хвороба, якій судилося вбити Натаніеля Беласко, чатувала багато років непомітно ні для оточуючих, ні навіть для нього самого. Перші симптоми нагадували грип, який тієї зими масово поширився в Сан-Франциско, і за пару тижнів зникли. Повторилися вони лише через роки, і спричинилися до страшної втоми: в окремі дні Натаніель тягнув ноги й зіщулювався, наче завдав собі на плечі мішок з піском. Він і далі відпрацьовував звичну кількість годин на день, але час погано корився йому: стоси документів на письмовому столі росли, мовби самі розмножувалися ночами, Натаніель бентежився, губив сліди справ, які старанно вивчав і в яких раніше міг би розібратися з заплющеними очима, а тепер забував те, що щойно прочитав. Усе життя Натаніеля змагало безсоння, а віднедавна в нього часом ще й підвищувалася температура, він пітнів. «Ми обое потерпаємо через менопаузу», — казав жартома Альмі, але тій це не здавалося смішним. Він припинив заняття спортом, його вітрильник стояв на приколі, і чайки лаштували на ньому гнізда. Натаніелю було важко ковтати, він почав втрачати вагу, не мав апетиту. Альма готувала йому коктейлі з протейновим порошком, які чоловік насилу сьорбав, а потім виблювував непомітно, щоб її не налякати. Коли на шкірі з'явилися виразки, сімейний лікар, який у їхній родині був такою ж реліквією, що й деякі меблі, придбані Ісаком Беласко в тисяча дев'ятсот чотирнадцятому році, й

досі трактував симптоми послідовно як анемію, кишкову інфекцію, мігрень і депресію, послав його до онколога.

Перелякана Альма зрозуміла, як вона любить і потребує Натаніеля, й приготувалась боротися за нього з хворобою, долею, богами й дияволами. Жінка кинула майже все, щоб зосередитися на хворому. Припинила малювати, розрахувала персонал майстерні, до якої тепер їздила лише раз на місяць, щоб доглянути за прибиранням. У величезній студії, освітлюваній сонячним промінням, що пробивалося крізь помутнілі шибки, панувала тиша, немов у храмі. Рух тут зненацька урвався, і майстерня завмерла в часі, готова, як у кіно, будь-якої миті знову привести в дію все, що там було — довгі, встелені тканками столи, сувої полотна, що виструнчилися на підлозі, немов вартові, й інші, вже розмальовані, почеплені на підрамниках, і зразки малюнків та барв на стінах, банки й тюбики з фарбами, валки, пензлі й щітки, фантасмагоричне бурмотіння вентиляторів, що невпинно поширювали різкі запахи фарб і розчинників. Припинилися подорожі, які роками надихали її й давали відчуття свободи. Далеко від свого середовища Альма скидала шкіру й відроджувалася свіжа, допитлива, готова до пригод, відкрита всьому, що могла запропонувати їй нова днина, без жодних планів, жодного страху. Ця нова Альма була такою реальною, що часом жінка дивувалася, дивлячись на себе, відбиту дзеркалами якогось готелю, в яких її лице було не таким, як у Сан-Франциско. Припинилися й побачення з Ітімеєм.

Через сім років після похорону Ісака Беласко і за чотирнадцять до того, як сповна проявилася хвороба Натаніеля, вони випадково зустрілися знову на щорічній виставці товариства вирощувачів орхідей серед тисяч відвідувачів. Ітімей перший помітив її й підійшов привітатися. Він був сам. Говорили про орхідеї — в експозиції були представлені дві рослини з його квітництва, а тоді пішли пообідати до ближчого ресторану. Гомоніли про різне: Альма розповідала

про останні подорожі, нові роботи й сина Ларрі, Ітімей про рослини й своїх двох дітей — дворічного Мікі та восьмирічного Пітера. Натаніеля й Дельфіну не згадували. Обід тривав три години, а вони говорили й говорили — мали багато що сказати одне одному і робили це обережно, наважували, оминаючи минуле, немов ковзаючи по слизькій кризі, вивчаючи співрозмовника, помічаючи зміни, намагаючись відгадати наміри, свідомі палахкої пристрасті, що нікуди не зникла. Обом виповнилося по тридцять сім років. Їй можна було дати більше: риси Альминого обличчя увиразнилися, вона схудла, здавалася дещо вайлуватою і впевненою в собі; натомість Ітімей не змінився, мав колишній вигляд спокійного підлітка, той самий низький голос і чемні манери, ту саму здатність заповнювати собою все її ество. Альма бачила перед собою восьмирічного хлопчика в оранжереї в Сі-Кліффі, десятирічного друга, який перед від'їздом тицьнув їй у руки свого kota, невтомного коханця в motelі з тарганями, чоловіка в жалобі на похороні її свекра — всі вони були однаковими, наче скальковані одні з одних. Ітімей залишався незмінним, вічним. Любов і потяг до нього обпікали шкіру, їй хотілося простягнути руки й доторкнутися до цього чоловіка під столом, наблизитися, притиснутися носом до його шиї й перевірити, чи він і досі пахне землею й травами, сказати йому, що без нього вона жила, мов сновида, що ніщо й ніхто не міг заповнити страшну порожнечу, яку утворила його відсутність, що вона віддала б усе, аби знову опинитися голою в його обіймах, бо ніщо не важило для неї, крім нього. Ітімей провів її до автівки. Йшли повільно, колуючи, щоб віддалити прощальну мить. Піднялися ліфтом на третій поверх паркінгу, Альма дістала ключ і запропонувала підвезти Ітімея до його автівки, припаркованої в одному кварталі звідти. Ітімей погодився. В інтимній напівтемряві салону вони поцілувалися, впізнаючи одне одного.

В наступні роки їм судилося підтримувати своє кохання в просторі, відокремленому від усього іншого в житті кожного з них, і обоє таїли його глибоко в собі, щоб не завдати болю Натаніелю й Дельфіні. Коли були разом, нічого більше не існувало для них, а коли прощалися в готелі, де щойно втішалися любовцями, було зрозуміло, що не підтримуватимуть жодних контактів до наступного побачення, хіба що листовно. Альма зберігала ці листи, хоча їхній тон був стриманий, що відповідало японському характеру, але контрастувало з закоханістю Ітімея та його вибухами пристрасті, коли вони були разом. Його глибоко вражала власна сентиментальність, що виявлялася в справжньому пікніку, приготованому для неї в чарівних дерев'яних коробочках, у гарденіях, бо Альмі подобався їхній аромат, якого ніколи не було в її парфумах, у чайних церемоніях, у присвячених їй віршах і малюнках. Іноді наодинці він називав її *моя маленька*, але ніколи не писав цих слів. Альма не мусила пояснювати щось чоловікові, бо кожен з них жив осібним життям, і не запитувала в Ітімея, як йому вдається тримати в невіданні Дельфіну, з якою той разом і жив, і працював. Жінка знала, що Ітімей любить дружину, що він добрий батько та глава родини й тішитися особливим становищем в японській громаді, де його вважають митцем і звертаються до нього, щоб напоумив безпутників, замирив ворогів і розсудив суперечку. Палкий і вигадливий коханець, жартівник і пустун у ліжку, поквапливий, невситимий, веселий, який, обійнявши її, шепотів зізнання, палко цілував і шаленів — такий Ітімей існував лише для неї.

Листи почали надходити після їхньої зустрічі на виставці орхідей і почастишали, коли захворів Натаніель. Упродовж певного часу, що обом здавався нескінченним, це листування заміняло таємні зустрічі. Листи Альми були оголеними, тужними посланнями враженої розлукою жінки; листи Ітімея скидалися на тихі прозорі води, в яких однак

між рядками вирувала така сама пристрасть. Альмі його листи відкривали чарівний внутрішній світ Ітімея — почуття, мрії, уподобання й ідеали; завдяки цим епістолам вона пізнавала його краще й кохала міцніше, ніж якби їхні стосунки обмежувалися тільки любощами. Ці листи стали такими необхідними, що коли Альма овдовіла й зробилася вільною, коли вони могли спокійно розмовляти по телефону, часто бачитися і навіть подорожувати разом, листування не урвалося. Ітімей, як і було домовлено, листи знищував, Альма ж зберігала й часто їх перечитувала.

18 липня 1984 року

Я знаю, як ти страждаєш, і шкодую, що не можу тобі допомогти. Пишу, знаючи, що ти, засмучена, протистоїш хворобі свого чоловіка. Це не підвладно тобі, Альмо, ти можеш тільки мужньо бути поруч.

Наша розлука дуже болюча. Ми звикли до наших священних четвергів, до наших вечерів на двоє, прогулянок у парку, короткочасних пригод по вихідних. Чому світ здається мені таким бляклим? Звуки долинають до мене здаля, начеб я оглух, їжа має присмак мила. Ми стільки місяців не бачилися! Я купив твої улюблені парфуми, щоб відчувати твій запах. Розраджуюся, пишучи вірш, який колись покажу, бо він присвячений тобі.

А ти ще закидаєш мені, що я не романтик!

Як же мало зарадили мені роки духовної практики, якщо я не спромігся позбутися пристрасті. Чекаю на твої листи і твій голос по телефону, уявляю, як ти біжиш до мене... Іноді любов болить.

Іті

Натаніель і Альма жили в колишніх кімнатах Ліліан та Ісака, спільні двері між якими так довго стояли відкриті, що вже не зачинялися. Вони знову, як одразу після одруження, проводили разом години безсоння, притиснувшись одне до одного на дивані або в ліжку: вона читала, тримаючи в одній руці книжку, а другою погладжуючи Натаніеля, а той лежав із заплющеними очима, в грудях у нього щось клекотало. Одної такої довгої ночі вони завважили, що обоє плачуть — тихо, щоб не потурбувати іншого. Спочатку Альма відчула, що щоки чоловіка зробилися вологими, й одразу Натаніель помітив, що вона плаче — це видалося йому таким дивним, що він трохи підвів голову, щоб упевнитися, чи це йому не примарилося. Натаніель не пригадував, щоб бачив колись, як вона плаче, навіть у найтяжчі хвилини.

— Ти справді помираєш? — прошепотіла вона.

— Так, Альмо, але ти не повинна плакати через мене.

— Я плачу не лише через тебе, а й через себе. Через нас, через усе, чого тобі не сказала, через недомовки й обмани, через зради і той час, що вкрала у тебе.

— Заради Бога, що ти таке кажеш?! Ти не зрадила мене, кохаючи Ітімея, Альмо. Існують необхідні недомовки й обмани, так само, як і правда, про яку краще не говорити.

— Ти знаєш про Ітімея? Відколи? — здивувалася вона.

— Від самого початку. Серце велике, воно здатне любити не лише когось одного.

— Розкажи мені про себе, Нате. Я ніколи не розпитувала тебе про твої таємниці, щоб не розкривати своїх, але підозрюю, їх чимало.

— Ми так любили одне одного, Альмо! Чоловік неодмінно повинен одружитися з кращою подругою. Я знаю тебе, як ніхто. Те, чого ти не кажеш мені, я можу відгадати, але ти не знаєш мене. І маєш право взнати, який я насправді.

Відколи себе пам'ятав, люди однієї з ним статі завжди викликали в Натаніеля захоплення, страх та бажання —

спершу шкільні товариші, згодом інші чоловіки й нарешті Ленні, котрий упродовж восьми років був його партнером. Він боровся з цими почуттями, розриваючись між пориваннями серця і невблаганним голосом розуму. В школі, коли сам ще не усвідомлював своїх почуттів, інші діти здогадувалися, що він не такий, як усі, і карали його сту-санами, кпинами, остракізмом. Ті роки в товаристві забіяк були найгіршими в його житті. Після школи його мучили властиві юності сумніви й непогамовний шал, і саме тоді Натаніель збагнув, що він такий не один, як гадав доти; скрізь натрапляв на чоловіків, які дивилися йому просто в очі — заохочувально чи благально. Почалося з одного студента в Гарварді. Натаніель виявив, що гомосексуалізм — це паралельний світ, що співіснує з загальноприйнятою дійсністю. Він пізнав дуже різних людей. В університеті це були викладачі, інтелектуали, студенти, один рабин та один футболіст. На вулиці знайомився з моряками, робітниками, службовцями, політиками, крамарями, злочинцями. То був вабливий, двозначний і поки що обачний світ, бо наражався на категоричний осуд суспільства, моралі й закону. Геїв не приймали в готелях, клубах і церквах, не обслуговували в барах, могли вигнати з будь-якого громадського місця, справедливо чи несправедливо звинувативши в аморальній поведінці; бари та клуби геїв належали мафії. Повернувшись до Сан-Франциско з дипломом адвоката, Натаніель помітив перші ознаки культури геїв, що саме зароджувалася тоді й відкрито проявилася лише через багато років. Коли в шістдесяті роки почали виникати громадські рухи, і з-поміж них рух за легалізацію геїв, Натаніель був уже пошлюблений з Альмою, і їхньому синові Ларрі виповнилося десять років. «Я одружився з тобою не задля того, щоб приховати гомосексуалізм, а через дружбу й любов до тебе», — сказав він тієї ночі Альмі. То були роки шизофренії: бездоганне, успішне життя на людях і

друге життя — потаємне, протизаконне. З Ленні Білем він познайомився в тисяча дев'ятсот сімдесят шостому році в чоловічій турецькій лазні — місці, придатному радше для злочинів, ніж для зародження любові, як це сталося між ними.

Натаніелеві мало виповнитися п'ятдесят років, Ленні був на шість років молодший: прекрасний, наче чоловічі божества, відтворені в римських статуях, визивний, екзальтований, гріховний — повна протилежність Натаніелевій вдачі. Фізичний потяг виник з першої миті. Вони зачинилися в якійсь кабінці й забулися до ранку, віддавшись насолоді, наскакуючи один на одного, наче борці, борсаючись у пустошах і лихоманці двох тіл. Домовилися про зустріч наступного дня в готелі, куди приїхали поодиночі. Ленні привіз марихуану та кокаїн, але Натаніель умовив партнера їх не вживати, бо хотів пережити цей досвід при повній тямі. Через тиждень обоє вже знали, що вогнище цього потягу — лише початок неймовірної любові й без опору піддалися велінню долі прожити її повною мірою. Вони зняли в центрі міста студію, куди завезли мінімум меблів і найкращий музичний центр, домовившись, що ніхто, крім них, не заходитиме сюди. Натаніель завершив розпочаті тридцять п'ять років тому пошуки, однак зовні в його житті ніщо не змінилося: він залишався зразковим буржуа, і ніхто не підозрював, що години його роботи й занять спортом помітно скоротилися. Ленні також змінився під впливом коханця. Він уперше вгамував своє безладне існування й наважився змінити бурхливу діяльність спогляданням щойно віднайденого щастя. Коли не був з Натаніелем, думав про нього. Ленні не ходив більше до лазень чи гей-клубів; приятелям рідко вдавалося спокусити його якоюсь вечіркою, його не цікавили нові знайомства, бо йому вистачало Натаніеля, який був сонцем, осердям його буття. З побожністю пуританина він поринув у затон

цієї любові. Прийняв улюблені страви, напої й музику Натаніеля, його кашемирові светри, пальто з верблюжою шерстю, лосьйон для гоління. Натаніель у своїй конторі наказав установити окрему телефонну лінію для спілкування з Ленні — цим номером користувався лише він; вдвох плавали на вітрильнику, подорожували, зустрічалися у віддалених містах, де їх ніхто не знав.

Спочатку незрозуміла хвороба Натаніеля не перешкоджала його зв'язку з Ленні; симптоми — різні й спорадичні — з'являлися та зникали без видимих причин і мовби не були пов'язані між собою. Згодом, коли Натаніель змарнів і перетворився на привид, був змушений примиритися зі своїми обмеженими можливостями й потребував допомоги, розваги закінчилися. Він перестав радіти життю, відчував, що все навколо зробилося бляклим та хистким, і, немов старик, поринув у ностальгію за минулим, шкодуючи про деякі свої вчинки й про чимало такого, чого вчинити не встиг. Розумів, що життя швидко скорочується й боявся цього. Ленні не давав йому впасти в депресію, підбадьорював силуваними жартами й своєю любов'ю, що в цей час випробувань тільки зміцніла. Вони зустрічалися в невеличкому помешканні, щоб утішити один одного. Натаніелеві бракувало сил та бажання для любовців, а Ленні й не наполягав, задовольняючись тими хвилинами близькості, коли міг заспокоїти партнера, якщо того лихоманило, погодувати з ложечки йогуртом, слухати, лежачи поруч, музику, натерти бальзамом струпи, підтримувати в туалеті. Потім Натаніель не міг уже виходити з дому, й Альма взяла на себе роль медсестри з тією ж невтомною ніжністю, що й Ленні, але вона була лише подругою та дружиною, тоді як Ленні — великою любов'ю. Так це зрозуміла Альма в ту їхню ніч сповідей.

Удосвіта, коли Натаніель нарешті заснув, Альма відшукала в довіднику номер Ленні, зателефонувала йому й попросила, щоб той прийшов їй допомогти. Сказала, що разом вони б змогли краще впоратися з цією болісною агонією. Ленні приїхав менше, ніж за сорок хвилин. Альма, все ще в піжамі й халаті, відчинила двері. Він побачив перед собою виснажену через безсоння, втому й страждання жінку, вона — вродливого чоловіка з вологим після недавнього душу волоссям і найсинішими в світі, а зараз почервонілими очима.

— Я Ленні Біль, місіс, — схвильовано проказав він.

— Звіть мене просто Альмою, будь ласка. Почувайтеся, як вдома, Ленні, — відповіла вона.

Він хотів був простягнути жінці руку, але відсмикнув її, й вони ніяково обнялися.

Ленні почав щодня після роботи в клініці приїздити до будинку в Сі-Кліффі. Ларрі, Доріс, прислужникам, друзям і знайомим, які навідувалися до них, пояснили, що Ленні медбрат. Ніхто ні про що не розпитував. Альма викликала тесляра, який підігнав двері спальні, й залишала їх самих. Вона відчувала неймовірну полегкість, коли при появі Ленні в чоловіка світилися очі. В призахідну пору втрьох пили чай зі здобними булочками, а іноді, коли Натаніель жвавівшав, грали в карти. На той час йому вже поставили діагноз, найстрашніший з усіх можливих: СНІД. Минули тільки два роки, відколи пошесть дістала цю назву, але всі знали, що то смертний вирок: одні помирали раніше, інші пізніше — все було тільки питанням часу. Альма не стала доскіпуватися, чому хвороба спостигла Натаніеля, а не Ленні, але якби навіть спробувала це зробити, ніхто б не зміг дати однозначної відповіді. Недуга поширювалася так швидко, що вже говорили про світову епідемію й кару Божу за гріх гомосексуалізму. Слово СНІД вимовляли пошепки, допустити його в родині чи громаді було неможливо, бо

це означало визнати непростенну розпусту. Офіційною версією, в тому числі для рідних, був рак. Оскільки традиційна медицина не могла нічого запропонувати, Ленні подався до Мексики на пошуки таємничих наркотиків, які нітрохи не зарадили, а тим часом Альма вдавалася до всіх доступних засобів альтернативної медицини від голкоте-рапії, трав і мазей з Китайського кварталу до грязьових ванн у термічних лазнях Калістоги*. І тоді жінка оцінила відчайдушні намагання Ліліан вилікувати Ісака й пошкодувала, що викинула на смітник фігурку барона Суботи.

Через дев'ять місяців тіло Натаніеля зсохлося, мов кістяк, повітря ледве проникало в засмічені легені, його мучили нестерпна спрага й виразки на шкірі, він спав з голосу, а в голові плуталися жахливі маячні картини. Одної сонливої неділі, коли вдома нікого більше не було, Альма й Ленні, взявшись за руки в напівтемряві зачиненої кімнати, просили Натаніеля, аби той припинив боротьбу і спокійно відійшов. Вони не могли спостерігати далі його муки. В якусь благословенну мить просвітлення Натаніель розплющив затуманені болем очі й заворушив губами, по яких можна було прочитати одне-єдине безмовне слово: дякую. Альма й Ленні витлумачили його як наказ, і це справді було так. Стоячи навколішках по інший бік ліжка, Альма тихо говорила чоловікові, як вони обоє люблять його, як багато він дав їм та безлічі інших людей, і що пам'ять про нього буде вічною й ніщо не зможе їх розлучити...

П'ючи в Лак-хаузі манговий чай і ділячись споминами, Альма й Ленні запитували себе, чому за тридцять років вони не зробили жодної спроби поновити зв'язок. Після того, як заплющив очі Натаніелю, допоміг Альмі опорядити тіло, щоб явити Ларрі та Доріс, і знищив сліди того, що

* Калістога — місто в Каліфорнії.

насправді сталося, Ленні попросився з Альмою й пішов. Вони провели багато місяців наодинці зі стражданнями й непевними надіями, ніколи не бачачи одне одного при денному світлі, а лише в спальні, що пахла ментолом і смертю задовго до того, як та прийшла по Натаніеля. Разом не спали ночами, п'ючи розбавлений віскі й курячи марихуану, щоб полегшити тугу, і встигли переповісти одне одному свої життя, розкрити прагнення й секрети, так що кожен знав увесь підспідок іншого. Ця тривала агонія не залишала місця для жодних претензій, обоє були щирими, оголеними, немов наодинці з самими собою, та попри це, а можливо, саме через це вони полюбили одне одного чистою безнадійною любов'ю, що вимагала розлуки, бо не витримала б неунікних банальностей повсякдення.

— У нас була дивна дружба, — мовила Альма.

— Натаніель почувався таким вдячним, що ми обоє були з ним, що одного разу попросив, аби я одружився з тобою, коли ти овдовієш. Він не хотів кидати тебе напризволяще.

— Геніальна ідея! Чому ж ти не зробив мені пропозиції, Ленні? Ми були б чудовою парою. Підтримували б одне одного, як Натаніель і я.

— Я гей, Альмо.

— Натаніель також. У нас був би білий шлюб, без ліжка — ти вів би власне сексуальне життя, а я продовжила б своє з Ітімеєм. Це було б зручно, оскільки ми не можемо виставляти свою любов напоказ.

— Ще не пізно. Чи бажаєш ти вийти за мене заміж, Альмо Беласко?

— Але ж ти сам казав, що скоро помреш! Я не хочу овдовіти вдруге.

Обоє вибухнули сміхом, який спонукав їх піти до їдальні подивитися, чи немає в меню чогось спокусливого. Ленні запропонував Альмі руку, і вони потупцювали заскленою галереєю до головного корпусу — колишньої оселі шо-

коладного магната, почувуючись старими та веселими й запитуючи себе, чому точиться стільки розмов про печалі та хвороби, замість говорити про щастя. «Що робити з цим безпричинним щастям?» — спитала Альма. Чимчикували непевною ходою, підтримуючи одне одного, трохи зіщулені, бо вже закінчувалася осінь, схвильовані виром невідступних, сповнених любові спогадів, охоплені почуттям спільного щастя. Альма показала Ленні рожеві волани, що майнули в парку, але видовище тривало лише мить, і, можливо, то була не Емілі, котра провіщала нещастя, а інший привид, яких у Лак-хаузі не бракувало.

ЯПОНСЬКИЙ КОХАНЕЦЬ

У п'ятницю Ірина Базілі приїхала до Лак-хаузу рано, щоб до початку робочого дня глянути одним оком на Альму. Жінка вже не потребувала її, щоб убраться, але була вдячна, коли дівчина забігала на першу ранкову чашку чаю. «Одружися з моїм онуком, Ірино, ти зробиш послугу всій родині Беласко», — не вгавала Альма. Ірина мусила б пояснити, що ніяк не може подолати страхи минулого, але, якби згадала про це, то згоріла б від сорому. Як було наважитися сказати старій, що сховані зазвичай у своїх лігвах, виплодки її пам'яті витикають черепащачі голови, щойно вона схоче віддатися коханню з її внуком? Сет розумів, що Ірина не готова говорити, й припинив наполягати на консультації психіатра; вдовольнявся тим, що був її повірником. Що ж, можна зачекати. Ірина запропонувала йому кінську дозу: дивитися разом зняте її вітчимом відео, яке досі поширювалося в Інтернеті, змушуючи Ірину страждати, але Сет боявся, що, випущені на волю, ці страхіття стануть неконтрольованими. Його метод лікування полягав у тому, щоб просуватися поволі, з любов'ю й добрим гумором, тож рухалися вони, наче в танці — два кроки вперед, один назад, але спали вже разом і незрідка прокидалися, лежачи в обнімку.

Того ранку Ірина не застала Альму в помешканні, не було й сумки, з якою та вирушала на таємні побачення, ані шовкових нічних сорочок. Вперше не було й портрета Ітімея. Дівчина здогадувалася, що Альминої автівки на парковці теж немає, проте не сполошилася, бо Альма вже

твердо стояла на ногах, і виснувала, що Ітімей, либонь, чекає на неї. Отже жінка не сама.

В суботу Ірина не мала чергування в Лак-хаузі й спала до дев'ятої ранку — таку розкіш дозволяла собі у вихідні відтоді, як оселилася в Сета й припинила мити собак. Він розбудив її, принісши в ліжко кухоль кави з молоком, і присів поруч, щоб разом спланувати день. Сет повернувся з гімнастичного залу, щойно з-під душу, з вологим волоссям, збуджений після вправ, не підозрюючи, що у них з Іриною не буде жодних планів на цей день, який стане днем прощання. Задзвонив телефон: Ларрі Беласко повідомив синові, що бабуся автівка з'їхала з замиської траси і впала в яр з п'ятнадцятиметрової висоти.

— Вона у реанімаційному відділенні головної лікарні округу Марін, — додав Ларрі.

— Щось серйозне? — сполошився Сет.

— Так. Автівка перетворилася на брукт. Не розумію, що мама там робила.

— Вона була сама, тату?

— Так.

Коли приїхали до лікарні, Альма була притомна й при добрій пам'яті, хоча доза знеболюючих препаратів, які через крапельницю вливали їй у вену, за словами лікаря, звалила б віслюка. Альма не могла уникнути удару. Якби машина була важчою, можливо, він був би не такий потужний, але маленький «смарт» лимонного кольору розбився, і її, прив'язану паском безпеки, сплющило. Поки решта родичів журилася в чекальні, Ларрі пояснив Сетові, що існує крайній спосіб: зробити Альмі розтин, повернути зміщені органи на їхні місця й тримати рану відкритою кілька днів, поки спаде запалення і вдасться провести хірургічне втручання. Потім можна буде прооперувати поламані кості. Ризик, дуже великий, якби йшлося про молоду людину, набагато зростав у випадку Альми, якій було за вісімдесят. Хірург, котрий прийняв її до лікарні, не наважувався на таке. Кетрін, яка приїхала негайно ра-

зом з Ленні Білем, вважала таке втручання непотрібною жорстокістю; залишалося підтримувати Альму так, щоб їй якнайменше дошкуляв біль, і чекати кінця, що не забариться. Ірина залишила Кеті з родиною обговорювати ідею транспортування Альми до Сан-Франциско, де існувало більше можливостей, а сама тихенько зайшла до палати.

— Вам боляче? — прошепотіла дівчина. — Зателефонувати Ітімею?

Альма дихала з допомогою кисневої подушки, але була сама й на мигах показала Ірині, щоб та наблизилася. Ірина намагалася не думати про понівечене тіло під ковдрою, зосередилася на обличчі — неушкодженому й начебто покрасивілому.

— Кірстен, — пробурмотіла Альма.

— Ви хочете, щоб я привезла Кірстен? — здивувалася Ірина.

— І нехай мене не чіпають, — виразно проказала Альма, перш ніж, знесилена, заплющила очі.

Сет зателефонував братові Кірстен, і надвечір той привіз її до лікарні. Жінка сіла на єдиний у палаті стілець, терпляче чекаючи вказівок, як робила це місяцями в майстерні до того, як почала працювати з Кетрін Хоп у клініці болю. В якусь мить, коли крізь шибку вже пробивалися останні сонячні промені, Альма прокинулася від одурманюючого сну. Обвела поглядом усіх, хто зібралися біля неї, силкуючись упізнати родину, Ірину, Ленні, Кеті й, здавалося, пожвавівшала, угледівши Кірстен. Та наблизилася до ліжка, взяла не під'єдану до крапельниці Альмину руку й почала обціловувати від пальців до ліктя, сумно запитуючи, чи Альма, бува, не захворіла, чи вона одужає, й весь час повторюючи, що сильно її любить. Ларрі спробував був відсторонити Кірстен, але Альма ледь чутно попросила залишити їх наодинці.

Перші дві ночі в палаті почергово чатували Ларрі, Доріс і Сет, але на третю Ірина зрозуміла, що рідні вже на межі сил,

і зголосилася посидіти з Альмою, яка після появи Кірстен більше не говорила, а тільки дрімала, важко дихаючи, наче стомлений собака, і прощаючись з життям. «І жити важко, і помирати», — подумала Ірина. Лікар запевняв, що жінка не відчуває болю, бо вся нашпигована знеболюючими.

Нарешті гамір, що долинав ззовні, затих. Палата стояла занурена в напівтемряву, хоча коридор освітлювали потужні лампи й голубі екрани комп'ютерів на посту медичних сестер. Гул кондиціонера, важке дихання Альми та зрідка кроки й приглушені голоси за дверима були єдиними звуками, що долинали до Ірини. Їй дали плюшову ковдру й диванну подушку, щоб вона могла вмотитися якнайзручніше, але спати, сидячи на стільці в душній палаті, було неможливо. Дівчина сіла на підлогу й, притулившись до стіни, стала думати про Альму: ще три дні тому це була пристрасна жінка, яка помчалася на повній швидкості, щоб зустрітися з коханцем, а тепер вона помирала, лежачи на смертному одрі. Прокинувшись на якусь мить і перш ніж знову поринути в одурманюючий сон, Альма попросила на помадити їй губи, бо Ітімей прийде по неї. Ірина відчувала неймовірну полегкість, її огорнула хвиля любові до цієї фантастичної старої, ніжність онуки, дочки, сестри, подруги, а по щоках і шиї дівчини текли сльози. Ірина хотіла, щоб Альма померла миттєво й звільнилася від мук, і водночас — щоб Альма ніколи не помирала, щоб її понівечені органи й поламані кості якимось дивом стали на свої місця, щоб жінка ожила й вони разом повернулися до Лак-хаузу й знову жили так, як досі. Ірина приділятиме їй більше часу, не залишатиме її саму, спробує в неї всі її секрети, знайде їй нового кота, точнісінько такого, як Неко, і подбає, щоб вона щотижня отримувала свіжі гарденії, не кажучи, хто їх надсилає. Всі, кого дівчина втратила в цьому житті, були тепер з нею, намагаючись розрадити її в горі: землистого кольору дід з бабою, Жак Девін зі своїм топазовим скарабеем, старики, померлі в Лак-хаузі за останні три роки, Неко з вигнутим хвостом і втішливим нявчан-

ням, навіть її матір, Радміла, якій вона вже все пробачила, але про яку багато років нічого не чула. Їй хотілося, щоб у цю мить поруч був Сет, і вона могла познайомити його з тими, кого він не знав, і відпочити, спершись на його руку. Ірину охопив сум, і вона заснула, скулившись у кутку. Не чула, як до палати заходила медсестра, яка постійно контролювала стан Альми, поправляла їй крапельницю, міряла температуру й тиск, давала знеболюючі препарати.

В найтемнішу годину ночі, загадкову годину, коли час стає зовсім тонким, і розсувається завеса між цим світом і світом привидів, нарешті прийшов той, кого Альма чекала. У своїх пантофлях він увійшов так тихо, що Ірина б не прокинулася, якби не хрипкий зойк Альми, яка відчула його близькість. Іті! Він стояв біля ліжка, схилившись над нею, але Ірина, котра бачила тільки профіль, упізнала б його де завгодно, будь-якої миті, бо також чекала на нього. Він був такий самий, як вона уявляла, коли роздивлялася портрет у срібній рамці — середнього зросту, з міцними плечима, шорстким сивим волоссям, зеленуватою в світлі монітора шкірою і шляхетним спокійним обличчям. Іті-мей! Їй здалося, що Альма розплющила очі й повторила його ім'я, але дівчина не була певна цього й зрозуміла, що в цю мить прощання їх слід залишити наодинці. Вона обачно підвелася, щоб не потурбувати їх, і вислизнула з палати, причинивши за собою двері. Зачекала в коридорі, пройшлася туди-сюди, щоб розім'яти затерплі ноги, випила два стакани води з балону коло ліфту, потім повернулася на свій пост біля Альминих дверей.

О четвертій ранку з'явилася чергова медсестра, дебела негритянка, що пахла духмяним хлібом. Ірина заступила їй путь. «Будь ласка, нехай вони ще трохи побудуть самі», — попросила й почала плутано розповідати про коханця, який прийшов, щоб бути разом з Альмою на останньому відтинку її життя. «Не треба їм заважати». «О цій порі відвідувачів немає», — заперечила медсестра й, відсторонивши Ірину, розчахнула двері. Ітімей пішов, наповнивши повітря в палаті своєю відсутністю.

Альма пішла разом з ним.

Рідні чатували біля Альми кілька годин у будинку в Сі-Кліффі, де вона прожила майже все життя. Проста соснова труна стояла в їдальні, освітлена вісімнадцятьма свічками в тих самих масивних срібних менорах, які родина запалювала в дні традиційних свят. Беласко, які взагалі не надто відзначалися побожністю, дотрималися обряду відповідно до настанов рабина. Альма не раз казала, що хоче відправитися з ліжка одразу на цвинтар, без жодних церемоній у синагозі. Дві співчутливі жінки з Хевра кадіша* обмили та вбрали тіло в скромний саван з білого полотна без кишень, що символізує рівність усіх перед смертю та зречення матеріальних благ. Ірина непомітною тінню стояла позаду Сета, приголомшеного болем, ошелешеного несподіваним відходом своєї невмирущої бабусі. Хтось із родини стояв поруч із нею, бо треба було дати час духові відокремитися й попрощатися з тілом, доки надійде мить везти небіжчицю на цвинтар. Квітів не було, адже вони вважаються чимось легковажним, однак на цвинтар, де рабин прочитав коротку молитву «*Даян хае мет*»**, Ірина прихопила гарденію. Труну опустили в яму поруч з могилою Ісака Беласко, і коли рідні наблизилися, щоб кинути жменьку землі, Ірина зронила гарденію на труну своєї приятельки. Того вечора почалася *шіва*, семиденна жалоба за небіжчицею. Несподівано Ларрі й Доріс попросили Ірину залишитися з ними, щоб розрадити Сета. Як і інші члени родини, Ірина прикріпила на грудях клапоть подертої тканини — символ жалоби.

На сьомий день, прийнявши всіх відвідувачів, які щовечора тяглися до будинку, щоб висловити співчуття, родина Беласко ввійшла в звичний ритм, і кожен повернувся до

* Хевра кадіша — в юдаїзмі традиційне погребове братство, що готує та проводить обряд похорону.

** «Даян хае мет» (повністю «Барух даян хае мет») — «Благослови суддю праведний», заупокійна молитва.

своїх справ. Через місяць після похорону вони запалили на честь Альми свічу, а через рік влаштували скромну церемонію, встановивши на могилі табличку з її іменем. На той час більшість знайомих уже рідко згадували її; Альма залишалася живою у своїх тканках, у невідступних спогадах внука Сета й у серцях Ірини Базілі та Кірстен, котра так ніколи й не збагнула, куди поділася її подруга. Під час *шіві* Ірина й Сет нетерпляче чекали появи Ітімея Фукуди, але минули сім днів, а той так і не з'явився.

Після традиційної жалоби Ірина передусім поїхала до Лак-хаузу по Альмини речі. Ганс Фойгт дав їй кілька днів відгулів, але невдовзі вона мусила повернутися на роботу. Помешкання стояло таке, як його залишила Альма, бо Лупіта Фаріас не хотіла там прибирати, поки рідні не заберуть речей небіжчиці. Нечисленні меблі, придбані колись не так для оздоблення невеличкого помешкання, як через необхідність, мали опинитися в крамниці забутих речей, за винятком крісла абрикосового кольору, в якому минули останні роки kota і яке Ірина вирішила віддати Кеті, бо тій воно завжди подобалося. Дівчина складала до валіз широкі брюки, полотняні туніки, довгі безрукавки з шерсті лами, шовкові шалики, запитуючи себе, хто це все успадкує — їй хотілося бути ставною, як Альма, щоб мати можливість носити її одяганки, зробитися такою як вона й користуватися червоною помадою та парфумами з ароматом бергамота й помаранчі. Інші речі Ірина поклала до коробок — приїхати по них мав шофер родини Беласко. Тут були альбоми, в яких відбивалося Альмине життя, документи, книжки, похмурий малюнок табору в Топазі й ще дещо. Ірина завважила, що Альма з властивою їй серйозністю підготувала свій відхід — жінка позбулася всього другорядного, залишивши тільки найнеобхідніше, упорядкувала свої речі й свої спогади. За тиждень жалоби Ірина мала досить часу, щоб оплакати Альму, але зараз, підсумовуючи її перебування в Лак-хаузі, дівчина знову прощалася з нею, і це було так, наче вона вдруге її ховала. Засмучена, сіла серед коробок і валіз й роз-

крила сумку, яку Альма завжди брала з собою, коли тікала з Лак-хаузу: поліція знайшла сумку в понівеченому «смарті», й Ірина привезла її з лікарні. В сумці лежали Альмини нічні сорочки, лосьйон, креми, пара змінної білизни та портрет Ітімея в срібній рамці. Скло розбилося. Дівчина обережно прибрала уламки й витягнула фотографію, прощаючись разом і з цим таємничим коханцем. Аж раптом їй у руки впав лист, який Альма ховала за знімком.

В цю мить хтось штовхнув напівпрочинені двері, і до помешкання боязко зазирнула голова Кірстен. Ірина підвелася, і жінка схвильовано, як завжди, коли віталася, її обійняла.

— Де Альма?

— На небі, — це було єдине пояснення, що спало на думку Ірині.

— А коли вона вернеться?

— Вона не вернеться, Кірстен.

— Ніколи?

— Ніколи.

Безневинне лице Кірстен спохмурніло. Вона зняла окуляри, протерла їх краєм блузки, почепила знову й наблизилася обличчя до Ірининого, щоб краще її бачити.

— Точно ніколи?

— Точно. Але тут у тебе багато друзів, Кірстен, і ми всі тебе любимо.

Жінка зробила знак, щоб Ірина зачекала, й пошкандибала галереєю до колишнього дому шоколадного магната, де тепер містилася клініка болю. Повернулася за чверть години з наплічником за спиною, задихаючись, бо її надто велике серце не витримувало швидкості. Кірстен зачинила двері, засунула защіпку, обережно запнула фіранку і піднесла палець до губ, показуючи Ірині, що та повинна мовчати. Потім передала їй наплічник і по-змовницьки посміхнулася, сховавши руки за спину та погойдуючись на підборах. «Це тобі».

Ірина відкрила наплічник, побачила перев'язані резинкою пакети й здогадалася, що це ті самі листи, які регулярно одержувала Альма, а вона з Сетом марно шукали — листи від Ітімея. Листи не загубилися назавжди в банківському сейфі, чого вони найбільше боялися, а зберігалися у найнадійнішому в світі місці — у наплічнику Кірстен. Ірина зрозуміла, що Альма, знаючи, що помирає, довірила їх Кірстен і вказала, кому віддати. Чому саме їй? Чому не синові чи онуку, а їй? Вона зрозуміла це як посмертне послання Альми, яка в такий спосіб хотіла сказати, як любить її, як їй довіряє. Дівчині здалося, що в її естві щось розколюється, наче тріснутий глиняний глек, а її вдячне серце надимається, мов прозора актинія. Перед цим доказом дружби в Ірини виникло відчуття власної гідності, як у її безневинні часи; примари минулого почали відступати, й жахлива влада, яку мали над нею знімки вітчима, зменшилася до своїх реальних розмірів здобичі для безвісних істот — безіменних, бездушних, безсилих.

— Господи, Кірстен! Уявляєш, я понад півжиття боялася чогось примарного.

— Це тобі, — повторила Кірстен, показуючи на вміст наплічника.

Того дня, коли Сет повернувся додому, Ірина обхопила руками його шию й поцілувала з незнаною доти радістю, здавалося б, не надто доречною в ці дні жалоби.

— Маю для тебе сюрприз, Сете.

— Я теж. Але спочатку твій.

Ірина нетерпляче повела його до столу з чорного граніту на кухні, на якому лежали пакети з наплічника.

— Це Альмини листи. Я чекала на тебе, щоб їх розпечатати.

Пакети були пронумеровані. Їх було одинадцять — по десять листів у кожному, за винятком першого, де лежали шість листів і кілька малюнків. Вони вместилися на дивані й почали переглядати листи в тому порядку, як залишила

їх власниця. Зі ста чотирнадцяти послань деякі виявилися короткими, інші докладними, якісь містили більше інформації, якісь менше, і підписані вони були просто Іті. Листи з першого пакету, написані дитячим почерком на вирваних із зошита аркушах у клітинку, надходили з Танфорана й Топаза, і цензори так попрацювали над ними, що зміст було годі зрозуміти. У малюнках уже тоді прозирали виразні чіткі лінії того стилю, яким вирізнялася картина, що була з Альмою в Лак-хаузі. Щоб прочитати всю кореспонденцію, знадобилося б кілька днів, але при побіжному огляді вони завважили, що решта листів була датована різними періодами, починаючи з тисяча дев'ятсот шістдесят дев'ятого року; йшлося про сорок з перервами років листування, позначеного однією спільною рисою: це були любовні послання.

— За портретом Ітімея я знайшла ще один лист, датований дві тисячі десятим роком. Але всі ці листи старі й надіслані на адресу будинку Беласко в Сі-Кліффі. А де ті, які Альма одержувала останні три роки в Лак-хаузі?

— Гадаю, це вони ж, Ірино.

— Не розумію.

— Бабуся все життя зберігала листи Ітімея, що надходили до Сі-Кліффа, бо весь час мешкала там. Потім, коли перебралася до Лак-хауза, вона почала через певні проміжки часу пересилати їх собі сама, по одному, в тих жовтих конвертах, які ми з тобою бачили. Альма одержувала їх, читала й зберігала так, наче вони надійшли вперше.

— Навіщо вона б це робила, Сете? Альма була при повному розумі. Вона не виявляла жодних ознак старечого слабоумства.

— Саме це й дивовижно, Ірино. Вона чинила так цілком свідомо і з певною метою — щоб підтримувати живою ілюзію великого кохання, яке пронесла крізь усе життя. Ця, наче зроблена з твердої криці, стара в глибині душі була неймовірно романтичною. Я переконаний, що й гарденії вона надсилала щотижня собі сама, а ці її втечі з

Лак-хаузу були не до коханця: вона їздила до халабуди в Пойнт-Рессі, щоб воскресити давні зустрічі, виміряти їх, оскільки не могла розділити з Ітімеєм.

— Чому не могла? Вона їхала до нього, коли трапилася аварія. Ітімей приходив до лікарні попрощатися з нею, я сама бачила, як він її поцілував, вони кохали одне одного, Сете.

— Ти не могла цього бачити, Ірино. Мене здивувало, що цей чоловік начеб не знав про смерть бабусі, хоча газети повідомляли про неї. Якщо він кохав її так, як нам здається, то мав би прийти на похорон або висловити свої співчуття рідним в один із днів *шіві*. Я вирішив розшукати його сьогодні ж, хотів познайомитися й розвіяти деякі сумніви стосовно бабусі. Це нескладно, досить було завітати до квітництва родини Фукуда.

— Воно досі існує?

— Так. Ним керує Пітер Фукуда, син Ітімея. Коли я назвався, він дуже люб'язно мене прийняв, бо чув про родину Беласко, й покликав свою матір, Дельфіну. Це привітна, симпатична пані з лицем того азійського типу, які, здається, ніколи не старіють.

— Дружина Ітімея. Альма розповідала, що познайомилася з нею на похороні твого прадіда.

— Вона не дружина Ітімея, Ірино, а вдова. Ітімей помер три роки тому від інфаркту.

— Це неможливо, Сете! — скрикнула дівчина.

— Він помер приблизно тоді ж, коли бабуся переїхала до Лак-хаузу. Мабуть, ці події пов'язані між собою. Гадаю, останній лист, який Альма одержала в дві тисячі десятому році, був прощальним.

— Але я бачила Ітімея в лікарні!

— Ти бачила те, що хотіла бачити, Ірино.

— Ні, Сете. Я певна, що то був він. Сталося от що: кохання Альми було таким сильним, що Ітімей прийшов по неї.

8 січня 2010 року

Який розкішний і легковажний світ, Альмо! Він усе крутиться й крутиться. Незмінне у ньому лише те, що все змінюється. Це загадка, яку ми здатні оцінити тільки в стані спокою. Зараз я переживаю дуже цікавий етап. Мій дух зачаровано спостерігає зміни в моєму тілі, але спостерігає не здаля, а зсередини. Мій дух і моє тіло разом у цьому процесі. Вчора ти сказала мені, що сумуєш за юнацькою ілюзією безсмертя. Я — ні. Я втішаюся своїм нинішнім станом людини зрілої, щоб не сказати старої. Якби мені судилося померти через три дні, чим би я наповнив ці три дні? Нічим! Я звільнився б від усього, крім кохання.

Ми багато разів повторювали, що кохати одне одного — наша доля, ми кохали одне одного в попередньому житті й будемо разом у майбутньому. А може, ні минулого, ні майбутнього не існує, і все відбувається одночасно у нескінченних вимірах Всесвіту. В такому разі ми разом постійно, назавжди.

Це фантастично — жити. Нам усе ще по сімнадцять років, моя Альмо.

Іті

Літературно-художнє видання
Ісабель Альєнде
ЯПОНСЬКИЙ КОХАНЕЦЬ
Роман

З іспанської переклав Сергій Борщевський

Випусковий редактор *Галина Завалій*
Обкладинка *Віктор Кравець*
Макет та художнє оформлення *Сашка Шевцова*

Видавець: ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №4873 від 26.03.2015 р.

Інтернет-магазин: www.anetta-publishers.com

Для листування: anetta@anetta-publishers.com

Віддруковано з готових діапозитивів
в друкарні ТОВ «Друкарня «Рута»,
ДК №4060 від 29.04.2011,
м. Кам'янець-Подільський, вул.Пархоменка, 1,
т. 038 494 22 50, drukruta@ukr.net
Замовлення №

Альєнде Ісабель

А 56 Японський коханець. *Роман* / Переклад з іспанської Сергія Борщевського. — Львів: Видавництво Анетти Антоненко, 2017. — 288 с.

ISBN 978-617-7192-72-4

Альма Беласко й Ірина Базілі, різні за віком, походженням, соціальним станом — не мали б ніколи зустрітись. Однак доля (чи воля письменниці) звела їх одного дня в інтернаті для літніх людей у Каліфорнії. Ця зустріч зумовила низку подій, які наче розсунули часові та географічні межі, відбуваються у різних куточках світу сьогодні й у минулому.

«Японський коханець» Ісабель Альєнде, як і інші її твори, не відпускає читача до останньої сторінки, зворушує і зачаровує, дивує і приголомшує, магія слів зі сторінок книжки просякає в реальне життя тих, хто її читає.

ББК 84 (7Чил) 6-4